Bestseller internațional

DEBORAH TANNEN

CE SPUN EU ȘI CE ÎNȚELEGI TU

De ce bărbații și femeile vorbesc limbi diferite

„Cartea care a îmbunătățit cu 100% relațiile dintre bărbați și femei."
GLAMOUR

DEZVOLTARE PERSONALĂ

Deborah Tannen

Ce spun eu și ce înțelegi tu
De ce bărbații și femeile vorbesc limbi diferite

Traducere din limba engleză
Adrian Cotora

Editura LITERA
2014

You Just Don't Understand
Deborah Tannen

Copyright © 1990 Deborah Tannen, Ph.D.

Articolul lui Ann Landers retipărit cu permisiunea Ann Landers, Creators and Los Angeles Times Syndicate. „In the Crook of His Neck" din *Circling Home*, copyright © 1989 Cheryl Romney-Brown. Retipărit cu permisiune. Extrase din „The Whistle Blower's Morning After", copyright © 1986 The New York Times Company. Retipărit cu permisiune. Extrase din *Fear of Flying* de Erica Jong, copyright © 1973 Erica Mann Jong. Retipărit cu permisiunea Henry Holt and Company, Inc. Extras din *The Accidental Tourist* de Anne Tyler, copyright © 1985 Anne Tyler Modarressi. Retipărit cu permisiunea Alfred A. Knopf, Inc. Extrase din *Scenes from a Marriage* de Ingmar Bergman, traducere de Alan Blair. Copyright-ul traducerii în limba engleză © 1974 Alan Blair. Retipărit cu permisiunea Pantheon Books, o divizie a Random House, Inc. Extrase din *In a Different Voice* de Carol Gilligan, copyright © Carol Gilligan. Retipărit cu permisiunea autorului și a Harvard University Press. Toate drepturile rezervate. Extrase din „You're Ugly Too" de Lorrie Moore, copyright © 1989 Lorrie Moore. Retipărit cu permisiune. Publicat inițial în *The New Yorker*. Extrase din „Volpone" de Jane Shapiro, copyright © 1987 Jane Shapiro. Retipărit cu permisiune. Publicat inițial în *The New Yorker*. Extrase din *Grown Ups*, copyright Jules Feiffer. Utilizat cu permisiunea The Lantz Company.

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 93; 0752 101 777
e-mail: comenzi@lira.ro

Ne puteți vizita pe
www.litera.ro

Ce spun eu și ce înțelegi tu
Deborah Tannen

Copyright © 2014 Grup Media Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactori: Mira Velcea, Gabriela Trășculescu
Copertă: Florentina Tudor
Tehnoredactare și prepress: Ana Cioclo

ISBN ePUB: 978-606-686-764-1
ISBN PDF: 978-606-686-766-5
ISBN Print: 978-606-686-669-9

Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Deborah Tannen este profesoară de lingvistică la Universitatea Georgetown din Washington, D.C., și autoarea a numeroase cărți și articole despre modul in care limbajul folosit in conversațiile noastre de zi cu zi ne afectează relațiile. Printre cărțile ei se numără mai multe bestselleruri *New York Times*: *You're Wearing THAT?*, *Talking from 9 to 5* și *You Were Always Mom's Favorite!*. A colaborat cu publicații precum *The New York Times*, *Newsweek*, *Time*, *USA Today*, *People*, *The Washington Post* și *Harvard Business Review*. De asemenea, este adesea invitată in emisiuni de radio și de televiziune, printre care: *Good Morning America*, *The Today Show*, *Oprah*.

Pe langă șapte cărți de interes general, Deborah Tannen este autoarea sau editorul a șaisprezece volume și a peste o sută de articole științifice. Semnează, de asemenea, poeme, povestiri și eseuri personale. *Ce spun eu și ce înțelegi tu*, publicată in limba engleză in 1990, s-a aflat aproape patru ani pe lista de bestselleruri *New York Times*, din care opt luni pe primul loc, și a fost tradusă in 31 de limbi.

Tatălui și mamei mele, sursa mea
de inspirație și punctul meu de sprijin

MULȚUMIRI

Mulţumirile obişnuite nu sunt suficiente pentru a arăta cât de îndatorată mă simt faţă de generoşii mei colegi care au citit ciornele acestei cărţi şi au îmbunătăţit-o cu observaţiile lor. Pentru faptul că mi-au dăruit timpul şi atenţia lor, le sunt recunoscătoare lui A.L. Becker, Penelope Eckert, Ralph Fasold, Michael Geis, Karl Goldstein, Robin Lakoff, Neal Norrick, Susan Philips, Naomi Tannen, Barrie Thorne şi David Wise.

Faţă de Robin Lakoff am o datorie chiar mai veche. Pionieră în cercetarea lingvistică referitoare la limbaj şi la gen, ne-a oferit o bază de plecare atât mie, cât şi unei întregi generaţii de cercetători prin deschiderea unui drum care, de atunci, s-a ramificat în multe căi diferite de investigaţie. Cursul pe care l-a ţinut în 1973 la Institutul Lingvistic mi-a insuflat în mare măsură dorinţa de a deveni lingvist şi m-a făcut să aleg ca instituţie formatoare Universitatea din California, Berkley, unde ea a fost unul dintre profesorii mei. Mi-a rămas prietenă, o susţinătoare generoasă şi un exemplu de savant care îşi continuă cercetările teoretice fără să piardă din vedere implicaţiile practice.

Recunoştinţa mea faţă de Ralph Fasold este, de asemenea, cu bătaie lungă. A fost o continuă şi apreciată sursă de susţinere şi de provocare intelectuală, îndemnându-mă să vorbesc despre cercetările mele şi oferindu-mi perspective iluminatorii, exemple şi chiar surse din propria şi nepreţuita sa arhivă computerizată. Îi sunt recunoscătoare Universităţii Georgetown pentru că mi l-a scos în cale pe acest prieten şi coleg desăvârşit.

Tot de la Georgetown, le mulţumesc lui James Alatis, decan al School of Languages and Linguistics [Şcoala de limbaje şi lingvistică], colegilor mei din programul de sociolingvistică şi studenţilor care m-au ascultat şi au contribuit la ideile mele ce abia prindeau contur.

Mulţi alţii mi-au fost de ajutor în diverse moduri semnificative, inclusiv prin citirea şi comentarea unor ciorne, oferindu-mi exemple din propria lor experienţă, sau prin ideile pe care le-au adus în discuţie. Deşi îi enumăr laolaltă, contribuţia fiecăruia este apreciată individual: Katherine Abramovitz, Steve Barish, Niko Besnier, Tom Brazaitis, Bruce Brigham, Marjorie Brigham, Penelope Brown, Jocelyn Burton, Caroline Celce-Murcia, Andrew Cohen, Bronwyn Davies, Bambi Evans-Murray, Paul Friedrich, Allen Furbeck, Jim

Garofallou, John Goldsmith, Paul Goldstein, Marjorie Harness Goodwin, John Guarnaschelli, Annie Hawkinson, Ray Hays, Paul Hopper, Deborah James, Christina Kakava, Judith Katz-Schwartz, Carolyn Kinney, Mark Kohut, Helen Kotsonis, Addie Macovski, Joseph Mahay, Alan Marx, Rachel Myerowitz, Susie Napper, Myriam Nastase, Mandana Navid-Tabrizi, Rebekah Perks, Molly Peterson, PuaPua Ponafala, Dennis Preston, Lucy Ray, Dan Read, Chuck Richardson, Celia Roberts, Joanna Robin, Elif Rosenfeld, Cynthia Roy, Pamela Saunders, Deborah Schiffrin, Gail Schricker, Tom Schricker, Amy Sheldon, Wendy Smith, Kyong Sook Song, Carola Sprengel, Jana Staton, Dorothy Tannen, Eli Tannen, Gary Weaver, Bob Webb, Etsuko Yamada şi Haru Yamada.

Îi mulţumesc lui Bruce Dorval pentru că mi-a oferit ocazia de a-i analiza înregistrările video şi transcrierile discuţiilor între prieteni şi pentru că mi-a permis să folosesc fragmente din ele. Îi mulţumesc, de asemenea, lui Suzanne Gluck, care reprezintă tot ceea ce şi-ar putea dori cineva de la un agent – şi mai mult decât atât –, precum şi întregii echipe de la William Morrow and Company, îndeosebi editorului meu, Maria Guarnaschelli, care a crezut de la început cu tărie în această carte şi s-a ocupat de ea cu un entuziasm şi o energie fără margini.

Soţului meu îi mulţumesc pentru tot.

PREFAȚĂ

Viaţa fiecărei persoane este trăită ca o serie de conversaţii. Analiza interacţiunii verbale de zi cu zi şi a efectelor pe care aceasta le are asupra relaţiilor a constituit punctul central al carierei mele ca sociolingvist. În această carte îmi plec urechea la vocile femeilor şi ale bărbaţilor. Caut să văd sensul din spatele unor neînţelegeri aparent fără sens care ne bântuie relaţiile şi să arăt că bărbatul şi femeia pot interpreta în mod diferit aceeaşi conversaţie, chiar şi atunci când nu există nici o neînţelegere aparentă. Explic de ce unele încercări sincere de a comunica sunt atât de des luate drept altceva şi cum putem preveni sau cum ne putem elibera de o parte din frustrări.

Cartea mea *That's Not What I Meant!* [„Nu asta am vrut să spun!"] a arătat că oamenii au stiluri de conversaţie diferite. Aşa că, atunci când vorbitori din părţi diferite ale ţării sau din medii etnice ori sociale diferite discută unii cu alţii, este posibil ca vorbele lor să nu fie înţelese exact aşa cum s-a intenţionat. Dar nouă nu ni se cere să ne însoţim pe viaţă cu oameni din diferite părţi ale ţării sau cu membri ai unor grupuri etnice diferite, deşi mulţi aleg să o facă. Se aşteaptă de la noi să ne însoţim cu fiinţe umane de sex opus, şi mulţi o fac, pe perioade lungi, dacă nu chiar pe viaţă. Şi, în timp ce mulţi dintre noi (deşi din ce în ce mai puţini) îşi pot petrece o bună parte a vieţii fără să intre în contact apropiat cu oameni care provin din medii culturale diferite, puţini oameni – chiar şi dintre cei singuri sau dintre cei a căror relaţie primară este cu un partener de acelaşi sex – pot evita contactul apropiat cu persoane de sex opus, cum ar fi rude sau colegi de serviciu, dacă nu chiar prieteni.

That's Not What I Meant! a avut zece capitole, dintre care unul a tratat diferenţele de gen în privinţa stilurilor de conversaţie. Însă, când am fost solicitată să dau interviuri, să scriu articole şi să particip la conferinţe, 90% dintre acestea voiau să mă focalizez pe 10% din carte – capitolul despre diferenţele dintre bărbaţi şi femei. Toţi voiau să ştie mai multe despre gen şi despre stilurile de conversaţie.

Şi eu am vrut să aflu mai multe. Într-adevăr, m-am hotărât să devin lingvist în mare măsură datorită cursului predat de Robin Lakoff, unde am aflat despre cercetările ei legate de gen şi de limbaj. Primul meu studiu lingvistic important a fost despre gen şi diferenţe culturale în interacţiunea indirectă, şi eram oarecum

familiarizată cu celelalte cercetări pe acest subiect. Dar, deşi m-am aflat întotdeauna la limita cercetărilor legate de gen, nu sărisem în miezul problemei, parţial şi din cauză că este un domeniu atât de controversat.

De fiecare dată când scriu sau vorbesc despre diferenţele stilului conversaţional la bărbaţi şi femei, sar scântei. Majoritatea oamenilor admit că spusele mele sunt adevărate şi găsesc astfel explicaţii pentru propriile experienţe. Cei mai mulţi sunt uşuraţi să afle că motivul problemelor lor nu e unul atât de ieşit din comun şi că nu e ceva în neregulă cu ei, cu partenerii sau cu relaţiile lor. Modul de a vorbi al partenerilor, pe care îl vedeau ca pe un eşec personal, poate fi, de fapt, văzut ca rezultatul unui sistem diferit. La fel şi propriul lor mod de a vorbi, pentru care partenerii i-au criticat ani în şir, poate fi catalogat drept logic şi rezonabil.

Dar, deşi majoritatea oamenilor consideră că felul în care eu explic diferenţele de comunicare dintre sexe reflectă propria lor experienţă – şi oferă cu entuziasm exemple personale pentru a demonstra acest lucru –, unii devin agitaţi imediat ce găsesc o referinţă cu privire la diferenţele dintre sexe. O mică parte devin chiar furioşi la simpla sugerare a faptului că femeile şi bărbaţii ar fi diferiţi. Şi acest gen de reacţie poate să vină atât din partea femeilor, cât şi a bărbaţilor.

Unii bărbaţi iau drept o acuzaţie orice afirmaţie despre femei şi bărbaţi care vine din partea unei femei – un alt mod de a-ţi arunca mâinile în aer şi a spune: „Voi, bărbaţii!” Dacă se vorbeşte cât de puţin despre ei, simt că sunt văzuţi ca nişte obiecte şi au senzaţia că sunt calomniaţi.

Însă nu doar bărbaţii se simt jigniţi de afirmaţii despre ambele sexe. Unele femei se tem, în mod justificat, că orice observaţie legată de diferenţele dintre sexe are să fie interpretată drept un manifest al faptului că femeile sunt diferite – diferite faţă de standardul reprezentat de bărbat. Bărbatul reprezintă punctul de referinţă, iar femeia se îndepărtează de normă. Şi doar un mic pas – poate unul inevitabil – desparte noţiunea de „diferit” de cea de „mai rău”.

În plus, dacă devine evident faptul că stilurile femeilor şi ale bărbaţilor sunt diferite, de obicei femeilor li se spune să se schimbe. Am văzut o situaţie de genul acesta ca reacţie la propria mea muncă. Într-un articol pe care l-am scris pentru *Washington Post,* am prezentat o discuţie purtată de un cuplu în maşină. Femeia a întrebat: „Vrei să opreşti să luăm ceva de băut?” Bărbatul a răspuns „Nu” în mod sincer, şi nu au oprit. Ulterior, acesta s-a enervat când a văzut că soţia lui se supărase din cauză că ea voise să se oprească pentru a lua ceva de băut. El s-a întrebat mirat: „De ce nu mi-a spus pur şi simplu ce vrea? De ce mă ia pe ocolite?” Soţia, am explicat, s-a supărat nu pentru că nu au făcut aşa cum ar fi vrut ea, ci pentru că rugămintea ei nu a fost luată în calcul. Din punctul ei de vedere, ea şi-a manifestat preocuparea faţă de dorinţele soţului ei, însă el nu s-a

arătat preocupat de ale ei.

Analiza mea a scos în evidență faptul că soțul și soția din acest exemplu au avut stiluri diferite, *dar la fel de valide*. Această subliniere s-a pierdut într-o versiune editată la sânge a articolului, publicată în *The Toronto Star*, iar sfatul meu apărea astfel: „Femeia trebuie să înțeleagă că, atunci când el răspunde cu *da* sau cu *nu*, el nu face o declarație nenegociabilă”. Editorul de la *Star* a șters pasajul anterior care spunea: „Pentru a înțelege ce nu a fost în regulă, bărbatul trebuie să-și dea seama că, atunci când îl întreabă ce își dorește, ea nu pune o întrebare informativă, ci deschide o negociere despre ce și-ar dori amândoi. Totuși, în ceea ce o privește, femeia ar trebui să conștientizeze faptul că…” O manevrare abilă a cuțitului editorial a transformat afirmația mea cum că femeile și bărbații ar trebui să facă, *fiecare*, îmbunătățiri într-o aserțiune potrivit căreia numai femeile ar trebui să facă efortul de a-i înțelege pe bărbați. Faptul că femeile sunt informate despre ceea ce ele singure ar trebui să „conștientizeze” dă de înțeles că felul de a fi al bărbatului este cel corect, pe când al femeii este greșit. Această versiune editată a fost retipărită într-o carte, și astfel eroarea s-a răspândit.

Știm cu toții că suntem indivizi unici, dar avem tendința să-i vedem pe ceilalți drept reprezentanți ai anumitor grupuri. Este o tendință naturală, de vreme ce trebuie să privim lumea în tipare pentru a o înțelege; nu am fi capabili să facem față zilnic asaltului de ființe și obiecte dacă nu am putea prezice cât mai multe lucruri despre ele și dacă nu am simți că știm cine sunt și ce reprezintă. Dar această capacitate naturală și utilă de a vedea tipare și asemănări are consecințe nefericite. Este jignitor și, totodată, înșelător să reduci individul la o categorie. Împărțirea femeilor și a bărbaților în categorii riscă să accentueze acest reducționism.

Generalizările, deși surprind asemănările, estompează diferențele. Fiecare este modelat de nenumărate influențe, precum etnia, religia, statutul social, rasa, vârsta, regiunile geografice unde a trăit împreună cu rudele sale, profesia, plus multe alte identități de grup – toate combinate cu personalitatea și cu înclinațiile individuale. Oamenii au tendința să-i eticheteze pe ceilalți prin referirea la una sau la mai multe categorii, precum „sudistă frumoasă” sau „intelectual evreu din New York,” „elitist din Boston” sau „italian temperamental”. Deși aceste categorii ar putea da un indiciu despre anumite aspecte ale comportamentului celor descriși, ele sunt totuși departe de a fi relevante. În nenumărate feluri, fiecare persoană este unică în raport cu oricine altcineva, chiar dacă acel „altcineva” e din aceeași categorie.

În ciuda acestor pericole, mă alătur dialogului tot mai amplu referitor la gen și la limbaj deoarece riscul ignorării diferențelor este mai mare decât pericolul

evidenţierii lor. Dacă ascundem un lucru sub preş, nu-l vom face să dispară; la un moment dat, din neatenţie, ne vom împiedica de el şi vom cădea. Negarea diferenţelor reale nu face decât să accentueze confuzia deja larg răspândită în această perioadă de transformare şi reformare a relaţiilor dintre femei şi bărbaţi.

Ideea că femeile şi bărbaţii sunt la fel le nedreptăţeşte pe femei, deoarece felul în care sunt tratate se bazează pe aceleaşi norme care se aplică bărbaţilor. Dar îi nedreptăţeşte şi pe bărbaţi, care, cu bune intenţii, le vorbesc femeilor aşa cum ar face-o cu bărbaţii şi sunt şocaţi când cuvintele lor nu funcţionează aşa cum s-au aşteptat, ba chiar produc resentimente şi mânie.

Acest paradox este exprimat de o femeie amerindiană, Abby Abinanti, care explică de ce facultatea de drept i s-a părut o experienţă dificilă şi înnebunitoare:

> Oamenilor nu le plăcea – sau nu acceptau – ideea ca femeile sau indienii să devină avocaţi. Unii nu se puteau hotărî care dintre aceste două idei le displăcea mai mult. Alţii susţineau că nu contează, că suntem cu toţii la fel. Şi eu puteam fi „unul dintre băieţi”, „unul dintre băieţii albi”. Însă nu era aşa. Ambele abordări mi-au creat probleme.

Este uşor de înţeles cum persoanele care disprețuiesc ideea ca o femeie sau un indian să fie avocat pot să-i creeze probleme unei femei amerindiene într-o facultate de drept. Este mai greu de înţeles cum i-au creat probleme inclusiv cei care voiau să o accepte ca egalul lor. Prezumţia egalităţii dintre ei a fost una distructivă, deoarece ea chiar era diferită; presupunerile, valorile şi stilurile ce reflectau şi validau identităţile lor le subminau pe ale ei.

Dorinţa de a afirma că femeile sunt egale cu bărbaţii i-a făcut pe unii cercetători să fie reticenţi în a evidenţia diferenţele, de teamă că acestea ar putea fi folosite pentru a justifica un tratament părtinitor sau şanse inegale. Oricât de mult i-aş înţelege şi i-aş aprecia pe cei care îşi doresc ca între femei şi bărbaţi să nu existe diferenţe – ci doar o nedreptate socială reparabilă –, cercetarea, precum şi experienţa mea şi a altora îmi spun că, pur şi simplu, nu este aşa. *Există* diferenţe de gen în felul de a vorbi, şi trebuie să le identificăm şi să le înţelegem. Fără o asemenea înţelegere, suntem condamnaţi să îi învinuim pe alţii sau pe noi înşine – sau relaţia – pentru efectele de altfel eronate şi dăunătoare ale stilurilor noastre de conversaţie contrastante.

Recunoaşterea diferenţelor de gen îi eliberează pe indivizi de povara patologiei individuale. Multe persoane sunt nemulţumite de relaţiile lor cu cei apropiaţi şi, când încearcă să lămurească lucrurile prin discuţii, frustrarea lor creşte. Abordarea sociolingvistică a relaţiilor face posibilă explicarea acestor nemulţumiri, fără a acuza pe nimeni că este nebun sau că greşeşte şi fără a învinovăţi – sau a încheia – relaţia. Dacă recunoaştem şi înţelegem diferenţele dintre noi, le putem lua în consideraţie, ne putem adapta la ele şi putem învăţa din stilurile fiecăruia.

Abordarea sociolingvistică din această carte arată că multe fricţiuni apar din cauză că băieţii şi fetele cresc, de fapt, în culturi esenţial diferite, astfel încât comunicarea dintre femei şi bărbaţi este una interculturală. O abordare transculturală a diferenţelor de gen în stilurile conversaţionale diferă de cercetarea asupra genului şi limbajului, care susţine că orice comunicare dintre bărbaţi şi femei are de suferit atunci când bărbaţii urmăresc să le domine pe femei. Nimeni nu poate să nege că bărbaţii, ca grup, sunt dominanţi în societatea noastră şi că mulţi bărbaţi caută să le domine pe femeile din viaţa lor. Şi totuşi, problema nu se reduce la dominaţia masculină. Ea nu poate explica toate elementele care stau la baza unei conversaţii dintre o femeie şi un bărbat – mai ales atunci când amândoi fac eforturi sincere să relaţioneze în mod atent şi respectuos. Efectul de dominare nu este întotdeauna rezultatul unei intenţii de a domina. Acesta este mesajul inedit al cărţii de faţă.

În această epocă de oportunităţi crescânde, femeile încep să acceadă în poziţii care le conferă autoritate. Iniţial am presupus cu toţii că ele ar putea comunica aşa cum au făcut-o dintotdeauna, dar adesea descoperim că această abordare nu funcţionează. Un pas logic ar fi, în acest caz, ca ele să-şi schimbe stilul şi să comunice ca bărbaţii. În afară de nemulţumirea legată de faptul că numai ele sunt cele care trebuie să se schimbe, această metodă nu funcţionează pentru că femeile care vorbesc ca bărbaţii sunt judecate diferit – şi mai aspru. Nu ne rămâne decât să ne examinăm alegerile şi efectele acestora. Numai prin înţelegerea stilului fiecăruia şi a opţiunilor personale putem începe să înţelegem oportunităţile pe care le avem şi să scăpăm din închisoarea stilului conversaţional monolitic.

Diferenţele dintre stilurile de conversaţie nu explică toate problemele care apar în relaţiile dintre femei şi bărbaţi. Relaţiile sunt uneori ameninţate de probleme psihologice, cum ar fi incapacitatea de a oferi iubire şi afecţiune, egoismul autentic – şi de efectele reale ale nedreptăţilor politice şi economice. Dar sunt, de asemenea, nenumărate situaţii în care se fac afirmaţii fără temei despre aceste eşecuri, doar din cauză că partenerii îşi exprimă în moduri diferite sentimentele, gândurile şi părerea despre cum ar trebui să comunice. Dacă vom putea clarifica neînţelegerile legate de stilul de conversaţie, vom fi într-o poziţie mai avantajoasă rezolvării conflictelor de interese reale – şi găsirii unui limbaj comun în care acestea să fie negociate. Însă asta nu va face decât să provoace nemulţumirea femeilor.

În deschiderea prefeţei la *That’s Not What I Meant!*, am vorbit despre o studentă care mi-a spus că frecventând un curs de-al meu de la Universitatea Georgetown şi-a salvat căsnicia. Nu cu mult timp în urmă, aceeaşi femeie – acum profesoară, şi tot căsătorită – mi-a trimis o scrisoare. Mi-a zis că discuta cu

soţul ei şi că, dintr-odată, conversaţia lor s-a transformat într-o ceartă. În mijlocul acesteia, soţul a spus exasperat: „Doamna Deborah Tannen ar face bine să se grăbească şi să scrie odată cartea aia, pentru că treaba asta cu discuţiile dintre bărbaţi şi femei îmi pare cea mai mare problemă posibilă!” În încheierea prefeţei, îi dedic această carte lui, dar şi femeilor şi bărbaţilor de pretutindeni care îşi dau toată silinţa să comunice între ei.

CAPITOLUL 1

CUVINTE DIFERITE, LUMI DIFERITE

Cu mulţi ani în urmă, eram căsătorită cu un bărbat care, la un moment dat, mi-a strigat: „Nu-ţi dau voie să ridici vocea la mine, pentru că eşti femeie, iar eu sunt bărbat”. A fost frustrant, fiindcă ştiam că era nedrept. Dar am găsit şi justificarea. Am pus nedreptatea pe seama faptului că fusese crescut într-o ţară unde puţini oameni considerau că femeile şi bărbaţii au drepturi egale.

Acum sunt măritată cu un bărbat care îmi este partener şi prieten. Venim din medii asemănătoare şi împărtăşim aceleaşi valori şi interese. Discuţiile cu el reprezintă o sursă continuă de plăcere. Este minunat să am pe cineva căruia să-i pot spune totul, cineva care să mă înţeleagă. Dar nu vede întotdeauna lucrurile la fel ca mine, nu reacţionează mereu aşa cum m-aş aştepta eu. Şi adesea nu înţeleg de ce spune anumite lucruri.

Când am început să scriu această carte, nu lucram amândoi în acelaşi oraş. Oamenii ne compătimeau adesea prin comentarii de genul: „Trebuie să fie dificil” şi „Cum reuşeşti să faci faţă situaţiei?” Eu aveam tendinţa să le accept compătimirea şi le dădeam răspunsuri de genul: „Zburăm mult”. Uneori le spoream îngrijorarea: „Partea cea mai dificilă este că trebuie să tot fac şi să desfac bagaje”. Dar soţul meu reacţiona diferit, fiind adesea iritat. Avea tendinţa să prezinte lucrurile astfel încât să evite orice compătimire: „Ca profesori universitari, avem weekenduri prelungite, de patru zile, precum şi vacanţe lungi în timpul anului, iar vara, patru luni suntem liberi. În plus, ne bucurăm de câteva zile de lucru fără întrerupere”. Odată, l-am auzit fără să vreau cum îi spunea unui individ dubios că suntem norocoşi, dat fiind că studiile au arătat că perechile căsătorite care locuiesc împreună petrec mai puţin de o jumătate de oră pe săptămână vorbindu-şi unul altuia; sugera că situaţia noastră era chiar avantajoasă.

Nu am obiectat la felul în care a răspuns soţul meu – tot ceea ce spunea era adevărat –, dar am fost surprinsă. Nu am înţeles însă de ce reacţionase aşa. Mi-a explicat că simţea o atitudine condescendentă în spatele îngrijorării exprimate de unii, ca şi cum persoanele respective ar fi vrut să spună: „Nu ai o căsnicie adevărată; din cauza profesiei nepotrivite pe care ţi-ai ales-o s-a ajuns la o astfel de situaţie nefericită. Mi-e milă de tine şi te privesc de sus, de la locul meu confortabil, deoarece eu şi cu soţia mea am evitat nefericirea ta”. Nu îmi trecuse

prin cap că grija arătată de unii ar fi putut ascunde o atitudine de superioritate, deşi, după ce mi-a zis el, am văzut, într-adevăr, că aşa era. Totuşi, chiar şi după ce am înţeles ideea, răspunsul soţului meu mi s-a părut în continuare uşor straniu, o ciudăţenie de-a lui. Îmi dădea impresia că îi privea adesea pe ceilalţi ca pe nişte adversari, spre deosebire de mine.

Acum, după cercetările care au condus la această carte, înţeleg că soţul meu se raporta la lume într-un fel în care mulţi bărbaţi o fac: ca un individ dintr-o ierarhie socială în care se află fie pe o treaptă superioară, fie pe una inferioară. În această lume, conversaţiile sunt negocieri în care oamenii caută să obţină şi să-şi menţină pe cât posibil superioritatea, apărându-se de tentativele altora de a-i doborî şi de a-i da la o parte. Viaţa este văzută astfel ca o competiţie, o luptă menită să menţină independenţa şi să evite eşecul.

Eu, pe de altă parte, mă raportam la lume aşa cum o fac multe femei: ca o fiinţă individuală aflată într-o reţea de conexiuni. În această lume, conversaţiile sunt negocieri pentru apropiere, în care oamenii încearcă să găsească şi să ofere aprobare şi susţinere şi să ajungă la un consens. Ei caută să se protejeze de tentativele altora de a-i exclude. Viaţa este, în acest caz, o comunitate, o străduinţă de a menţine intimitatea şi de a evita izolarea. Cu toate că şi în această lume există ierarhii, e mai degrabă vorba despre o ierarhizare a prieteniilor, nu a puterii şi a realizărilor personale.

Şi femeile sunt preocupate de obţinerea unei anumite poziţii şi de evitarea eşecului, dar acestea nu reprezintă scopuri pe care sunt *focalizate* tot timpul, şi au tendinţa de a căuta să le obţină sub forma unor conexiuni. La fel cum bărbaţii sunt şi ei interesaţi să obţină implicarea şi să evite izolarea, dar nu sunt *focalizaţi* asupra acestor scopuri, ci caută să le obţină cu pretextul unei opoziţii.

Discutând despre deosebirile dintre noi din acest punct de vedere, soţul meu a subliniat un aspect care mie îmi scăpase: el reacţiona în felul pe care tocmai l-am descris doar dacă exprimarea îngrijorării venea de la bărbaţi la care percepea el o preocupare pentru ierarhie. Au existat momente când şi mie mi-a displăcut compătimirea oamenilor faţă de căsnicia noastră „navetistă”. Îmi amintesc că m-am simţit jignită de un bărbat care părea să aibă o lucire lacomă în ochi în clipa când m-a întrebat: „Cum faci faţă iubirii ăsteia la distanţă?” Altă dată m-am enervat când o femeie, care mă cunoştea doar din auzite, ne-a abordat în timpul pauzei unei piese de teatru şi, aflând despre situaţia noastră după ce l-a întrebat pe soţul meu unde lucrează, a continuat conversaţia cerându-ne tot felul de detalii despre asta. În situaţiile prezentate nu m-am simţit privită de sus, dar am avut senzaţia că îmi era invadat spaţiul intim. Dacă soţul meu a fost jignit de o atitudine pe care el a perceput-o drept o manifestare a superiorităţii, pe mine m-a deranjat intimitatea total nepotrivită pe care o manifestau faţă de noi acele

persoane compătimitoare.

Intimitate și independență

Intimitatea este esențială într-o lume a conexiunilor în care indivizii negociază rețele complexe de prietenie, atenuează diferențele, încearcă să ajungă la un consens și evită să se erijeze în superiori, atitudine care ar accentua diferențele. Într-o lume în care statutul face legea, *independența* este esențială, căci o modalitate primară de a-ți dovedi poziția superioară este să le spui celorlalți ce să facă, în timp ce faptul că primești ordine este semnul unui statut inferior. Deși toți oamenii au nevoie atât de intimitate, cât și de independență, femeile au tendința să se focalizeze pe cea dintâi, iar bărbații – pe cea de-a doua. Este ca și cum sângele care îi menține în viață ar curge în direcții diferite.

Aceste diferențe le pot da femeilor și bărbaților perspective diferite asupra aceleiași situații, așa cum s-a întâmplat în cazul unui cuplu la care mă voi referi, cu numele Linda și Josh. Când bunul prieten din liceu al lui Josh l-a sunat la serviciu și l-a anunțat că luna viitoare are să vină în oraș în interes de serviciu, Josh l-a invitat să rămână la ei peste weekend. În acea seară, a informat-o pe Linda în legătură cu viitorul oaspete și i-a zis că el și prietenul lui vor ieși în prima seară pentru a sta la povești ca în vremurile de demult. Linda s-a supărat. Săptămâna de dinainte avea să fie plecată într-o delegație, și acea seară de vineri când Josh își programase ieșirea cu prietenul lui ar fi fost prima ei seară acasă. Însă cel mai tare a supărat-o faptul că Josh a planificat lucrurile de unul singur, pe ea doar informând-o, în loc să aibă împreună o discuție.

Linda nu și-ar fi făcut niciodată planuri, pentru un weekend sau pentru o seară, fără a se consulta mai înainte cu Josh. Ea nu putea înțelege de ce el nu arată față de ea aceeași politețe și considerație. Dar, la reproșurile ei, Josh a răspuns: „Nu pot să îi spun prietenului meu: «Trebuie să îi cer voie soției»!”

Pentru Josh, să se consulte cu soția lui înseamnă să ceară voie, ceea ce implică faptul că nu este independent, că nu este liber să acționeze după bunul plac. Asta l-ar face să se simtă ca un copil sau ca un servitor. Pentru Linda, consultarea cu soțul ei nu are nici o legătură cu a cere voie. Ea e de părere că soții discută între ei planurile pe care le au deoarece viețile lor sunt interconectate, astfel că acțiunile unuia au repercusiuni asupra celuilalt. Linda nu numai că nu este deranjată să spună cuiva: „Trebuie să mă consult cu Josh”, ci chiar îi face plăcere. Îi dă o stare de bine să știe și să arate că este implicată într-o relație, că viața ei este legată de a altuia.

Linda și Josh s-au supărat mai mult decât ar fi fost cazul din cauza acestui incident, și a altora similare, deoarece le-au fost atinse temerile lor fundamentale. Linda s-a simțit rănită pentru că a perceput o lipsă de apropiere în

relația lor: lui nu i-a păsat de ea la fel de mult cât îi pasă ei de el. Iar el s-a simțit rănit pentru că a interpretat că ea încerca să-l controleze și să-i limiteze libertatea.

Un conflict similar există între Louise și Howie, un alt cuplu, în privința cheltuirii banilor. Louise nu ar cumpăra niciodată ceva mai scump de o sută de dolari fără să discute mai întâi cu Howie, dar el iese în oraș și cumpără orice lucru pe care și-l dorește și crede că și-l permit, cum ar fi un fierăstrău circular sau o mașină de tuns iarba. Louise este deranjată, nu din cauza produselor cumpărate, ci fiindcă are senzația că el acționează ca și cum ea nu ar conta.

Multe femei simt că este firesc să se consulte cu partenerii lor pentru fiecare decizie, în timp ce mulți bărbați iau automat diverse hotărâri fără să își consulte partenerele. Aceasta poate să reflecte o diferență mare de concepție în privința luării deciziilor. Femeile se așteaptă ca acestea să fie mai întâi discutate și apoi să fie luate de comun acord. Ele văd discuția în sine drept o dovadă de implicare și de comunicare. Dar mulți bărbați se simt împovărați de discuții îndelungate despre ceea ce ei consideră a fi decizii minore și se simt încorsetați dacă nu pot să acționeze fără a negocia în prealabil. Când femeile încearcă să inițieze o discuție liberă întrebând: „Ce părere ai?”, bărbații se gândesc adesea că li se cere să ia o decizie.

Comunicarea este un act continuu de echilibrare, care jonglează între nevoile contradictorii de intimitate și de independență. Pentru a supraviețui în lume, suntem nevoiți să acționăm în armonie cu ceilalți, dar pentru a ne păstra individualitatea, nu trebuie să fim doar o rotiță într-un angrenaj, ci trebuie să acționăm pe cont propriu. În anumite privințe, toți oamenii sunt la fel: cu toții mâncăm, dormim, bem, râdem, tușim, iar adesea mâncăm aceleași lucruri și râdem de aceleași lucruri. Dar, în alte privințe, fiecare persoană este altfel, iar dorințele și preferințele diferite ale indivizilor pot intra în conflict unele cu celelalte. Când li se oferă același meniu, oamenii fac alegeri diferite. Și, dacă la desert este tort, e posibil ca unul să primească o bucată mai mare decât altul – și sunt chiar mai multe șanse ca altcineva să *creadă* că bucata celuilalt este mai mare, indiferent dacă are sau nu dreptate.

Asimetrii

Dacă intimitatea spune: „Suntem apropiați și la fel” și independența spune: „Suntem separați și diferiți”, este ușor de văzut că intimitatea și independența corespund conexiunii și statutului. Elementul esențial al conexiunii este simetria: oamenii sunt la fel, simțindu-se în egală măsură apropiați unii față de alții. Elementul esențial al statutului este asimetria: oamenii nu sunt la fel, poziționându-se diferit într-o ierarhie.

Această dualitate este evidentă în exprimarea compătimirii și a îngrijorării, ambele fiind potențial ambigue. Ele pot fi interpretate fie simetric, ca dovadă că cineva se simte egal cu ceilalți, fie asimetric, atunci când cineva se simte superior altei persoane, pe care o percepe ca fiindu-i inferioară. În cazul în care întrebi un șomer dacă și-a găsit de lucru, un cuplu dacă a reușit să conceapă copilul mult dorit sau un profesor suplinitor dacă se așteaptă să obțină definitivatul, gestul poate fi văzut – și interpretat, indiferent de ceea ce a intenționat cel care a pus întrebarea – drept o dovadă de conexiune umană din partea unei persoane care înțelege și căreia îi pasă, sau drept un memento al unei slăbiciuni din partea cuiva care o duce mai bine și e conștient de asta, având în consecință o atitudine condescendentă. Multor bărbați, această a doua viziune despre compătimire li se pare evidentă. De exemplu, un alpinist cu handicap, pe nume Tom Whittaker, care conduce grupuri de persoane cu dizabilități în expediții în aer liber, a remarcat: „Nu poți să compătimești pe cineva pe care îl admiri” – o declarație care m-a izbit prin totala lipsă de adevăr.

Simetria conexiunii este cea care creează comunitatea: dacă doi oameni se străduiesc să devină apropiați, ambii depun eforturi pentru același lucru, iar asimetria statutului este cea care creează competiție. Doi oameni nu pot să domine în mod egal în același timp; așadar, negocierea pentru statut este inerent antagonică. În munca mea de până acum, am explorat în detaliu dinamica intimității (la care m-am referit folosind termenul de „implicare”) și a independenței, dar am ignorat forța statutului și natura sa antagonică. Totuși, odată ce am identificat această dinamică, am sesizat-o peste tot în jurul meu. Comportamentul de neînțeles al prietenilor mei și al colegilor de la serviciu a început, în sfârșit, să devină comprehensibil.

Diferențele dintre modul în care eu și soțul meu abordam aceeași situație, care înainte ar fi fost de neînțeles, au început dintr-odată să aibă sens. De exemplu, într-un club de jazz, chelnerița mi-a recomandat chiftele de crab, care s-au dovedit îngrozitoare. Nu știam dacă să le refuz sau nu. Când chelnerița a revenit și ne-a întrebat cum este mâncarea, i-am spus că nu îmi plac. M-a întrebat: „Ce e în neregulă cu ele?” Cu privirea spre masă, soțul meu a răspuns: „Nu par proaspete”. Chelnerița a izbucnit: „Sunt congelate! La ce vă așteptați?” M-am uitat direct la ea și i-am spus: „Pur și simplu nu ne plac”. Răspunsul ei a fost: „Ei bine, dacă nu vă plac, pot să le duc înapoi și să vă aduc altceva”.

După ce a plecat cu chiftelele de crab, eu și soțul meu am început să râdem deoarece ne-am dat seama că tocmai puseserăm inconștient în scenă scenariile despre care scriam. El interpretase întrebarea ei „Ce e în neregulă cu ele?” ca o provocare la care trebuia să răspundă. Lui nu îi place să se certe, așa că a privit în altă parte, pentru a atenua duritatea a ceea ce simțea că trebuia să fie o reacție

la provocare. A simţit instinctiv că trebuie să spună de ce nu erau în regulă chiftelele, pentru a justifica nemulţumirea mea. (Se luptase pentru mine.) Eu am interpretat întrebarea „Ce e în neregulă cu ele?” ca pe o nevoie de lămurire. Instinctiv, am căutat o cale de a-mi da dreptate, fără a o învinui pe chelneriţă. Poate fiindcă era femeie, a răspuns favorabil la genul meu de abordare.

Când le-am vorbit prietenilor, dar şi unor grupuri de lucru despre aceste diferenţe, au admis cu toţii că acum îşi pot da seama de un comportament anterior de neînţeles. De exemplu, o femeie a zis că a înţeles în sfârşit de ce soţul ei refuza să vorbească cu şeful lui despre o eventuală promovare. El voia să ştie pentru că, în cazul unui răspuns negativ, ar fi început să-şi caute altă slujbă. Dar, în loc să întrebe pur şi simplu, se agita şi se îngrijora, ajungând să nu mai doarmă de stres. Cum nu avea la dispoziţie alte explicaţii decât cele psihologice, soţia a conchis că el se simte nesigur, că îi este frică de respingere. Dar, dacă e s-o luăm aşa, oricine se simte nesigur într-o anumită măsură. Iar soţul ei era o persoană destul de încrezătoare în sine. Pe de altă parte ea, care credea despre sine că este cel puţin la fel de nesigură ca el, nu ezitase să îşi întrebe şeful dacă intenţiona să transforme postul temporar pe care îl ocupa într-o slujbă permanentă.

Faptul că a înţeles rolul-cheie pe care îl joacă statutul în relaţiile bărbaţilor a ajutat-o să vadă lucrurile limpede. Dacă îţi întrebi şeful despre şansele de promovare, accentuezi ierarhia în cadrul relaţiei, subliniind faptul că viitorul tău ca angajat este în mâinile şefului. Bărbatul se simţea inconfortabil să-şi asume o poziţie inferioară ca statut. Deşi nici soţia lui nu era încântată să-şi asume rolul de solicitant faţă de şeful ei, situaţia aceasta nu aprindea în mintea ei vreun beculeţ de alarmă, ca în cazul soţului.

Într-un moment similar de conştientizare, o femeie care lucrează în vânzări a mărturisit că acum înţelege transformarea care se petrecuse cu şeful echipei sale, după ce acesta a fost promovat în funcţia de manager zonal. Ea fusese sigură că avea să fie un şef perfect, deoarece manifesta o indiferenţă sănătoasă faţă de autoritate. Ca şef de echipă, rar se sinchisea să meargă la şedinţele convocate de conducere, încurajându-i pe membrii echipei să judece singuri lucrurile şi folosindu-şi influenţa pentru a-i scuti de aplicarea strictă a regulamentului. Dar, după ce a devenit manager zonal, acest om a ajuns de nerecunoscut. A stabilit mai multe reguli decât şi-ar fi putut închipui cineva şi a insistat că excepţiile se pot face doar pe baza unor cereri scrise adresate lui.

Acest om se comporta diferit pentru că acum era plasat diferit în ierarhie. Cât a fost sub autoritatea conducerii, a făcut tot posibilul pentru a o limita. Dar, când i-a revenit lui autoritatea conducerii, s-a străduit să şi-o extindă. Prin evitarea şedinţelor şi prin omiterea aplicării regulamentelor el dădea dovadă nu de dispreţ

față de ierarhie, ci mai degrabă de un disconfort provocat de poziția lui de subordonare.

O altă femeie a spus că, în sfârșit, a înțeles de ce logodnicul ei, care crede cu convingere în egalitate, i-a șoptit odată că ar trebui să vorbească mai încet. „Prietenii mei sunt jos”, i-a spus el. „Nu vreau să aibă impresia că îmi dai ordine.”

Faptul că femeile au fost etichetate drept „cicălitoare” ar putea fi o consecință a interacțiunii dintre stilul bărbaților și cel al femeilor; multe femei sunt înclinate să facă întocmai ce li se cere, în timp ce mulți bărbați tind să opună rezistență chiar și numai ideii că cineva, îndeosebi o femeie, le-ar spune ce să facă. O femeie va avea tendința să repete o cerere rămasă fără răspuns, deoarece este convinsă că soțul ei va face ceea ce îi cere, cu condiția ca el să înțeleagă că ea *chiar* vrea ca el să facă acel lucru. Un bărbat însă care vrea să evite sentimentul că primește ordine ar putea instinctiv să aștepte o vreme înainte de a face ceea ce i se cere, ca să aibă sentimentul că acționează din proprie inițiativă. Ceea ce rezultă este cicălirea, pentru că, de fiecare dată când ea repetă cererea, el amână realizarea acesteia.

Ambiguitatea metamesajelor de ajutor

Emily și Jacob erau cei care se ocupau singuri de organizarea nunții lor, însă părinții lui Emily aveau să achite o mare parte din cheltuieli. Dornici ca lucrurile să iasă bine, părinții ei sunau adesea și puneau întrebări detaliate despre costuri și despre serviciile pe care le primeau în schimb: ce aperitive se vor servi? Câte bucăți va primi fiecare invitat? Ce include cina? Se vor găsi pe fiecare masă țelină și măsline? Ce flori vor fi folosite pentru aranjamente? Au fost trecute toate aceste lucruri pe o foaie de hârtie? Lui Emily și lui Jacob, aceste întrebări detaliate le dădeau senzația că nunta se afla pe marginea dezastrului din cauza incapacității lor de a se organiza. Ca răspuns la protestele lui Emily, mama ei i-a explicat: „Vrem să participăm la organizare; vrem să vă ajutăm”.

La fel ca în privința compătimirii, întotdeauna oferta de a ajuta sau ajutorul efectiv vine la pachet cu un paradox. Atât timp cât folosește nevoilor celui ajutat, este un gest generos, care arată preocupare și creează apropiere. Dar, dacă este asimetric, ajutorul pune o persoană într-o poziție de superioritate față de alta. Împrumutând terminologia lui Gregory Bateson, putem privi ajutorul ca fiind *mesajul* – semnificația evidentă a actului. Dar, în același timp, actul de ajutorare trimite *metamesaje* – adică informații despre relațiile dintre persoanele implicate și atitudinile lor față de ceea ce spun sau fac și față de persoanele către care spun sau acționează. Cu alte cuvinte, mesajul de ajutorare spune: „Asta este bine pentru tine”, dar ajutorul efectiv pare să trimită metamesajul: „Sunt mai

competent decât tine”, și în acest sens este bine pentru cel care ajută.

Interpretarea metamesajelor de statut și de conexiune dintr-o situaţie particulară de ajutorare sau din orice act de comunicare depinde mult de modul în care sunt spuse și făcute lucrurile. De exemplu, când e vorba despre compătimire, contează ce cuvinte se folosesc, pe ce ton sunt spuse, ce mimică și ce gesturi le însoțesc, căci toate acestea influențează impresia produsă. Toate aceste semnale trimit metamesaje despre intenţia comunicării. O bătaie „liniștitoare” pe umăr poate să întărească impresia de condescendenţă; o privire foarte îngrijorată poate să intensifice impresia că interlocutorul este la mare ananghie; în schimb, un zâmbet spontan poate sugera că o întrebare se vrea doar o manifestare a preocupării între egali.

Metamesajele contradictorii, care sunt inerente când oferi ajutor, devin evidente îndeosebi atunci când oamenii sunt într-o relaţie ierarhică datorită serviciului. La fel cum părinţii se simt adesea descumpăniţi când încearcă să fie „prietenii” copiilor lor, la fel șefii care vor să le dea subordonaţilor sfaturi prietenești pot observa că vorbele lor, intenționate la modul simetric, sunt interpretate printr-un filtru asimetric. De exemplu, directorul unui azil de persoane cu retard mintal a fost sensibilizat de nemulțumirile angajaților legate de salariile mici, așa că, la o întâlnire, a avut o atitudine pe care el a considerat-o deschisă și preocupată. Le-a vorbit cinstit, recunoscând că slujbele lor nu vor fi niciodată suficient de bine plătite pentru a întreține o familie. De asemenea, le-a spus că, fără studii superioare, nu vor putea avansa în poziţii mai bine plătite. Ca prieten, le-a zis că, dacă vor slujbe care să-i ajute să aibă o carieră mai bănoasă, va fi necesar să-și găsească altceva de lucru. Angajații nu au apreciat francheţea directorului lor, deoarece nu au perceput mesajul lui ca pe o expresie a preocupării pentru bunăstarea lor, venită din partea unui egal. În schimb, au interpretat-o ca pe o amenințare din partea șefului: „Dacă nu vă place aici, puteți pleca sănătoși”.

Încadrarea

O altă posibilitate este să privești metamesajele ca și cum ar *încadra* o conversaţie, la fel cum o ramă de tablou restrânge imaginile dintr-o pictură. Metamesajele te ajută să îți dai seama cum să interpretezi spusele cuiva prin identificarea contextului în care sunt rostite: este asta o ceartă sau o discuţie? Vrea să ofere ajutor, sfaturi sau să adreseze mustrări? În același timp, metamesajele îți permit să îți dai seama de poziția pe care și-o asumă vorbitorul în contextul respectiv și de poziția care ți se acordă ție.

Sociologul Erving Goffman folosește termenul *poziționare* pentru a exprima acest aspect al încadrării. Dacă mă așezi pe o treaptă inferioară, îți asumi o

poziţionare superioară faţă de mine. Mai mult, arătând unde anume te situezi tu în raport cu ceilalţi, ceea ce spui te încadrează, la fel cum tu încadrezi ceea ce spui. De exemplu, dacă le vorbeşti celorlalţi ca şi cum ai fi un profesor care li se adresează studenţilor săi, ei s-ar putea să perceapă că felul tău de a vorbi este condescendent sau pedant. Dacă le vorbeşti celorlalţi ca şi cum ai fi un student care caută ajutor şi explicaţii, ei s-ar putea să te perceapă ca nesigur, incompetent sau naiv. Reacţiile noastre la ceea ce spun sau fac ceilalţi sunt adesea generate de felul în care simţim că suntem încadraţi.

Faţa modernă a cavalerismului

Încadrarea este esenţială în următoarea scenă des întâlnită. O maşină se mişcă încet pe stradă, în timp ce o alta dă să plece de pe un loc de parcare. Şoferul maşinii parcate ezită, dar şoferul celeilalte maşini se opreşte şi semnalează, printr-o mişcare a mâinii, că îi dă prioritate. Dacă şoferul maşinii parcate este o femeie, sunt şanse mari să zâmbească în semn de mulţumire şi să pornească în timp ce bărbatul galant aşteaptă. Dar dacă şoferul maşinii parcate este bărbat, s-ar putea să răspundă la gest tot cu o fluturare a mâinii şi să insiste să fie el cel care aşteaptă, chiar dacă, în alte circumstanţe, s-ar putea să încerce să o ia înaintea maşinii care se apropie.

Bărbatul cavaler, care ţine o uşă deschisă sau care îi face semn unei femei să i-o ia înainte, când se află la volan, negociază în acelaşi timp un statut şi o conexiune. Diferenţa de statut este implicată printr-un metamesaj de control: femeia poate să avanseze nu pentru că este dreptul ei, ci pentru că i se dă această permisiune, astfel că ea este încadrată ca subordonată. Mai mult, cei aflaţi în poziţia de a oferi privilegii se află, de asemenea, în poziţia de a se răzgândi şi de a le revoca. Aceasta este dimensiunea faţă de care reacţionează anumite femei când cataloghează gesturile galante ca fiind „şovine”. Cele care consideră astfel de gesturi „politicoase” observă doar conexiunea: e pur şi simplu amabil. Mai intră totodată în discuţie şi dimensiunea pe care o percepe bărbatul în momentul în care realizează gestul generos, precum şi motivul pentru care acesta s-ar putea simţi jignit dacă gestul lui politicos iscă proteste, în loc de mulţumiri.

Dar dacă faptul că permiţi cuiva să avanseze în trafic este pur şi simplu un gest politicos care oferă cuiva un avantaj, de ce atât de mulţi bărbaţi resping darul priorităţii şi fac gesturi către cealaltă maşină, sau către pieton, de a trece ei în faţa lor? Pentru că, făcând acest gest către respectiva persoană din trafic, îşi menţin independenţa: şoferul decide cum să acţioneze, în loc să i se spună de către altcineva ce să facă.

Cadrul protector

Un gest protector din partea unui bărbat accentuează poziționarea tradițională prin care bărbații protejează femeile. Dar un gest protector din partea unei femei sugerează un scenariu diferit: unul în care femeia își protejează copiii. Ăsta este motivul pentru care mulți bărbați resping eforturile femeii de a răspunde protector la protecție – îi poate face să se simtă că sunt încadrați drept copii. Această dinamică subiacentă ne face să înțelegem ceea ce, altfel, ar părea dispute fără sens între femei și bărbați.

Iată un exemplu de gest simplu care a generat o reacție de proporții. Sandra conducea, și Maurice se afla pe scaunul de lângă ea. Când a trebuit să pună frână brusc, a făcut ceea ce tatăl ei făcuse întotdeauna când punea brusc frână și Sandra se afla lângă el: în momentul frânării, și-a întins mâna dreaptă pentru a împiedica persoana aflată pe scaunul de alături să se ducă în față.

Acest gest a fost mai degrabă simbolic. Mâna dreaptă a Sandrei nu era suficient de puternică pentru a-l ține pe Maurice. Poate că menirea principală a gestului a fost să îl avertizeze că oprește pe neașteptate. În orice caz, gestul devenise pentru ea, așa cum fusese pentru tatăl ei, un automatism și o făcea să se simtă competentă și atentă față de celălalt. Pe Maurice însă l-a înfuriat. Explicația oferită a fost că ea ar fi trebuit să-și țină ambele mâini pe volan, din motive de siguranță. Ea știa că nu pierduse controlul mașinii când întinsese brațul, așa că nu au reușit să își rezolve această divergență. În cele din urmă, Sandra a făcut eforturi să își controleze acest impuls față de Maurice, pentru a evita o ceartă, dar s-a simțit constrânsă de ceea ce ea considera o reacție irațională a lui.

Deși Maurice și-a explicat reacția în termeni de siguranță, el răspunsese, de fapt, la încadrarea pe care gestul Sandrei o implica. Se simțise minimalizat, tratat ca un copil, deoarece, întinzând brațul pentru a-l împiedica să se lovească, Sandra îl proteja. De fapt, Maurice se simțea deja inconfortabil fiindcă avea un rol pasiv în timp ce Sandra conducea, chiar dacă era mașina ei. Mulți bărbați și femei care cred că au atins un nivel de egalitate în relația lor descoperă că, de fiecare dată când se pregătesc să urce într-o mașină, ea se îndreaptă în mod automat către locul pasagerului, și el, spre cel al șoferului; ea conduce doar când el nu este prezent.

Gestul protector îl încadrează pe cel care protejează ca dominant, și pe cel protejat, ca subordonat. Dar diferența de statut semnalată de această poziționare poate fi sesizată mai repede de bărbați. Ca rezultat, femeile care gândesc în termeni de conexiune pot vorbi și se pot comporta în feluri care acceptă protecția, fără să-și dea seama că alții ar putea să considere că ele își asumă, de fapt, o poziție de inferioritate.

Mijloace diferite către acelaşi rezultat

Atât statutul, cât şi conexiunea pot fi folosite ca mijloace de a obţine rezultate prin comunicare. Să presupunem că vrei să chemi un instalator, dar acesta are programul plin întreaga lună. Ai putea folosi strategii care se bazează pe conexiuni sau pe diferenţele tale de statut. Dacă optezi pentru statut, poţi acţiona fie de pe poziţia de inferioritate, fie de pe cea de superioritate. De exemplu, de pe cea de superioritate: ai grijă să se afle că eşti o persoană importantă, un funcţionar la primărie care are influenţă în privinţa unor chestiuni precum licenţierea şi permisele de muncă de care instalatorul are nevoie. Sau de pe cea de inferioritate: spui pe un ton plângăcios că eşti nou în oraş, că nu ai rude sau vecini la care ai putea apela pentru a face duş sau a folosi toaleta. Speri că instalatorului îi va fi milă şi îţi va oferi o atenţie specială. Indiferent dacă adopţi o atitudine de superioritate sau una de inferioritate, ambele abordări mizează pe diferenţele de statut, subliniind faptul că cele două persoane implicate se află într-o relaţie asimetrică una faţă de cealaltă.

Pe de altă parte, ai putea încerca să subliniezi asemănarea dintre voi.

Dacă eşti de loc din acelaşi oraş cu instalatorul, ori dacă sunteţi amândoi din aceeaşi ţară sau aparţineţi aceluiaşi grup cultural, puteţi să începeţi o discuţie despre oraşul natal sau să vorbiţi în dialectul sau limba natală, sperând astfel să-i amintiţi că veniţi din aceeaşi comunitate, astfel încât să îţi acorde o atenţie deosebită. Dacă aveţi o cunoştinţă comună, ai putea menţiona acea persoană, sperând că astfel se va crea un sentiment de apropiere care să atragă un favor. De aceea, este util să fii prezentat personal celui la care vrei să apelezi, pentru a te transforma dintr-un străin în cineva cu care are deja o conexiune.

Exemplul anterior ilustrează opţiunile care sunt la îndemână de fiecare dată când cineva vrea să obţină ceva. Modul de interacţiune este rar sau niciodată bazat exclusiv pe una dintre abordări, ambele cel mai adesea fiind valabile şi interpretate fie ca una, fie ca cealaltă. De exemplu, mulţi consideră că strecurarea în conversaţie a numelor unor persoane importante ţine de statut: „Uite cât de important sunt, că doar cunosc oameni importanţi”. Dar asta înseamnă totodată să te bazezi pe intimitate şi pe conexiuni apropiate. A pretinde că ştii pe cineva faimos aduce puţin cu a pretinde că o cunoşti pe mama, sau pe vărul, sau pe prietenul din copilărie al cuiva – o tentativă de a câştiga aprobarea prin a sublinia că aveţi cunoştinţe comune. Când menţionezi nume, de regulă interlocutorul nu cunoaşte efectiv persoana numită, ci mai degrabă a auzit *despre* ea. Te bazezi pe conexiuni, în sensul că te apropii de persoanele cu care vorbeşti arătându-le că ştii pe cineva despre care ele au auzit; dar, dacă vrei să pari mai important arătând că într-adevăr *cunoşti* pe cineva despre care ei *doar au auzit*, atunci

mizezi pe statut.

În mare, sensul unei conversaţii nu stă în cuvintele rostite, ci este completat de către persoana care ascultă. Fiecare decide ce anume să creadă: dacă celălalt vorbeşte în spiritul unei diferenţe de statut sau pe baza unei conexiuni simetrice. Probabilitatea ca oamenii să interpreteze cuvintele celuilalt într-un mod sau în altul depinde mai mult de focalizarea, preocupările şi obişnuinţele ascultătorului decât de intenţia cu care au fost rostite cuvintele.

Cine amăgeşte?

Referitor la aceste abordări ale relaţiilor umane diferite, dar înrudite, oamenii au tendinţa să simtă că una sau cealaltă reprezintă dinamica reală. Un bărbat, auzind analiza mea legată de diferitele moduri de a vorbi cu instalatorul, a comentat: „Faptul că se recurge la solidaritate nu este amăgitor?” Dacă, asemenea multor bărbaţi, cineva crede că relaţiile umane sunt fundamental ierarhice, atunci a te baza pe conexiune mai degrabă decât pe statut echivalează cu a „pretinde” că nu există nici un statut – cu alte cuvinte, înseamnă a amăgi. Dar cei care privesc conexiunea drept dinamica de bază care operează între oameni consideră tentativele de a folosi diferenţele de statut manipulatoare şi nedrepte.

Atât statutul, cât şi conexiunea sunt modalităţi de a te implica în relaţiile cu ceilalţi şi de a arăta implicare faţă de ceilalţi, deşi cei care sunt concentraţi pe una pot să nu o vadă pe cealaltă drept mijloc de implicare. Bărbaţii au mai des tendinţa să se concentreze asupra obţinerii prin tertipuri a statutului într-o conversaţie: interlocutorul vrea să-mi fie superior sau să mă pună într-o poziţie de inferioritate? Oare el încearcă să-şi stabilească o poziţie dominantă determinându-mă să fac ce-mi cere el? Femeile sunt mai des deprinse cu negocierea conexiunilor: cealaltă persoană vrea să se apropie sau să se îndepărteze? De vreme ce ambele elemente sunt mereu prezente, este uşor pentru femei şi pentru bărbaţi să se axeze pe elemente diferite în aceeaşi conversaţie.

Judecăţi ambigue şi judecăţi greşite

Deoarece bărbaţii şi femeie privesc peisajul din poziţii contrastante de avantaj, aceeaşi scenă poate să li se pară complet diferită, şi adesea pot interpreta diferit aceeaşi acţiune.

Un coleg mi-a spus că a primit o scrisoare de la editorul care lucra la noua lui carte, prin care îi cerea să o anunţe de fiecare dată când avea de gând să plece de acasă în următoarele şase luni, cât timp cartea urma să se afle în procesul de producţie. El a comentat cum că nu-şi imaginase că un editor poate aduce atât de mult cu un poliţist care verifică situaţia celor eliberaţi condiţionat. Reacţia lui la scrisoare m-a surprins, pentru că am primit şi eu scrisori similare de la editori,

iar reacţia mea a fost cu totul diferită: îmi face plăcere să ştiu că pentru editori contează să poată da de mine; lucrul acesta mă face să mă simt importantă. Când i-am menţionat colegului meu această diferenţă, a fost nedumerit şi amuzat, cum am fost şi eu de reacţia lui. Deşi pe cale raţională putea să-mi înţeleagă punctul de vedere, emoţional nu putea să-şi închipuie cum poate cineva să nu se simtă încadrat într-o categorie inferioară sau să se considere o persoană controlată, dacă i se spune să raporteze cuiva fiecare mişcare. Şi, deşi eu puteam din punct de vedere raţional să-i înţeleg logica, aceasta nu regăsea în mine nici o rezonanţă emoţională.

În aceeaşi idee, colegul meu mi-a mărturisit că a citit într-o revistă un articol scris de o femeie, care, în secţiunea de mulţumiri a lucrării, îşi manifesta recunoştinţa faţă de soţul ei pentru discuţiile folositoare pe care le-au avut pe baza subiectului. Când colegul meu a citit prima dată aceste mulţumiri, a catalogat autoarea drept incompetentă – sau cel puţin nesigură. De ce a trebuit să se consulte cu soţul ei despre munca sa? De ce nu putea să fie pe propriile picioare? După ce i-am explicat că femeile apreciază dovezile de conexiune, şi-a reîncadrat constatarea şi a conchis că autoarea aprecia probabil implicarea soţului în munca ei şi menţiona acest lucru cu mândria specifică pe care ţi-o dă sentimentul că te afli într-o relaţie armonioasă.

Dacă reacţia colegului meu este una tipică, imaginaţi-vă cât de des sunt judecate greşit femeile care cred că manifestă o calitate pozitivă – conexiunea – de către bărbaţii care cred că ele dau dovadă de lipsă de independenţă, lucru sinonim pentru ei cu incompetenţa şi cu nesiguranţa.

În căutarea libertăţii

O femeie îmi spunea motivele pentru care încheiase o relaţie de lungă durată. Mi-a relatat o discuţie fundamentală care tot revenea între ea şi partenerul ei. Amândoi căzuseră de acord să fie liberi, dar totodată atenţi să nu se rănească unul pe celălalt. Când bărbatul a început să aibă şi alte relaţii amoroase, ea a protestat, iar el s-a înfuriat din cauza protestului ei. Conversaţia lor s-a derulat astfel:

EA: Cum poţi să faci asta, când ştii cât mă răneşti?
EL: Cum poţi să încerci să îmi limitezi libertatea?
EA: Dar mă faci să mă simt îngrozitor.
EL: Vrei să mă manipulezi.

La un anumit nivel, acesta este, pur şi simplu, un exemplu de conflict de voinţe: ceea ce voia el intra în conflict cu ceea ce voia ea. Dar, în esenţă, reflectă diferenţa de focalizare pe care am descris-o. Pentru a-şi susţine punctul de vedere, elementul-cheie pentru acest bărbat era independenţa, libertatea de acţiune. Elementul-cheie pentru femeie era interdependenţa – cum o făceau să se

simtă acţiunile lui. El a interpretat insistenţa ei bazată pe interdependenţă drept „manipulare”: îşi folosea sentimentele ca să-i controleze comportamentul.

Ideea nu este că femeile nu apreciază libertatea sau că bărbaţii nu apreciază conexiunea lor cu ceilalţi, ci mai curând că, în relaţii, dorinţa de libertate şi de independenţă este resimţită într-o mai mare măsură de bărbaţi, în timp ce femeile apreciază mai mult interdependenţa şi conexiunea. Diferenţa este una de focalizare şi de grad de intensitate.

Într-un studiu care analiza modul în care femeile şi bărbaţii vorbesc despre propriile divorţuri, Catherine Kohler Riessman a descoperit că atât bărbaţii, cât şi femeile menţionau ca beneficiu al divorţului obţinerea unei mai mari libertăţi. Dar cuvântul „libertate” însemna lucruri diferite pentru ei. Când femeile îi spuneau că au obţinut libertate în urma divorţului, se refereau la faptul că au obţinut „independenţă şi autonomie”. Era o uşurare pentru ele să nu se mai îngrijoreze de reacţiile soţilor lor la ceea ce făceau şi să nu mai trebuiască să fie „afectuoase faţă de un soţ morocănos”. Când bărbaţii menţionau libertatea drept un beneficiu al divorţului, se refereau la faptul că se eliberaseră de obligaţii – erau uşuraţi că se simţeau „mai puţin limitaţi”, mai puţin „claustrofobi” şi că aveau „mai puţine responsabilităţi”.

Descoperirile lui Riessman evidenţiază povara diferită pe care o au de dus femeile şi bărbaţii din cauza modului caracteristic de abordare a relaţiilor. Povara de care femeia scapă prin divorţ a fost percepută ca având motivaţie internă – continua preocupare legată de reacţia soţului faţă de ea, şi a ei faţă de soţ. Povara de care sunt scăpaţi bărbaţii era percepută ca impusă din exterior – obligaţiile celui care trebuie să presteze anumite activităţi şi un sentiment de limitare din cauza obligaţiei de a avea un anumit tip de comportament impus de alţii. Independenţa nu era un dar oferit de divorţ pentru bărbaţii pe care Riessman i-a intervievat, căci, aşa cum un bărbat a zis-o foarte bine: „Întotdeauna m-am simţit independent, poate acum doar ceva mai mult”.

The Chronicle of Higher Education a realizat un mic studiu, întrebând şase profesori universitari de ce au optat pentru această meserie. Între cei şase, erau patru bărbaţi şi două femei. Cele două femei au spus că au fost motivate de gândul de a preda. Una a zis: „Dintotdeauna mi-am dorit să predau”. Cealaltă a mărturisit: „Ştiam din timpul studenţiei că vreau să rămân în facultate… Mi-am dat seama că îmi doream să ajung să predau”. Răspunsurile celor patru bărbaţi au avut multe puncte comune unele cu celelalte şi prea puţină legătură cu răspunsurile femeilor. Toţi cei patru au menţionat independenţa ca motiv principal. Iată fragmente din răspunsurile lor:

> „M-am hotărât pentru o carieră universitară în dauna uneia industriale din cauză că puteam să îmi aleg eu ce anume să cercetez. Există mai multă independenţă.”

„Voiam să predau, și îmi place libertatea de a-mi fixa propriile ținte când vine vorba despre cercetare.”

„Am ales o slujbă universitară pentru că libertatea oferită de mediul universitar a cântărit mai greu decât dezavantajele bănești – și pentru a putea realiza cercetările de care sunt interesat, nu care îmi sunt impuse.”

„Mă ocup de problemele care mă interesează… Aș prefera să câștig 30 000 de dolari pe an pentru tot restul vieții și să mi se permită să fac cercetările pe care le doresc, decât să câștig 100 000 de dolari și să trebuiască să fac grafică computerizată.”

Deşi unul dintre bărbaţi a menţionat dorinţa de a preda, nici una dintre femei nu a menționat ca motiv principal libertatea de a-și urmări propriile interese de cercetare. Nu cred că asta înseamnă că femeile nu sunt interesate de cercetare, ci mai degrabă că independența, libertatea de a nu ți se spune ce să faci nu reprezintă o preocupare atât de importantă pentru ele.

Când au descris ceea ce le-a atras la ideea de a preda, aceste două femei s-au axat asupra posibilității de a-i influența pe studenți la modul pozitiv. Desigur, influențarea studenților reflectă un anumit tip de putere asupra lor, și predarea determină o relație asimetrică, profesorul deținând poziția superioară de statut. Însă, vorbind despre profesia lor, femeile s-au focalizat pe conexiunea cu studenții, în tip ce pentru bărbați a contat lipsa controlului din partea altora.

Conversaţia dintre bărbaţi şi femei este o comunicare transculturală

Dacă femeile vorbesc și înțeleg un limbaj al conexiunii și al intimității, în timp ce bărbații vorbesc și înțeleg un limbaj al statutului și al independenței, atunci comunicarea între bărbați și femei poate fi asemenea comunicării transculturale, pradă conflictului dintre stilurile conversaționale. În loc de dialecte diferite, s-a spus că vorbesc diferite dialecte de gen.

Aserțiunea că bărbații și femeile cresc în lumi diferite poate să pară la început o absurditate evidentă. Frații și surorile cresc în aceleași familii, copii ai unor părinți de ambele sexe. Și-atunci cum de ajung femeile și bărbații să învețe diferite moduri de a vorbi și de a asculta?

Începe cu începutul

Chiar dacă cresc în același cartier, în același bloc sau în aceeași casă, fetele și băieții cresc din punct de vedere verbal în lumi diferite. Ceilalți le vorbesc diferit, așteptând și acceptând din partea lor moduri diferite de a vorbi. Un aspect foarte important: copiii învață cum să vorbească, cum să poarte o conversație nu doar de la părinții lor, ci și de la cei de-o seamă cu ei. În definitiv, dacă părinții lor au un accent străin sau regional, copiii nu îl dobândesc; ei învață să vorbească cu pronunția regiunii în care cresc. Antropologii Daniel Maltz și Ruth Borker au pus cap la cap cercetări care arată că băieții și fetele au moduri diferite

de a vorbi cu prietenii lor. Deşi se joacă adesea şi împreună, băieţii şi fetele îşi petrec cea mai mare parte a timpului jucându-se cu persoane de acelaşi sex. Şi, cu toate că unele dintre ele sunt similare, jocurile lor preferate diferă, şi felul în care se folosesc de limbaj în timp ce se joacă arată existenţa unor lumi diferite.

Băieţii au tendinţa să se joace afară, în grupuri mari, structurate ierarhic. Ei au un lider care le spune celorlalţi ce şi cum să facă şi care respinge propunerile venite din partea altor băieţi. Statutul superior este negociat prin darea de ordine şi prin verificarea respectării lor. Un alt mod prin care băieţii dobândesc un statut superior presupune să devină centrul atenţiei făcând apel la povestiri şi glume şi minimalizând sau punând sub semnul întrebării povestirile şi glumele altora. Jocurile băieţilor au învingători şi învinşi şi generează sisteme de reguli care devin adesea subiect de ceartă. În plus, băieţii sunt auziţi adesea cum îşi laudă abilităţile şi cum se ceartă pentru a stabili cine este cel mai bun într-o anumită privinţă.

Fetele, pe de altă parte, se joacă în grupuri mici sau în perechi; centrul vieţii sociale a unei fete este prietena ei cea mai bună. În interiorul grupului, intimitatea este esenţială: diferenţierea este măsurată prin apropiere relativă. În jocurile lor cele mai frecvente, precum săritul corzii şi şotronul, fiecăreia îi vine rândul. Multe dintre activităţile lor (precum jocul de-a tata şi de-a mama) nu au învingători şi învinşi. Deşi unele fete sunt, cu siguranţă, mai îndemânatice decât altele, în principiu, nu se laudă cu asta şi nu arată că se consideră mai bune decât altele. Fetele nu dau ordine; ele îşi exprimă preferinţele ca sugestii, şi sugestiile au şanse mari să fie acceptate. În timp ce băieţii spun: „Dă-mi asta!” şi „Pleacă de aici!”, fetele spun: „Hai să facem asta” şi „Ce-ai zice dacă am face asta?”. Orice altă exprimare este văzută ca autoritară. Ele nu doresc să acapareze centrul atenţiei – nu le interesează –, aşa că nu se provoacă una pe alta în mod direct. Şi, în cea mai mare parte a timpului, stau pur şi simplu împreună şi vorbesc. Fetele nu sunt obişnuite să dobândească prin tertipuri un statut superior; pe ele le preocupă mai mult ideea de a se face plăcute.

Diferenţe de gen în modul de a vorbi au fost descrise de diverşi cercetători care şi-au îndreptat atenţia spre copiii cu vârsta de peste trei ani. Amy Sheldon a filmat băieţi şi fete cu vârste între trei şi patru ani care se jucau în grupuri de câte trei la o grădiniţă. A comparat două grupuri de trei – unul de băieţi, unul de fete – care s-au certat pentru aceeaşi jucărie: o murătură din plastic. Deşi ambele grupuri s-au certat pentru acelaşi lucru, dinamica prin care şi-au negociat conflictele a fost diferită. Pe lângă faptul că ilustrează unele dintre tiparele pe care tocmai le-am descris, studiul lui Sheldon demonstrează totodată complexitatea acestei dinamici.

Jucându-se în bucătăria de jucărie a grădiniţei, o fetiţă pe nume Sue a vrut

murătura pe care o avea Mary, așa că i-a spus lui Mary că ar trebui să i-o dea, pentru că Lisa, a treia fată, o voia. Asta a dus la un conflict despre cum să fie satisfăcută dorința (inventată) a Lisei. Mary a propus un compromis, dar Sue a protestat:

MARY: O tai în jumătate. Una pentru Lisa, una pentru mine, una pentru mine.
SUE: Dar Lisa vrea o murătură *întreagă*!

Mary vine cu un alt compromis creativ, dar Sue îl respinge și pe acesta:

MARY: Păi, e o *jumătate* întreagă de murătură.
SUE: Ba nu e.
MARY: Ba este o *jumătate* întreagă de murătură.
SUE: *O să*-i dau o jumătate întreagă. O să-i dau una *întreagă întreagă*. I-am dat una întreagă.

În acest punct, Lisa se retrage din alianța cu Sue, care se mulțumește pe sine spunând: „Mă prefac că ți-am dat una”.

Cu altă ocazie, Sheldon a filmat trei băieți care se jucau în aceeași bucătărie de jucărie și care au intrat la rândul lor în conflict pentru a obține o murătură din plastic. Când Nick l-a văzut pe Kevin că avea murătura, a cerut-o pentru el:

NICK: [*Strigăte*] Kevin, dar eu *trebuie* să tai! Vreau s-o tai! E a mea!

Asemenea lui Sue, Nick l-a implicat pe al treilea copil în eforturile sale de a obține murătura:

NICK: [*Plângându-i-se lui Joe*] Kevin nu mă lasă să tai murătura.
JOE: A, știu cum să facem! Pot să i-o smulg și ți-o dau ție înapoi. Am putea face așa!

Conflictul băieților, care a durat de două ori și jumătate mai mult decât al fetelor, a dus apoi la o luptă între Nick și Joe, pe de o parte, și Kevin, pe de alta.

Comparând luptele pentru murături ale băieților și ale fetelor, Sheldon punctează că, în mare, fetele au potolit conflictul și au menținut armonia prin compromis și eschivare. Conflictul s-a dovedit mai prelungit în cazul băieților, care au fost mai insistenți, au invocat reguli și amenințări cu violența fizică. Totuși, faptul că aceste fetițe și băieți au folosit *mai mult* una dintre strategii nu înseamnă că nu au folosit-o pe cealaltă deloc. De exemplu, băieții au încercat să ajungă la un compromis, iar fetele au încercat și ele să folosească forța fizică. Fetele, asemenea băieților, se luptau pentru control. Când Sue spune din greșeală: „O să-i dau o jumătate întreagă”, apoi se corectează repede și spune: „O să-i dau una *întreagă întreagă*”, arată că pentru ea nu este cu adevărat importantă dimensiunea porțiunii, ci persoana care o servește.

Citind studiul lui Sheldon, am observat că, în timp ce atât Nick, cât și Sue încercau să obțină ceea ce voiau, implicând un al treilea copil, ghidajul pe care l-au creat cu al treilea copil și dinamica pusă în mișcare au fost fundamental diferite. Sue a solicitat-o pe Mary să împlinească dorința altcuiva; decât să spună că *ea* voia murătura, a pretins că Lisa o dorea. Nick și-a afirmat propria dorință și, pentru că nu a putut să o împlinească de unul singur, a recurs la Joe să o

obțină pentru el. Joe a încercat atunci să ia murătura cu forţa. În ambele scenarii, copiii au adoptat linii complexe de afiliere.

Poziția de forță a lui Joe nu a fost asumată în nume propriu, ci, în mod cavaleresc, în numele lui Nick. Prin solicitarea făcută cu voce plângăreață, Nick s-a situat pe o poziție inferioară în structura ierarhică, încadrându-se drept cineva care are nevoie de protecție. Când Sue i-a cerut lui Mary să renunțe la murătura ei, ea voia să obțină poziția de superioritate în privința servirii mâncării. Nu se lupta pentru dreptul de a *avea* murătura, ci pentru dreptul de a o *servi*. (Asta mi-a amintit de femeile care spuneau că au devenit profesoare pentru a preda.) Dar, pentru a-şi realiza scopul, Sue depindea de dorința lui Mary de a împlini nevoile celorlalţi.

Acest studiu sugerează că atât băieții, cât şi fetele urmăresc să obțină ceea ce doresc, dar tind să o facă pe căi diferite. Deşi normele sociale îi încurajează pe băieți să fie competitivi la modul deschis, iar pe fete să fie cooperante la modul deschis, situaţii şi activităţi diferite pot duce la tipuri diferite de comportament. Marjorie Harness Goodwin a comparat băieți şi fete care se implicaseră în două activități cu sarcini precise: băieții confecționau praștii pregătindu-se pentru o luptă, iar fetele făceau inele. Goodwin a descoperit că grupul de băieți era ierarhizat: liderul le-a spus celorlalţi ce şi cum să facă. Grupul fetelor era democrat: fiecare venea cu idei şi era deschisă să accepte sugestiile celorlalte. Dar, observând fetele într-o activitate diferită – jocul de-a tata şi de-a mama –, Goodwin a remarcat că şi ele adoptă structuri ierarhice. Fetele care jucau rolul mamelor le dădeau ordine fetelor care jucau rolul copiilor, care, la rândul lor, cereau permisiunea mamelor din joc. Mai mult, o fată care juca rolul mamei era şi un fel de organizatoare a jocului. Acest studiu arată că fetele ştiu să dea ordine şi să acţioneze într-o structură ierarhică, dar că nu consideră potrivit acest tip de comportament atunci când se implică în activităţi cu cele de o seamă cu ele. Li se pare potrivit să facă asta în relaţia părinte–copil, pe care le place să o practice sub formă de joc.

Aceste lumi ale jocului aruncă o lumină asupra perspectivei pe care o au femeile şi bărbaţii cu privire la relaţii. Jocul băieţilor elucidează de ce bărbaţii se alarmează dacă li se pare că sunt puşi într-o poziţie de inferioritate sau dacă li se spune ce să facă. Produsul cel mai important cu care se face schimb în lumea ierarhică a băieţilor este statutul, şi calea de a dobândi şi de a menţine statutul este să dai ordine şi să-i faci pe ceilalţi să le urmeze. Un băiat aflat într-o poziţie inferioară de statut se simte ameninţat. Aşa că băieții îşi monitorizează relaţiile pentru a identifica modificările subtile de statut, urmărind să vadă cine dă ordine şi cine le urmează.

Nu aceeaşi dinamică conduce jocurile fetelor. Bunul cel mai de preţ vehiculat

în comunitatea fetelor este intimitatea. Fetele își monitorizează prieteniile pentru a sesiza modificările subtile de alianță și urmăresc să fie prietene cu fetele populare. Popularitatea este un soi de statut, dar unul fundamentat pe conexiune. De asemenea, popularitatea le pune pe fete într-o situație dificilă. Făcând muncă de teren într-un gimnaziu, Donna Eder a descoperit că fetele populare erau, paradoxal – și inevitabil –, antipatizate. Multe fete vor să fie prietene cu fetele populare, dar prietenia fetelor trebuie să fie limitată, de vreme ce ea implică mai degrabă intimitate decât activități în grupuri mari. Astfel că o fată populară trebuie să nu se arate prea deschisă față de majoritatea fetelor care caută să se apropie de ea, rezultatul fiind că este etichetată „cu nasul pe sus”.

Soluția are la bază înțelegerea

Dacă adulții învață din copilărie cum să comunice, crescând în medii sociale separate în funcție de gen, atunci conversația dintre femei și bărbați reprezintă comunicare transculturală. Deși fiecare stil este valid din punct de vedere intrinsec, neînțelegerile apar din cauză că stilurile sunt diferite. Adoptarea unei abordări transculturale a conversațiilor dintre femei și bărbați face posibilă explicarea motivelor pentru care insatisfacțiile sunt justificate, fără a acuza pe nimeni că greșește sau că este nebun.

Faptul că aflăm despre diferențele de stil nu înseamnă că le vom face să dispară, dar putem elimina învinuirea reciprocă și falsificarea adevărului. Ne simțim mai ușurați când constatăm că înțelegem de ce partenerii, prietenii și chiar străinii se comportă într-un mod anume, deși vedem lucrurile din alt punct de vedere. Astfel, lumea se transformă într-un teritoriu mai familiar. Și, dacă reușim să-i facem pe ceilalți să înțeleagă de ce vorbim și ne comportăm așa cum o facem, ne protejăm de neplăcerea provocată de confuzie și de criticile lor.

Discutând despre romanul său *The Temple of My Familiar* [„Templul familialității mele”], Alice Walker a explicat că o femeie din roman se îndrăgostește de un bărbat pentru că vede în el „o ureche uriașă”. Walker a remarcat apoi că, deși oamenii cred că se îndrăgostesc datorită atracției sexuale sau vreunei alte forțe, „ceea ce căutăm cu adevărat este cineva capabil să ne audă”.

Cu toții vrem, mai presus de orice, să fim auziți – dar nu *doar* să fim auziți. Vrem să se audă și să se înțeleagă ceea ce credem că spunem, ceea ce știm că am vrut să spunem. Odată cu înțelegerea modului în care femeile și bărbații folosesc limbajul, ar trebui să scadă frecvența plângerilor de genul: „Tu pur și simplu nu înțelegi”.

CAPITOLUL 2

ASIMETRII: FEMEI ȘI BĂRBAȚI VORBIND CU INTENȚII DIFERITE

Eve și-a extirpat un nodul de la un sân. La scurt timp după operație, vorbind cu sora ei, i-a spus că o deranja că se ajunsese la asta și că vederea cusăturii îi provoca suferință din cauza cicatricii care îi modificase conturul sânului. Sora ei a replicat: „Știu cum e. Când m-am operat, și eu m-am simțit la fel”. Eve i-a zis același lucru și prietenei sale Karen, care i-a răspuns: „Știu. Este ca și cum trupul ți-ar fi fost violat”. Dar, când i-a mărturisit soțului ei, Mark, cum se simte, replica lui a fost: „Poți să îți faci o operație estetică pentru a elimina cicatricea și a-ți recăpăta forma sânului”.

Eve s-a simțit consolată de sora și de prietena ei, dar nu și de replica lui Mark. Dimpotrivă, a supărat-o și mai tare. Nu doar că nu a auzit ceea ce ar fi vrut să audă – și anume că înțelegea prin ce trecea –, dar, mult mai rău, a simțit că el îi sugera să suporte și alte intervenții chirurgicale tocmai când îi spusese cât de mult fusese afectată de operație. „Nu am de gând să mă mai operez!”, a protestat ea. „Îmi pare rău că nu îți place cum arată.” Mark s-a simțit rănit și confuz. „Nu-mi pasă”, a protestat el. „Nu mă deranjează deloc.” Ea a întrebat: „Atunci de ce îmi spui să fac o operație estetică?” El a răspuns: „Pentru că spuneai că *tu* ești supărată din cauza felului în care arată”.

Eve s-a simțit groaznic: Mark fusese alături de ea pe tot procesul intervenției chirurgicale. Cum de se răstise așa la el din cauza a ceea ce spusese – „simple cuvinte” –, când faptele sale fuseseră extrem de convingătoare? Și totuși, ea a perceput în cuvintele lui metamesaje care au lovit la baza relației lor. Din punctul lui de vedere, observația pe care a făcut-o a fost doar o reacție la plângerea ei, însă ea a interpretat-o ca pe o plângere a lui. El a crezut că avea să o liniștească dacă-i spunea că nu trebuia să se simtă prost din cauza cicatricii, pentru că putea *face* ceva în privința asta. Ea a interpretat sugestia lui drept o dovadă că *el* este deranjat de aceasta. Mai mult, în timp ce ea ar fi vrut să fie alinată și să i se spună că era normal să se simtă stânjenită în situația dată, mesajul lui cum că problema se putea rezolva cu ușurință implica faptul ea nu avea dreptul să se simtă deranjată.

Eve voia darul înțelegerii, dar Mark i-a oferit darul sfatului. El și-a asumat rolul celui care rezolvă problemele, în timp ce ea voia, pur și simplu, o

confirmare a sentimentelor ei.

O neînțelegere similară a apărut între un soț și o soție în urma unui accident de mașină în care ea fusese grav rănită. Din cauză că nu suporta să stea în spital, soția a cerut să fie lăsată mai repede acasă, dar, ajunsă acasă, durerile s-au accentuat fiindcă trebuia să se deplaseze mai mult. Soțul i-a spus: „De ce nu ai stat în spital, unde ți-ar fi fost mai bine?” Ea s-a simțit rănită, pentru că el îi dădea de înțeles că nu o voia acasă. Nu s-a gândit că sugestia lui venea ca răspuns la plângerile ei despre suferința pe care trebuia să o îndure, ci a luat-o ca pe o exprimare independentă a preferințelor sale de a nu o avea acasă.

„Sunt problemele mele, nu ale tale”

Dacă femeile sunt adesea frustrate din cauză că bărbații nu răspund la expunerea problemelor lor cu exemple ale propriilor probleme, bărbații sunt frustrați pentru că femeile o fac. Unii bărbați nu doar că nu pot fi alinați de o astfel de reacție, ci chiar se simt jigniți. De exemplu, o femeie mi-a spus că, atunci când partenerul ei vorbește despre o îngrijorare personală – de exemplu, despre ceea ce simte legat de faptul că îmbătrânește –, ea îi răspunde: „Știu cum este, și eu mă simt la fel”. Spre surpriza și mâhnirea ei, pe el asta îl scoate din sărite; el simte că ea încearcă să-l priveze de ceva prin negarea unicității experienței lui.

O problemă similară de comunicare a fost responsabilă pentru următorul schimb de cuvinte, care a început ca o conversație și s-a încheiat într-o ceartă:

EL: Sunt foarte obosit. Nu am dormit bine noaptea trecută.
EA: Nici eu nu am dormit bine. Niciodată nu dorm bine.
EL: De ce încerci să mă minimalizezi?
EA: Nu o fac! Pur și simplu încerc să-ți arăt că te înțeleg!

Această femeie nu numai că s-a simțit rănită de reacția soțului ei, dar a fost și indusă în eroare. Cum a putut să creadă că îl minimaliza? Prin „mă minimalizezi” el voise să spună „îmi minimalizezi experiența”. El trecea încercările ei de a stabili o conexiune prin filtrul preocupării lui de a-și menține independența și de a evita să fie pus în poziție de inferioritate.

„O să-ți rezolv eu problemele”

Femeile și bărbații sunt adesea frustrați de felul în care celălalt răspunde la așteptările și problemele lor, iar apoi sunt și mai răniți de frustrarea celuilalt. Dacă femeile resimt neplăcut tendința bărbaților de a oferi soluții la probleme, bărbații sunt nemulțumiți de refuzul femeilor de a acționa în vederea rezolvării problemelor despre care se tot plâng. Din cauză că bărbații se văd pe ei înșiși capabili să rezolve tot soiul de probleme, ei văd o plângere sau o dificultate drept o provocare a abilității lor de a găsi soluții, cam ca atunci când o femeie le arată o bicicletă stricată sau o mașină împotmolită, provocându-le ingeniozitatea

pentru a rezolva situația. Dar, în timp ce multe femei apreciază ajutorul oferit pentru rezolvarea problemelor mecanice, puține apreciază ajutorul în privința „rezolvării” problemelor emoționale.

Ideea că bărbații sunt cei care găsesc o rezolvare a fost accentuată de răspunsurile contrastante ale unui soț și ale unei soții la aceeași întrebare, pusă în cadrul unei emisiuni radio. Cei doi, Barbara și William Christopher, vorbeau despre viața lor alături de un copil autist. Gazda emisiunii i-a întrebat dacă nu li se întâmplă uneori să se autocompătimească și să se întrebe: „De ce eu?” Ambii au răspuns că nu, dar au spus-o în moduri diferite. Soția a deviat atenția de la ea, afirmând că acela care suferă cu adevărat este copilul lor. Soțul a spus: „Viața înseamnă să găsești soluții. Asta nu este decât o nouă problemă de rezolvat”.

Așa se explică de ce bărbații se simt frustrați când încercările lor bine intenționate de a ajuta o femeie să-și rezolve problemele nu sunt întâmpinate cu recunoștință, ci cu dezaprobare. Un bărbat spunea că îi venea să-și smulgă părul din cap din cauza unei iubite care îi vorbea încontinuu despre problemele pe care le avea la muncă, dar refuza să accepte vreun sfat de la el. Un alt bărbat era deranjat că iubita lui îi reproșa faptul că schimbase subiectul imediat ce ea începuse să-i vorbească despre ceva ce o deranja. „Ce rost are să mai vorbești despre problema respectivă?”, i-a spus el. „Nu poți face nimic în privința asta.” Un alt bărbat a comentat că femeile par să se bălăcească în propriile necazuri, vrând să vorbească mereu despre ele, în timp ce el și ceilalți bărbați vor să scape cât mai repede de probleme, fie găsind o soluție, fie luându-le în derâdere.

Încercarea de a rezolva o situație sau de a soluționa o dificultate se focalizează asupra mesajului discuției. Pentru majoritatea femeilor însă, care întâmpină de obicei probleme la locul de muncă sau în relațiile de prietenie, mesajul nu este aspectul principal al relatării. Metamesajul este cel care contează. Aducerea unei probleme în discuție reprezintă o invitație pentru exprimarea înțelegerii („Știu cum te simți.”) sau pentru o plângere similară („Așa m-am simțit și eu când mi s-a petrecut ceva similar.”). Cu alte cuvinte, discutarea problemelor vizează consolidarea relației prin transmiterea metamesajului: „Suntem la fel; nu ți se întâmplă doar ție”. Femeile sunt nemulțumite atunci când nu doar că nu dobândesc această consolidare, dar, dimpotrivă, simt o distanțare provocată de acel sfat, care pare să trimită metamesajul: „Nu suntem la fel. Tu vii cu problemele, eu am soluțiile”.

Mai mult, înțelegerea reciprocă este simetrică, și această simetrie ajută să te simți parte dintr-o comunitate. Oferirea de sfaturi este însă asimetrică. Îl încadrează pe sfătuitor ca fiind mai înțelept, mai rațional, mai stăpân pe situație – pe scurt, superior. Și asta contribuie la efectul de distanțare.

Ideea că a da sfaturi poate să denote superioritate subliniază o observație

apărută într-o recenzie la o lucrare. Făcând comentarii pe baza cărții *After You've Gone* [„După ce ai plecat”] a lui Alice Adams, criticul Ron Carlson a explicat că titlul face referire la scrisoarea unei femei către un bărbat care a părăsit-o pentru o femeie mai tânără. Conform lui Carlson, femeia îşi informează fostul iubit despre viaţa ei „şi apoi continuă bombardându-l cu sfaturi înţelepte. Aici este evident că se comportă cu superioritate…” Deşi nu cunoaştem intenţia femeii care a scris povestea, e evident că bărbatul care a făcut recenzia priveşte arta de a da sfaturi ca pe o formă de atac şi i se pare că acela care oferă sfaturi adoptă o poziţie de superioritate.

Drumuri paralele

Aceste diferenţe par să fi prins rădăcini cu mult timp în urmă, în perioada de creştere. O fată de şaisprezece ani mi-a spus că îşi petrece timpul liber mai mult cu băieţii decât cu fetele. Ca să îmi testez ideile, am întrebat-o dacă şi băieţii, şi fetele vorbesc despre problemele lor. „Da”, m-a asigurat ea, „toţi o fac”. „Şi o fac în acelaşi fel?”, am întrebat. „Ah, nu. Fetele continuă la nesfârşit. Băieţii deschid subiectul, unul dintre ei vine cu o soluţie, după care închid discuţia.”

Nemulţumirile femeilor şi ale bărbaţilor legate de felurile lor diferite de a gestiona discutarea problemelor apar din cauză că interpretările bazate pe un anumit sistem sunt aplicate la discuţii care se poartă după un sistem diferit. Băieţii şi bărbaţii nu reacţionează unii faţă de alţii în felul în care reacţionează femeile atunci când discută despre probleme. Rădăcinile modului diferit în care bărbaţii răspund la discuţiile despre probleme mi-au devenit clare când am comparat transcrierea unei conversaţii dintre doi băieţi de clasa a zecea cu transcrierea unor conversaţii dintre fete, extrase din filmările înregistrate ca parte a unui proiect de cercetare referitor la discuţiile dintre prieteni, care fusese iniţiat de psihologul Bruce Dorval.

Examinând conversaţiile înregistrate, am observat că băieţii şi fetele, deşi manifestau o profundă preocupare pentru interlocutor, o făceau în moduri diferite – moduri care explică diferenţele ce apar în conversaţiile de zi cu zi dintre femei şi bărbaţi. Perechile de câte două fete, atât cele din clasa a şasea, cât şi cele din clasa a zecea, au vorbit pe larg despre problemele uneia dintre fete. Cealaltă fată a încurajat-o să ofere detalii spunându-i „Înţeleg” şi dându-i dovezi de susţinere. Următoarele fragmente din transcrieri arată diferenţa mare dintre fete şi băieţi.

Fetele de clasa a zecea vorbeau despre problemele pe care le avea Nancy cu prietenul şi cu mama ei. S-a întâmplat ca Nancy şi Sally să fie plecate într-o excursie în alt stat. Nancy a părăsit brusc grupul şi a revenit mai devreme acasă, ca urmare a insistenţelor mamei ei. Nancy a fost supărată că a trebuit să plece

mai repede. Sally a alinat-o pe Nancy, spunându-i că plecarea ei bruscă i-a marcat și pe prietenii ei.

NANCY: Doamne, ce *aiurea* a fost. Nu mi-a venit să cred că m-a făcut să plec acasă.
SALLY: Mi s-a părut totuși destul de ciudat; adică acum ne pregăteam să ieșim, și în clipa următoare Nancy spune: „Îmi pare rău, dar trebuie să plec”. [*Ambele râd.*] Nu știam ce se petrece, și Judy vine la mine și-mi șoptește (toată lumea aude): „Știi că Nancy pleacă acasă?” Iar eu reacționez: „Poftim?” [*Ambele râd.*] „Nancy pleacă acasă”. Eu spun: „De ce?”, iar ea: „Mama ei o obligă”, iar eu [*Face o grimasă*]: „Ah”. Judy se întoarce și spune: „Nancy a plecat”. Ei bine, eu am răspuns: „Foarte frumos din partea ei, nici măcar n-a venit să-și ia rămas-bun”. Și ea a explodat. Iar eu [*imitând ridicarea vocii*]: *„Hai, gata!”* A fost supărată, Judy. Îmi venea să zic: „Doamne!”…

Sally a răspuns la problemele prietenei sale confirmându-i amărăciunea pe care o simțea Nancy fiindcă mama ei îi ceruse să revină mai repede acasă, spunându-i că plecarea ei îi întristase pe prieteni. În schimb, transcrierea unei conversații dintre băieți de aceeași vârstă arată cât de diferit răspund unul față de celălalt la exprimarea unor neplăceri.

Și băieții de clasa a zecea au sentimente profunde. Și discuția lor este tot despre probleme, dar diferența e evidentă: ei nu se concentrează asupra problemelor unuia, urmărind, explorând și dezvoltând subiectul, ci fiecare vorbește despre propriile neplăceri și le catalogheză pe ale celuilalt ca lipsite de importanță.

În primul fragment din conversația acestor băieți, Richard spune că se simte prost din cauză că o prietenă de-a lui, Mary, nu are cu cine să meargă la o petrecere, iar Todd îi alungă îngrijorarea:

RICHARD: Doamne, o să îmi pară foarte rău pentru ea dacă rămâne acasă.
TODD: Nu o să rămână acasă, e absurd. De ce nu întreabă pur și simplu pe cineva?

Totuși, Todd este la rândul lui supărat din cauză că nici el nu are cu cine să meargă la acea petrecere. Spune că nu vrea să o invite pe Anita, iar Richard, drept replică, revine la problema lui:

TODD: M-am simțit așa prost seara trecută, când a venit la mine și a început să-mi vorbească.
RICHARD: De ce?
TODD: Nu știu, cred că m-am simțit stânjenit.
RICHARD: **N-o să pricep niciodată asta.** [*Râde.*]

Richard nu numai că nu se străduiește să dea impresia că înțelege, ci chiar recunoaște deschis că nu înțelege, după cum se vede din replica scrisă cu litere îngroșate.

Richard îi spune apoi lui Todd că se teme că are probleme cu băutura. Todd îi răspunde îndreptând discuția către ceva ce îl deranjează pe el: sentimentele sale de înstrăinare.

RICHARD: Când am condus-o pe Anne acasă noaptea trecută, mi-a spus în față tot felul de lucruri neplăcute.
TODD: Serios?
…

RICHARD: Știi când a aflat despre ce s-a petrecut joia trecută între mine și Sam?
TODD: Îhî.
RICHARD: Știa despre asta. Mi-a spus-o – iar apoi a început să vorbească despre băutură. Știi?... Apoi a spus: „Știi cât de mult îi răneşti pe toți când bei? Eşti întotdeauna irascibil”. Și a zis pur și simplu: „Nu-mi place. L-ai jignit pe Sam. L-ai jignit pe Todd. Ai jignit-o pe Mary. Ai jignit-o pe Lois”.
…
Știi, când mi-a spus, cred că am fost destul de șocat. [*Pauză*] Nu beau chiar atât de mult.
TODD: **Încă mai vorbeşti cu Mary, atât de mult, vreau să zic?**
RICHARD: Dacă încă mai vorbesc cu Mary?
TODD: Mda, pentru că… de-asta am fost supărat vineri.
RICHARD: De ce?
TODD: Uite de-aia.
RICHARD: De ce?
TODD: Pentru că nu știam de ce voi pur și simplu… Adică doar urcasem să-mi iau nişte lucruri, și voi nu v-ați mai întors. Mi-am spus: „În regulă, nu-mi pasă. O să înceapă chestia asta din nou”.

După cum arată replica evidențiată, când Richard spune că este supărat din cauză că Anne i-a zis că s-a purtat urât când era beat, Todd răspunde aducând în discuție propria lui preocupare: se simte exclus şi s-a simţit rănit când Richard a dispărut de la petrecere cu prietena lui, Mary.

De-a lungul conversației, Todd își exprimă nefericirea pe care i-o provoacă sentimentul de înstrăinare și de excludere. Richard răspunde încercând să-l abată de la propriile trăiri. Când Todd spune că nu s-a simțit în largul lui la petrecerea de noaptea trecută, Richard îl contrazice:

RICHARD: **Cum de nu te-ai simţit în largul tău? Îi ştiai pe Lois şi pe Sam.**
TODD: Nu știu. Pur și simplu nu m-am simțit în largul meu și, în plus, noaptea trecută la petrecere, Sam se învârtea peste tot, le știa pe toate fetele din asociația studențească. Erau vreo cinci.
RICHARD: **Nu, nu e aşa.**
TODD: Cunoştea o mulțime de oameni. Era… nu știu.
RICHARD: **Doar pe Lois. Nu cunoştea pe toată lumea.**
…
TODD: Pur şi simplu nu m-am simțit deloc în largul meu în ziua aia. Adică aşa a fost atunci…
RICHARD: De ce?
TODD: Nu știu. Nici la școală nu mă mai simt bine.
RICHARD: Mă refeream la noaptea trecută, vreau să spun…
TODD: Cred că știu prin ce trece acum Ron Cameron. [*Râde.*]
RICHARD: [*Râde.*] **Nu, nu cred că te simți la fel de prost ca Ron Cameron.**
TODD: Glumeam.
RICHARD: Hmm. **De ce te-ai simți? Cunoşti mai mulți oameni…**
TODD: Nu mai pot vorbi cu nimeni.
RICHARD: **Cunoşti mai mulți oameni decât mine.**

Spunându-i lui Todd că sentimentele lui sunt nejustificate și de neînțeles, Richard nu vrea să dea de înțeles că nu îi pasă. În mod clar încearcă să-l consoleze pe prietenul lui, să-l facă să se simtă mai bine. El intenționează să spună: „Nu ar trebui să te simți prost, căci problemele tale nu sunt atât de grave”.

Împărtășirea problemelor

Modul foarte diferit în care femeile reacționează la exprimarea problemelor este dramatizat într-o povestire scurtă a lui Alice Mattison, intitulată *New Haven* [„Cer nou”]. Eleanor îi spune lui Patsy că s-a îndrăgostit de un om căsătorit. Patsy se arată, în prima fază, înțelegătoare, apoi îi prezintă o situație asemănătoare despre o experiență similară:

– Ei bine, spune Patsy, știu cum te simți.
– Știi?
– Într-un fel, da. Cred că pot să-ți spun. Am avut, timp de doi ani, o relație cu un bărbat însurat.

Patsy îi povestește apoi lui Eleanor despre legătura ei amoroasă și despre ceea ce simte referitor la asta. După ce dezbat amândouă aventura lui Patsy, aceasta din urmă spune:

– Dar îmi vorbeai despre acest bărbat și te-am întrerupt. Îmi pare rău. Vezi? Sunt egocentrică.
– E în regulă.

Dar Eleanor este din nou mulțumită.

Conversația revine apoi la relația lui Eleanor, aflată în stadiu incipient. Astfel, Patsy răspunde inițial prin confirmarea sentimentelor lui Eleanor și prin prezentarea unei experiențe care accentuează similitudinea, apoi o încurajează pe Eleanor să spună mai multe. În cadrul situației similare a lui Patsy, potențiala asimetrie, inerentă atunci când se prezintă probleme personale, este evitată, și prietenia își recapătă echilibrul.

Lui Eleanor i-a făcut plăcere să discute cu Patsy datorită faptului că au împărtășit aceeași viziune asupra problemelor, și asta le-a întărit prietenia. Deși Eleanor a adus în discuție propria aventură, nu a dat foarte multe detalii până când Patsy nu a îndemnat-o să o facă. Într-o altă povestire a aceleiași autoare, *The Knitting* [„Urzeala”], o femeie numită Beth stă alături de sora ei într-un spital psihiatric, pentru a o vizita pe fiica surorii sale, Stephanie. În timpul ăsta, Beth primește un telefon supărător de la iubitul ei, Alec. Aducându-și astfel aminte despre problemele ei, vrea să le discute cu sora ei, dar se abține, pentru că aceasta nu o întreabă. În schimb, simte că i se cere să se focalizeze pe problema surorii ei, care reprezintă motivul vizitei sale.

I-ar plăcea să vorbească despre neînțelegerile nemărturisite pe care le are cu Alec de câteva săptămâni, dar sora ei nu o întreabă ce-a vorbit la telefon. Atunci, Beth crede că ar trebui să vorbească despre Stephanie.

În aceste povestiri, femeile țin în echilibru un sistem delicat, prin care discutarea problemelor este folosită pentru a le confirma sentimentele și pentru a crea senzația de apartenență la o comunitate.

Când femeile analizează felul în care bărbații comunică cu ele, îi judecă în conformitate cu standardele stilurilor conversaționale specifice femeilor. Femeile arată că le pasă, fiind atente la expunerea problemelor celuilalt și punând

întrebări. Faptul că bărbaţii schimbă subiectul echivalează pentru femei cu lipsa de bunăvoinţă – o deficienţă de intimitate –, dar evitarea adresării de întrebări ar putea fi la fel de bine un mod de a respecta nevoia de independenţă a celuilalt. Când Eleanor îi spune lui Patsy că este îndrăgostită de Peter, Patsy o întreabă: „Te culci cu el?” Această explorare amănunţită a situaţiei lui Eleonor ar putea să le pară multor bărbaţi – şi anumitor femei – deranjantă, deşi Eleonor o resimte drept o manifestare de interes care le hrăneşte prietenia.

Femeile tind să arate înţelegere faţă de sentimentele unei alte femei. Când bărbaţii încearcă să le liniştească pe femei, spunându-le că situaţia în care se află nu este chiar aşa rea, femeile au senzaţia că sentimentele lor sunt minimalizate sau că nu sunt luate în seamă. Din nou, se confruntă cu o deficienţă de intimitate tocmai când se aşteptau ca aceasta să sporească. Încercând să declanşeze o comunicare simetrică, se trezesc într-una asimetrică.

Un alt fel de simetrie

Conversaţia dintre Richard şi Todd arată că, deşi răspunsurile băieţilor sunt asimetrice dacă sunt analizate separat – căci fiecare respinge îngrijorările celuilalt –, analizate împreună, ele sunt simetrice. Todd răspunde la îngrijorarea lui Richard în privinţa situaţiei sale cu băutura exact în acelaşi mod în care Richard răspunde la sentimentele de înstrăinare ale lui Todd – şi anume, prin negarea existenţei unei probleme.

> RICHARD: Nu îmi vine, omule, adică, după ce a spus Anne aseară, pur şi simplu nu îmi vine să fac asta.
> TODD: **Nu cred că a fost în sensul ăsta. Chiar şi tu ştiai că nu era mare scofală.**
> RICHARD: O, dar Anne… Sam i-a spus lui Anne că am căzut de pe dig.
> TODD: **E o minciună.**
> RICHARD: Nu am căzut. Am alunecat, dar m-am redresat.
> TODD: **Nu-ţi face griji.**
> RICHARD: Dar îmi fac, oarecum. Mă simt ciudat faţă de Sam. Nu vreau să o fac în faţa voastră.
> TODD: **Nu contează, pentru că uneori, când cazi în fund, eşti simpatic.**

Todd neagă faptul că Richard fusese atât de beat încât să se clatine („Este o minciună”), iar apoi spune că şi dacă şi-ar fi pierdut controlul, nu ar fi fost un lucru rău, ci mai degrabă simpatic.

În interpretarea acestei conversaţii între băieţii de clasa a zecea, am văzut iniţial asigurările şi respingerile afirmaţiilor celuilalt, precum şi dezvăluirile reciproce ale problemelor lor, în termeni de conexiune şi de similaritate. Dar este posibilă şi o altă perspectivă. Conversaţia lor este impresionantă tocmai pentru că a fost bazată pe asimetrii de statut – sau, mai precis, pe o deviere a unor astfel de asimetrii. Când Todd îşi expune problemele, se pune pe sine într-o poziţie potenţial inferioară şi îl invită pe Richard să adopte o poziţie superioară, prin respingerea problemelor şi prin oferirea asimetrică de sfaturi sau de

compătimire. Expunându-şi propriile probleme, Richard refuză să adopte poziţia superioară şi restaurează raportul lor simetric, trimiţând metamesajul: „Suntem doi indivizi care încearcă să răzbească într-o lume care e dură cu amândoi şi suntem la fel de capabili să ne descurcăm”.

Din această perspectivă, reacţia pe care ar fi putut-o avea o femeie – de exemplu, spunând: „Înţeleg cum te simţi; probabil te simţi groaznic; şi eu m-aş simţi la fel dacă mi s-ar fi întâmplat mie” – ar fi avut un cu totul alt înţeles pentru băieţi, căci ei ar fi avut tendinţa să o interpreteze prin lentila statutului. Un astfel de răspuns ar trimite un metamesaj de genul: „Da, ştiu, ticălos incompetent, ştiu cât de groaznic trebuie să te fi simţit. Dacă aş fi şi eu la fel de incompetent ca tine, m-aş simţi la fel. Dar, din fericire pentru tine, nu sunt, aşa că pot să-ţi dau o mână de ajutor, pentru că sunt prea bun pentru a fi tulburat de o problemă ca asta”. Cu alte cuvinte, nu faci pe compătimitorul, dar dai dovadă de generozitate, în vreme ce compătimirea este potenţial condescendentă.

Femeile sunt adesea nemulţumite de reacţiile pe care le obţin de la bărbaţi când încearcă să discute despre probleme, iar bărbaţii sunt deseori nemulţumiţi pentru că sunt acuzaţi că răspund greşit, când, de fapt, vor să fie de ajutor. Richard şi Todd par satisfăcuţi cu felul lor de a reacţiona la problemele pe care le au. Şi acest tip de comportament are sens. Când bărbaţii şi femeile îşi vorbesc unii altora, problema este că fiecare aşteaptă un alt tip de răspuns. Abordarea bărbatului urmăreşte indirect să liniştească spiritele prin atacarea cauzei lor. De vreme ce femeile se aşteaptă ca sentimentele lor să fie susţinute, abordarea bărbaţilor le dă sentimentul că sunt atacate ele însele.

„Nu întreba”

Discuţiile despre probleme reprezintă doar una dintre numeroasele sarcini ale conversaţiei, pe care femeile şi bărbaţii le percep diferit şi care, în consecinţă, provoacă probleme în comunicarea dintre ei. O alta este faptul de a cere informaţii. Şi cauzele acestei diferenţe se pot identifica în asimetriile dintre statut şi conexiune.

Un bărbat şi o femeie se aflau lângă centrul de informaţii, la Washington Folk Life Festival, un complex de tarabe şi expoziţii. „Întreabă tu”, îi spunea bărbatul femeii. „Eu nu întreb.”

Stând pe scaunul din faţă al maşinii, lângă Harold, Sybil fierbea de furie. Se învârteau de o jumătate de oră căutând o stradă despre care el era sigur că se afla în apropiere. Sybil era furioasă nu pentru că Harold nu cunoştea drumul, ci pentru că insista să îl găsească, în loc să oprească şi să întrebe pe cineva. Furia ei era generată de faptul că îi privea comportamentul prin lentilele ei: dacă s-ar fi aflat ea la valon, imediat ce şi-ar fi dat seama că nu ştia încotro să o ia, ar fi rugat

pe cineva să-i îndrume, şi acum ar fi fost instalaţi confortabil în sufrageria prietenilor lor, în loc să se învârtă aiurea şi să piardă timpul. De vreme ce Sybil nu se simţea stânjenită să ceară îndrumări, refuzul lui Harold de a întreba era pentru ea complet lipsit de sens. Dar, în lumea lui Harold, lucrul cel mai bun pe care-l putea face era să se învârtă până găsea drumul, din moment ce ideea de a cere ajutor nu îl făcea să se simtă în largul lui. El evita această stânjeneală şi încerca să-şi menţină imaginea de persoană autonomă.

De ce bărbaţii refuză de regulă să ceară îndrumări sau alt gen de informaţii? Şi – o întrebare la fel de logică – de ce multe femei nu o fac? În conformitate cu paradoxul independenţei şi al intimităţii, în adresarea de întrebări sau oferirea de informaţii sunt implicate două metamesaje simultane şi diferite. Bărbaţii tind să se focalizeze pe unul, femeile, pe celălalt.

Când oferi informaţii, informaţia în sine este mesajul. Dar faptul că tu deţii informaţia şi persoana cu care vorbeşti nu o are transmite metamesajul superiorităţii. Dacă relaţiile sunt inerent ierarhice, atunci cel care are mai multe informaţii de dat este încadrat ca aflându-se pe o treaptă superioară, fiindcă este mai bine informat şi mai competent. Din această perspectivă, găsirea drumului de unul singur este o parte esenţială a independenţei pe care bărbaţii o percep drept o condiţie a respectului de sine. Dacă respectul de sine este cumpărat cu preţul câtorva minute în plus din timpul călătoriei, preţul merită.

Pentru că sunt implicite, este greu să se vorbească despre metamesaje. Când Sybil îl imploră pe Harold să-i spună de ce nu se opreşte ca să întrebe pur şi simplu pe cineva, el răspunde în termeni legaţi de mesaj, de informaţie. Spune că nu are rost să întrebe, pentru că cel întrebat s-ar putea să nu ştie şi să îi dea indicaţii greşite. Asta are, teoretic, sens. Sunt multe ţări – spre exemplu, Mexic – unde procedura standard este să inventezi explicaţii în loc să nu oferi informaţia care ţi se cere. Dar explicaţia lui Harold o nemulţumeşte pe Sybil deoarece nu are sens pentru ea. Deşi îşi dă seama că cineva ar putea să ofere indicaţii greşite, crede că este relativ improbabil şi, cu siguranţă, nu se poate întâmpla de fiecare dată. Şi, chiar dacă s-ar întâmpla, oricum nu ar fi într-o situaţie mai proastă decât cea în care se găseau atunci.

O parte a motivului abordării lor diferite este acela că Sybil crede că o persoană care nu ştie răspunsul va recunoaşte asta, căci este uşor să spui: „Nu ştiu”. Dar Harold consideră că este umilitor să admiţi că nu ştii, astfel că oamenii ar putea să-şi dea cu presupusul. Din cauza premiselor lor diferite şi a invizibilităţii încadrării, Harold şi Sybil nu pot să-şi rezolve divergenţele; tot ce reuşesc este să-şi amplifice frustrările. Menţinerea discuţiei la nivelul mesajului este un lucru obişnuit, acesta fiind nivelul de care suntem profund conştienţi. Dar este puţin probabil ca asta să rezolve neînţelegerile, de vreme ce motivaţiile

noastre adevărate se găsesc altundeva.

Dacă informaţiile, ajutorul sau indicaţiile oferite îi sunt de folos celuilalt, legăturile se consolidează. Dar, în cazul actelor asimetrice, se creează o ierarhie: dacă prin oferirea informaţiilor cineva e încadrat ca expert, superior în cunoaştere, şi celălalt ca neinformat, inferior în cunoaştere, atunci este vorba despre o negociere a statutului.

Este evident că există multe situaţii când cei care dau informaţii ocupă o treaptă superioară de statut. De exemplu, părinţii le oferă explicaţii copiilor şi le răspund la întrebări, la fel cum profesorii le oferă elevilor informaţii. O conştientizare a acestei dinamici, conform antropologului Harumi Befu, stă la baza unui imperativ de politeţe la dineurile japoneze. Pentru a-l ajuta pe participantul care deţine cel mai ridicat statut să domine conversaţia, ceilalţi participanţi trebuie să îi pună întrebări la care ştiu că el poate să răspundă în deplină cunoştinţă de cauză.

Din cauza acestui potenţial pentru asimetrie, unii bărbaţi refuză să primească informaţii de la alte persoane, îndeosebi de la femei, şi unele femei sunt reticente să afirme, mai ales faţă de bărbaţi, că deţin informaţii despre anumite lucruri. De exemplu, un bărbat cu care am discutat despre această dinamică mi-a spus ulterior că perspectiva mea l-a ajutat să înţeleagă o observaţie făcută de soţia lui. Urcaseră în maşina lor şi se pregăteau să meargă într-un loc pe care ea îl ştia bine, iar el, deloc. Rezistând conştient impulsului de a conduce pur şi simplu şi de a găsi singur drumul, a întrebat-o pe soţia lui dacă ştie cel mai bun traseu până acolo. Ea i-a spus pe unde s-o ia, apoi a adăugat: „Dar nu ştiu ce să zic. Pe acolo aş merge eu, dar s-ar putea să existe un drum mai bun”. Comentariul ei a fost o cale de a redresa dezechilibrul de putere creat de faptul că ea ştiuse ceva ce el nu ştia. De asemenea, găsise tactica potrivită şi pentru situaţia în care el s-ar fi hotărât să nu-i urmeze sfatul. Mai mult, informaţiile s-au încadrat în categoria „sugestii”, nu „indicaţii”.

„Oricât de greu ar fi, o repar eu”

Asimetria implicată de deţinerea şi oferirea de informaţii se regăseşte şi în deţinerea şi demonstrarea priceperii în a repara lucruri – atitudine pe care am observat-o în felul în care bărbaţii abordează discuţiile despre probleme. Pentru a explora în continuare încadrarea implicată de repararea de lucruri, voi prezenta o mică situaţie cu care m-am confruntat personal.

Neputând să îndepărtez micul capac care acoperea compartimentul bateriei de la fotometrul aparatului meu de fotografiat, am dus aparatul la un magazin foto şi am cerut ajutor. Vânzătorul a încercat să scoată capacul, mai întâi cu o monedă, apoi cu un instrument special. Nereuşind, a declarat capacul ca fiind

blocat iremediabil. Mi-a explicat motivul (fusese strâns înainte de a avea firele aranjate) și apoi mi-a explicat în detaliu cum aș putea face fotografii fără fotometru, prin potrivirea luminozității cu deschiderea diafragmei, în conformitate cu schema inclusă în rolele filmului. Deși știam că nu voi adopta niciodată sistemul lui, l-am ascultat cu politețe, mimând interesul și notând cu sârguință exemplele lui, bazate pe un film cu ASA 100, căci se încurcase când încercase să dea exemple bazate pe un film cu ASA 64. Apoi, mi-a zis că metoda lui este, de fapt, superioară folosirii unui fotometru. Astfel, a minimalizat semnificația incapacității lui de a scoate capacul și s-a încadrat pe sine drept deținătorul unei informații folositoare, aflat în poziția de a-mi fi rezolvat problema, chiar dacă nu reușise să-mi repare aparatul. Acest bărbat a vrut să mă ajute – ceea ce apreciez cu sinceritate –, dar a vrut totodată să demonstreze că deținea informația și priceperea necesare pentru a mă ajuta, chiar dacă nu era așa.

Aici operează un fel de contract social. Multe femei nu doar că se simt în largul lor să ceară ajutor, dar simt că este o obligație de onoare să-l caute, să-l accepte și, în schimb, să își arate aprecierea. În ceea ce-i privește pe bărbați, mulți simt o obligație de onoare să îndeplinească cererea de ajutor, fie că este sau nu pe placul lor să o facă. Un bărbat mi-a relatat o situație cu o vecină care l-a întrebat dacă poate să-i repare mașina care se tot oprea. A petrecut mai mult timp decât își permitea uitându-se la mașina ei și a conchis că nu avea sculele necesare pentru a face reparația. Din cauză că nu a reușit să-i rezolve problema, s-a simțit prost. Parcă simțind asta, ea i-a spus a doua zi, și apoi din nou în ziua următoare, că mașina mergea mult mai bine, chiar dacă el știa că nu făcuse nimic pentru a-i îmbunătăți starea de funcționare. Există un echilibru între cererea de ajutor și manifestarea aprecierii. Femeile și bărbații par la fel de obligați într-o asemenea situație: ea s-a simțit obligată să-i arate apreciere, chiar dacă el nu reușise să o ajute, iar el s-a simțit obligat să investească mai mult efort și timp decât avea la dispoziție, încercând s-o ajute.

Un alt exemplu al contractului social de a cere ajutor și de a arăta apreciere s-a petrecut la un colț de stradă, în New York. O femeie a ieșit de la metrou la intersecția dintre Twenty-third Street și Park Avenue South și, pe moment, nu și-a dat seama în ce parte s-o ia pentru a ajunge pe Madison Avenue. Știa că Madison se află la vest de Park, astfel că ar fi putut, cu puțin efort, să-și dea seama încotro să meargă. Dar, fără să se fi gândit dinainte la asta, a întrebat prima persoană care i-a apărut în cale. Aceasta, un bărbat, i-a spus că Madison nu se întindea așa de mult spre sud. Ea știa că nu era adevărat. Mai mult, între timp, reușise să se orienteze, dar, în loc să spună: „Ba da, vine până aici” sau „Nu contează, nu am nevoie de ajutorul dumneavoastră”, a găsit o modalitate de

a se comporta ca și cum el chiar o ajutase. A întrebat: „În ce parte este vestul?” și, după ce bărbatul i-a arătat, a spus: „Mulțumesc. O s-o iau spre vest”.

Din punctul de vedere al obținerii de informații, această întâlnire a fost absurdă de la cap la coadă. Femeia nu avea cu adevărat nevoie de ajutor, iar bărbatul nu se afla în poziția de a i-l oferi, dar primirea de indicații cu privire la drum nu fusese cel mai important lucru. Ea folosise ritualul banal de a cere indicații despre drum nu doar – și nu în primul rând – pentru a ști încotro să o ia, ci pentru a-și consolida conexiunea cu masa de oameni din marele oraș, prin realizarea unui contact pasager cu unul dintre aceștia. Cererea de ajutor a fost doar un automatism al ei.

„O să te ajut chiar dacă o să-ți fie foarte greu”

Martha a cumpărat un computer și avea nevoie să învețe să-l folosească. După ce a studiat manualul și a făcut ceva progrese, rămăsese totuși cu destule nedumeriri, așa că a mers la magazinul de unde l-a cumpărat și a cerut ajutor. Bărbatul căruia i se dăduse sarcina să o ajute a făcut-o să se simtă cea mai proastă ființă din lume; a folosit un limbaj tehnic, astfel că, de fiecare dată când îl întreba sensul unui cuvânt, se simțea mai incompetentă, o impresie accentuată de tonul pe care-i răspundea bărbatul, un ton care trimitea metamesajul: „Este ceva evident; toată lumea știe asta”. I-a explicat lucrurile cu atâta grabă, încât ei i-a fost imposibil să le țină minte. Când a ajuns acasă, și-a dat seama că nu-și putea aminti ce anume i se explicase, nici măcar lucrurile pe care le înțelesese în momentul când ascultase explicațiile.

În continuare nedumerită și având emoții în privința interacțiunii, Martha a revenit la magazin o săptămână mai târziu, hotărâtă să nu plece fără informația de care avea nevoie. Însă, de această dată, persoana însărcinată să o ajute era femeie. Experiența primirii de ajutor a fost cu totul diferită. Femeia a evitat să folosească termeni tehnici, iar dacă a folosit unul, a întrebat-o pe Martha dacă înțelegea la ce se referea și, când ea a recunoscut că nu pricepea, i l-a explicat simplu și clar. Femeia i-a răspuns la întrebări pe un ton ce nu insinua că oricine ar trebui să știe asta. Și, când a vrut să-i arate cum se face ceva, a pus-o pe Martha să facă, în loc să demonstreze ea, și Martha să privească. Stilul diferit al acestei „profesoare” a făcut-o pe Martha să se simtă ca un alt fel de „elev”: mai degrabă unul competent decât unul prost, nefiind umilită de necunoașterea ei.

Desigur, nu toți bărbații oferă informații într-un mod care-i încurcă și-i umilește pe învățăcei. Mulți profesori înzestrați sunt bărbați. Și nu toate femeile oferă informații într-un mod care le facilitează elevilor înțelegerea. Dar multe femei relatează experiențe similare cu cea a Marthei, mai ales când este vorba despre computere, automobile și alte echipamente mecanice; ele susțin că se simt

mult mai în largul lor când primesc explicaţii de la alte femei. Motivul constă în diferitele semnificaţii pe care oferirea de ajutor le atrage după sine. Dacă femeile sunt focalizate pe conexiune, ele vor fi motivate să minimalizeze diferenţa de pricepere şi să se facă înţelese. De vreme ce scopul lor este să menţină aparenţa de similitudine şi de statut egal, împărtăşirea cunoaşterii ajută la echilibrarea scorului. Tonul vocii lor trimite metamesaje de susţinere, nu de desconsiderare, deşi „susţinerea" în sine poate să fie resimţită drept condescendenţă.

Dacă un bărbat se focalizează pe negocierea statutului şi simte că cineva trebuie să deţină poziţia de superioritate, s-ar putea să se simtă mai în largul lui atunci când el este cel care domină. Convingerea lui că deţinerea de informaţii, cunoştinţe sau priceperi îl plasează într-o poziţie de superioritate intervine în felul său de a vorbi. Faptul că uneori bărbaţii par să vorbească intenţionat într-un mod care face ca explicaţiile lor să fie dificil de înţeles poate fi din cauză că sentimentul plăcut de a şti mai mult este accentuat când elevul *nu* înţelege. Marja confortabilă de superioritate se reduce odată cu fiecare informaţie nouă dobândită de elev. Sau poate, pur şi simplu, îi preocupă mai mult etalarea cunoaşterii şi a priceperii superioare decât împărtăşirea cunoaşterii.

Un coleg familiarizat cu ideile mele mi-a spus că observase o dovadă a acestei diferenţe la o conferinţă academică. O femeie care prezenta o lucrare se tot oprea şi întreba publicul: „Mă puteţi urmări?" Colegul meu a presupus că principala ei grijă era ca publicul să înţeleagă ceea ce spune. Când el şi-a prezentat propria lucrare, principala sa preocupare a fost să nu fie subapreciat de public – şi, din câte îşi dăduse seama, o preocupare similară îi motivase şi pe ceilalţi bărbaţi care prezentaseră lucrări. Din această perspectivă, dacă acoperirea urmelor pentru a evita eventuale atacuri atrage după sine neclaritatea expunerii, acesta este un preţ care merită plătit.

Asta nu înseamnă că femeile nu îşi doresc să se simtă informate sau puternice. Într-adevăr, faptul că întrebi pe cineva dacă poate să îţi urmărească expunerea te poate încadra pe o poziţie de superioritate, dar se pare că deţinerea de informaţii, cunoaşterea sau priceperea în mânuirea obiectelor nu este prima măsură a puterii pentru majoritatea femeilor. Mai degrabă ele simt că le creşte puterea dacă pot fi de ajutor. În plus, dacă pentru ele conexiunea contează mai mult decât să fie independente şi să se bazeze pe propriile puteri, ele se simt mai puternice când comunitatea este puternică.

„Ai încredere în mine"

O femeie mi-a spus că nu i-a venit să creadă când soţul ei a adus vorba despre o jignire adusă cu câţiva ani înainte. Ea nu reuşise să pornească aparatul video ca să înregistreze filme difuzate de HBO. Soţul ei se uitase la video şi declarase că

acesta nu putea îndeplini funcţia respectivă. În loc să accepte afirmaţia lui, ea l-a rugat pe vecinul lor, Harry, să arunce o privire, căci acesta îi reparase cândva aparatul respectiv. Concluzia lui Harry a fost aceeaşi cu a soţului, care s-a mâniat că soţia lui nu a avut încredere în priceperea sa. Când a adus vorba despre asta, după mai mulţi ani, soţia a exclamat uluită: „Încă îţi mai aduci aminte? Harry a murit!” Incidentul, deşi nesemnificativ pentru soţie, a afectat profund respectul de sine al soţului ei, deoarece a pus sub semnul îndoielii cunoaşterea şi priceperea sa în sfera lumii mecanice.

Încrederea în priceperea bărbatului este, de asemenea, o problemă între Felicia şi Stan, un alt cuplu. Stan se înfurie atunci când el se află la volan şi Felicia tresare de frică. „Nu am avut niciodată vreun accident de maşină!”, protestează el. „De ce nu ai încredere în felul cum conduc?” Felicia nu îl poate face să-i înţeleagă temerile – şi anume, că nu îi e frică de felul în care conduce *el* în particular, ci este înspăimântată de condus, în general. Şi, mai mult, ea nu poate înţelege de ce un aspect minor, cum ar fi o tresărire, ar trebui să declanşeze o asemenea reacţie vehementă.

„Fii drăguţ”

Deţinerea cunoaşterii şi a îndemânării poate să întărească încrederea în sine atât a femeilor, cât şi a bărbaţilor, dar atributul cunoaşterii ţine în mod fundamental de noţiunea noastră de masculinitate mai degrabă decât de conceptul nostru de feminitate. Femeile, conform convenţiei, sunt mai înclinate să aducă laude decât să ofere informaţii. Faptul că se aşteaptă ca femeile să aducă laude s-a reflectat într-un poster, afişat în toate oficiile poştale din Statele Unite, prin care clienţii erau invitaţi să trimită critici, sugestii, întrebări şi aprecieri. Trei dintre aceste patru acte lingvistice au fost reprezentate prin imagini cu bărbaţi; doar aprecierile au fost reprezentate prin imaginea unei femei cu un zâmbet larg întipărit pe chip, cu un gest de aprobare făcut cu degetele şi cu o aureolă în jurul capului. Aureola este, în mod special, interesantă, căci arată că oferirea aprecierii îl încadrează pe vorbitor în categoria „drăguţ”.

Formularea de laude, asemenea oferirii de informaţii, este o acţiune inerent asimetrică, fiindcă îl încadrează pe vorbitor ca fiind superior, aflându-se în poziţie de a judeca performanţele altuia. Femeile pot fi de asemenea încadrate ca superioare prin activităţile lor clasice de ajutorare ca mame angajate, asistente medicale, îndrumători şi psihologi. În multe dintre aceste roluri însă – mai ales în cele de mamă şi de asistentă medicală –, ele pot fi de asemenea văzute ca făcând ceva ce li se cere.

Suprapunerea motivaţiilor

Când se găsesc în ipostaza de a oferi ajutor, femeile şi bărbaţii îndeplinesc de obicei diferite tipuri de sarcini. Dar chiar şi aceeaşi sarcină poate fi abordată având în vizor scopuri diferite, şi această diferenţă ne face, probabil, să judecăm greşit intenţiile celorlalţi. Sfârşitul istorisirii mele despre aparatul de fotografiat subliniază acest lucru. La o reuniune de familie, am adus aparatul ca să-l vadă cumnatul meu, despre care se ştie în rândul rudelor mele că este priceput la chestiuni mecanice. L-a dus în atelierul lui şi s-a întors o oră şi jumătate mai târziu cu el reparat. Încântată şi recunoscătoare, i-am spus fiicei lui: „Ştiam eu că o să-l încânte provocarea”. „Cu atât mai mult”, a subliniat ea, „atunci când e vorba să ajute pe cineva”. Mi-am dat seama în acel moment că am luat interesul lui faţă de partea mecanică drept preocuparea sa cea mai mare, dar repararea aparatului era un mod de a arăta preocupare faţă de mine, de a mă ajuta prin efortul lui. Dacă femeile oferă ajutor în mod direct, cumnatul meu a oferit indirect ajutor, prin intermediul aparatului meu de fotografiat.

Un coleg care a auzit analiza pe care-o făceam acestei experienţe a considerat că am omis un aspect. El a subliniat faptul că mulţi bărbaţi resimt plăcere când repară lucruri pentru că asta le accentuează sentimentul că deţin controlul, că sunt autonomi şi capabili să domine lumea obiectelor. (Aceasta este esenţa tezei lui Evelyn Fox Keller – şi anume, că ideea de ştiinţă care domină şi controlează natura este esenţial masculină în spirit.) El mi-a relatat un incident legat de o jucărie din plastic gen carusel, comandată pentru băiatul lui, care s-a dezasamblat în timpul transportului şi a ajuns bucăţi. Soţia lui i-a dat jucăria unchiului ei, cunoscut în familie ca fiind priceput la reparaţii şi căruia îi face plăcere să-i ajute pe ceilalţi. Unchiul s-a chinuit mai multe ore şi a reparat jucăria – chiar dacă nu valora probabil mai mult de câţiva dolari. Data următoare când s-au întâlnit, unchiul a adus vorba despre asta, spunând că a stat treaz toată noaptea în loc să admită că nu putea să asambleze jucăria. Colegul meu era convins că motivaţia de a dobândi controlul asupra obiectului din plastic fusese mai puternică decât motivaţia de a-i ajuta pe sora şi pe nepotul lui, deşi ambele existaseră.

Mai mult, acest bărbat a subliniat că el, la fel ca mulţi alţi bărbaţi, găseşte o plăcere deosebită în a-şi etala puterea asupra lumii obiectelor în beneficiul femeilor atrăgătoare. Mulţumirile şi admiraţia pe care le primeşte sunt o sursă de plăcere şi de satisfacţie. Interpretarea lui la analiza mea revizuită a fost că eu şi nepoata mea – ambele femei – am fi înclinate să vedem latura de ajutorare a unui act ca motivul „real” sau principal, în timp ce el vedea ca motive principale plăcerea demonstrării priceperii, dobândirea succesului acolo unde expertul în aparate foto eşuase şi punerea la punct a capacului recalcitrant.

Elementul de negociere a statutului care caracterizează dorinţa multor bărbaţi

de a arăta că sunt informaţi şi pricepuţi nu neagă conexiunea implicată de actul de ajutorare. Aceste elemente coexistă şi se hrănesc unul pe celălalt, dar tendinţele femeilor şi ale bărbaţilor de a acorda o importanţă relativ diferită statutului şi conexiunii au ca rezultat situarea în roluri asimetrice. Deprinse cu metamesajul conexiunii, multe femei se simt în largul lor când primesc şi oferă ajutor, deşi există cu siguranţă femei care se simt în largul lor doar în rolul celei care oferă ajutor şi susţinere. Mulţi bărbaţi, sensibili la dinamica statutului, la nevoia de a le ajuta pe femei şi la nevoia de a se baza pe propriile puteri, se simt în largul lor să ofere informaţii şi ajutor, dar nu şi să primească.

Perspectiva de pe un alt munte

Într-o povestire a lui Alice Mattison, *The Colorful Alphabet* [„Alfabetul plin de culoare”], un bărbat pe nume Joseph îl invită pe un alt bărbat, Gordon, să-l viziteze la ţară, unde se afla cu familia, deoarece soţia lui Gordon tocmai îl părăsise pe acesta. În timpul vizitei, s-au căţărat pe un munte. La coborâre, oprindu-se să se odihnească, Gordon îşi dă seama că a uitat pe vârful muntelui vechiul rucsac al iubitei lui soţii. Joseph se oferă să urce înapoi să i-l ia, pentru că Gordon nu e obişnuit cu căţăratul şi îl dor picioarele. Soţia lui Joseph pleacă împreună cu el, dar, fiind prea obosită să urce până în vârf, rămâne să îl aştepte undeva pe drum, urmând ca Joseph să îndeplinească misiunea de unul singur. Când revine şi se întâlnesc, el este cu mâinile goale: rucsacul nu era acolo. Joseph a zis că ştia că nu avea să-l găsească, deoarece văzuse, atunci când se opriseră cu toţii să se odihnească, un bărbat trecând pe lângă ei cu rucsacul în spate. Iată explicaţia oferită de el pentru că nu a spus pur şi simplu că a văzut pe cineva trecând cu rucsacul: „Nu am putut să-i spun lui Gordon că l-am văzut, dar că nu am fost suficient de pe fază încât să i-l recuperez”. În schimb, „a trebuit *să fac* ceva”.

Epuizată de oboseală, soţia nu era neapărat furioasă, ci mai degrabă nu îi venea să creadă. Nu putea înţelege cum de el a preferat să urce din nou muntele (şi să o facă şi pe ea să îl urce), în loc să recunoască faptul că a văzut pe cineva cărând rucsacul lui Gordon. „Nu aş fi făcut niciodată asta”, a spus ea, dar reacţia ei era mai mult de uluială decât de furie. A explicat: „Eu aş fi spus, pur şi simplu. Aş fi fost supărată de lipsa mea de reacţie – dar nu fiindcă astfel *ştiau* şi ceilalţi. Aspectul ăsta nu este aşa important pentru mine”. Soţul ei i-a răspuns însă: „O, pentru mine este întotdeauna foarte important”.

Povestirea susţine perspectiva pe care am avansat-o legată de stilul bărbaţilor. Joseph şi-a dorit să-l ajute pe Gordon şi nu a vrut să se ştie faptul că a făcut ceva ce el percepea drept o prostie. Impulsul lui de a face ceva pentru a rezolva problema a fost mai puternic decât impulsul de a nu urca un munte de două ori.

Dar ce m-a frapat cel mai mult la povestire a fost reflecţia soţiei asupra experienţei. Ea a gândit: „A fost unul dintre acele rare momente pe care, cu siguranţă, nu mi le-aş fi putut imagina. Nu aş fi făcut niciodată ce a făcut el, nu mi-aş fi putut închipui şi nu mi-ar fi venit în minte ceva de genul acesta – Joseph, pur şi simplu, nu a fost *în locul meu*”.

Acest fragment arată care poate să fie cea mai subtilă şi totuşi cea mai adâncă sursă de frustrare şi de uimire ce rezultă din modurile diferite în care femeile şi bărbaţii abordează lumea. Noi credem că ştim cum este lumea şi ne raportăm la ceilalţi pentru a ne întări această convingere. Când îi vedem însă acţionând ca şi cum lumea ar fi un cu totul alt loc decât cel în care noi trăim, suntem zguduiţi.

Ne raportăm la relaţia noastră cea mai apropiată ca la o sursă de confirmare şi de liniştire. Când cei mai apropiaţi nouă au o reacţie diferită de a noastră, când ei par să vadă aceeaşi scenă ca parte dintr-o piesă diferită, când spun lucruri pe care nu credem că le-am putea rosti în aceleaşi circumstanţe, baza pe care stăm pare să se cutremure, şi temelia noastră devine brusc nesigură. Dacă suntem capabili să înţelegem de ce se întâmplă aşa – *de ce* şi *cum* partenerii şi prietenii noştri, cu toate că, în multe privinţe, se aseamănă cu noi, *nu* sunt noi înşine, ci sunt diferiţi din anumite puncte de vedere –, facem un pas crucial în direcţia consolidării sentimentului că pământul de sub picioarele noastre e stabil.

CAPITOLUL 3

„PUNE JOS ZIARUL ĂLA ȘI VORBEȘTE CU MINE!”: DISCUȚII-STABILIRE-DECONEXIUNE ȘI DISCUȚIISTABILIRE-DE-RAPORT

Eram în sufrageria unei case și purtam o discuție cu un grup de femei care m-au invitat să mă alătur lor cu ocazia conferinței mele despre comunicarea dintre femei și bărbați. În timpul discuției, unul dintre bărbații era în mod deosebit vorbăreț, făcând observații și dând explicații pe larg. Când am subliniat faptul că femeile se plâng adesea că soții lor nu vorbesc suficient cu ele, acest bărbat a fost cu totul de acord cu mine. A gesticulat spre soția lui, care rămăsese lângă el tăcută întreaga seară, și a spus: „Ea este vorbăreața în familia noastră”.

Toată lumea din încăpere a izbucnit în râs. Bărbatul a fost nedumerit și s-a simțit jignit. „Așa este”, a explicat el. „Când vin acasă de la muncă, de regulă nu am nimic de spus, însă ea nu se mai oprește. Dacă n-ar fi ea, ne-am petrece întreaga seară în tăcere.” O altă femeie a relatat un paradox similar despre soțul ei: „Când ieșim, este sufletul petrecerii. Dacă se întâmplă să fiu într-o altă cameră, pot să-i aud vocea acoperind vocile celorlalți. Dar, când suntem acasă, nu are așa multe de spus. Eu sunt cea care vorbește”.

Cine vorbește mai mult, femeile sau bărbații? Conform stereotipului, femeile vorbesc prea mult. Jennifer Coates, lingvist, notează câteva proverbe:

> Limba unei femei se mișcă asemenea cozii unui miel.
> Vulpile sunt numai coadă și femeile sunt numai limbă.
> Mai degrabă rămâne Marea Nordului fără apă decât o femeie fără cuvinte.

De-a lungul istoriei, femeile au fost pedepsite pentru că au vorbit prea mult sau pentru că au spus ce nu trebuia. Connie Eble, lingvist, a inventariat diferite pedepse fizice folosite în America colonială: femeile erau legate de un scaun și ținute sub apă până aproape se înecau, apoi erau puse în butuci cu semne agățate de ele, cu căluș la gură și făcute să tacă prin aplicarea unui bețișor despicat pe limbă.

Deși asemenea pedepse corporale instituționalizate au lăsat locul unora informale, adesea psihologice, stereotipurile moderne nu sunt cu mult diferite de cele exprimate în vechile proverbe. Se spune în continuare că femeile vorbesc prea mult. Cu toate acestea, studiile, unul după altul, arată că bărbații sunt cei care vorbesc mai mult – la întâlniri, în discuțiile din grupuri mixte, în clasele

unde fetele sau femeile tinere stau alături de băieţi sau de bărbaţii tineri. De exemplu, Barbara şi Gene Eakins, cercetători în sfera comunicării, au înregistrat audio, pentru a le studia, şapte întâlniri studenţeşti. Ei au descoperit, cu o singură excepţie, că bărbaţii vorbesc mai des şi, fără excepţie, că vorbesc o perioadă mai lungă. Intervenţiile bărbaţilor s-au situat între 10,66 şi 17,07 secunde, în timp ce intervenţiile femeilor au fost între 3 şi 10 secunde. Cu alte cuvinte, cele mai lungi intervenţii ale femeilor au fost mai scurte decât cele mai scurte intervenţii ale bărbaţilor.

Când, după susţinerea unei conferinţe, urmează discuţii cu publicul, sau când gazda unui talk-show deschide liniile telefonice, prima voce care adresează o întrebare este aproape întotdeauna a unui bărbat. Şi când se pun întrebări sau se fac comentarii din public, bărbaţii tind să vorbească mai mult. Marjorie Swacker, lingvist, a înregistrat sesiuni de întrebări şi răspunsuri în cadrul unor conferinţe universitare. Femeile au participat în număr mare în calitate de vorbitoare la conferinţele studiate; ele au prezentat 40,7% dintre lucrări şi au constituit 42% din audienţă. Dar, când s-a ajuns la adresarea de întrebări, femeile au contribuit cu doar 27,4%. În plus, întrebările femeilor au luat, în medie, mai puţin de jumătate din timpul ocupat de întrebările bărbaţilor. (Media a fost de 23,1 de secunde pentru femei şi de 52,7 pentru bărbaţi.) Aceasta s-a întâmplat, susţine Swacker, deoarece bărbaţii (nu şi femeile) aveau tendinţa să facă o introducere înainte de a formula întrebările, să pună mai multe întrebări şi să adauge după răspunsul vorbitorului o altă întrebare sau un comentariu.

Am observat acest tipar la propriile mele conferinţe, legate de chestiuni ce au o relevanţă directă pentru femei. Indiferent de proporţia femeilor şi a bărbaţilor din public, bărbaţii pun aproape invariabil prima întrebare, adresează per total mai multe întrebări şi formulează întrebări mai lungi. În aceste situaţii, femeile simt adesea că bărbaţii vorbesc prea mult. Îmi amintesc de o serie de discuţii ce au urmat după o conferinţă pe care am ţinut-o în faţa unui grup de persoane adunate la o librărie. Deşi majoritatea erau femei, o mare parte a discuţiei a fost condusă de bărbaţi din public. La un moment dat, un bărbat aflat la mijloc a vorbit atât de mult, încât vreo câteva femei din rândurile din faţă au început să se foiască pe scaune şi să îşi dea ochii peste cap, astfel ca eu să le observ. Ironia este că vorbea despre cât de frustrat se simte când trebuie să le asculte pe femei cum vorbesc încontinuu despre subiecte pe care el le consideră plictisitoare şi lipsite de importanţă.

Discuţii-stabilire-de-conexiune şi discuţii-stabilire-de-raport

Aşadar, cine vorbeşte mai mult, femeile sau bărbaţii? Informaţiile aparent contradictorii sunt reconciliate de diferenţa dintre ceea ce eu numesc *vorbire*

publică şi *vorbirea privată*. Mai mulţi bărbaţi se simt în largul lor în timpul „vorbirii publice”, în timp ce mai multe femei se simt în largul lor în timpul „vorbirii private”. Un alt mod de a exprima aceste diferenţe este prin folosirea termenilor de „discuţii-stabilire-de-conexiune” şi „discuţii-stabilire-de-raport”.

Pentru majoritatea femeilor, limbajul conversaţiei este, în principal, unul de stabilire-de-conexiune: un mod de a stabili legături şi de a negocia relaţii. Accentul este plasat pe exprimarea similarităţilor şi pe împărtăşirea experienţelor. Încă din copilărie, fetele îi critică pe cei care caută să iasă în evidenţă sau să pară mai buni decât alţii. Oamenii simt că între ei apare cea mai strânsă conexiune când sunt acasă sau în situaţii în care se simt ca acasă – cu una sau câteva persoane apropiate, care îi fac să se simtă în largul lor; cu alte cuvinte, în timpul vorbirii private. Dar chiar şi situaţiile publice pot fi abordate în stilul vorbirii private.

Pentru majoritatea bărbaţilor, vorbirea este, în principal, o cale de păstrare a independenţei şi de negociere şi menţinere a statutului într-o ordine socială ierarhică. Asta se face prin expunerea cunoştinţelor şi a priceperii şi prin ocuparea unei poziţii centrale, ca urmare a unor performanţe verbale precum spunerea de povestiri, de bancuri sau oferirea de informaţii. Din copilărie, bărbaţii învaţă să folosească vorbirea ca pe o cale de a obţine şi de a menţine atenţia, astfel că ei se simt mai în largul lor să vorbească în grupuri mari, constituite din oameni pe care nu îi cunosc prea bine – „vorbire publică” în cel mai larg sens. Dar chiar şi situaţiile private pot fi abordate în stilul vorbirii publice, mai degrabă aducând cu a da raportul decât cu a stabili o conexiune.

Vorbirea privată: femeia vorbăreaţă şi bărbatul mut

Cum a apărut stereotipul că femeile vorbesc mult? Dale Spender sugerează că majoritatea oamenilor au, instinctiv, (dacă nu conştient) senzaţia că femeile, asemenea copiilor, ar trebui privite, nu ascultate, astfel că, indiferent cât ar vorbi acestea, tot pare prea mult. Studiile au arătat că, dacă femeile şi bărbaţii vorbesc în mod egal în grupuri, există tendinţa de a crede că femeile au vorbit mai mult. Aşadar, există o doză de adevăr în perspectiva lui Spender, dar o altă explicaţie este că bărbaţii cred că femeile vorbesc mult din cauză că le aud pe femei vorbind în situaţii în care ei nu ar face-o: la telefon sau în cadrul unor întâlniri de socializare cu prietenele, când nu discută subiecte pe care bărbaţii le consideră inerent interesante; sau, asemenea cuplului de la grupul de femei, doar acasă – cu alte cuvinte, în cadrul vorbirii private.

Căminul reprezintă cadrul în care simbolistica americană imaginează bărbatul tăcut şi femeia limbută. Şi această simbolistică, determinată de diferitele scopuri şi obiceiuri pe care le-am descris, explică de ce nemulţumirea cea mai frecventă

a femeilor la adresa bărbaţilor cu care sunt intime este: „Nu vorbeşte cu mine”, iar a doua ca frecvenţă: „Nu ascultă ce-i spun”.

O femeie care i-a scris lui Ann Landers se înscrie în tipar:

> Soţul meu nu vorbeşte niciodată cu mine când vine acasă de la serviciu. Când îl întreb: „Cum au mers lucrurile azi?”, el spune: „Greu…” sau „E o junglă acolo”. (Locuim în Jersey, şi el munceşte în New York.)
>
> Când însă avem invitaţi sau mergem în vizită, este o cu totul altă poveste. Paul este cel mai vivace om din mulţime – de-a dreptul captivant. Spune cele mai interesante povestiri. Oamenii stau cu sufletul la gură la fiecare cuvânt. Şi mă face să mă întreb de ce *mie* nu îmi spune niciodată acele lucruri.
>
> Asta se întâmplă de 38 de ani. Paul a început să fie tăcut cu mine la zece ani de la căsătorie. Nu mi-am putut da seama niciodată de ce. Poţi să rezolvi misterul?
>
> Femeia Invizibilă

Ann Landers sugerează că soţul s-ar putea să nu vrea să vorbească din cauză că este obosit când vine de la serviciu. Dar şi femeile care muncesc vin obosite acasă, şi totuşi sunt doritoare să le spună partenerilor sau prietenilor tot ce s-a petrecut cu ele în timpul zilei şi ce gânduri şi sentimente le-au stârnit acele drame zilnice trecătoare.

Atât sursele mai pretenţioase, de genul studiilor realizate de către psihologi, cât şi sursele simple şi concrete, cum sunt scrisorile adresate editorialiştilor, şi sursele sofisticate precum filmele şi piesele de teatru fac toate aceeaşi observaţie: tăcerea de acasă a bărbatului este dezamăgitoare pentru femeie. Din nou şi din nou, femeile se plâng: „Se pare că are de spus foarte multe lucruri tuturor, însă mie nu-mi zice nimic”.

Filmul *Divorce American Style* [„Divorţ în stil american”] se deschide cu o conversaţie în care Debbie Reynolds pretinde că ea şi Dick Van Dyke nu comunică, iar el protestează afirmând că îi spune tot ce îl preocupă. Soneria de la uşă le întrerupe cearta, iar soţul şi soţia se adună înainte de a deschide uşa, pentru a-i întâmpina pe oaspeţi cu zâmbete voioase.

În spatele uşilor închise, multe cupluri poartă conversaţii de genul acesta. Asemenea personajului jucat de Debbie Reynolds, femeile simt că bărbaţii nu comunică. La fel ca soţul jucat de Dick Van Dyke, bărbaţii se simt acuzaţi pe nedrept. Cum poate crede ea că el nu îi spune nimic, atât timp cât el este convins că îi spune tot ce îl preocupă? Cum pot femeile şi bărbaţii să aibă idei atât de diferite despre aceleaşi conversaţii?

Când ceva nu merge cum trebuie, oamenii privesc în jur pentru a găsi un vinovat: fie persoana cu care încearcă să comunice („Eşti complicat, încăpăţânat, egocentric.”), fie grupul căruia cealaltă persoană îi aparţine („Toate femeile sunt complicate.”; „Toţi bărbaţii sunt egocentrici.”). Unii mai deschişi la minte dau vina pe relaţie („Pur şi simplu nu putem comunica.”). Dar dedesubtul sau deasupra acestor tipuri de vină plasată în exterior, majoritatea oamenilor cred că

este ceva în neregulă cu ei.

Dacă vina le-ar aparţine numai anumitor persoane sau doar anumitor relaţii, nu ar fi atât de mulţi oameni diferiţi cu aceleaşi probleme. Adevărata problemă este stilul de conversaţie. Femeile şi bărbaţii au moduri diferite de a vorbi. Chiar şi cu cele mai bune intenţii, încercarea de-a lămuri o problemă printr-o discuţie poate doar înrăutăţi lucrurile, dacă problema a fost determinată de modurile diferite de a vorbi.

Cei mai buni prieteni

Din nou, stilul femeilor şi cel al bărbaţilor pornesc de la felurile în care fiecare învaţă să folosească limbajul în perioada de creştere. În cultura noastră, majoritatea oamenilor, dar mai ales femeile se raportează la relaţia lor cea mai apropiată ca la un paradis aflat în mijlocul unei lumi ostile. Centrul vieţii sociale al fetiţei este prietena ei cea mai bună. Prieteniile fetelor se încheie şi se menţin prin mărturisirea de secrete. Pentru femeile mature, esenţa prieteniei este conversaţia, faptul de a-şi spune una alteia ce gândesc, ce simt şi ce au făcut de-a lungul zilei: pe cine au văzut în staţia de autobuz, cine le-a sunat, ce au spus, cum s-au simţit din cauza asta. Când au fost întrebate cine sunt cele mai bune prietene ale lor, majoritatea femeilor au numit alte femei cu care vorbesc în mod regulat. Când li s-a pus aceeaşi întrebare, majoritatea bărbaţilor au spus că soţiile lor. Pe locul al doilea au numit alţi bărbaţi cu care, de exemplu, joacă tenis sau baseball, dar cu care niciodată nu se văd doar ca să discute, sau un camarad din liceu, cu care nu au mai vorbit de un an de zile.

Când Debbie Reynolds s-a plâns că Dick Van Dyke nu i-a spus nimic, iar el a susţinut contrariul, ambii aveau dreptate. Ea a simţit că el nu i-a spus nimic pentru că nu i-a destăinuit gândurile şi sentimentele trecătoare pe care le-a avut de-a lungul zilei – genul de discuţie pe care ar avea-o cu cea mai bună prietenă a ei. El nu i-a spus lucrurile astea fiindcă, din punctul lui de vedere, nu era nimic de zis. El i-a spus tot ce i s-a părut important – tot ce ar fi vorbit cu prietenii lui.

Bărbaţii şi femeile au adesea idei diferite legate de ceea ce este important – şi de momentul în care subiectele „importante” ar trebui aduse în discuţie. O femeie mi-a relatat, încă şocată, o conversaţie avută cu iubitul ei. Ştiind că el se văzuse cu prietenul lui, Oliver, l-a întrebat: „Ce mai e nou cu Oliver?” Răspunsul a fost: „Nimic”. Dar din conversaţia ulterioară a rezultat că Oliver şi iubita lui se hotărâseră să se căsătorească. „Asta e nimic?”, a izbucnit femeia, cu frustrare şi uluire.

Pentru bărbaţi, „nimic” poate să fie un răspuns ritualic la început de conversaţie. Unei femei aflate la facultate îi era dor de fratele ei, dar îl suna rar, pentru că i se părea că discuţia nu curgea uşor. Sunându-l la un moment dat,

conversaţia a început, ca de obicei, cu întrebarea ei: „Ce mai faci?”, urmată de răspunsul lui: „Nimic”. Interpretând „nimicul” lui drept „nimic personal despre care aș vrea să discut”, ea a continuat discuţia informându-l despre noutăţile din viaţa ei și, în cele din urmă, a închis telefonul, frustrată. Dar, când a rememorat discuţia, și-a amintit că, spre sfârșitul conversaţiei, el a mormăit: „M-am certat iar cu Christie”. Remarca fusese spusă cu un ton atât de scăzut, încât nici nu o remarcase pe moment. Și el probabil se simţise la fel de frustrat că ea nu o sesizase.

„Vorbește cu mine!”

Nemulţumirea femeilor faţă de tăcerea de acasă a bărbaţilor este surprinsă într-o serie de benzi desenate ce reprezintă un soţ și o soţie luând micul dejun. El citește ziarul; ea se uită nemulţumită la ultima pagină a ziarului. Într-o bandă desenată avându-le drept personaje pe Dagwood și Blondie, Blondie se plânge: „În fiecare dimineaţă, el vede doar ziarul! Pun pariu că nici măcar nu știe că sunt aici!” Dagwood o liniștește: „Bineînţeles că știu că ești aici. Ești soţia mea minunată și te iubesc foarte mult”. Spunând asta fără să se uite la ea, mângâie laba câinelui familiei, pe care soţia îl pusese în locul ei înainte să iasă din cameră. Banda desenată arată că Blondie are toate motivele să se simtă precum femeia care i-a scris lui Ann Landers: invizibilă.

O altă bandă desenată arată un soţ deschizând ziarul și întrebând-o pe soţia lui: „Există ceva ce ai vrea să-mi spui înainte să încep să citesc ziarul?” Cititorul știe că ea nu are nimic de zis, dar imediat ce el începe să citească ziarul, ei îi vine ceva în minte. Banda desenată subliniază diferenţa dintre felul în care femeile și bărbaţii se raportează la vorbire: pentru un bărbat, vorbirea are ca scop informarea. Așa că, atunci când soţia lui îl întrerupe din citit, o face pentru a-l informa de ceva ce el ar trebui să știe. În acest caz, ea ar putea la fel de bine să-i spună lucrurile respective înainte ca el să înceapă să citească. Dar, pentru ea, vorbirea are ca scop interacţiunea. A spune lucruri este un mod de a-ţi dovedi implicarea, iar ascultarea este un mod de a arăta interes și preocupare. Nu este o coincidenţă ciudată că ea se gândește întotdeauna să-i spună lucruri când el citește. Ea simte o nevoie mai acută de interacţiune verbală când el este (în mod inexplicabil, din punctul ei de vedere) cufundat în citirea ziarului, în loc să stea de vorbă cu ea.

Un alt desen arată un tort de nuntă, care deasupra, în loc de statuetele din plastic cu mirele și mireasa în haine de gală, are o scenă de la micul dejun în care soţul neras citește un ziar, iar la celălalt capăt al mesei stă soţia îmbufnată. Desenul reflectă prăpastia imensă dintre așteptările romantice ale căsătoriei, reprezentate de cuplul din plastic în costum tradiţional de nuntă, și realitatea

adeseori dezamăgitoare, reprezentată de cele două fețe ale ziarului la micul dejun – prima pagină, pe care el o citește, și ultima pagină, la care ea se uită supărată.

Aceste desene, și multe altele pe aceeași temă, sunt amuzante deoarece oamenii își recunosc propria experiență în ele. Nu este însă amuzant faptul că multe femei sunt profund rănite când bărbații nu vorbesc cu ele acasă și mulți bărbați sunt profund frustrați din cauză că simt că își dezamăgesc partenerele, fără să înțeleagă unde au greșit sau cum altfel ar fi trebuit să se poarte.

În plus, unii bărbați sunt nemulțumiți și din cauză că ajung să-și pună întrebări de genul: „Când Dumnezeu pot și eu să citesc ziarul?” Dacă multor femei nu le vine să creadă că bărbații nu schimbă informații personale cu prietenii lor, acestui bărbat nu îi vine să creadă că majoritatea femeilor nu sunt interesate să citească ziarul. Pentru el, citirea ziarului este o parte esențială a ritualului de dimineață, și îi merge toată ziua anapoda dacă nu reușește să-l ducă la bun sfârșit. Pentru el, citirea ziarului de dimineață este la fel de importantă precum este machiajul de dimineață pentru multe femei. Totuși, acestea, a observat el, fie nu se abonează la un ziar, fie nu îl citesc până când nu ajung seara acasă. „Așa ceva mi se pare greu de înțeles”, a zis el. „Nu pot să vă spun de câte ori am ridicat seara ziarul de dimineață aflat în fața casei unei femei și i l-am înmânat atunci când mi-a deschis ușa.”

Pentru acest bărbat (și sunt sigură că pentru mulți alții), o femeie care nu e de acord cu faptul că el citește ziarul încearcă să-l oprească să facă un lucru esențial și nevinovat. Și asta este o încălcare a independenței sale – a libertății lui de acțiune. Dar, când o femeie care așteaptă ca partenerul ei să vorbească cu ea este dezamăgită că el nu o face, percepe comportamentul lui drept lipsă de intimitate: evită să îi spună anumite lucruri; și-a pierdut interesul față de ea; se îndepărtează. O femeie, o voi numi Rebecca, care în general resimte căsnicia ei ca fiind una fericită, mi-a spus că asta este singura sursă serioasă de nemulțumire legată de soțul ei, Stuart. Termenul folosit de ea pentru muțenia lui este *zgârcenie de spirit*. Ea îi spune la ce se gândește, iar el ascultă în tăcere. Îl întreabă la ce se gândește și, după un timp îndelungat, îi răspunde: „Nu știu”. Supărată, îl atacă: „Nu e nimic acolo, în mintea ta?”

Pentru Rebecca, obișnuită să-și exprime gândurile și opiniile trecătoare așa cum îi vin, *să nu spui* nimic înseamnă *să nu gândești* nimic, dar Stuart nu presupune că gândurile lui efemere merită să fie exprimate. El nu are obiceiul de-a da glas reflecțiilor trecătoare, astfel că, exact așa cum Rebecca vorbește „natural” despre gândurile ei, el le respinge „natural” imediat ce apar. Să le exprime ar însemna să le dea mai multă greutate și semnificație decât simte că acestea merită. Toată viața ea a fost obișnuită să-și verbalizeze gândurile și sentimentele în conversațiile private cu oamenii de care este apropiată; întreaga

lui viață, el a fost obișnuit să nu ia în considerație propriile gânduri și trăiri, ci să le păstreze pentru sine.

Ce e de făcut cu îndoielile

În exemplul de mai sus, Rebecca nu se referea la vreun gen anume de gânduri și sentimente, ci la orice i-ar fi putut trece lui Suart prin minte, dar problema exprimării gândurilor și sentimentelor devine în mod deosebit semnificativă în cazul sentimentelor negative sau al îndoielilor referitoare la o relație. Am observat această diferență când un bărbat de cincizeci de ani, divorțat, mi-a vorbit despre experiențele lui legate de începerea de noi relații cu femeile. În această privință, lucrurile erau clare pentru el: „Nu acord importanță gândurilor mele trecătoare și nici celor ale altora”. Simțise că relația în care se afla atunci fusese periclitată, ba chiar permanent afectată, de obișnuința femeii de a-și azvârli în afară gândurile ei trecătoare, pentru că la început, pe când o curta, multe dintre gândurile ei erau frici legate de relația lor. Deloc surprinzător, căci, necunoscându-l încă foarte bine, ea își făcea griji dacă putea sau nu să aibă încredere în el, dacă legătura lor avea să-i distrugă independența, dacă această relație era cu adevărat potrivită pentru ea. El credea că ea ar fi trebuit să-și păstreze aceste temeri pentru sine și să aștepte să vadă cum decurgeau lucrurile.

Din câte se pare, lucrurile au decurs bine. Femeia a decis că relația e potrivită pentru ea, că poate să aibă încredere în el și că nu trebuie să renunțe la independența ei. Dar el simțea, la vremea când mi-a spus aceste lucruri, că încă nu își revenise de pe urma uzurii provocate de efortul lui de a face față temerilor ei inițiale. După cum s-a exprimat, încă era amețit de pe urma aruncării în sus și în jos la care fusese supus ca un yo-yo legat de sfoara fluxului conștiinței ei.

În schimb, acest bărbat a recunoscut că și el ajunge în extrema cealaltă: nu își exprimă niciodată temerile și îndoielile în privința relației lor. Dacă este nefericit și nu spune nimic despre asta, nefericirea lui se exprimă printr-un fel de răceală care impune distanță. Aceasta este reacția de care femeile se tem cel mai mult și este motivul pentru care ele preferă să-și exprime insatisfacția și îndoielile – ca un antidot la izolarea și distanța care ar rezulta dacă le-ar păstra pentru ele însele.

Perspectivele diferite față de exprimarea sau camuflarea insatisfacțiilor și a îndoielilor pot reflecta o diferență în privința conștientizării de către bărbați și femei a faptului că propriile cuvinte îi pot afecta pe ceilalți. Spunându-i în mod repetat lucrurile de care se temea în relația lor, femeia a comunicat ca și cum ar fi presupus că el era invulnerabil și că nu putea fi rănit de vorbele ei; poate a subestimat puterea cuvintelor ei. În ceea ce-l privește, când se reține de la a-și exprima gândurile și sentimentele negative, el pare să supraestimeze puterea cuvintelor lui de a o răni. Ironic este tocmai faptul că este mai probabil ca ea să

fie rănită de tăcerea lui decât de cuvintele sale. Aceste cupluri comunică după tiparele pe care le-au învăţat din copilărie şi pe care şi le-au întărit ca tineri şi apoi ca adulţi în prieteniile de acelaşi sex. Pentru fete, comunicarea este lipiciul care ţine relaţiile apropiate. Relaţiile băieţilor sunt ţinute unite în principal de activităţi: să facă sau să vorbească despre sport sau, ulterior, politică. Forumurile în care bărbaţii au mai mult tendinţa de a discuta sunt cele în care simt nevoia de a impresiona, în situaţiile în care statutul lor este pus sub semnul întrebării.

A face ajustări

Astfel de impasuri nu vor fi, probabil, niciodată rezolvate astfel încât ambele părţi să fie complet satisfăcute, dar înţelegerea perspectivelor diferite poate să ajute la aplanarea conflictelor, şi ambii pot face ajustări. Înţelegând că bărbaţii şi femeile au idei diferite despre importanţa vorbirii în cadrul relaţiilor, femeia poate să observe dorinţa bărbatului de a citi ziarul de dimineaţă la micul dejun fără să o interpreteze drept o dovadă de respingere a ei sau drept neimplicare în relaţia lor. Iar bărbatul poate să înţeleagă dorinţa femeii de a vorbi, fără să o interpreteze drept o pretenţie nerezonabilă sau o încercare manipulatoare de a-l împiedica să facă ceea ce vrea.

O femeie care auzise interpretarea mea despre aceste diferenţe dintre femei şi bărbaţi mi-a spus că a ajutat-o conştientizarea acestor lucruri. La începutul unei relaţii promiţătoare, bărbatul a petrecut noaptea în apartamentul ei. Era în timpul săptămânii, şi ambii trebuiau să meargă la serviciu a doua zi, aşa că, atunci când el a făcut sugestia spontană şi romantică să ia micul dejun împreună şi să anunţe că vor întârzia la lucru, ea a fost încântată. A pregătit bucuroasă micul dejun, aşteptând cu nerăbdare scena pe care şi-o imaginase: aveau să stea unul în faţa celuilalt la măsuţa ei, să se privească în ochi şi să îşi spună cât de mult se plac şi cât de fericiţi sunt de felul cum evoluează prietenia lor. În contextul acestor aşteptări îmbătătoare, s-a confruntat cu o scenă cu totul diferită: în timp ce aşeza pe masă ouăle, pâinea prăjită şi cafeaua pe care le pregătise cu dăruire, bărbatul s-a aşezat în cealaltă parte a măsuţei ei şi a deschis ziarul, care îi acoperea în întregime faţa. Dacă ideea de a lua micul dejun împreună i se păruse o invitaţie la apropiere, ziarul (blocându-i câmpul vizual), chiar şi subţire, se înălţa, în viziunea ei, ca o barieră impenetrabilă între ei doi.

Dacă nu ar fi ştiut nimic despre diferenţele de gen în discuţie s-ar fi simţit rănită şi l-ar fi catalogat pe acest bărbat drept o nouă dezamăgire. Ar fi tras concluzia că, după ce s-a bucurat să-şi petreacă noaptea împreună, acum se folosea de serviciile ei de bucătăreasă de ocazie. În schimb, şi-a dat seama că, spre deosebire de ea, el nu simţea nevoia de a vorbi pentru a spori intimitatea lor, ci îi era de ajuns prezenţa ei plăcută; iar asta nu însemna că nu aprecia foarte

mult prezența sa. Similar, dacă el ar fi înțeles rolul esențial pe care vorbirea îl joacă în felul în care femeia definește intimitatea, ar fi putut să amâne citirea ziarului și să evite, astfel, să o facă să se simtă prost.

Tihna de acasă

Pentru toată lumea, acasă este locul unde ieșim de pe scenă, dar tihna de acasă poate să aibă semnificații opuse și incompatibile pentru femei și bărbați. Pentru mulți bărbați, tihna de acasă înseamnă că nu mai trebuie să dovedească nimic sau să impresioneze prin vorbe. Sau, cel puțin, că se află într-o situație în care vorbirea nu mai este necesară. Sunt liberi să rămână tăcuți. Însă, pentru femei, acasă este un loc unde sunt libere să vorbească și unde simt cea mai mare nevoie de a vorbi cu cei care le sunt apropiați. Pentru ele, tihna de acasă înseamnă libertatea de a vorbi, fără să fie îngrijorate că le vor fi judecate cuvintele. Această perspectivă, expusă într-un studiu al lui Alice Greenwood, lingvist, a fost extrasă din studierea conversațiilor dintre cei trei copii preadolescenți ai ei și prietenii lor. Fiicele și fiul ei au oferit motive diferite pentru preferințele lor în ceea ce privește oaspeții la cină. Fiica ei, Stacy, a spus că nu ar vrea să invite oameni pe care nu îi cunoaște bine din cauză că, atunci, va trebui să fie „politicoasă și tăcută” și să se poarte manierat. Cealaltă fiică a lui Greenwood, Denise, a spus că i-ar plăcea să vină prietena ei Meryl, pentru că ar putea să se comporte cu ea cum are chef, fără să se preocupe de maniere, ceea ce nu era cazul cu alți prieteni, care „ar putea apoi bârfi cu alte persoane despre cum s-a comportat”. Dar fratele geamăn al lui Denise, Dennis, nu a spus nimic despre faptul că ar trebui să fie atent la manierele lui sau să se îngrijoreze că alții i-ar putea judeca comportamentul. El pur și simplu a spus că i-ar plăcea să vină prieteni de-ai lui cu care să glumească și să râdă mult. Comentariile fetelor arată că, pentru ele, senzația de apropiere înseamnă să fie capabile să vorbească liber. Și gândul de a fi în preajma unor persoane relativ străine presupune că trebuie să aibă grijă la ce pot vorbi și ce nu. Această înțelegere conține o cheie a enigmei referitoare la cine vorbește mai mult: femeile sau bărbații.

Vorbirea publică: bărbatul vorbăreț și femeia tăcută

Până acum am discutat despre scenele private în care mulți bărbați sunt tăcuți și multe femei sunt vorbărețe. Dar există și alte scene, în care rolurile sunt inversate. Revenind la Rebecca și la Stuart, am văzut că, atunci când sunt singuri acasă, gândurile Rebeccăi își găsesc fără nici un efort drumul spre cuvinte, în timp ce Stuart nu are nimic de spus. Când se află în alte situații, se întâmplă invers. De exemplu, la întâlnirile asociației de locatari sau la ședințele cu părinții de la școala copiilor lor, Stuart este cel care se ridică și vorbește. Într-o astfel de

situaţie, Rebeca este tăcută, având limba ferecată de conştientizarea acută a tuturor reacţiilor negative pe care le-ar putea avea oamenii faţă de ceea ce ar spune ea, a tuturor greşelilor pe care le-ar putea face în încercarea de a-şi exprima ideile. Dacă îşi face curaj şi se pregăteşte să spună ceva, are nevoie de timp să-şi formuleze gândurile, şi apoi aşteaptă să i se dea cuvântul de către coordonatorul întâlnirii. Nu poate să sară, pur şi simplu, în picioare şi să înceapă să vorbească, aşa cum fac Stuart şi alţi bărbaţi.

Eleanor Smeal, preşedintele Fundaţiei pentru Majoritate Feminină, a fost invitată la un talk-show la radio pe tema avortului. Nici un subiect nu le priveşte poate mai direct pe femei, şi totuşi, în timpul emisiunii de o oră, toţi cei care au sunat, cu două excepţii, au fost bărbaţi. Diane Rehm, gazda talk-show-ului, s-a arătat nedumerită de faptul că, deşi audienţa emisiunii este împărţită în mod egal între femei şi bărbaţi, 90% dintre cei care intră în direct sunt bărbaţi. Sunt convinsă că nu se întâmplă asta din cauză că pe femei nu le interesează subiectele discutate în emisiune. Aş pune pariu că ascultătoarele vorbesc despre subiectele pe care le aud în cadrul show-ului cu prietenele şi cu membrii familiilor lor în timpul prânzului sau al cinei, dar puţine dintre ele dau telefon, pentru că asta ar însemna să se expună, să atragă atenţia publicului la ceea ce ar avea de spus, să se catapulteze în mijlocul scenei.

Şi eu am fost invitată la nenumărate talk-show-uri de radio şi de televiziune. Poate sunt o excepţie, pentru că mă simt pe deplin în largul meu cu acest gen de expunere, dar poate nu sunt deloc o excepţie, pentru că, deşi mă simt confortabil în rolul de expert-invitat, nu am sunat niciodată la un talk-show pe care îl urmăream, cu toate că aveam adesea idei cu care să contribui. Când sunt invitată, înainte să încep să vorbesc, mi se acordă deja o poziţie de autoritate. Însă, dacă ar fi să dau telefon, ar trebui să dobândesc respectivul drept pe cont propriu. Ar trebui să îmi stabilesc credibilitatea explicând cine sunt, ceea ce ar putea părea că îmi dau importanţă, sau să nu explic cine sunt şi să risc ca vorbele să-mi fie ignorate sau disprețuite. Din motive similare, deşi mă simt confortabil să ţin conferinţe în faţa unor grupuri mari de persoane, pun rar întrebări după conferinţa altcuiva, exceptând situaţiile în care cunosc foarte bine subiectul şi grupul.

Propria mea experienţă şi cea a gazdelor de talk-show-uri par să deţină cheia diferenţei dintre atitudinea femeilor şi cea a bărbaţilor faţă de vorbire: mulţi bărbaţi se simt mai confortabil decât multe femei când folosesc vorbirea pentru a atrage atenţia. Şi această diferenţă se găseşte în centrul distincţiei dintre discuţiile-stabilire-de-conexiune şi discuţiile-stabilire-de-raport.

Discuţiile-stabilire-de-raport în privat

Discuţiile-stabilire-de-raport, sau ceea ce eu numesc vorbire publică, nu apar doar în situaţiile efectiv publice, adică în cazul discursurilor formale ţinute în faţa unei audienţe care ascultă. Cu cât sunt mai mulţi oameni implicaţi într-o conversaţie, cu cât îi cunoşti mai puţin şi cu cât există mai multe diferenţe de statut între ei, cu atât conversaţia se aseamănă cu vorbirea publică sau cu discuţiile-stabilire-de-raport. Cu cât sunt mai puţini oameni, cu cât îi cunoşti mai bine, şi cu cât statutul lor este mai apropiat, cu atât discuţiile se aseamănă cu vorbirea privată sau cu discuţiile-stabilire-de-conexiune. În plus, femeile simt că o situaţie are un accentuat caracter public – în sensul că ele trebuie să aibă un comportament bun – atunci când sunt şi bărbaţi prezenţi, cu excepţia, poate, a membrilor familiei. Şi, chiar şi în cadrul familiilor, este posibil ca mama şi copiii să aibă senzaţia că acasă sunt „în culise”, când tatăl lipseşte, şi „pe scenă”, când el este prezent: mulţi copii sunt învăţaţi să se comporte bine când tati este acasă. Aceasta se poate întâmpla din cauză că el nu stă foarte mult acasă sau pentru că mama – sau tatăl – nu vrea ca el să fie deranjat de copii atunci când este acasă.

Diferenţa dintre vorbirea publică şi cea privată explică, de asemenea, stereotipul conform căruia femeile nu spun glume. Deşi unele femei sunt mari povestitoare, care pot vrăji un grup printr-o glumă sau o istorisire comică, în rândul femeilor sunt mai puţine personalităţi de genul acesta decât în rândul bărbaţilor. Multe femei care spun glume în faţa multor oameni provin din medii etnice în care performanţele verbale sunt la mare preţ. De exemplu, multe dintre femeile cu talent care fac stand-up comedy, precum Fanny Brice sau Joan Rivers, se trag din familii evreieşti.

Deşi nu este adevărat că femeile nu spun bancuri, este adevărat că sunt slabe şanse ca femeile să facă asta în grupuri mari, cu atât mai puţin dacă acestea includ bărbaţi. Aşa că nu este surprinzător faptul că bărbaţii au impresia că femeile nu spun niciodată bancuri. Carol Mitchell, cercetătoare a folclorului, a analizat bancurile care se spuneau într-un campus universitar. A descoperit că bărbaţii spuneau majoritatea bancurilor altor bărbaţi, dar nu se fereau nici de grupuri mixte ori de femei. Femeile, în schimb, preferau să se adreseze altor femei, doar rareori bărbaţilor, şi chiar şi mai rar grupurilor mixte. Era mult mai probabil ca bărbaţii să spună bancuri când ştiau că există un public: cel puţin doi, adesea patru sau mai mulţi oameni. Femeile preferau un public mic, de una sau două persoane, rar mai mult de trei. Spre deosebire de bărbaţi, femeile nu erau dornice să facă glume în faţa unor oameni pe care nu îi cunoşteau bine. Multe femei au refuzat categoric să spună bancurile pe care le ştiau, dacă în grup erau patru sau mai multe persoane, promiţând să le spună ulterior în privat. Bărbaţii nu au refuzat niciodată invitaţia de a spune bancuri.

Toate rezultatele obţinute de Mitchell se potrivesc cu tabloul pe care l-am

schiţat despre vorbirea publică şi privată. Într-o situaţie în care în public sunt mai mulţi oameni, mai mulţi bărbaţi sau mai mulţi străini, relatarea unor bancuri, ca orice altă formă de exerciţiu verbal, pretinde ca persoanele care iau cuvântul să ocupe centrul scenei şi să-şi demonstreze capacităţile. Acestea sunt situaţiile în care multe femei evită să vorbească. Sunt mai multe şanse ca femeile să vorbească într-o situaţie mai intimă, tocmai pentru că publicul este puţin numeros, familiar şi perceput ca fiind constituit din membri ai comunităţii (de exemplu, alte femei).

Ideea că glumele făcute reprezintă, într-un fel, un soi de autoexpunere nu dă de înţeles că asta e o dovadă de egoism sau de egocentrism. Situaţia relatării unor bancuri ilustrează faptul că statutul şi conexiunea se condiţionează reciproc. A-i face pe ceilalţi să se simtă bine este un mod de a stabili conexiuni cu ei, şi relatarea unor bancuri poate fi o modalitate de a oferi cadouri, unde bancul reprezintă cadoul care le face plăcere receptorilor. Chestiunea centrală este asimetria: o persoană este povestitorul, şi celelalte sunt publicul. Dacă aceste roluri sunt ulterior schimbate – de exemplu, dacă spune fiecare pe rând câte un banc, o persoană după alta luând rolul de povestitor –, atunci avem o simetrie pe scară largă. Totuşi, dacă femeile îşi asumă de obicei rolul de public apreciativ şi nu joacă niciodată rolul celui care spune bancuri, asimetria relatării individuale de bancuri se estompează, prin interacţiunea mai largă. Acesta este un risc pentru femei. Un risc asumat de bărbaţi este că bancurile spuse ar putea crea distanţare. Acesta este efectul simţit de un bărbat care s-a plâns că, atunci când vorbeşte cu tatăl lui la telefon, acesta nu se mai opreşte din spus bancuri. Un exemplu de fenomen similar dus la extreme este clovnul clasei, care, conform profesorilor, este aproape întotdeauna băiat.

Discuţiile-stabilire-de-conexiune în public

La fel cum o conversaţie ce are loc acasă printre prieteni poate să fie asemenea unei discuţii publice, o conferinţă publică poate fi asemenea unei discuţii private: de exemplu, realizând o expunere cu multe exemple personale şi cu anecdote.

În cadrul comitetului executiv al unei organizaţii profesionale ce se constituise de curând, Fran, care era o preşedintă sociabilă, a sugerat ca organizaţia să adopte obiceiul ca preşedinţii să ţină o cuvântare prezidenţială. Pentru a explica şi a-şi susţine propunerea, a relatat o anecdotă personală: verişoara ei deţinea funcţia de preşedintă a unei organizaţii profesionale mai cunoscute, în timp ce Fran deţinea aceeaşi poziţie în această organizaţie. Mama lui Fran vorbise la telefon cu mama verişoarei ei, care-i spusese că fiica sa îşi pregătea cuvântarea prezidenţială, întrebând când era programată cuvântarea prezidenţială a lui Fran. Fran fusese jenată să-i spună mamei ei că nu avea să ţină una. Această situaţie a

făcut-o să se întrebe dacă identitatea organizației profesionale nu ar fi cumva întărită dacă ar imita organizațiile mai mari.

Mai mulți bărbați din comitet au fost stânjeniți de faptul că Fran a menționat situația ei personală, și argumentația nu i-a convins. Lor li s-a părut nu doar irelevant, ci și rușinos să pomenească despre conversația telefonică cu mama sa la o întâlnire a comitetului executiv. Fran a abordat întâlnirea – un context relativ public – ca o extensie a ceva privat. Tendința multor femei de a folosi experiențe și exemple personale, mai degrabă decât o argumentație abstractă, poate fi înțeleasă din perspectiva orientării lor către limbajul folosit în vorbirea privată.

Un studiu realizat de Celia Roberts și Tom Jupp despre o întâlnire profesorală de la un liceu din Anglia a arătat că argumentele femeilor nu aveau greutate în fața colegilor lor bărbați din cauza tendinței acestora de a folosi ca dovezi propria lor experiență sau de a aduce argumente la efectele politicii educaționale prin referire la elevi individuali. Bărbații de la întâlnire argumentau dintr-o perspectivă complet diferită, făcând declarații categorice despre ceea ce este bine și ceea ce este rău.

Aceeași distincție se găsește în discuțiile de acasă. Un bărbat mi-a spus că a fost foarte afectat de ceea ce a perceput ca fiind lipsa de logică a soției lui. De exemplu, și-a amintit de o conversație în care el menționase un articol pe care îl citise în *New York Times*, care spunea că studenții din ziua de astăzi nu sunt la fel de idealiști ca studenții din anii 1960. El era înclinat să accepte afirmația respectivă. Soția sa însă a pus-o sub semnul întrebării, susținându-și punctul de vedere prin observația că nepoata și prietenii nepoatei ei chiar erau niște idealiști. El a fost uimit și disprețuitor la adresa raționamentului ei defectuos; pentru el, era evident că un singur exemplu personal nu reprezenta nici dovadă, nici argumentare, ci doar o anecdotă. Nu s-a gândit că nu era vorba despre o lipsă de logică, ci despre un alt gen de sistem logic.

Logica folosită de această femeie se raporta la lume ca la o sferă privată, în care observa și integra propria experiență personală și făcea conexiuni pe baza experiențelor altora. Logica pe care soțul o considera corectă aparținea unei sfere publice – asemănătoare mai degrabă cu adunarea de informații, cu realizarea unui studiu sau cu clasificarea argumentelor după regulile logicii formale, așa cum s-ar proceda în realizarea unei cercetări.

Un alt bărbat s-a plâns de abordarea pe care el și prietenii lui o numeau „nisipuri mișcătoare” atunci când se refereau la discuțiile dintre femei. Acești bărbați simțeau că, în timp ce ei încearcă să urmeze pas cu pas, în mod logic, un argument, pentru a ajunge la o concluzie, femeile schimbă continuu subiectul în mijlocul discuției. S-a referit la fragmentul din *Divorce American Style*, citat mai sus ca exemplu. I s-a părut că atunci când Debbie Reynolds spune: „Nu pot să-ți

răspund acum. Trebuie să scot pâinea din cuptor”, ea vrea să se sustragă de la discuţie pentru că făcuse o acuzaţie – „nu faci decât să critici” – pe care nu o putea susţine.

Acest bărbat a oferit tot un exemplu din propria lui experienţă. Iubita lui i-a vorbit despre o problemă cu şeful ei, care dorea să îi dea ceva de făcut în timp ce ea voia să facă altceva. Adoptând perspectiva şefului în argumentaţie, el i-a subliniat o consecinţă negativă care ar fi rezultat dacă ea ar fi făcut ceea ce dorea. Ea i-a răspuns că aceeaşi consecinţă negativă ar fi rezultat dacă ar fi făcut ceea ce voia şeful. El s-a plâns că a schimbat subiectul trecând pe celălalt câmp de luptă – şi anume, ce s-ar petrece dacă ar face ce vrea şeful –, înainte să ajungă la o concluzie legată de primul subiect: ce s-ar petrece dacă ar face ce vrea ea.

A vorbi în numele echipei

O altă neclaritate în privinţa vorbirii publice şi private este sugerată de experienţa la care m-am referit la începutul acestui capitol, în care un grup de femei cărora le-am ţinut o cuvântare invitaseră, de asemenea, câţiva bărbaţi, şi bărbatul vorbăreţ s-a referit la soţia lui tăcută ca la „vorbăreaţa familiei noastre”. După ce au râs, celelalte femei din grup şi-au dat seama că, în mod normal, această femeie nu era tăcută. Când întâlnirile lor erau exclusiv feminine, participa şi ea la discuţii. Atunci, de ce acum era aşa de tăcută?

Un răspuns posibil este că prezenţa mea a transformat grupul de discuţii private într-o discuţie publică. O altă modificare era aceea că din grup făceau parte şi bărbaţi. Într-un anume fel, majoritatea femeilor simt că sunt „în culise” atunci când nu sunt de faţă şi bărbaţi. Când bărbaţii sunt prezenţi, femeile se simt „pe scenă”, aşa că au senzaţia că trebuie să fie mai atente la comportamentul lor. O altă posibilitate de răspuns este că nu prezenţa bărbaţilor în general a afectat comportamentul acestei femei, ci prezenţa *soţului* ei. E posibil să fi fost intimidată, sau redusă la tăcere, de prezenţa soţului ei. Se poate însă şi ca ea să fi simţit că face parte dintr-o echipă. De vreme ce el vorbea mult, echipa ar fi reţinut prea mult din timpul celorlalţi dacă ar fi vorbit şi ea. Este posibil să fi simţit că, deoarece el reprezenta echipa lor, ea nu trebuia să mai facă vreun efort, aşa cum multe femei îi lasă pe soţii lor să conducă atunci când sunt împreună, în lipsa soţilor conducând ele.

Evident, nu orice femeie devine tăcută când soţul ei se alătură grupului; până la urmă, au fost multe femei în grup care au vorbit mult chiar dacă erau alături de soţii lor. Mai multe alte cupluri mi-au vorbit însă despre experienţe similare. De exemplu, când un cuplu participa la nişte cursuri serale, el era mereu un participant activ la discuţiile din clasă, în timp ce ea vorbea foarte puţin. Într-un semestru s-au hotărât să urmeze cursuri diferite, şi ea a descoperit că vorbea

chiar mult în timpul cursului la care participase singură.

O astfel de dezvoltare poate fi văzută în două moduri diferite. Dacă vorbitul într-un grup este un lucru bun – un privilegiu şi o plăcere –, atunci femeia tăcută va fi văzută ca privată de dreptul ei de a vorbi, lipsită de vocea ei. Dar plăcerea discuţiilor-stabilire-de-raport nu este universal admirată. Sunt mulţi care nu doresc să vorbească într-un grup. Din această perspectivă, o femeie care simte că nu are nevoie să vorbească fiindcă soţul ei o face pentru ea este posibil să se simtă privilegiată, la fel cum o femeie căreia nu îi place să conducă poate să se simtă norocoasă că nu trebuie s-o facă atunci când soţul ei o însoţeşte – la fel cum este posibil şi ca un bărbat căruia nu îi place să conducă să se simtă frustrat atunci când, fie că-i place sau nu, trebuie s-o facă.

Evitarea învinuirilor reciproce

Diferenţa dintre vorbirea publică şi cea privată sau dintre discuţiile-stabilire-de-raport şi discuţiile-stabilire-de-conexiune poate fi înţeleasă în termeni de statut şi de conexiune. Nu este surprinzător că femeile se simt mai confortabil să vorbească când simt apropiere şi siguranţă, printre prieteni sau egali, în timp ce bărbaţii se simt confortabil să vorbească atunci când este nevoie să stabilească şi să-şi menţină statutul într-un grup. Dar situaţia este complexă, din cauză că statutul şi conexiunea se cumpără cu aceeaşi monedă. Ceea ce poate părea o încercare de dobândire a statutului ar putea fi o marcare de manifestare a apropierii şi ceea ce poate părea ca o distanţare ar putea fi o încercare de a evita dominarea. Interpretările greşite şi nejustificate pot fi evitate prin înţelegerea stilurilor de conversaţie ale celuilalt sex.

Când bărbaţii sunt cei care vorbesc la întâlniri, multe femei – inclusiv din sfera cercetării – îi văd ca „dominând” întâlnirea, excluzându-le intenţionat pe femei de la a participa, încordându-şi public muşchii statutului lor superior. Dar *rezultatul,* adică faptul că bărbaţii poartă majoritatea discuţiilor, nu înseamnă în mod necesar că bărbaţii *intenţionează* să le oprească pe femei să vorbească. Cei care iau cu promptitudine cuvântul presupun că ceilalţi sunt la fel de liberi ca ei să se exprime. În acest sens, exprimarea liberă a bărbaţilor poate fi văzută ca o dovadă că ei presupun că femeile sunt pe acelaşi nivel de statut: „Cu toţii suntem egali”, ăsta ar putea fi metamesajul comportamentului lor, „în încercarea de ne exprima punctul de vedere”. Dacă aceasta este, într-adevăr, intenţia (şi cred că adesea aşa este, chiar dacă nu întotdeauna), o femeie poate să conştientizeze lipsa de participare a femeilor la întâlniri şi să ia măsuri pentru a redresa dezechilibrul, fără să îi învinuiască pe bărbaţi că le exclud intenţionat.

Atunci, de vină pentru asta nu este un bărbat individual sau stilul bărbaţilor, ci diferenţa dintre stilul femeilor şi cel al bărbaţilor. Dacă aşa stau lucrurile, atunci

ambii pot să facă ajustări. O femeie poate să se mobilizeze să ia cuvântul fără să fie invitată sau să înceapă să vorbească fără să aştepte să treacă ceea ce ar putea părea o pauză politicoasă. Dar ajustările nu trebuie făcute doar de o singură parte. Un bărbat poate să învețe că o femeie care nu este obișnuită să vorbească în public *nu* este la fel de liberă ca el să o facă. Cineva care are tendința să lase să treacă un timp suficient de lung înainte de a pune o întrebare nu găsește scena pregătită pentru apariția sa, spre deosebire de cei care nu așteaptă să apară o pauză imediat după (sau chiar înainte) ce un vorbitor se oprește din vorbit. Cineva care se așteaptă să fie invitat să vorbească („Nu ai spus prea multe, Millie. Ce părere ai despre asta?) nu este obișnuit să se bage în discuții și să ia cuvântul din proprie inițiativă. Ca în multe alte domenii, recunoașterea unui statut de egalitate nu reprezintă în sine o asigurare a unor oportunități egale, dacă cineva nu este obișnuit să joace jocul așa cum este el jucat. Primirea unei invitații la dans nu implică și că vei dansa extraordinar, dacă ești obișnuit să dansezi pe un alt ritm.

CAPITOLUL 4

BÂRFA

Impresia că femeile vorbesc prea liber şi prea mult în situaţiile private este rezumată într-un cuvânt: *bârfă*. Deşi bârfa poate fi distructivă, nu este mereu aşa; poate avea funcţia crucială de a crea intimitate – mai ales dacă nu este „vorbire contra”, ci pur şi simplu „vorbire despre”.

Eticheta de „bârfă” aruncă o lumină importantă asupra interesului femeilor de a vorbi despre detaliile vieţii oamenilor. Din următorul fragment al romanului lui Marge Piercy, *Fly Away Home* [„Zboară către casă”], putem extrage o dovadă că negativitatea termenului reflectă interpretarea bărbaţilor despre felul de a vorbi al femeilor. Daria se îndrăgosteşte de Tom şi din cauză că acesta este altfel decât fostul ei soţ, Ross.

> A surprins-o faptul că ştia foarte multe lucruri despre oamenii din jurul lui. Ross nu ar fi ştiut niciodată că lui Gretta nu îi plăcea de profesorul băiatului ei sau că Fay tocmai i-a dat papucii iubitului său, din cauză că bea prea mult în faţa băieţilor ei. Pentru un bărbat, Tom avea un interes neobişnuit faţă de detaliile vieţii oamenilor. Bârfă, ar fi considerat Ross, dar ea credea că era interes faţă de oameni.

Nu doar bărbaţii discreditează interesul faţă de detaliile vieţii oamenilor, catalogându-l drept „bârfă”. Marea scriitoare sudistă Eudora Welty, amintindu-şi de copilăria ei din Mississippi, scrie că mama ei a încercat să o oprească pe o croitoreasă vorbăreaţă să spună lucruri despre oamenii din zonă în faţa fetiţei ei: „Nu vreau să fie expusă la bârfă”, şi-o aminteşte spunând Welty pe mama ei, „ca şi cum bârfa ar fi fost pojar, iar eu aş fi putut să îl iau”. Dar, departe de a avea o influenţă negativă asupra copilului, povestirile mărunte despre oameni pe care Welty le asculta cu foarte mare plăcere au inspirat-o să devină scriitoare. Când oamenii vorbesc despre detaliile vieţii lor cotidiene, este bârfă; când scriu despre ele, este literatură: nuvele şi romane.

Mary Catherine Bateson schiţează o altă paralelă – între bârfă şi antropologie, disciplina care se ocupă cu documentarea detaliilor vieţii oamenilor. Ea îşi aminteşte că mama ei, Margaret Mead, i-a spus că nu va deveni niciodată antropolog, pentru că nu era suficient de interesată de bârfe.

Bârfa înseamnă începutul unei prietenii

Relatarea detaliilor despre viaţa celorlalţi este parţial rezultatul faptului că femeile le dezvăluie prietenelor lor detalii din propria viaţă. Aceste detalii devin

bârfe când prietena căreia i se destăinuie le repetă altcuiva – probabil unei alte prietene. A spune ce se petrece în viaţa ta şi în vieţile celor cu care vorbeşti este o versiune maturizată a împărtăşirii de secrete, esenţa prieteniilor dintre fete şi femei.

În povestea lui Alice Mattison *New Haven,* pe care am citat-o în capitolul al doilea, Eleanor îi spune lui Patsy că s-a îndrăgostit de un bărbat căsătorit. Imediat ce rosteşte aceste cuvinte, lui Eleanor „i se face puţin ruşine că a renunţat aşa brusc la secretul ei”, dar „se simte, de asemenea, uşurată; nu mai trebuie să-l păzească. Şi este plăcut să vorbească despre Peter”. Am fost izbită de formularea lui Mattison – „a renunţat la secretul ei” –, care exprimă faptul că *deţinerea* unui secret îi dă persoanei respective o anumită putere, şi faptul că-l spune înseamnă că renunţă la ceva – în sensul de posesiune, precum şi în sensul expresiv de revelaţie. Mattison exprimă de asemenea plăcerea de a nu te vedea nevoit să ascunzi ceva şi de a fi capabil să vorbeşti despre ceea ce te preocupă.

Dezvăluirea de secrete nu este doar o dovadă de prietenie, ci şi *creează* prietenii, când ascultătorul răspunde în maniera aşteptată. Eleanor nu o cunoaşte bine pe Patsy, dar şi-ar dori. Între ele există o afinitate şi o prietenie în devenire; au început să meargă împreună la cafea şi la îngheţată şi să participe la repetiţiile grupului muzical în care cântă amândouă. Spunându-i lui Patsy ce se petrece în viaţa ei, dezvăluindu-i secretul ei, Eleanor a promovat-o pe Patsy de la cunoştinţă la prietenă.

A-i ţine pe prieteni informaţi în legătură cu ce se întâmplă în viaţa ta nu este doar un privilegiu; pentru multe femei, este o obligaţie. O femeie a explicat că nu îi făcea plăcere să vorbească din nou şi din nou despre cum s-a despărţit de iubitul ei, dar trebuia să o facă pentru că, dacă nu le-ar fi informat pe unele dintre prietenele ei apropiate despre un eveniment atât de important, acestea ar fi fost foarte rănite când ar fi aflat. Ar fi considerat că păstrarea de secrete faţă de ele este un semn că prietenia lor nu mai e la fel de strânsă, că i-au fost tăiate aripile. Mai mult, femeii nu i-a venit să creadă când a aflat că iubitul ei nu a spus nimănui despre despărţirea lor. El a mers la muncă, la sala de sport şi a jucat squash cu prietenii ca şi cum nu ar fi apărut nici o schimbare în viaţa lui.

Din cauză că destăinuirea de secrete este, pentru majoritatea femeilor, o parte esenţială a prieteniei, este posibil să nu se simtă în largul lor când nu au secrete de spus. De exemplu, o femeie pe care o voi numi Carol avea mai multe prietene cu care vorbea în fiecare zi, schimbând informaţii despre întâlnirile lor cu diverşi bărbaţi. Îşi împărtăşeau entuziasmul înainte de o nouă întâlnire şi, după ce avea loc acea întâlnire, îşi povesteau în detaliu ce au spus şi au făcut. Aşa că atunci când Carol s-a îndrăgostit şi a intrat într-o relaţie de durată cu un bărbat, a rămas fără material de discuţie cu prietenele ei. De asemenea, avea mai puţin timp să

vorbească la telefon, de vreme ce acum petrecea cea mai mare parte a timpului ei liber cu acel bărbat. Asta a făcut să apară o tensiune în relațiile ei de prietenie; ca și cum și-ar fi luat jucăriile și ar fi ieșit din parteneriatul comunicațional care constituia prietenia.

Situațiile în care o persoană se simte abandonată din cauză că celălalt intră într-o relație permanentă nu se limitează la prietenia dintre femei. În povestea *Mendocino* de Ann Packer, naratoarei, Bliss, i se pare trist că trebuie să își viziteze fratele, care acum trăia cu o altă femeie, din cauză că intimitatea lui cu femeia a făcut să scadă intimitatea pe care o avusese cu ea. Bliss își amintește de vechea lor apropiere, când își povesteau întâmplările de la serviciu și, la o a doua sticlă de vin, își spuneau unul altuia noutățile despre cele mai recente eșecuri în dragoste. Pe Bliss o uluia faptul că până în această clipă nu își dăduse niciodată seama că vorbeau astfel tocmai pentru că era vorba despre eșecuri. Acum, Gerald se bucură de o perioadă de succes, și lucrurile se desfășoară ca și cum între ei nu ar fi fost nimic altceva decât ceea ce este acum: atenție, cordialitate.

Pentru că nu își mai spun secrete despre relațiile lor, Bliss percepe de acum discuțiile cu Gerald, care au loc într-un grup de trei, ca fiind grijulii și cordiale – într-un fel, mai apropiate de vorbirea publică.

Dacă încep o relație stabilă, multe lucruri conspiră să îi separe pe oameni de prietenii lor din vremea când erau singuri. Am avut un prieten care fusese singur mulți ani și își crease o rețea extinsă de prietene cu care vorbea frecvent. Când a început o relație stabilă cu o femeie și s-au mutat împreună, prietenele lui s-au plâns că nu le mai spunea nimic. „Nu e vorba că sunt lucruri pe care nu vreau să le dezvălui”, mi-a zis. „Pur și simplu, eu și Naomi ne înțelegem bine și nu este nimic de spus.” Prin această afirmație, mi-a transmis totuși ceva despre o schimbare în relațiile sale – chiar dacă nu se referea la relația cu partenera lui, ci la cea cu prietenele sale.

Discuțiile-stabilire-de-conexiune percepute ca bocete

Folclorista Anna Caraveli a studiat bocetele femeilor în satele din Grecia. Bocetele sunt poeme orale spontane, ritualizate, pe care unele femei le cântă pentru a-și exprima durerea față de pierderea unei persoane iubite prin expatriere sau prin moarte. Conform lui Caraveli, femeile își rostesc în mod normal bocetele în compania altor femei. În plus, femeile simt că *au nevoie* ca la bocet să participe și alte femei, pentru ca acesta să aibă succes. O femeie care a interpretat un bocet pentru a fi înregistrat de Caraveli a remarcat că ar fi putut să îl facă mai bine dacă ar fi fost acolo și alte femei care să o ajute.

Când grecoaicele se adună să bocească împreună, expresia de suferință a fiecăreia îi amintește celeilalte despre propria suferință, și își intensifică astfel

reciproc sentimentele. Într-adevăr, atât Caraveli, cât şi antropologul Joel Kuipers, care a studiat o tradiţie similară bocitului în Bali, notează că femeile îşi evaluează priceperea în această artă populară în funcţie de capacitatea de a-i impresiona pe ceilalţi, de a-i implica în experienţa jelitului. Exprimarea durerii pe care o simt faţă de pierderea celor dragi le leagă pe femei una de cealaltă, şi legătura lor este un leac împotriva rănii provocate de pierdere. Conform antropologului Joel Sherzer, reprezentaţia „plânsului melodios” cu ocazia morţii celor dragi reprezintă domeniul exclusiv al femeilor, în diferite societăţi din întreaga lume.

Ritualurile populare de jelire sunt paralele cu ritualul mai puţin formal, dar la fel de răspândit prin care femeile moderne din America şi din Europa se adună ca să discute despre probleme. Şi acestea creează legături, ca urmare a unor suferinţe. Asta poate să explice de ce problemele reprezintă un motiv aşa bun de conversaţie. Crearea de legături datorită problemelor este larg răspândită în rândul femeilor, şi se întâlneşte şi între femei şi bărbaţi. Pare să fie mult mai puţin comună însă între bărbaţi.

Unii dintre bărbaţii pe care i-am intervievat au spus că nu discută cu nimeni despre propriile probleme. Majoritatea celor care au spus că fac asta mi-au zis că tind să le discute cu femeile amice. Unii bărbaţi mi-au spus totuşi că au un prieten cu care discută despre probleme. Dar existau diferenţe care indicau că ei se plasau la o oarecare distanţă de polul intimităţii, spre deosebire de majoritatea femeilor. În primul rând, aveau un prieten, cel mult doi, cu care îşi discutau problemele, nu câţiva, sau chiar mulţi, aşa cum se întâmplă în cazul multor femei cu care am stat de vorbă. În al doilea rând, ei spun adesea că nu au discutat cu prietenul lor de ceva vreme – zile, săptămâni, luni sau chiar mai mult –, dar ştiu că, la nevoie, acesta le sare imediat în ajutor. Majoritatea femeilor se aflau în legătură constantă cu prietenele lor cele mai apropiate şi discutau adesea cu ele chiar şi despre deciziile şi întâmplările minore din viaţa lor. Un bărbat mi-a zis că are un prieten căruia îi spune problemele lui, dar că, dacă nu are o problemă serioasă, nu îl sună; de aceea este posibil să treacă destul de mult timp fără ca ei să vorbească.

O femeie, pe care o voi numi Shirley, mi-a spus cât de surprinsă a fost când a primit un telefon de la un bărbat care o făcuse să sufere despărţindu-se de ea şi care acum i-a spus că voia să vină la ea să stea de vorbă. Întâlnindu-se, a aflat că el tocmai fusese părăsit de o altă femeie şi suferea. Shirley l-a întrebat de ce a venit la ea. El a recunoscut că nu avea cu cine să vorbească despre ceea ce simţea. Dar prietenii lui? Pur şi simplu, nu se simţea confortabil să discute cu ei despre genul acesta de probleme.

Când majoritatea bărbaţilor vorbesc cu prietenii lor la telefon, este posibil să

discute despre ce se petrece în mediul de afaceri, cu bursa de valori, la meciul de fotbal sau în politică. Şi ei se dedau la bârfă (deşi s-ar putea să nu o numească astfel), în sensul că vorbesc despre ei şi despre alţi oameni, dar au tendinţa să vorbească mai degrabă despre relaţiile cu caracter politic decât despre relaţiile personale: puterea instituţională, avansare şi regres, o propunere ce urmează să fie dezbătută în legislativ, un plan de a face bani. Dacă bărbaţii le menţionează pe soţiile lor sau vorbesc despre propriile familii, nu vor face asta decât în treacăt, fără prea multe detalii şi fără chestiuni profunde. Dacă se referă la o situaţie personală dificilă, menţiunea va fi probabil minimă şi vagă („A fost greu.”).

Un bărbat mi-a descris cum a petrecut Ziua Recunoştinţei. Se adunaseră trei generaţii din familia soţiei lui: fraţi şi surori, copiii şi părinţii lor. Bărbaţii au ieşit să joace fotbal, iar femeile au rămas înăuntru, să vorbească. Femeile mai vârstnice au ajuns să-i spună într-un final celei mai tinere nepoate că este prea tânără ca să se căsătorească.

Mai devreme am văzut că tendinţa femeilor de a începe să discute despre probleme îi lasă confuzi pe bărbaţi, care încurcă ritualul de lamentare cu solicitarea de sfaturi. Acum, vedem că discutarea problemelor este doar un aspect al conversaţiei intime în desfăşurare, ce poate fi catalogată drept bârfă. Nu doar că găsirea unor soluţii la problemele minore adiacente este neesenţială, dar întrerupe conversaţia, adică exact ce contează. Dacă o problemă este rezolvată, atunci trebuie găsită o alta, pentru a face ca discuţia intimă să continue.

Discuţiile mărunte au o importanţă mare

Statul la taclale este crucial pentru a menţine un sentiment de camaraderie, când nu este nimic special de spus. Prietenele şi rudele de sex feminin păstrează mecanismele conversaţionale în stare de funcţionare prin faptul că vorbesc atât despre lucruri mărunte, cât şi despre lucruri importante. Gândul că vor avea mai târziu astfel de conversaţii le face pe femei să nu se simtă singure în viaţă. Dacă nu au cui să împărtăşească gândurile şi impresiile lor, ele *chiar* se simt singure. Acest fapt este dramatizat într-o nuvelă scrisă de Ursula Le Guin, intitulată *In and Out* [„Înăuntru şi în afară”]. O femeie interesată de ceramică primeşte ajutor şi sfaturi de la un olar local. Acesta îi oferă mai multă atenţie decât ar fi vrut ea, astfel că femeia nu se poate retrage cu uşurinţă. Când, în cele din urmă, pleacă, el îi dă un telefon spunându-i că

> dacă vrea să încerce să facă vase de ceramică la roata lui, poate să vină în fiecare seară; vorbele lui au făcut-o să-şi dorească să fie la birou, unde ar fi putut să-i spună cuiva: „Mi-a zis: «Vino la mine şi fă vase pe roata mea!»”

Ca o scriitoare care găseşte material pentru povestiri în micile evenimente din

viaţa ei, personajul lui Le Guin îşi vede viaţa ca material pentru conversaţii.

Studenţii de la cursul meu despre diferenţele de gen au înregistrat conversaţii obişnuite între prietene femei şi între prieteni bărbaţi. A fost uşor să se obţină înregistrări cu prietene care vorbesc, în parte şi pentru că majoritatea studenţilor erau de sex feminin, dar şi deoarece solicitarea de „a înregistra o conversaţie obişnuită" a fost primită cu mai multă bunăvoinţă de către prietenele şi rudele studentelor. Cererea adresată bărbaţilor a avut rezultate amestecate. Mama unei femei a acceptat cu plăcere, dar tatăl ei a subliniat că el nu poartă conversaţii cu prietenii lui. „Nu îl cauţi niciodată pe Fred la telefon?", a întrebat ea, referindu-se la un bărbat despre care ştia că era prietenul lui bun. „Nu foarte des", a spus el. „Dar, dacă îl sun, atunci înseamnă că am să-l întreb ceva – şi, după ce primesc răspuns, închid."

Soţul altei femei i-a înmânat cu mare satisfacţie şi mândrie o casetă. „Am înregistrat o conversaţie foarte bună", a anunţat el, „pentru că nu e o discuţie relaxată de genul «Salut, ce mai faci? Am văzut un film grozav ieri», ci chiar a ajutat la rezolvarea unei probleme. Fiecare replică e semnificativă." Când femeia a ascultat caseta, i-a auzit pe soţul ei şi pe prietenul lui cum încercau să rezolve o problemă ce apăruse la computer. Nu spuneau decât chestii tehnice şi impersonale. Nu doar că nu i s-a părut „o conversaţie bună", dar nici măcar nu a privit-o ca pe o conversaţie. Ideea lui de conversaţie bună presupunea un conţinut impersonal, bazat pe fapte, focalizat pe o sarcină. A ei presupunea un conţinut personal.

Aceste diferenţe apar, de asemenea, în relaţiile dintre părinţi şi copii. Studenţii mei îmi spun că, atunci când vorbesc cu „părinţii lor" la telefon, fac acest lucru în special cu mamele. Taţii intră, de obicei, în conversaţie doar când au de discutat sau de relatat o problemă de afaceri. Acest lucru este valabil şi în scris, la fel ca în vorbit – şi se pare că nu se limitează la familiile americane. O studentă din Germania mi-a arătat o vedere primită de la mama ei, în care aceasta îi punea întrebări despre viaţa personală şi despre sănătate, punând-o la curent cu noutăţile din familie. În interior era o scurtă notă din partea tatălui ei, în care îi spunea să meargă la registratura universităţii şi să obţină un formular de care avea nevoie pentru a putea plăti impozitele.

Ca răspuns la un articol pe care îl scrisesem, un ziarist mi-a spus că afirmaţia mea cum că mulţi bărbaţi nu văd nici un rost în a sta la taclale, de vreme ce ei cred că vorbirea are rolul de a transmite informaţii, l-a ajutat să înţeleagă ceva. El dispreţuieşte pălăvrăgeala şi crede că vorbirea ar trebui să aibă un conţinut substanţial, să fie interesantă şi cu miez. Asta e în regulă atâta vreme cât cadrul este o întâlnire de afaceri, cu multe chestiuni importante de discutat. Dar când întâlnirea se încheie şi se vede în situaţia de a merge mult şi bine până la capătul

unui hol lung alături de un străin, se simte paralizat verbal. Refuzând din principiu taifasul și nepracticându-l, rămâne fără cuvinte când nu are la îndemână vreun subiect important.

Pentru majoritatea femeilor, a se aduna laolaltă și a vorbi despre sentimentele lor și despre ceea ce se petrece în viața lor este un aspect central al prieteniei. Faptul că ai pe cineva căruia să-i spui secretele tale înseamnă că nu ești singură pe lume, dar dezvăluirea de secrete nu este un act fără riscuri. Cineva care îți cunoaște secretele are putere asupra ta: poate să spună secretele tale și altora, creându-ți neplăceri. Aceasta este sursa imaginii negative a bârfei.

Când bârfa este zvon

Imaginea negativă a bârfei reflectă o situație în care sunt răspândite zvonuri distructive care nu au nici o bază. O ilustrare extremă a unei astfel de situații este descrisă în povestirea *The Widow* [„Văduva”] de Edna O’Brien. În această povestire, o femeie numită Biddy, al cărei soț preaiubit s-a înecat, își găsește în cele din urmă fericirea într-o altă relație. Oamenii din oraș îi observă fiecare mișcare și îi critică interesul pentru noua iubire, prezicând dezastre, așa că simte o mare satisfacție când anunță că se logodește. Cu o săptămână înainte de nuntă, fericitul cuplu intră în barul local și le dă tuturor de băut.

> Apoi Biddy, puțin amețită de băutură, își ciocnește inelul de logodnă de pahar și anunță că va recita ceva. Fără alte comentarii, se ridică, zâmbește în felul ei copilăresc, își umezește buzele cu limba, un alt obicei al ei, și recită un poem numit „Oamenii vor vorbi”. A fost un atac către toți acei oameni răutăcioși și pofticioși care o invidiau pentru mica ei fericire. Este posibil – mulți oameni spun că într-adevăr așa a fost – ca această provocare îndrăzneață să fi declanșat dezastrul din săptămânile următoare. Dacă s-ar fi destăinuit câtorva femei din oraș, poate ar fi fost salvată, dar ea nu a făcut-o; distantă față de lume, a stat numai alături de bărbatul ei, cu ochii licărind și cu fericirea asigurată.

Departe de a fi fost garantată, fericirea lui Biddy a fost condamnată. Ea a fost distrusă de bârfe răutăcioase și nefondate. S-a răspândit zvonul că primul ei soț s-a sinucis din cauză că ea i-a făcut viața de nesuportat. Biddy a căutat disperată să împiedice aceste zvonuri false să ajungă la urechile logodnicului ei, însă unul dintre eforturile în această direcție a dus la moartea ei. O’Brien sugerează că răspândirea de zvonuri răutăcioase a fost modalitatea prin care localnicii au pedepsit-o pe Biddy pentru că a disprețuit puterea limbii lor și fiindcă s-a ținut la distanță de ei, nedestăinuindu-se altor femei – cu alte cuvinte, au distrus-o cu bârfa pentru că nu a arătat respectul cuvenit față de aceasta.

În multe privințe, societatea noastră devine, ca orientare, mai mult privată decât publică, mai asemănătoare bârfei în sfera publică. Majoritatea formelor de comunicare publică, precum știrile de televiziune și conferințele de presă ale oficialităților, devin mai informale în stil, cu remarci mai degrabă spontane (fie la modul real, fie făcute să pară astfel) decât pregătite. O consecință directă este

nevoia frecventă de scuze publice, ba chiar de demisii, din partea unor oameni care au vorbit spontan, făcând genul de comentarii care sunt firești în conversații private, dar inacceptabile în public. Un alt aspect al acestei evoluții este interesul tot mai mare cu privire la viața privată a persoanelor publice. Poate nu este surprinzător faptul că un aspect al acestui interes – posibil un produs secundar al său – este rolul zvonului în viața publică.

Un articol din *Whashington Post* intitulat *The public politics of rumor* [„Politica publică a zvonului”] afirmă că, în timp ce zvonurile au constituit de multă vreme „o materie primă a politicii”, doar recent au început să fie relatate de către presă, indiferent dacă reporterul a fost sau nu capabil să verifice sursa. Incidentul care a generat scânteia acestui articol a fost unul în care directorul Comitetului Național Republican a demisionat după ce a scris și a distribuit un memoriu în care sugera – nu afirma – că noul purtător de cuvânt democrat al Camerei Reprezentaților este homosexual. Scriitorul de la *Whashington Post* comentează că zvonurile sunt eficiente chiar și atunci când sunt ulterior demonstrate ca netemeinice; răul este făcut prin simpla lor existență, pentru că majoritatea oamenilor își închipuie că „nu iese fum fără foc”. Scena publică americană a început să semene cu comunitatea irlandeză din povestirea Ednei O’Brien.

Foloasele bârfei

Acestea sunt exemple dramatice ale potențialului distructiv al bârfei. Nora Ephron descrie pericolul limitat al dezvăluirii de secrete către prieteni în romanul ei *Heartburn*. Eroina, Rachel, se întâlnește accidental cu prietena ei, Meg Roberts, într-un avion ce zboară de la New York către Washington. Meg pomenește despre petrecerea aniversară a prietenei lor Betty, și Rachel este îngrozită că a uitat complet de ea. Are o scuză zdrobitoare: și-a părăsit soțul și a zburat la New York din cauză că a aflat că el era îndrăgostit pasional și avea o aventură cu o altă femeie. Totuși, acum se întorcea acasă împreună cu el, intenționând să-și refacă mariajul. Rachel nu vrea să se folosească de scuza ei excelentă, pentru că ar fi prea bună ca subiect de bârfă:

> Singurul mod în care Betty m-ar putea ierta ar fi să îi spun motivul, însă, dacă aș face-o, s-ar afla în tot Washingtonul, și atunci toată lumea din oraș ar ști despre căsnicia noastră, ceea ce chiar nu aș vrea. Știu totul despre căsnicia lui Meg Roberts, de exemplu, pentru că Meg i se destăinuiește prietenei ei Ann, care i se destăinuiește lui Betty, care mi se destăinuiește mie.

Prietenii adevărați, toată lumea simte asta, nu transmit secretele prietenilor lor altor persoane. Dezvăluirea unui secret poate fi baza pentru sfârșitul unei relații de prietenie. Și totuși, oamenii repetă adesea ceea ce li se spune în secret de către prietenii lor. De ce se întâmplă astfel?

Antropologul Penelope Eckert a petrecut timp cu eleve de liceu și a ajuns să le

cunoască mediul social. Sociologul Donna Eder a făcut acelaşi lucru la nivel de gimnaziu. Ambele au observat că fetele dobândesc un statut fiind prietene cu fete aflate pe poziţii de statut ridicat: majoretele, fetele drăguţe, cele plăcute de băieţi. Dacă prietenia cu fetele cu un statut ridicat este o modalitate de a obţine statut pentru tine însăţi, cum le vei dovedi celorlalţi că o fată populară este prietena ta? O modalitate este de a arăta că îi cunoşti secretele, pentru că, între prietene, secretele sunt dezvăluite.

Câteva fete de liceu i-au spus lui Eckert că preferă să aibă băieţi ca prieteni, pentru că băieţii nu caută să obţină detalii picante şi este mai puţin probabil ca aceştia să le răspândească. Fetele ar putea să creadă că lucrul acesta demonstrează superioritatea morală a băieţilor, dar Eckert subliniază că este mai puţin probabil ca un băiat să se hrănească cu bârfe şi să răspândească ceea ce află fiindcă are mult mai puţin de câştigat de pe urma acestui lucru. Accesul băieţilor la un statut superior este mai puţin determinat de apropierea faţă de cineva decât de reuşitele şi de abilităţile proprii, în principal când vine vorba despre sport, şi de capacitatea lor de a domina într-o luptă. (Deşi, cu cât un băiat este mai mare ca vârstă, cu atât luptele lui tind să devină mai degrabă verbale decât fizice.)

Mai există un mod prin care dorinţa de a realiza conexiuni este implicată în crearea de bârfe. A vorbi despre cineva în lipsa sa este o cale de a stabili o legătură cu cineva *prezent.* Căzând de acord asupra evaluării altcuiva, oamenii îşi întăresc valorile împărtăşite şi perspectivele asupra lumii.

Bârfa ca mijloc de control social

Întărirea valorilor prin discutarea despre alte persoane funcţionează şi în celălalt sens. Ne cântărim comportamentul împotriva potenţialului pentru bârfă ascultând în sinea noastră cum ar putea vorbi ceilalţi despre noi. Încercând să ne hotărâm ce să facem, proiectăm automat acţiunile la care ne gândim asupra fundalului acestui dialog imaginar, şi deciziile noastre despre cum să acţionăm sunt influenţate de ceea ce credem că vor spune ceilalţi despre ele. După ce ne-am hotărât, ne ascundem, ne ajustăm sau ne expunem comportamentul, pentru a preveni criticile şi pentru a ne asigura că vom fi lăudaţi. Cei care au fire rebelă sau sunt la vârsta răzvrătirilor ar putea să sfideze aşteptările create de bârfe. Indiferent de poziţionarea faţă de ele, presupunerile legate de „ce vor spune oamenii” sădesc în noi o imagine a ceea ce este şi face un om bun. Auzind cum oamenii sunt lăudaţi pentru că sunt generoşi şi dezinteresaţi, dobândim ideea că este bine să fim astfel. Auzind cum oamenii sunt criticaţi pentru că sunt zgârciţi, neloiali sau urâţi, ne intră în minte ideea că nu este bine să fim astfel.

Fetele şi femeile simt că este crucial să fie plăcute de cele de o seamă cu ele,

aceasta fiind o formă de implicare ce se focalizează asupra conexiunilor simetrice. Băieţii şi bărbaţii simt că este crucial să fie respectaţi de cei de o seamă cu ei, aceasta fiind o formă de implicare ce se focalizează asupra statutului asimetric. A nu fi plăcut de ceilalţi este o pedeapsă mai devastatoare pentru fete şi femei, din cauza nevoii lor de a stabili legături. Marjorie Harness Goodwin, în studiul ei despre joaca adolescenţilor şi a preadolescenţilor, băieţi şi fete, a descoperit că, atunci când exista o puternică dezaprobare la adresa comportamentului fetelor, celelalte fete o ostracizau timp de o lună şi jumătate – calea supremă de control social. În schimb, băieţii părăseau uneori grupul dacă aveau senzaţia că s-a întrecut măsura cu insultele. Goodwin nu a găsit băieți excluși pe o perioadă lungă.

A lăsa să se afle

Nevoia de a te face plăcut şi aprobat poate să nu fie în acord cu nevoia de a dezvălui secrete, de vreme ce secretele ne expun slăbiciunile. Într-un exemplu pe care l-am oferit mai devreme, fostul iubit al unei femei suferea din cauză că trecea printr-o despărţire, şi voia să vorbească despre asta în asemenea măsură, încât a mers la ea, chiar dacă o părăsise la rându-i cu mult timp în urmă. De ce nu s-a simţit confortabil să vorbească despre probleme cu prietenii lui? Poate din acelaşi motiv pentru care mulţi bărbaţi intervievaţi de Catherine Kohler Riessman nu au vorbit cu nimeni despre divorţul lor. Unul dintre aceştia i-a spus la un moment dat: „Cred că pentru orice om este neplăcut ca alţii să ştie că are probleme. Cel mai bine este să te străduieşti să-ţi ţii problemele pentru tine”. Aceşti bărbaţi, ca mulţi alţii, sunt conştienţi de dezechilibrul de putere care poate rezulta din dezvăluirea secretelor. În primul rând, cei care arată slăbiciune pot simţi că s-au situat pe ei înşişi într-o poziţie de inferioritate. În al doilea rând, oferă informaţii care pot fi folosite împotriva lor.

Şi femeile sunt conştiente de aceste pericole. Robinette Kennedy, psiholog care a studiat prieteniile femeilor dintr-un sat din Creta, a descoperit că femeile sunt conştiente de pericolele bârfelor răutăcioase ce rezultă în urma schimbului de secrete. Ea le-a cerut unor eleve, douăsprezece la număr, să scrie ce calităţi apreciază la o prietenă, şi fiecare dintre ele a scris: să păstreze secretele. Kennedy a descoperit că unele femei chiar au evitat să aibă relaţii de prietenie din acest motiv, deşi le lipseau prietenele. Într-o societate în care femeile şi bărbaţii trăiau în sfere separate şi trebuiau să-şi asume roluri clar definite, existenţa unei prietene echivala cu existenţa cel puţin a unei relaţii în care o femeie putea să se simtă în largul ei, să fie înţeleasă şi acceptată. Dacă nu avea pe nimeni căreia să-i împărtăşească adevăratele ei sentimente, se simţea în mod dureros izolată.

Atât femeile şi fetele din satul grecesc, cât şi elevele americane pe care Eder şi Eckert le-au avut ca subiecţi se confruntau cu aceeaşi dilemă: aveau nevoie de prietene cu care să vorbească, dar ştiau că este riscant să se destăinuie prietenelor. Fetele şi femeile, mai frecvent decât băieţii şi bărbaţii, sunt dispuse să-şi asume riscuri, pentru că privirea lor este focalizată în direcţia beneficiilor conexiunii. Posibilitatea de a părea vulnerabile şi de a-şi pierde independenţa le afectează doar periferic. Este mai puţin probabil ca bărbaţii să-şi asume riscul, din cauză că, pentru ei, preîntâmpinarea vulnerabilităţii şi protejarea independenţei se află pe prim-plan, iar problemele legate de intimitate rămân în fundal.

Multor bărbaţi le displace faptul că soţiile sau iubitele lor discută cu prietenele despre relaţiile pe care le au. Pentru aceşti bărbaţi, a vorbi cu alţii despre o relaţie personală este o dovadă de lipsă de loialitate. Un bărbat pe care l-am intervievat a vorbit cu elocvenţă despre acest aspect. Privea comunicarea de detalii intime despre o relaţie – îndeosebi detalii care arată o slăbiciune a partenerului – drept ceva ce te face pur şi simplu să nu mai ai încredere în celălalt. Îşi exprima dezaprobarea faţă de cei care, pentru a se apropia de prieteni, s-ar coborî la un asemenea nivel. Reacţii atât de vehemente susţin teoria antropologului Jill Dubisch (referitoare la societatea grecească), potrivit căreia menţionarea problemelor de familie faţă de persoane care nu fac parte din familie este un tabu, pentru că distruge o limită sacră dintre interior şi exterior, ducând în exteriorul casei ceea ce trebuie să rămână în interior.

Dubisch subliniază, de asemenea, legătura simbolică dintre impurificarea verbală şi cea sexuală. A le îngădui străinilor să intre în casă odată cu dezvăluirea secretelor de familie este echivalent cu o „penetrare sexuală ilicită”. Asta pare să explice dilema văduvelor din Grecia, ce apare într-un bocet înregistrat de Caraveli: „Văduvă în casă, bârfe la uşă”. Văduva este obligată să rămână în casă, pentru că, dacă păşeşte afară, tot ce face o va expune acuzelor sexuale ale bârfei.

Faptul că mulţi bărbaţi nu îşi împărtăşesc unii altora secrete referitoare la vieţile lor şi ale altor persoane cu scopul de a crea o apropiere nu înseamnă, desigur, că nu au nevoie să se apropie de alte persoane, prin vorbire, şi că nu găsesc modalitatea de a o face. Dacă sursa care le face pe femei să se simtă implicate – şi anume, discuţiile despre vieţile personale – îi irită pe bărbaţi, atunci, pentru a găsi o sursă de implicare a bărbaţilor, putem cerceta un aspect al comportamentului lor care este iritant pentru femei: citirea cotidiană a ziarului.

Ştirile ca bârfă

Un profesor ieşit la pensie se întâlnea zilnic cu mai mulţi prieteni, pensionaţi şi

ei, la un local aflat în apropiere. El și prietenii lui considerau că astfel „puneau țara la cale” – și ăsta reprezintă un indiciu suficient despre subiectul discuțiilor lor.

Interesul bărbaților pentru detaliile din politică, din actualitate și din sport este echivalent cu interesele femeilor despre detaliile vieții personale. Dacă femeile se tem că sunt date la o parte dacă nu știu ce se petrece cu o persoană sau cu alta, bărbații se tem că sunt dați la o parte dacă nu știu ce se petrece în lume. Schimbul de informații despre actualitatea publică mai curând decât despre noutăți din viața privată are avantajul că nu îi face pe bărbați vulnerabili din punct de vedere personal; informația cu care fac troc nu are nici o legătură cu ei.

Într-o carte despre istoria știrilor, Mitchell Stephens arată că bărbații au fost multă vreme obsedați de comunicarea detaliilor despre evenimentele de actualitate. De fapt, el nu spune că vorbește despre „bărbați”, ci despre „englezi”; totuși, reiese clar din descrierea lui că *bărbaților* englezi li se aplică observațiile sale.

> Ar putea fi surprinzător să aflăm că, în urmă cu peste 275 de ani, englezii – deși nu aveau radio, televiziune, sateliți sau computere și aflau mare parte din știri la cafenea – credeau că epoca *lor* era caracterizată de o obsesie față de știri. Situația a fost descrisă într-un ziar apărut în 1712 drept „cumplita mâncărime a noutăților” și s-a spus că „s-a dovedit fatală pentru multe familii; negustorii și meșteșugarii de rând își petreceau întreaga zi în cafenele ca să audă știri și să vorbească despre politică, în timp ce soțiile și copiii lor aveau nevoie de pâine acasă…” Un comportament similar a fost menționat la mijlocul secolului al XVII-lea la Cambridge. „Savanții sunt atât de lacomi după știri… încât neglijează orice altceva”, s-a plâns un observator îngrijorat.

Dacă „englezii” se adună în cafenele pentru a „vorbi despre politică” în timp ce soțiile și copiii sunt acasă, atunci „englezii” înseamnă, de fapt, „bărbații englezi”. Dar cât de similară este această imagine a bărbaților care se adună pentru a schimba știri cu stereotipul femeii care își neglijează îndatoririle casnice pentru a bârfi la telefon sau pentru a se întâlni la o cafea…

Puterea detaliilor

Discuțiile detaliate despre știri și schimbul de informații despre viața privată merg bine împreună, dovadă fiind faptul că ziarele dau tot mai multe știri despre viața privată a oamenilor. Succesul fenomenal al revistei *People* reprezintă un exemplu elocvent.

Priviți cum începe acest articol:

> Charles și Jeanne Atchison trăiesc în apropiere de localul Cowboy City, pe o stradă neasfaltată, într-o casă din prefabricate, albă cu auriu, de pe care se cojește vopseaua. În fața casei, buruienile se leagănă în bătaia vântului. Este o stradă ce-ți stârnește duioșia gândindu-te la ghinionul locuitorilor. Orașul este Azle, Tex., o fărâmă de la periferia Fort Worth.
>
> Cu câțiva ani în urmă, tabloul era mult mai încântător. Charles (Chuck) Atchison era un om realizat. Câștiga bine – peste 1 000 de dolari săptămânal –, suficient cât să își permită o casă confortabilă, mașini noi, călătorii costisitoare. Dar toate astea s-au dus. Acum nu a mai plătit de șase luni chiria pentru terenul pe care îl ocupă, ca să nu mai vorbim despre impozite.

„Este ca şi cum mergeam cu mare viteză şi, dintr-odată, m-am răsturnat”, spune domnul Atchison cu un zâmbet trist. „Bine aţi venit în ţara deconspiratorilor.”

Chuck Atchison are 44 de ani, o faţă împietrită şi o mustaţă rară.

Rândurile acestea nu sunt dintr-o nuvelă sau dintr-un articol de revistă. Fragmentul este de pe prima pagină a secţiunii de afaceri a *The New York Times* – cea mai sobră secţiune a celui mai sobru ziar american. Relatând ceea ce i s-a întâmplat lui Atchison, inspector de control al calităţii care a dezvăluit violări ale condiţiilor de siguranţă de la o centrală nucleară, ziaristul oferă o viziune personală a deconspiratorului: cum arată el, cum arată casa lui – detalii care îl captivează pe cititor.

Conform editorialistului Bob Greene, ziariştii au început să-şi îndrepte atenţia către detalii lumeşti încă din anul 1963, când Jimmy Breslin a scris un editorial intitulat *A Death in Emergency Room One* [„O moarte în camera de urgenţă numărul unu”], în care descria ultimele momente din viaţa lui John Kennedy. Greene spune că editorialul lui Breslin „i-a purtat, literalmente, în acea zi pe cititori pe coridoarele şi prin sălile de operaţie ale spitalului Parkland”. Greene observă: „În ziua de azi, ziariştii sunt antrenaţi să obţină foarte repede aceste detalii grăitoare…” Acelaşi stil de jurnalism pare să fi fost de folos carierei editorialistului Russell Baker, a cărui descriere a încoronării reginei Elisabeta s-a focalizat nu pe ceremonia publică fastuoasă, ci pe detaliile de culise – de exemplu, după cum a observat un reporter, „pe numărul mare de coloniali înstăriţi, îmbrăcaţi în piei de animale şi purtând panglici de aur, aşezaţi la coadă pentru a folosi toaletele din Westminster Abbey”.

De ce ar dori cititorii să simtă că au fost şi ei pe coridoarele şi în sălile de operaţie ale spitalului în care se afla Kennedy? De ce ar fi interesaţi de cozile de la toaletele regale la o ceremonie de încoronare? Pentru că astfel de detalii le oferă un sentiment plăcut de implicare, de participare la ceva, adică exact ce face şi bârfa pentru femeile care vorbesc despre detaliile vieţii lor şi a altora.

Bucuria implicării

În ciuda aprecierii din ce în ce mai mari a amănuntelor prezentate la ştiri, detaliile oferite în conversaţiile zilnice nu sunt universal recunoscute drept folositoare. O femeie mi-a spus că membrii familiei sale se raportează la bunica ei printr-o frază reprezentativă pentru genul de conversaţii pe care le poartă bătrâna: „Am mâncat o şunculiţă, am mâncat nişte brânzică”. Acest mod afectiv, dar totuşi lipsit de apreciere prin care fac referire la bătrână arată că li se pare plictisitor să-şi asculte bunica spunându-le ce a mâncat la prânz. Lor le-ar plăcea să ofere mai puţine detalii sau să nu vorbească deloc despre meniul ei.

Sora bunicii mele, văduvă de mulţi ani, a avut o aventură amoroasă la vârsta

de şaptezeci şi ceva de ani. Obeză, cu părul rar, cu mâinile şi picioarele modificate de artrită, nu se potrivea cu stereotipul unei femei iubite romantic. Dar a fost – de un bărbat, şi el de şaptezeci şi ceva de ani, care trăia într-un azil de bătrâni, dar care îşi petrecea din când în când weekendurile în apartamentul ei. Încercând să-mi spună ce însemna pentru ea relaţia aceasta, sora bunicii mele mi-a relatat o conversaţie. Într-o seară a cinat în oraş cu nişte prieteni. Când s-a întors acasă, prietenul ei a sunat, iar ea i-a povestit despre cină. După ce a ascultat-o cu interes, a întrebat-o: „Cu ce ai fost îmbrăcată?” Când mi-a povestit asta, a început să plângă: „Ştii câţi ani au trecut fără să mă întrebe cineva cu ce m-am îmbrăcat?”

Când sora bunicii mele mi-a spus asta, mi-a comunicat, de fapt, că trecuseră mulţi ani de când îi păsase cuiva cu adevărat – în mod intim – de ea. Schimbul de detalii relativ nesemnificative despre viaţa de zi cu zi transmite un metamesaj de interes şi de grijă.

Atenţia la detalii, asociată cu o persoană, este adesea un semn de interes romantic. Într-un roman intitulat *The Jealous One* [„Geloasa”] de Celia Fremin, o femeie îl trimite pe soţul ei, Geoffrey, în vecini pentru a o invita la cină pe noua lor vecină, care tocmai se mutase în acea zi. Geoffrey revine plin de încântare, clocotind de admiraţie şi având multe detalii despre noua lor vecină. El anunţă visător că vecina i-a invitat *pe ei* la cină în noua ei casă încă nefinisată şi o întreabă pe soţia lui dacă are o panglică pentru Shang Low, pechinezul vecinei, explicând că *Shang Low* este opusul la *Shang High.* Soţia reacţionează cu ironie, dar Geoffrey se alătură cu întârziere ironiilor spuse de soţie la adresa toanei vecinei lor de a pune panglici câinelui:

> A chicotit într-o singurătate îngrozitoare preţ de o fracţiune de secundă; apoi i s-a alăturat şi Geoffrey, puţin prea târziu şi puţin prea zgomotos. Şi gluma nu a dus la o altă glumă. Murmurând ceva cum că ar fi promis… Geoffrey a ieşit grăbit din bucătărie şi din casă, fără nici o panglică roşie. Şi bucata asta de panglică roşie, pe care nu au căutat-o, nu au găsit-o şi, probabil, nici nu o aveau a devenit primul dintre obiectele despre care nu aveau să mai poată vorbi vreodată unul cu altul.

Interesul romantic al lui Geoffrey faţă de noua lor vecină se întrevede din relatarea entuziastă, pozitivă a detaliilor despre ea, precum şi despre rasa şi numele câinelui.

Dacă amintirea unui detaliu sau a unui nume este un semn de afecţiune, uitarea unui nume poate fi văzută ca un semn al lipsei de afecţiune. Sunt frecvente plângerile din partea persoanelor ai căror părinţi nu sunt de acord cu partenerii sau cu prietenii lor şi par să-şi exprime dezaprobarea subtil, referindu-se în mod frecvent la ei cu numele greşite sau nereuşind să-şi amintească numele lor. Acelaşi fenomen poate fi manipulat în scopuri pozitive. Acesta a fost cazul unei femei care a rămas prietenă cu soţia unei cunoştinţe a fostului ei soţ. Prietena ei insista să se refere la noua soţie a fostului soţ prin „cum i-o fi

numele”. Femeia divorțată a considerat că metamesajul acestor vorbe era: „Chiar dacă o văd din când în când, nu-mi pasă de ea. Tot tu ești cea care contează pentru mine”. Faptul că nu-și amintea numele noii soții era oferit ca dovadă de lipsă de afecțiune față de aceasta – și, în consecință, ca un semn de loialitate față de prima soție.

Atenția acordată detaliilor despre felul în care arată o persoană poate fi o modalitate de flirt. O femeie avea fixată o întâlnire cu un bărbat pe care îl mai întâlnise doar o dată, și atunci pe fugă. Ambii erau căsătoriți; scopul întâlnirii era unul de afaceri, dar bărbatul a început conversația observând că îi părea mai tânără decât își amintea și că părul ei arăta diferit. „Purtai o pălărie atunci, nu-i așa?”, i-a spus. „Și erai îmbrăcată tot în alb.” Simplul fapt că reținuse cum arătase prima dată când se întâlniseră era un fel de flirt. Nu i s-a părut deranjant, deși soțul ei s-a simțit deranjat când ea i-a relatat întâlnirea.

Observarea detaliilor arată grijă și creează implicare. Bărbații consideră însă adesea iritantă înclinația femeilor către detalii. Pentru că femeile sunt preocupate în primul rând de realizarea unei stări de intimitate, ele apreciază detaliile.

Din cealaltă perspectivă, multe femei se plâng că bărbații nu oferă suficiente detalii. Laura, din povestirea lui Alice Mattison, *Sleeping Giant* [„Uriașul adormit”], este o femeie frustrată din acest punct de vedere. Laura și Dan sunt amândoi afectați de planul ginerelui lor de a cumpăra o casă veche, dărăpănată. În trecut, când Laura a încercat să discute cu fiica lor despre asta, fata i-a luat apărarea soțului ei. Dar Dan o asigură acum pe Laura că fiica lor le înțelege punctul de vedere, pentru că i-a mărturisit lui. „Crede-mă”, zice el, „nu e încântată de lucrul ăsta”. Laura vrea mai multe detalii despre conversație, dar Dan nu i le oferă. Laura întreabă:

> – Ei bine, de ce nu îi spune lui lucrul ăsta?
>
> El nu răspunde.
>
> – Ce-a spus ea, mai *exact*? Laura caută în geanta ei de pânză cheile de la mașină. Îi este puțin frig, și are o bluză în portbagajul mașinii. Așteaptă, cu cheile și geanta în mână, dar Dan tot nu îi răspunde; își lasă geanta să cadă pe bancă: Ce-*a spus*?
>
> – O, nu îmi mai amintesc. Generalități.
>
> – Și *tu* ce răspuns ai dat?
>
> – O, nu îmi amintesc, Laura.
>
> Laura se întoarce brusc într-o parte, deschide portbagajul și privește fix un moment, enervată că Dan nu îi spune mai multe.

Laura reacționează asemenea nenumăratelor femei în carne și oase cu care am vorbit. Cum bine zicea cineva, „bărbații nu relatează toată povestea – cine ce a spus”. O alta s-a plâns de soțul ei: „Parcă i-aș scoate cuvintele cu cleștele: «Și ea ce a *spus*? Și el ce a *zis*?»”

O altă femeie și-a amintit de o situație în care soțul celei mai bune prietene a ei a încercat, fără succes, să ia parte la o conversație de-a lor. El a vrut să le

vorbească despre o experienţă pe care o credea asemănătoare cu cele despre care discutau ele. Cele două femei l-au asaltat cu întrebări despre ce s-a spus exact, şi cum, şi de ce, întrebări la care nu a putut răspunde. A dat înapoi şi nu a mai continuat istorisirea. Probabil a ajuns să se întrebe de ce sunt femeile interesate de toate aceste detalii neimportante.

„Să sărim peste detalii”

Deşi multe femei apreciază, într-o conversaţie cu prietenii apropiaţi, relatarea nuanţelor subtile, există situaţii în care oricine se simte împovărat dacă i se spune sau i se cere să reproducă prea multe detalii. În vreme ce interesul pentru detalii este un semn de intimitate, o femeie va ignora acest interes, dacă vine din partea cuiva cu care nu vrea să fie intimă. Tuturor ni s-a întâmplat probabil să ni se prezinte detalii nedorite – atât de multe, încât par fără sens sau cer mai multă atenţie ori intimitate decât ar fi cineva dispus să ofere. Multe dintre exemplele pe care le-am adunat despre oameni care dau o groază de detalii în conversaţii implică persoane în vârstă. Asta poate să fie pentru că vârstnicii îşi doresc o mai mare apropiere faţă de tineri, pentru că, de regulă, nu aud bine sau pentru că prin astfel de povestiri detaliate speră să menţină interacţiunea. Vârstnicii sunt, de asemenea, înclinaţi să-şi amintească despre trecut şi, în consecinţă, să spună povestiri – cel mai probabil pline de detalii.

Este o dogmă a psihologiei contemporane americane că sănătatea mentală presupune o separare psihologică de părinţi. O modalitate de a te opune supraimplicării, cel puţin din partea anumitor persoane, este refuzul de a oferi detalii. De exemplu, o femeie mi-a spus că mama ei căuta să se implice prea mult în viaţa ei şi că reuşise să dobândească această supraimplicare în ceea ce o privea pe sora ei, Jane. „Este uluitor ce detalii cunoaşte mama din viaţa lui Jane”, a comentat ea. Ulterior, a explicat cum se opune încercărilor mamei sale de a se implica prea mult în viaţa ei. Pentru a exemplifica modul în care mama se băga în viaţa ei, a zis: „Îi e foame de detalii. Dacă îi spun că am fost undeva, mă întreabă: «Cu ce te-ai îmbrăcat?»”.

Întrebarea care o deranjase pe această femeie era aceeaşi care îi adusese surorii bunicii mele o mare bucurie. Diferenţa era că sora bunicii mele căuta un semn de implicare din partea bărbatului care o întrebase ce purta. Această femeie a respins ceea ce percepea drept implicarea excesivă a mamei ei. Totuşi, probabil că, atunci când sora ei, Jane, vorbeşte cu mama lor, ei nu i se pare nepotrivită întrebarea „Cu ce erai îmbrăcată?” Poate, asemenea bunicii mele, Jane apreciază manifestările de afecţiune şi implicarea ce rezultă de aici.

Amestecarea afacerilor cu bârfa

Multe femei amestecă discuțiile despre lucruri relativ importante, ca afacerile, cu discuțiile despre lucruri relativ neimportante, ca hainele. Luni dimineața, Marjorie intră în biroul lui Beatrice să îi ceară părerea despre un contract. După ce au rezolvat partea de afaceri, sau poate înainte, își aduc la cunoștință noutățile despre viața lor personală: Marjorie este foarte ocupată cu îngrijirea soacrei ei suferinde; Beatrice este optimistă în privința unei noi relații.

O femeie care conduce un centru de consiliere a observat că, atunci când se întâlnește cu femeile din echipa de conducere, nu este ceva neobișnuit ca ele să petreacă 75% din timp cu discuții personale, și apoi să se ocupe de treburi în restul de timp. Bărbaților din echipă li se pare o pierdere de vreme, dar directoarea consideră că este important să se creeze un mediu de muncă intim și plăcut. Ea are senzația că discuțiile personale contribuie la crearea senzației de apropiere, iar asta le face pe femeile din echipă să se simtă fericite și stabilește o bază pentru relația de muncă, ajutându-le astfel să se ocupe eficient de sarcinile lor.

Cunoașterea și încrederea reciprocă, rezultate în urma discuțiilor personale, pot să preceadă o relație de muncă, la fel cum pot să fie o consecință a ei. Un articol dintr-o revistă descria parteneriatul dintre două femei care dețineau o companie de construcții. Sămânța relației lor profesionale fusese plantată cu mulți ani înainte să înceapă afacerea, când cele două se întâlneau în mod regulat să discute la o cafea. Când una dintre ele s-a hotărât să înceapă o afacere, relația profesională cu partenera ei exista deja.

Pentru femei, care socializează frecvent cu prietenii, mașinăria este funcțională atunci când trebuie să se ia o decizie importantă. Psihologul Elizabeth Loftus, specializată în depozițiile martorilor oculari, a fost confruntată cu o dilemă morală atunci când i s-a cerut să depună mărturie în favoarea unui bărbat acuzat de a fi fost „Ivan cel Groaznic” – un notoriu criminal de război nazist. Pentru a-și respecta principiile, Loftus a simțit că trebuie să depună mărturie în acest caz, așa cum făcuse în multe altele, dar rudele și prietenii ei au încercat să o convingă să refuze, iar ea a dat înapoi de la planul de a submina mărturia puținilor martori care se mai aflau în viață și puteau povesti ce făcuse Ivan – doar cincizeci de supraviețuitori din victimele lui Ivan, estimate la un milion de persoane. Dilema a fost rezolvată când o prietenă a venit la ea să bea un ceai împreună. Loftus își amintește: „Prietena mea, citându-l pe Emerson, mi-a amintit că «încăpățânarea prostească de a-ți respecta principiile reprezintă spiritul unei minți înguste»”. Liniștindu-se astfel, Loftus s-a hotărât să nu depună mărturie. Femeile și bărbații nu numai că socializează diferit, ci se și folosesc diferit de asta.

Tot devreme apar diferențe în ceea ce privește rostul socializării. Am discutat

cu un cuplu care avea perspective diferite asupra relaţiilor dintre fiul lor şi cel mai bun prieten al lui. Mamei i s-a părut ciudat că, în ciuda timpului semnificativ pe care băieţii îl petreceau împreună, de exemplu jucând fotbal, fiul lor a aflat la ce facultate merge prietenul lui cel mai bun atunci când a citit informaţia în anuarul clasei lor. Într-o zi l-a sunat o fată să-l întrebe dacă prietenul lui are o parteneră pentru banchetul de absolvire. Ea se interesa pentru prietena *ei*, care voia să îl invite pe prietenul lui, dar numai dacă acesta nu invitase deja pe altcineva. Nu numai că fiul lor nu ştia dacă cel mai bun prieten al lui avea parteneră pentru banchet, dar s-a simţit şi deranjat că fata şi-a imaginat că el ar trebui să ştie. I-a dat numărul de telefon al prietenului lui şi i-a sugerat să sune să afle direct. Ulterior a comentat că, dacă ar fi ştiut că prietenul lui mergea la banchet, poate s-ar fi dus şi el; pentru că nu l-a interesat să afle astfel de informaţii personale, a pierdut şansa de a merge.

Toate acestea i s-au părut foarte ciudate mamei băiatului, care nu îşi putea închipui cum e posibil să fii cel mai bun prieten al cuiva, dar să nu ştii amănunte de bază din viaţa lui. Însă tatălui băiatului nu i s-a părut ceva ieşit din comun.

A vorbi despre versus a vorbi contra

Valoarea relativ pozitivă sau negativă acordată împărtăşirii detaliilor personale – ale propriei vieţi sau ale vieţilor altora – se reflectă în viziunile pozitive şi negative asupra bârfei. Un bărbat a făcut observaţia că noi doi părem a avea definiţii diferite ale bârfei. Mi-a spus: „Ţie ţi se pare că înseamnă discutarea de detalii personale referitoare la cunoscuţii celor care poartă discuţia. Mie mi se pare o discuţie despre slăbiciunile, lipsurile şi eşecurile unor terţi, astfel încât participanţii la conversaţie pot să simtă că le sunt superiori. Asta pare nedemn, deci bârfa este o chestie rea”.

Perspectiva acestui bărbat se aseamănă cu cea a unei femei care mi-a spus că o deranja că una dintre mamele împreună cu care se ocupa, prin rotaţie, de îngrijrea propriilor copii bârfea prea mult. Dar s-a dovedit că bârfele acestei femei erau toate negative: le privea de sus pe celelalte şi le critica. Nu vorbitul *despre* era deranjant, ci vorbitul *contra*. Acest lucru mai degrabă îi îndepărtează pe vorbitori de cei despre care vorbesc decât să îi apropie. Mai mult, este natural să presupui că cineva care are de spus doar lucruri negative despre ceilalţi va spune lucruri negative şi despre tine, atunci când nu eşti prezent.

Bârfa ca vorbire *contra* are legătură cu un joc verbal pe care Christine Cheepen îl numeşte „ţapul ispăşitor”. În conversaţiile pe care le-a analizat, Cheepen a descoperit că se vorbea împotriva cuiva care nu era prezent pentru a redresa dezechilibrele de putere apărute. „Ţapul ispăşitor” era un mod de a obţine egalitatea prin alierea împotriva altcuiva.

Totuși, în exemplele lui Cheepen, terțul împotriva căruia participanții la conversație au făcut echipă nu era oricine, ci tocmai șeful lor. Și asta ne aduce înapoi la viziunea bărbatului care mi-a spus de ce consideră bârfa o chestie rea. Dacă discuțiile despre cineva absent se desfășoară astfel încât se creează senzația că acel cineva e prezent, efectul este producerea unei conexiuni. Dar dacă acea persoană este „adusă” în încăpere pentru a i se sublinia inferioritatea, atunci efectul este negocierea statutului. Ca întotdeauna, conexiunea și statutul operează simultan, astfel că ambele perspective sunt valide. Ele sunt imagini diferite ale aceleiași scene.

Femeile și bărbații în propriii termeni

Care să fie atunci soluția, având în vedere că femeile și bărbații discută în contradictoriu despre bârfă și alte chestiuni? Cum putem deschide linii de comunicare? Soluția este ca atât bărbații, cât și femeile să încerce să vorbească pe limba celuilalt, mai degrabă decât să aplicele standardele unui grup la comportamentul celuilalt. Asta nu se face „natural”, pentru că avem tendința să căutăm o singură cale „corectă”. Bineînțeles că și experții ar trebui să facă asta, la fel ca oricine altcineva.

La un talk-show de televiziune difuzat în întreaga țară, o doamnă psiholog răspundea la întrebări despre relațiile de cuplu. O femeie din public și-a exprimat o nemulțumire: „Soțul meu vorbește cu mama lui, dar cu mine refuză să vorbească. Dacă vreau să știu cum și-a petrecut ziua, ascult conversația pe care o are cu mama lui”. Răspunsul oferit a fost: „Probabil are mai multă încredere în mama lui decât în dumneavoastră”.

Acest comentariu a accentuat bănuielile femeii și cele mai serioase temeri ale ei. Răspunsul era perfect legitim și rezonabil (dacă ar fi fost vorba despre discuții între prietene): persoana cu care vorbești zilnic, spunându-i toate lucrurile care ți s-au întâmplat, este cea mai bună prietenă a ta. Dar cât de rezonabilă este interpretarea asta din punctul de vedere al unui bărbat? Aș pune pariu că soțul ei nu s-a gândit că trebuie să facă ceva special pentru a crea o stare de intimitate cu soția lui, din moment ce era cu ea întreaga zi. Dar, din cauză că mama lui era singură, el o ajuta să se simtă mai bine povestindu-i micile lucruri neimportante, pe care ea părea încântată să le asculte. Nevoia mamei lui de a asculta aceste detalii avea sens pentru fiul ei, fiindcă era singură și avea nevoie de ele ca de un substitut pentru ceva real, ca și cum ar fi privit viața de la propria fereastră. El nu ar înțelege de ce soția lui ar vrea și ar avea nevoie să audă asemenea discuții. Deși există posibilitatea ca acest bărbat să aibă mai multă încredere în mama sa decât în soția lui, dovezile oferite nu pot duce la o asemenea concluzie.

Terapeuta judeca stilul de a vorbi al bărbatului în conformitate cu standardele

femeii. Într-un sens, valorile terapiei sunt îndeobște asociate mai mult cu felul de a vorbi al femeilor decât cu cel al bărbaților. Poate de aceea un studiu a arătat că, dintre terapeuții fără experiență, femeile se descurcă mai bine decât bărbații. Dar, în timp, odată cu acumularea de experiență, această diferență de gen dispare. În cele din urmă, terapeuții bărbați – și bărbații care sunt sub terapie – învață să vorbească asemenea femeilor. Iar asta nu poate fi decât de bine. Pe de altă parte, antrenamentul asertiv le învață pe femei să vorbească mai asemănător felului în care vorbesc bărbații – ceea ce este tot de bine. Nici femeilor, nici bărbaților nu le-ar strica să învețe strategiile folosite frecvent de membrii celuilalt grup – nu pentru a le folosi exclusiv, ci pentru a avea mai multe strategii la îndemână.

Modurile de a vorbi cu care ne-am obișnuit sunt greu de schimbat. Ar putea fi mai ușor să învățăm să respectăm felul de a vorbi al celorlalți. Bărbații ar trebui să accepte faptul că multe femei văd comunicarea detaliilor despre viața personală drept un ingredient de bază al intimității, iar femeile ar trebui să accepte că mulți bărbați nu le împărtășesc această perspectivă. Acceptarea reciprocă va preveni suferința de a ți se spune că faci ceva rău, când tu faci, de fapt, lucrurile în felul tău.

CAPITOLUL 5

„O SĂ-ȚI EXPLIC EU”: A ȚINE O PRELEGERE ȘI A ASCULTA

La o recepție dată cu ocazia publicării uneia dintre cărțile mele, am observat o ziaristă ascultându-l cu atenție pe producătorul unei emisiuni de radio cunoscute. Îi spunea cum a ajuns să fie construit studioul acolo unde se afla în prezent și de ce el ar fi preferat să fie într-un alt loc. Mi-a captat însă atenția cât de mult a vorbit el, timp în care ea îl asculta. Ținea un monolog ce s-ar fi putut numi prelegere, oferindu-i informații detaliate despre receptarea radioului pe două site-uri, arhitectura postului de radio și așa mai departe. Ulterior, am întrebat-o pe ziaristă dacă fusese interesată de informația pe care i-o oferise producătorul. „A, da”, mi-a răspuns ea. Dar apoi s-a gândit un moment și a adăugat: „Ei bine, poate a vorbit puțin cam mult”. A doua zi mi-a spus: „M-am gândit la ce m-ai întrebat. Nu mă interesa absolut deloc ceea ce îmi povestea, doar că sunt atât de obișnuită să îi ascult pe bărbați să vorbească încontinuu despre lucruri care nu mă interesează, încât nici nu mi-am dat seama cât de plictisită eram, până când nu m-ai făcut să mă gândesc la asta”.

La o petrecere, vorbeam cu un bărbat pe care tocmai îl cunoscusem. În timpul conversației noastre, a ajuns să îmi spună că, de-a lungul anilor 1944 și 1945, a fost încartiruit în Grecia ca membru al forțelor aeriene britanice. Pentru că am trăit în Grecia mai mulți ani, l-am întrebat despre experiențele lui: cum era Grecia pe vremea aceea? Cum i-au tratat țăranii greci pe soldații britanici? Cum i s-a părut experiența de soldat britanic în Grecia pe timp de război? I-am oferit, de asemenea, informații despre schimbările din Grecia, despre cum este acum. Bărbatul nu a observat remarcile mele legate de Grecia contemporană, și răspunsurile lui la întrebările mele au trecut repede de la relatări ale experiențelor proprii, care mie mi se par fascinante, la oferirea de informații despre istoria Greciei, care în principiu mă interesează, dar care în povestirea actuală m-au făcut să mă plictisesc de moarte. Cu cât ceea ce spunea devenea mai impersonal, cu atât mă simțeam mai sufocată, țintuită involuntar în poziția ascultătorului.

La o expoziție a lucrării de artă a lui Judy Chicago, *The Dinner Party* [„Cina festivă”], creată în colaborare cu mai mulți artiști, am fost surprinsă de un cuplu aflat în fața unui exponat: bărbatul îi explica pe un ton serios femeii semnificația

simbolurilor din tapiseria aflată în faţa lor, indicând cu degetul pe măsură ce vorbea. Poate nu aş fi observat această scenă banală, doar că *The Dinner Party* avea o concepţie radical feministă şi era menită să reflecte experienţele şi sensibilităţile femeilor.

În timp ce făceam o plimbare prin cartierul meu, într-o seară de vară, la scurt timp după apus, m-am oprit să schimb două vorbe cu un vecin care îşi plimba câinele. În timp ce stăteam pe loc, am observat că peluza în faţa căreia ne opriserăm sclipea de la lumina pâlpâitoare a licuricilor. „Parcă e 4 iulie”, am spus eu. A fost de acord, apoi mi-a zis că citise că luminile licuricilor sunt semnale pentru împerechere. Mi-a explicat apoi în detaliu cum funcţionează aceste semnale – licuricii zboară în grup, la înălţimi diferite, putând fi văzuţi cum se adună în diferitele părţi ale peluzei.

În toate aceste exemple, bărbaţii aveau informaţii de comunicat şi le comunicau. La prima vedere, nu este nimic surprinzător sau ciudat. Ciudat este însă că există foarte multe situaţii în care bărbaţii deţin informaţii concrete ce necesită explicaţii detaliate, atunci când se vor a fi transmise femeilor, în vreme ce femeile au puţine asemenea informaţii de oferit bărbaţilor.

De-a lungul timpului, s-au modificat multe aspecte ale relaţiilor dintre femei şi bărbaţi. Acum, este puţin probabil ca un bărbat să spună: „Sunt mai bun decât tine pentru că eu sunt bărbat şi tu eşti femeie”. Dar femeile, deşi nu se confruntă cu astfel de declaraţii, sunt adesea nemulţumite în interacţiunile lor cu bărbaţii. Un lucru care le nemulţumeşte pe multe femei este misterioasa transformare a unei conversaţii într-o prelegere, bărbatul fiind cel care îi ţine un expozeu femeii, care a devenit un public laudativ.

Din nou, poziţionarea femeilor şi bărbaţilor este una asimetrică. Conferenţiarul este încadrat ca superior în statut şi pricepere, distribuit în rolul de profesor, iar ascultătorul – în rolul studentului. Dacă femeile şi bărbaţii ar ţine cu rândul prelegeri, nu ar fi nimic deranjant în asta. Deranjant este dezechilibrul. Femeile şi bărbaţii cad atât de frecvent în această schemă inegală din cauza diferenţelor dintre obiceiurile lor de a interacţiona. Fiindcă femeile caută să construiască o stare de apropiere, ele au tendinţa de a-şi minimaliza priceperea, în loc de a o expune. Din cauză că bărbaţii preferă să stea în centrul scenei şi apreciază senzaţia pe care le-o dă cunoaşterea, ei caută ocazia de-a aduna şi de-a împărtăşi informaţii faptice.

Dacă bărbaţii par adesea să vorbească întruna tocmai pentru că se pricep la un anumit subiect, femeile sunt adesea nemulţumite şi surprinse să descopere că, şi atunci când ar putea vorbi despre ceva în cunoştinţă de cauză, nu li se dă întotdeauna cuvântul.

Mai întâi eu, apoi tot eu

Mă aflam la un dineu cu membrii din alte departamente ale universităţii mele. În dreapta mea era o femeie cu care am făcut cunoştinţă la începerea dineului. După ce ne-am spus din ce departamente facem parte şi ce materii predăm, m-a întrebat despre subiectul cercetării mele. Am vorbit o vreme despre cercetările mele. Apoi, am întrebat-o eu despre domeniul ei de cercetare şi mi-a spus. În cele din urmă, am discutat despre modul în care interesele noastre de cercetare se suprapuneau. Apoi, aşa cum se întâmplă la evenimente de genul acesta, am interacţionat cu alţii de la masă. L-am întrebat pe un bărbat din faţa mea din ce departament face parte şi cu ce se ocupă. În următoarea jumătate de oră am aflat multe despre munca lui, despre cercetarea întreprinsă şi despre mediul din care provine. În pauza de dinaintea încheierii dineului m-a întrebat cu ce mă ocup. Când i-am spus că sunt lingvist, s-a arătat foarte încântat şi mi-a povestit despre un proiect de cercetare pe care l-a realizat şi care era legat de neurolingvistică. Încă îmi vorbea despre cercetarea lui în momentul când ne-am ridicat cu toţii de la masă.

Cei doi, bărbatul şi femeia, îmi erau colegi. Ce se întâmplă când vorbesc la petreceri şi la evenimente de socializare cu oameni care nu-mi sunt colegi? Din experienţa mea, atunci când le spun femeilor cu ce mă ocup, de regulă îmi pun întrebări despre asta. Când le explic despre stilurile conversaţionale sau despre diferenţele de gen, îşi prezintă propria experienţă, ca să susţină modelele pe care le descriu. Ăsta este un lucru foarte plăcut pentru mine. Sunt plasată astfel în centrul scenei, fără să trebuiască să înhaţ eu însămi reflectorul, şi adun adesea anecdote pe care le pot folosi pe viitor. Dar când îmi prezint unor bărbaţi linia de cercetare, mulţi îmi ţin o prelegere despre limbaj – de exemplu, despre cum oamenii, îndeosebi adolescenţii, folosesc greşit limbajul în zilele noastre. Alţii mă provoacă, de exemplu, chestionându-mă în privinţa metodelor mele de cercetare. Mulţi schimbă subiectul către o zonă în care se simt mai siguri pe ei.

Desigur, nu toţi bărbaţii reacţionează astfel, dar de-a lungul anilor am întâlnit mulţi bărbaţi, şi foarte puţine femei, care se înscriu în acest tipar. Modul acesta de a vorbi nu reprezintă *felul* bărbaţilor de a face lucrurile, dar este *un fel* masculin. Sunt şi unele femei care adoptă astfel de stiluri, dar sunt percepute a vorbi precum bărbaţii.

Dacă ai o calitate, arat-o sau ascunde-o

De mai bine de doisprezece ani, am observat acest tipar în interacţiune. Totuşi, nu am înţeles *de ce* se întâmplă asta până relativ recent, când am dezvoltat cadrul statutului şi al conexiunii. Un studiu experimental care a avut un rol esenţial în gândirea mea arată cum competenţa nu îi asigură femeii poziţia centrală a scenei

în conversaţiile cu bărbaţii.

Psihologul H.M. Leet-Pellegrini a urmărit să descopere dacă genul sau competenţa determină cine se va purta într-un mod pe care ea îl numeşte „dominant” – de exemplu, vorbind mai mult, întrerupând şi controlând subiectul. Ea a organizat perechi de femei, perechi de bărbaţi şi perechi mixte şi le-a cerut să discute despre efectele violenţei de la televizor asupra copiilor. În unele cazuri, unora dintre parteneri le-a oferit informaţii faptice relevante şi le-a dat timp să le citească şi să le asimileze înainte de discuţia filmată, ceea ce i-a făcut experţi în subiectul tratat. Ne-am fi putut aştepta ca partenerul de conversaţie familiarizat cu subiectul să vorbească mai mult, să întrerupă mai mult şi să petreacă mai puţin timp în susţinerea partenerului care cunoştea mai puţine despre subiect, dar nu a fost aşa simplu. În mare, cei care au fost experţi au vorbit mai mult, dar bărbaţii experţi au vorbit chiar mai mult decât femeile experte.

Competenţa a avut, de asemenea, un efect diferit asupra femeilor şi asupra bărbaţilor în ceea ce priveşte comportamentul de susţinere. Leet-Pellegrini se aştepta ca persoana care nu deţinea cunoaşterea să petreacă mai mult timp încuviinţând şi susţinându-l pe expert. Acest lucru s-a şi întâmplat – *cu excepţia* cazurilor în care femeia a fost expertul, iar partenerul ei era bărbat. În această situaţie, femeile arătau susţinere – cu replici de genul „Exact” şi „Aşa e” – mult *mai mult* decât bărbaţii non-experţi cu care vorbeau. Observatorii l-au calificat adesea pe bărbatul non-expert ca fiind mai dominant decât femeia expert. Cu alte cuvinte, femeile din acest experiment nu doar că nu şi-au folosit competenţa ca putere, dar au urmărit să o minimalizeze şi să o compenseze printr-un comportament deosebit de aprobator. S-au purtat ca şi cum ar fi vrut să-şi ascundă competenţa.

Şi poate aşa şi trebuia. Când cuvântul „expert” a fost rostit în aceste conversaţii experimentale, în toate cazurile, cu o singură excepţie, bărbatul a fost cel care l-a folosit spunând ceva de genul: „Aha, deci tu eşti expertul”. Dovada cunoaşterii superioare a femeii a stârnit resentiment, nu respect.

Mai mult, când un bărbat expert vorbea cu o femeie neinformată, îşi asuma rolul celui care deţine controlul prin structurarea conversaţiei la începutul *şi* la sfârşitul ei. Dar când un bărbat expert vorbea cu un bărbat neinformat, el domina la început, dar nu întotdeauna *şi* la sfârşit. Cu alte cuvinte, deţinerea competenţei era de-ajuns pentru a-l menţine pe bărbat în poziţie de control dacă vorbea cu o femeie, dar nu şi dacă vorbea cu un bărbat. Se pare că, atunci când o femeie presupunea că bărbatul cu care vorbea avea mai multe informaţii legate de subiect decât ea, accepta pur şi simplu rolul reactiv. Dar un alt bărbat, în ciuda lipsei de informaţie, se poate dovedi foarte competitiv, ajungând ca, la final, să

domine.

Văzând aceste rezultate, am înţeles brusc ce se întâmplă cu mine când vorbesc cu femei şi cu bărbaţi despre limbaj. Presupun că, datorită competenţei mele recunoscute, mi se va acorda automat o anumită autoritate în conversaţie şi, de regulă, cu femeile chiar aşa se şi întâmplă. Dar, când vorbesc cu bărbaţii, dezvăluirea faptului că deţin o competenţă recunoscută în acest domeniu adesea îi provoacă. *Este posibil* să-mi menţin poziţia dacă mă apăr cu succes împotriva provocărilor, dar, dacă nu o fac, s-ar putea să pierd teren.

O interpretare a studiului lui Leet-Pellegrini ar fi că femeile sunt dezavantajate. Nu sunt apreciate când ar trebui să fie. Şi, dintr-un anumit punct de vedere, este adevărat. Dar motivul nu este – aşa cum li se pare multor femei – faptul că bărbaţii sunt oameni de nimic care caută să nege autoritatea femeilor. Studiul lui Leet-Pellegrini arată că mulţi bărbaţi au tendinţa de a se folosi de tertipuri pentru a dobândi un statut superior şi de a contesta autoritatea celorlalţi chiar şi atunci când vorbesc cu alţi bărbaţi. Dacă aşa stau lucrurile, atunci contestarea autorităţii unei femei, făcută asemenea contestării autorităţii unui bărbat, poate fi un semn de respect şi de tratament egal, mai degrabă decât lipsă de respect şi discriminare. Atunci când pare să fie vorba despre lipsă de respect, inegalitatea de tratament nu rezultă doar din comportamentul bărbatului, ci şi din diferenţele dintre stilurile bărbaţilor şi ale femeilor: Majorităţii femeilor le lipseşte experienţa de a se apăra împotriva provocărilor, pe care le interpretează în mod greşit ca atacuri personale la credibilitatea lor.

Chiar şi atunci când vorbesc cu bărbaţi încântaţi să le vadă în poziţii superioare de statut, femeilor s-ar putea să le fie dificil să accepte ceea ce li se cuvine, din cauza scopurilor diferite pe care le au bărbaţii şi femeile atunci când interacţionează. La fel cum băieţii de liceu nu sunt dispuşi să transmită mai departe informaţiile pe care le află despre fetele populare, din cauză că asta nu îi ajută să obţină ceea ce vor, femeile nu sunt dispuse să îşi etaleze cunoştinţele, pentru că asta nu le asigură dobândirea a ceea ce le interesează pe ele. Leet-Pellegrini sugerează că bărbaţii din acest studiu jucau jocul „Am câştigat?”, în timp ce femeile jucau jocul: „Am reuşit să fiu de ajutor?” Eu aş formula lucrurile altfel. Jocul pe care îl joacă femeile este: „Mă placi?”, în timp ce bărbaţii se joacă de-a „Mă respecţi?” Faptul că bărbaţii, în dorinţa de a fi respectaţi, sunt mai puţin plăcuţi de către femei este un efect secundar nedorit, la fel cum un efect în cazul femeilor, în dorinţa de a fi plăcute, ar putea fi pierderea respectului de sine. Când o femeie poartă o conversaţie cu un bărbat, eforturile ei de a sublinia asemănările dintre ei şi de a evita să-şi dea importanţă pot fi cu uşurinţă interpretate, prin lentilele statutului, ca situând-o pe o poziţie de inferioritate, făcând-o să pară fie incompetentă, fie nesigură.

O considerație subtilă

Elizabeth Aries, profesor de psihologie la Amherst College, a dorit să demonstreze că tinerele femei cu educație înaltă nu mai sunt docile în conversațiile pe care le au cu colegii lor bărbați. Și, într-adevăr, a descoperit că femeile absolvente de facultate vorbeau mai mult decât bărbații absolvenți de facultate în micile grupuri de discuție pe care le-a constituit. Dar ceea ce spuneau era diferit. Bărbații erau înclinați să stabilească ordinea de discuție oferind opinii, sugestii și informații. Femeile erau înclinate să reacționeze, fiind de acord sau opunându-se. Mai mult, ea a descoperit că limbajul corpului era la fel de diferit ca întotdeauna: bărbații stăteau cu picioarele întinse, în timp ce femeile și le țineau adunate. Observând că studiile au demonstrat că vorbitorii care adoptă poziții deschise ale trupului au șanse mai mari să-și convingă ascultătorii, Aries subliniază că faptul că vorbesc mai mult s-ar putea să nu fie de-ajuns pentru ca femeile să se și facă ascultate.

Într-un alt studiu, Aries a descoperit că bărbații, în discuțiile la care iau parte doar ei, petrec mult timp la început pentru a afla „cine este cel mai informat în privința filmelor, a cărților, a evenimentelor recente, a politicii și a călătoriilor”, ca mijloc de „a evalua competiția” și de a negocia „unde se situează în raport cu fiecare”. Această privire aruncată asupra felului în care vorbesc bărbații între ei ne oferă un indiciu legat de motivul pentru care bărbații, mai mult decât femeile, consideră că etalarea cunoștințelor și a competenței este ceva ce merită făcut. Femeile din studiul lui Aries și-au folosit timpul ca să „dobândească o apropiere prin dezvăluiri mai intime despre sine”.

Este crucial să avem în vedere că atât femeile, cât și bărbații din aceste studii și-au creat relații de camaraderie și erau cu toții preocupați de relațiile dintre ei. Dar diferite aspecte din relațiile lor aveau o importanță mai mare: locul lor într-o structură ierarhică, în cazul bărbaților, și locul lor într-o rețea de conexiuni intime, în cazul femeilor. Aceste preocupări cu totul diferite au determinat existența unor moduri diferite de a comunica.

Thomas Fox este un profesor de engleză intrigat de diferențele dintre femei și bărbați, pe care le-a descoperit la cursurile sale de scriere de eseuri. Observațiile lui corespund descoperirilor experimentale ale lui Aries și Leet-Pellegrini. Metoda lui Fox de a preda presupunea ca toți studenții să-și citească eseurile în fața celorlalți și să vorbească între ei în mici grupuri. De asemenea, i-a pus să-și scrie părerea despre eseuri și despre discuțiile în grupuri. Doar el, în calitate de profesor, a citit aceste observații analitice.

Ca să exemplifice cele două stiluri pe care le-a descoperit ca fiind tipice pentru femei și bărbați, Fox a ales o femeie, domnișoara M., și un bărbat,

domnul H. În vorbire, la fel ca în scris, domnișoara M. a păstrat pentru ea ceea ce știa, părând neinformată și neinteresată, din cauză că se temea că și-ar putea jigni colegii. Domnul H. a vorbit și a scris cu autoritate și cu încredere, fiindcă era dornic să-și convingă colegii. Ea nu s-a gândit că ar trebui să-i convingă pe ceilalți; el nu și-a făcut griji că și-ar putea jigni colegii.

În observațiile sale analitice, tânărul și-a descris propriul comportament din cadrul discuțiilor de grup mixt ca și cum i-ar fi descris pe tinerii din studiul lui Leet-Pellegrini și al lui Aries:

> În subgrupul meu eu sunt liderul. Încep fiecare discuție afirmându-mi opiniile drept adevăruri. Ceilalți doi membri ai subgrupului au tendința să rămână în umbră și să fie de acord cu mine… Am nevoie ca oamenii să fie de acord cu mine.

Fox a comentat că domnul H. manifestă „un simț al propriei identități ce acționează în direcția transformării lui și a altor oameni, care pare cu totul diferit de simțul propriei identități al domnișoarei M., ce depinde și se află în legătură cu ceilalți".

A numi simțul propriei identități al domnișoarei M. ca „dependent" sugerează o viziune negativă asupra felului ei de a se plasa în lume – și, cred, acesta este un punct de vedere tipic îndeosebi bărbaților. Această perspectivă reflectă presupunerea că alternativa la independență este dependența. Dacă aceasta este într-adevăr o perspectivă masculină, ea poate să explice de ce atât de mulți bărbați sunt precauți când vine vorba despre implicarea intimă cu cineva. Se justifică evitarea unei stări de dependență umilitoare insistându-se asupra independenței, dar există și o altă posibilitate: *inter*dependența.

Principala diferență dintre aceste alternative este simetria. Dependența este o implicare asimetrică: o persoană are nevoie de alta, dar nu și invers, astfel că persoana care are nevoie ocupă o poziție inferioară. Interdependența este simetrică: ambele părți se bazează una pe cealaltă, astfel încât nici una nu este superioară sau inferioară. Mai mult, simțul propriei identități al domnului H este, de asemenea, dependent de ceilalți. El pretinde să fie ascultat de ceilalți, ca aceștia să fie de acord și să-i permită să preia conducerea prin afirmarea, în primul rând, a opiniilor lui.

Priviți în acest mod, femeia și bărbatul din acest grup sunt dependenți unul de celălalt. Scopurile lor diferite sunt complementare, deși nici unul nu înțelege motivele ce stau la baza comportamentului celuilalt. Ar putea fi o potrivire foarte bună, doar că scopurile lor diferite duc la poziționări ce întăresc autoritatea lui și o subminează pe a ei.

Interpretări diferite și interpretări eronate

Fox descrie, de asemenea, diferențele dintre modul în care studenții și studentele

de la cursurile lui au interpretat o povestire pe care au citit-o. Aceste diferenţe reflectă şi ele presupoziţii despre interdependenţa sau independenţa indivizilor. Studenţii lui Fox şi-au notat impresiile după ce au citit *The Birthmark* [„Semnul din naştere”] de Nathaniel Hawthorne. În povestire, soţul unei femei devine obsedat de un semn din naştere de pe faţa ei. Suferind de pe urma repulsiei soţului la vederea ei, soţia devine şi ea obsedată de semn şi, contrar impulsului ei iniţial, acceptă să urmeze un tratament conceput de el pentru îndepărtarea semnului din naştere – un tratament ce reuşeşte, dar care o ucide pe femeie.

Domnişoara M. a interpretat complicitatea soţiei ca o reacţie naturală a ei la cererea unei persoane iubite. Femeia a acceptat planul letal al soţului de îndepărtare a semnului din naştere pentru că voia să-l mulţumească şi să-i fie pe plac. Domnul H. a învinuit nesiguranţa femeii şi neglijenţa cu care şi-a privit destinul şi a condamnat-o pentru că se supusese de bunăvoie în faţa autorităţii soţului ei. Fox subliniază că el a considerat-o pe deplin responsabilă pentru acţiunile ei, aşa cum se vedea pe sine ca individual responsabil pentru propriile acţiuni. Pentru el, fusese o chestiune de independenţă – soţia slabă a acceptat de bunăvoie un rol docil. Pentru domnişoara M., importantă era interdependenţa: femeia era legată inextricabil de soţul ei, aşadar, comportamentul ei nu putea fi separat de al lui.

Fox observă că domnul H. a considerat că scrierile femeilor de la curs au fost spontane – au scris ce le-a trecut prin cap. Exact opusul experienţei domnişoarei M., care, când a aflat că eseul ei va fi văzut de colegi, şi-a cenzurat toate gândurile care i-au venit în minte. În schimb, când a scris ceva ce ştia că avea să fie citit doar de profesor, şi-a spus părerea cu fermitate şi coerenţă.

Există o complementaritate frapantă, dar paradoxală între stilul domnişoarei M. şi cel al domnului H., atunci când sunt luate împreună. El are nevoie de cineva care să îl asculte şi să fie de acord cu ce spune. Ea ascultă şi este de acord. Dar, într-un alt sens, scopurile lor divergente sunt prost înţelese. El interpretează în mod greşit aprobarea ei, rezultat al spiritului conexiunii, drept o reflectare a statutului şi a puterii: crede că ea este „nehotărâtă” şi „nesigură”. Motivele pentru care ea nu se manifestă aşa cum o face el – afirmarea cu fermitate a opiniilor proprii drept adevăruri – nu au nici o legătură cu atitudinea ei faţă de propriile cunoştinţe, aşa cum crede el, ci rezultă mai degrabă din atitudinea ei faţă de relaţiile cu colegii.

Aceste studii experimentale ale lui Leet-Pellegrini şi Aries, precum şi observaţiile lui Fox indică faptul că, în mod caracteristic, bărbaţii se simt mai în largul lor decât femeile oferind informaţii, exprimându-şi părerile şi vorbind într-un mod autoritar unui grup, în timp ce femeile se simt mai în largul lor decât bărbaţii în situaţiile în care îi susţin pe ceilalţi.

Ascultă cineva?

În piesa lui Jules Feiffer, *Grown Ups* [„Adulţii”], o femeie, Marilyn, încearcă să le spună părinţilor ei, Jack şi Helen, despre ceva ce i s-a întâmplat, dar nu reuşeşte să-i facă s-o asculte. Încercările ei explicite de a-şi spune povestea sunt accentuate prin litere îngroşate.

> MARILYN: **Trebuie să auziţi asta! Veneam acasă miercuri cu autobuzul de la Philadelphia…**
> JACK: Nu mi-a spus nimeni nimic despre Philadelphia.
> HELLEN: Marilyn, vrei să verific dacă e gata puiul?
> MARILYN: Lasă-l, mamă!
> HELEN: Femeia încearcă să-ţi dea o mână de ajutor.
> MARILYN: Sunt ca tine; dacă începe cineva să mă ajute, uit ce făceam. **Aşază-te, o să-ţi placă ce o să-ţi spun: veneam acasă de la Philadelphia…**
> JACK: [*Către Helen*] Ştiai că a fost plecată din oraş?
> MARILYN: Două zile!
> JACK: Cine a avut grijă de nepoţii mei?
> MARILYN: De unde să ştiu eu? Dacă nu i-am văzut, mi-am luat gândul de la ei. Nu, Rudy a fost aici. I-a scos din pat dimineaţa şi i-a băgat la loc noaptea. Între aceste două momente nici nu vreau să ştiu ce s-a întâmplat. **Oare o să reuşesc vreodată să vă spun ce am de spus?**
> HELEN: [*Revenind la masă*] Pleci din oraş, Marilyn?

Marilyn nu îi poate face pe părinţii ei să fie atenţi la ceea ce povesteşte. Ei continuă să divagheze cu comentarii despre cum gătește, despre activităţile casnice, familie, siguranţă şi despre fratele ei, Jake.

> HELEN: Unde este Jake?
> MARILYN: Pe drum. **Deci am prins ultimul autobuz înapoi spre oraş…**
> JACK: Nu-mi place că iei ultimul autobuz, este periculos.
> MARILYN: **Nu este nici pe departe atât de periculos ca încercarea mea de a vă relata o întâmplare.**

Asemenea femeii care i-a scris lui Ann Landers că soţul ei nu vrea să discute cu ea, Marilyn se simte invizibilă. Ea vede lipsa de interes a părinţilor ei în a o asculta drept un simbol al incapacităţii lor de a o vedea şi a o aprecia ca persoană, după cum îi explică lui Jake:

> MARILYN: De tine ei ştiu măcar că trăieşti. Orice aş face, ştii cum simt? Hai să spun aşa: dacă *tu* îi duci undeva cu maşina ta, tu eşti un bărbat de succes, care îşi permite să aibă propria maşină; dacă eu îi duc undeva cu maşina mea, sunt şoferul. Mai mult decât orice altceva, ştii ce mă omoară? Cel mai mult mi-au plăcut povestirile pe care le spuneaţi tu şi mama în bucătărie. Ea una, tu alta, apoi iar ea, apoi iar tu. Am crezut că, într-o zi, o să fiu suficient de mare încât să am propriile mele experienţe, şi atunci voi avea *şi eu* ce povesti! Nici până în ziua de azi, ei nu mă lasă să povestesc nimic. Nu e o nebunie că încă mă mai deranjează chestia asta?
> JAKE: Eu spuneam povestiri ca să scap de ale ei.

Explicaţia lui Jake despre motivul pentru care spunea povestiri în copilărie arată impulsul lui de a evita să se afle în poziţia ascultătorului. În timp ce lui Marilyn îi plăcea să asculte povestirile mamei lor, Jake afirmă că a învăţat să ia cuvântul spunându-şi propriile povestiri, ca să evite să le asculte pe ale ei.

La fel cum Marilyn credea că urma să aibă ce povesti când avea să crească

mare, îmi aduc aminte că, pe vremea când eram copil, credeam că toţi adulţii ştiau să facă două lucruri pe care eu nu le ştiam: să fluiere şi să-şi pocnească degetele. Am presupus că voi dobândi aceste priceperi cu vârsta şi am aşteptat cu nerăbdare să cresc. Dar am crescut, şi tot nu pot să fluier sau să fac astfel încât degetele mele să producă un pocnet pe care să merite să-l auzi. Nu m-am gândit niciodată în copilărie că aceste priceperi nu apar în mod magic, ca transformările fizice de la pubertate. Mi-am dat seama prea târziu că, dacă voiam să ştiu cum să fluier sau să-mi pocnesc degetele, trebuia să exersez. Fiica matură din *Grown Ups* nu putea spune povestiri într-un mod care să atragă atenţia, în parte şi din cauză că în copilărie nu exersase deloc. În copilărie nu făcuse decât să asculte cu atenţie şi cu admiraţie în timp ce mama şi fratele ei spuneau povestiri. În vreme ce Jake exersa atragerea atenţiei prin acte verbale, Marilyn exersa ascultarea.

Abilităţile pe care Marilyn şi Jake şi le-au şlefuit în copilărie au constituit baza pentru vocaţiile lor ca adulţi. Jake a devenit ziarist la *The New York Times*. A făcut o carieră din a scrie articole pe care să le citească milioane de oameni – o altă formă de etalare verbală către un public larg. Marylin a devenit asistent social; a făcut o carieră din a sta şi a-i asculta pe alţii vorbind.

În piesa lui Feiffer, Marilyn nu este într-adevăr o povestitoare aşa de bună ca Jake – se împotmoleşte în detalii neimportante şi se întrerupe să facă tam-tam despre acurateţe, care, de fapt, nu contează aşa mult pentru povestire. Scena se încheie cu Jake, care perorează triumfător, repovestind unui public vrăjit o povestire pe care Marilyn tocmai o zăpăcise. Asta înseamnă că modul ei deficient de a spune povestiri este cauza eşecului de a atrage atenţia. Dar era posibil ca familia ei să nu o fi ascultat şi în situaţia în care Marilyn ar fi fost capabilă să spună o povestire bună, din simplul motiv că ajunseseră de mult la concluzia că Jake spune povestiri, iar Marilyn nu. Printr-un proces identic, de vreme ce mai mulţi bărbaţi decât femei se simt confortabil să vorbească în faţa unei mulţimi, s-ar putea ca femeilor să le fie dificil să ia cuvântul, indiferent cât de coerente sunt, din cauză că s-a instituit o normă prin care majoritatea oamenilor aşteaptă ca bărbaţii, nu femeile să atragă atenţia.

A creşte invizibil

Antropologii Frederick Erickson şi Susan Florio au înregistrat o conversaţie din viaţa reală care ar fi putut reprezenta o copie a discuţiei celor din familia creată de Jules Feiffer în *Grown Ups*. Erickson a studiat înregistrarea video a conversaţiei avute în timpul mesei de către o familie italiană din Boston. Cel mai mic copil din familie căzuse de pe bicicletă şi avea o vânătaie drept dovadă. Ca să-l consoleze, tatăl şi fraţii lui i-au povestit – lui şi tuturor celor prezenţi – diferite momente când au căzut şi ei de pe bicicletă. În povestirile lor, ei nu doar

cădeau, ci îşi şi „distrugeau complet” bicicleta, conferind accidentelor lor un aer de farmec şi îndrăzneală. Cea mai lungă şi mai impresionantă povestire a fost spusă de tată, care avusese cea mai mare bicicletă: o motocicletă. În acest mod, băieţii mai mari şi bărbaţii din familie i-au dat fratelui celui mic o lecţie despre neînfricare, dar şi despre cum se povesteşte o întâmplare. Nu doar lucrurile periculoase erau parte din ceea ce înseamnă să fii bărbat, ci şi accidentele, şi relatarea lor în faţa unui public format din alţi bărbaţi şi din femei care îi priveau cu admiraţie.

De-a lungul acestei părţi de conversaţie, băieţii şi bărbaţii au spus povestiri, în timp ce femeile – mama, sora şi Susan Florio, cercetătoarea invitată – şi-au însuşit rolul publicului. Florio era un membru deosebit de important al publicului, pentru că, într-o anumită măsură, pentru ea, care era o tânără atrăgătoare, tinerii bărbaţi îşi etalau priceperea la mersul pe bicicletă, rezistenţa la accidente şi abilitatea de a povesti. Când fiica, sora băieţelului, a încercat să spună că a căzut şi ea de pe bicicletă, nimeni nu i-a acordat nici o atenţie şi nu a reuşit să treacă de prima replică, care este subliniată în fragment cu caractere aldine.

TATĂL: [*Despre vânătaia lui Jimmy, cel mai mic dintre fraţi*] Te-ai ales cu o vânătaie zdravănă, nu?
MAMA: Da.
JIMMY: Da, şi o zgârietură lângă…
TATĂL: Ar trebui să pui un plasture pe ea.
FRATELE 2: Du-te şi ia un plasture…
FRATELE 3: Trusa de peticit. Răzuieşte… [*Fac glume cu Jimmy prin analogie cu trusa pentru peticit cauciucuri*]
SORA: **Eu mi-am distrus bicicleta pe deal.**
FRATELE 1: Ultima dată am făcut-o praf. O distrugere de toată frumuseţea.
FRATELE ?: /??/ a fost ultima dată când am făcut asta.
TATĂL: Trebuie să-ţi iau şi o cască.
FRATELE 1: [*Către fratele 2*] Cred că unul dintre cele mai tari accidente pe care le-am avut a fost când m-am izbit de tine, având cam treizeci şi cinci de kilometri pe oră.

Accidentul fratelui mai mic – căderea de pe bicicletă – se bucură de mare atenţie, dar încercarea fetiţei de a vorbi despre accidentul ei este complet ignorată, la fel cum, în piesa lui Feiffer, încercările lui Marilyn de a vorbi despre ce i s-a întâmplat sunt ignorate de familia ei.

Sunt mai multe explicaţii pentru situaţia creată. S-ar putea ca felul în care fetiţa doreşte să intervină în discuţie să fie diferit. După ce a anunţat că şi-a stricat bicicleta pe deal, este posibil ca ea să fi aşteptat încurajări pentru a continua, în timp ce băieţii au insistat până au reuşit să-şi spună fiecare povestea. Poate a vorbit prea încet şi ezitant. Sau poate, pur şi simplu, familia nu este interesată de povestirile fetelor, în general, sau de accidentele fetelor, în particular.

În lucrarea lui, Erickson arată că relatările despre accidentări sunt lecţii despre

comportamentul bărbaţilor. Prin atenţia acordată povestirilor lor, băieţii învaţă – şi le demonstrează băieţilor mai mici – că este bine să rişti o accidentare mergând pe bicicletă, că este inevitabil să te răneşti, că este lăudabil să îţi suporţi rănile cu curaj, că sunt folositoare cunoştinţele tehnice şi îndemânarea (sunt multe discuţii despre mecanica frânelor şi calitatea drumurilor), iar discuţiile despre riscul accidentărilor, suportarea rănilor şi aplicarea şi expunerea competenţei tehnice reprezintă o bună modalitate de a atrage atenţia şi de a-i impresiona pe oameni. Poate că nici una dintre aceste lecţii nu este considerată relevantă pentru soră. În oricare situaţie, efectul clar este că băieţii din familie învaţă să fie în centrul atenţiei prin vorbire; fata din familie învaţă să asculte.

Calitatea de subaltern a celui care ascultă

În mod evident, bărbaţii nu vorbesc întotdeauna şi nici femeile nu ascultă întotdeauna. Am întrebat mai mulţi bărbaţi dacă se află vreodată în situaţia de a asculta un alt bărbat cum le ţine prelegeri şi ce simt în legătură cu asta. Mi-au spus că li se întâmplă. Este posibil să se afle în situaţia de a vorbi cu cineva care insistă atât de mult să le ofere anumite informaţii, încât cedează şi ascultă. Ei spun că nu îi deranjează aşa mult, dacă informaţia este interesantă. O pot stoca undeva pentru a o folosi ulterior – ca, de exemplu, memorarea unei glume pe care s-o spună altora mai târziu. Informaţiile faptice le interesează pe femei mai puţin, pentru că le sunt de mai puţin folos. Este improbabil ca ele să încerce să dea mai departe darul informației, fiind mai multe șanse ca ele să ofere darul de a fi un auditoriu bun.

Atât bărbaţii, cât şi femeile se găsesc uneori în situaţia de a fi receptori ai unei cuvântări pe care ar prefera să nu o asculte, dar bărbaţii mi-au spus că este mai probabil să se întâmple aşa dacă celălalt bărbat se află într-o poziţie superioară de statut. Ei ştiu că trebuie să asculte prelegeri de la părinţi şi de la şefi.

Faptul că şi bărbaţii se pot găsi fără voie în poziţia de ascultător este demonstrat într-o scurtă povestire, în care A.R. Gurney se vaită că este adesea „înghesuit într-un colţ de vreun expert autointitulat, care mă asaltează cu preţiosul său punct de vedere despre o listă interminabilă de subiecte”. El susţine că această tendinţă dovedeşte o anumită incapacitate americană de „a conversa” – adică de a intra într-un raport echilibrat de dăruire şi primire – şi îl citează, pentru a-şi susţine ideea, pe Alexis de Tocqueville, observatorul francez al obiceiurilor americane, care scria: „Un american […] vorbeşte cu tine ca şi cum ar lua cuvântul la o adunare”. Gurney se bazează şi pe propriile aprecieri în conversaţiile cu tatăl lui, care „a fost un maestru în a obține și a reacționa cu entuziasm la părerile celorlalţi, deşi această mobilitate nu se extindea mereu şi la copiii lui. Într-adevăr, acum, că mă gândesc la asta, ne-a vorbit de multe ori ca și

cum ar fi luat cuvântul la o adunare”.

Nu este surprinzător că tatăl lui Gurney le ţinea cuvântări copiilor săi. Actul de a oferi informaţii îl încadrează prin definiţie pe cel care o face într-o poziţie superioară de statut, în timp ce actul ascultării îl încadrează într-o poziţie de inferioritate. Copiii simt instinctiv asta – la fel ca majoritatea bărbaţilor –, dar, când femeile îi ascultă pe bărbaţi, ele nu se gândesc în termeni de statut. Din nefericire, încercările lor de a întări legăturile şi de a realiza o conexiune, atunci când sunt analizate prin prisma statutului, pot fi interpretate în mod greşit ca semne ale plasării într-o poziţie de subordonare – şi sunt şanse ca mulţi bărbaţi să considere astfel.

Ce-i aşa amuzant?

Economia schimbului de glume în favoarea râsului este una paralelă. În studiul ei despre grupurile de discuţii ale studenţilor, Aries a descoperit că persoanele din grupurile constituite exclusiv din bărbaţi îşi petreceau mult timp povestind despre farse jucate altora şi râzând pe seama asta. Ea face referire la un studiu în care Barbara Miller Newman a descoperit că băieţii de liceu care nu erau „rapizi şi isteţi” deveneau ţinta glumelor. Glumele practice – farsele făcute cuiva – au legătură cu o poziţie de superioritate, din punctul de vedere al cunoaşterii şi al controlului. Este mai puţin evident, dar nu mai puţin adevărat, că *a spune* glume poate fi o modalitate de negociere a statutului.

Multe femei (cu siguranţă, nu toate) râd la glume, dar ulterior nu şi le amintesc. De vreme ce nu sunt orientate spre căutarea şi obţinerea poziţiei centrale într-un grup, ele nu au nevoie de un set de glume care să le propulseze către acest scop. O femeie pe care o voi numi Bernice se mândrea că avea simţul umorului. La o serată festivă, a întâlnit un bărbat de care s-a simţit atrasă tocmai pentru că i s-a părut că au în comun această trăsătură. El a făcut multe remarci amuzante, la care ea a râs spontan. Dar, când a făcut ea nişte remarci amuzante, el s-a comportat de parcă nici nu le-ar fi auzit. Ce s-a întâmplat în cazul lui cu simţul umorului? Deşi a spune glume şi a râde la ele sunt semne ale existenţei simţului umorului, ele sunt activităţi sociale diferite. Faptul că-i faci pe ceilalţi să râdă îţi dă o putere trecătoare asupra lor. După cum subliniază lingvistul Wallace Chafe, atunci când râde, o persoană este scoasă temporar din funcţiune. Bărbatul pe care l-a întâlnit Bernice se simţea confortabil doar când o făcea el să râdă, nu şi invers. Când Bernice râdea la glumele lui, ea avea convingerea că ia parte la o activitate simetrică, dar, pentru el, era una asimetrică.

Un bărbat mi-a spus că şi-a dat seama pe când era în clasa a zecea că prefera compania femeilor mai degrabă decât pe cea a bărbaţilor. A descoperit că prietenele lui femei îi ofereau mai multă susţinere şi erau mai puţin competitive,

în timp ce prietenii lui bărbaţi păreau să-şi petreacă tot timpul glumind. Dacă împărtăşirea de glume este văzută drept o activitate asimetrică, devine mai clar motivul pentru care acest lucru ar merge mână în mână cu un stil care era perceput de el ca fiind competitiv.

„Cu cine crezi că vorbeşti?”

Asimetriile subtile în privinţa ascultării şi a vorbirii pot să arunce lumină asupra plângerii des întâlnite potrivit căreia bărbaţii nu vorbesc cu femeile acasă. Gerry Philipsen este un antropolog care a petrecut doi ani şi jumătate lucrând cu băieţi adolescenţi într-un cartier muncitoresc dintr-un oraş italian. Aceşti băieţi erau gălăgioşi şi vorbăreţi când petreceau timp împreună la colţ de stradă sau în barul din localitate, dar nu vorbeau cu superiorii sau cu inferiorii. Dacă voiau să obţină ceva de la o persoană aflată într-o poziţie de autoritate, se bazau pe intermediari, la fel cum se rugau la un sfânt pentru mediere mai curând decât să se roage direct lui Dumnezeu. Faţă de cei aflaţi într-o poziţie subordonată – copii, femei sau băieţi cu statut inferior –, îşi impuneau voinţa, arătându-şi puterea fizică şi, dacă era necesar, acţionând violent. A se adresa cuiva cu un statut superior ar fi fost ceva obraznic, îndrăzneţ, ieşit din comun. A se adresa cuiva cu un statut inferior ar fi fost o slăbiciune, un lucru inutil şi care ar fi arătat subordonarea.

În două privinţe cultura acestor adolescenţi „macho” se aseamănă cu aceea a fetelor şi a femeilor. Asemenea fetelor, aceşti băieţi dobândesc un statut prin afiliere – cu cât cunosc oameni mai influenţi, cu atât dobândesc un statut mai înalt. Dar motivul afilierii este pentru ei puterea – îşi folosesc legăturile pentru a rezolva lucruri. Pentru fete, afilierea reprezintă un scop în sine. Statutul lor creşte dacă se împrietenesc cu fete cu statut superior. Aceşti băieţi se aseamănă cu fetele prin faptul că vorbesc doar când se simt în largul lor, printre egali. Dar de ce nu doresc să stea de vorbă cu fete? Poate să fie din cauză că îşi închipuie că fetele au un statut inferior, în timp ce fetele simt – sau îşi doresc să simtă – că un partener, chiar şi masculin, le este egal.

În stilurile de conversaţie, diferenţele de clasă pot juca un rol mai mare decât credem. Sociologul Mirra Komarovsky, în studiul clasic *Blue Collar Marriage,* a descoperit că, în perechile care făceau parte din clasa de mijloc, atât soţul, cât şi soţia se considerau prieteni. În rândul absolvenţilor de liceu, exista expectativa ca soţul să stea de vorbă cu soţia. În rândul celor care nu absolviseră liceul, pretenţiile soţiilor care voiau ca soţii lor să le vorbească erau considerate nepotrivite. Expectativa era ca soţiile să stea de vorbă cu rudele lor femei şi să-şi lase soţii în pace.

Acuzaţii reciproce

Luând în considerație aceste dinamici, nu este surprinzător că multe femei se plâng că partenerii lor nu le ascultă. Dar bărbații se plâng de același lucru în privința femeilor, deși nu la fel de frecvent. Acuzația: „Nu asculți!” înseamnă de multe ori: „Nu înțelegi ce am spus în sensul în care am intenționat” sau „Nu primesc răspunsul pe care l-am vrut”. A fi ascultat poate să devină o metaforă pentru a fi înțeles și a fi apreciat.

În lucrările mele anterioare, am subliniat că femeile pot avea impresia că bărbații nu le ascultă chiar și atunci când ei fac asta. Aceasta se întâmplă pentru că bărbații au moduri diferite de a arăta că ascultă. După cum explică antropologii Maltz și Borker, femeile au mai mult tendința de a pune întrebări. De asemenea, ele oferă mai multe reacții specifice ascultării – mici cuvinte precum „așa”, „aha” și „da, da” –, presărate în timp ce altcineva le vorbește, oferindu-i interlocutorului un feedback continuu.

Acest comportament arată că interlocutorul ascultă. De asemenea, creează o discuție-stabilire-de-conexiune, subliniind legătura și încurajând comunicarea. Strategiile corespondente ale bărbaților – care manifestă mai puține reacții de ascultare, care mai degrabă fac afirmații decât pun întrebări și contestă mai mult decât încuviințează – pot fi înțelese ca mișcări ale unor participanți la un concurs care se pregătesc să ia cuvântul, mai degrabă decât manifestări specifice unui auditoriu.

Conform lui Maltz și lui Borker, nu doar că femeile oferă mai multe semnale că ascultă, dar semnalele lor au semnificații diferite pentru bărbați și pentru femei, în concordanță cu poziționarea ca vorbitor/auditoriu. Femeile folosesc „da, da” ca să spună „Sunt atentă, îți urmez șirul gândurilor”, în timp ce bărbații tind să folosească „da, da” doar când sunt de acord. Ocazia pentru confuzie este clară. Când un bărbat se confruntă cu situația ca o femeie să-i spună „da, da”, „da, da”, „da, da”, iar apoi nu este de acord cu el, s-ar putea să tragă concluzia că nu a fost sinceră sau că încuviințase fără să asculte cu adevărat. Când o femeie se confruntă cu situația în care un bărbat *nu* spune „da, da” – sau nu prea spune nimic –, este posibil să tragă concluzia că *el* nu a ascultat. Stilul bărbatului este focalizat mai strict asupra nivelului mesajului vorbirii, în timp ce al femeii este focalizat asupra relației sau asupra nivelului metamesajelor.

Pentru un bărbat care se așteaptă ca un ascultător să fie atent în mod tăcut, o femeie care oferă feedback și semnale de susținere va părea prea vorbăreață pentru o ascultătoare. O femeie care se așteaptă ca un ascultător să fie activ și entuziast în manifestarea interesului, atenției și susținerii va crede că un bărbat care ascultă tăcut nu ascultă, de fapt, deloc și că a abandonat discuția, și-a luat jucăriile și a plecat mental acasă.

Din cauza acestor structuri, femeile pot avea impresia că bărbații nu ascultă cu

adevărat, atunci când ei chiar o fac. Dar am ajuns să înțeleg că este, de asemenea, adevărat că bărbații le ascultă pe femei mai puțin frecvent decât îi ascultă femeile pe bărbați, din cauză că actul ascultării are semnificații diferite pentru ei. Unii bărbați chiar *nu vor* să asculte prea mult din cauza sentimentului că asta îi încadrează ca subordonați. Multe femei vor să asculte, dar se așteaptă să fie ceva reciproc – te ascult acum, iar tu mă vei asculta mai târziu. Devin frustrate atunci când, după ce ele ascultă acum, și acum, și acum, acel mai târziu nu vine niciodată.

Nemulțumire de ambele părți

Dacă femeile se arată nemulțumite că se află mereu în poziția de ascultător, nemulțumirea poate să fie reciprocă. Faptul că o femeie simte că i s-a atribuit rolul de auditoriu care ascultă în tăcere nu înseamnă că bărbatul simte că el a obligat-o să adopte respectivul rol – și nici că lui îi place neapărat această poziționare rigidă.

În perioada în care lucram la această carte, la un moment dat, am participat la un eveniment literar unde erau o mulțime de oameni pe care nu îi cunoșteam. Am început o conversație cu un tânăr fermecător, despre care am aflat că este pictor. L-am întrebat despre munca pe care o face și, ca reacție la răspunsul lui, l-am întrebat dacă arta contemporană a revenit la pictura figurativă. Drept răspuns la întrebarea mea, mi-a spus o mulțime de lucruri despre istoria artei – atât de multe încât, atunci când a terminat și a spus: „A fost un răspuns lung la întrebarea ta”, uitasem de mult că pusesem o întrebare, și cu atât mai mult care fusese aceasta. Nu m-a deranjat acest monolog – fusesem interesată de ce avusese el de spus –, dar mi-am dat seama, cu o anumită tresărire, că tocmai experimentasem dinamica despre care scriam.

M-am hotărât să risc să-mi ofensez noua cunoștință pentru a afla ceva despre punctul lui de vedere. Până la urmă, ne aflam la un eveniment literar, așa că puteam să mă bazez pe îngăduința lui dacă aș fi încălcat buna-cuviință în interesul scrierii unei cărți. L-am întrebat dacă i se întâmplă frecvent să vorbească pe larg în timp ce cineva ascultă. S-a gândit puțin și a spus că da, i se întâmplă, pentru că îi place să exploreze ideile în detaliu. L-am întrebat dacă i se întâmplă în mod egal cu femei și cu bărbați. S-a gândit din nou și a spus: „Nu, cu bărbații mi-e mai greu”. L-am rugat să-mi explice ce înseamnă „mai greu”. A spus: „Bărbații întrerup. *Ei* vor să-mi explice *mie*”.

În cele din urmă, găsindu-l pe acest tânăr dispus în mod dezarmant să discute despre conversația pe care tocmai am avut-o și despre stilul lui propriu, l-am întrebat ce preferă: ca o femeie să asculte în tăcere, cu o atitudine de susținere, sau să își exprime și ea opinia și ideile. A spus că i-ar plăcea mai mult dacă ar

oferi şi ea anumite informaţii, făcând astfel conversaţia mai interesantă.

Când bărbaţii încep să le ţină prelegeri altor bărbaţi, ascultătorii se pricep să aducă diverse completări, să caute să fie la înălţimea prelegerii sau să o devieze. În acest sistem, a face afirmaţii autoritare poate să fie o cale de a începe un *schimb* de informaţii. Dar femeile nu sunt obişnuite să reacţioneze în acest mod. Ele nu văd altă posibilitate decât să asculte cu atenţie şi să-şi aştepte rândul, dorindu-şi să le fie dat cuvântul. Dacă aşa stau lucrurile, este posibil ca bărbatul să fie la fel de plictisit şi de frustrat ca femeia când încercarea lui de a începe un schimb de informaţii se transformă într-o prelegere ţinută de el. Din punctul lui de vedere, ea absoarbe pasiv informaţia, deci probabil nu are nimic de spus. Unul dintre motivele pentru care discuţiile dintre bărbaţi şi femei ajung să se transforme frecvent în cuvântări ale bărbaţilor este *din cauză* că femeile ascultă cu atenţie şi nu întrerup lansând provocări, completări sau informaţii similare.

În conversaţiile avute cu colegii mei, relatate la începutul acestui capitol, este posibil ca această diferenţă să se fi dovedit crucială. Când am discutat cu femeia, fiecare a vorbit despre propriile cercetări ca răspuns la încurajările celeilalte. Când am stat de vorbă cu bărbatul, l-am încurajat să vorbească despre munca lui, iar el s-a conformat, dar nu m-a încurajat la rândul lui să vorbesc despre munca mea. Asta poate să însemne că nu era interesat să afle cu ce mă ocup – dar poate să însemne şi altceva. În studiul ei despre grupurile de discuţii ale studenţilor, Aries a descoperit că femeile care vorbeau mult începeau să se simtă inconfortabil; ele se retrăgeau şi îi scoteau adesea în evidenţă pe membrii mai tăcuţi ai grupului. Această atitudine se potriveşte perfect cu dorinţa femeilor de a menţine lucrurile în echilibru, astfel încât fiecare să fie pe picior de egalitate. Femeile se aşteaptă ca partenerii lor de conversaţie să le încurajeze să vorbească. Bărbaţii, care în mod obişnuit nu îi încurajează pe membrii mai tăcuţi ai grupului să ia cuvântul, presupun că cine are ceva de spus o va face. Este posibil ca bărbaţii să fie la fel de dezamăgiţi de un partener de discuţie care pare să nu aibă nimic de spus.

Similar, bărbaţii pot fi la fel de plictisiţi de subiectele de discuţie ale femeilor, precum pot fi şi ele de ale lor. În timp ce îmi doream ca fostul membru al aviaţiei britanice să îmi povestească despre experienţele lui personale din Grecia, el probabil se întreba de ce îl plictisesc spunându-i despre ale mele, şi era uimit de necunoaşterea de către mine a istoriei unei ţări în care am trăit. Poate ar fi considerat conversaţia noastră un succes dacă aş fi contestat interpretarea lui despre istoria Greciei sau dacă aş fi adăugat ceva, în loc să ascult într-o stare de muţenie. Când bărbaţii, auzind cu ce mă ocup, mă provoacă să le vorbesc despre metodele mele de cercetare, mă invită să le ofer informaţii şi să le demonstrez competenţa mea – ceva ce mie nu îmi place să fac în afara sălii de curs sau a sălii

de conferinţe, dar ceva ce, probabil, lor le-ar plăcea să fie provocaţi să facă.

Ziarista care a ascultat cu atenţie informaţia despre postul de radio mi-a explicat că voise să fie drăguţă cu producătorul emisiunii, pentru a facilita plasarea clienţilor ei la acest post. Dar bărbaţii care doresc să fie agreaţi de femei vor încerca probabil să le farmece oferindu-le mai degrabă informaţii interesante, decât să asculte cu atenţie informaţiile pe care femeile le-ar avea de oferit. Îmi amintesc de un prânz care preceda o convorbire pe care am susţinut-o la o asociaţie a absolvenţilor unei facultăţi. Cel care făcea oficiile de gazdă, o persoană foarte binevoitoare, voia să mă facă să mă simt bine înainte de discursul pe care îl aveam de ţinut, desfătându-mă cu informaţii despre computere, faţă de care m-am arătat politicos interesată, în timp ce în interior urlam de plictiseală şi mă simţeam copleşită de informaţii irelevante, pe care ştiam că nu aveam să le ţin minte niciodată. Totuşi, sunt sigură că el credea că era interesant, şi probabil măcar câţiva dintre invitaţii bărbaţi ar fi fost de acord. Nu vreau să spun că toate gazdele de sex feminin ale evenimentelor la care am participat au întreţinut atmosfera la modul perfect. Îmi amintesc de o conferinţă înaintea căreia am fost scoasă la prânz de un grup de femei. Erau atât de preocupate de ce aveam de spus, încât m-au asaltat cu întrebări, făcându-mă să mă epuizez ţinându-le conferinţa la masă înainte de a începe cuvântarea formală. Comparativ cu episodul ăsta, poate că bărbatul care mi-a vorbit despre computere încerca să îmi ofere un moment de respiro.

Dezechilibrul prin care bărbaţii se află adesea în rolul de conferenţiar, iar femeile, în cel al publicului nu este creaţia doar a unui membru al interacţiunii. Nu este ceva ce bărbaţii le fac femeilor. Şi nici nu este ceva ce femeile „permit” sau „pretind” în mod culpabil. Dezechilibrul este creat de diferenţa dintre stilul obişnuit al femeilor şi cel al bărbaţilor.

Stânjenit de stil

War with Japan [„Război cu Japonia”], o povestire de Frederick Barthelme, înfăţişează un bărbat care îi ţine o prelegere fiului său, nu pentru că vrea asta, ci pentru că se simte apropiat de el şi îl face să se simtă în largul lui. Povestirea începe cu naratorul care anunţă că se va muta din casă într-un apartament de deasupra garajului, pentru că el şi soţia lui aveau „tot felul de neînţelegeri”. Se gândeşte să îi ceară băiatului lor de doisprezece ani să îl ajute să-şi care lucrurile:

> Cred că mă voi folosi de această oportunitate pentru a-i explica de ce mă mut, dar poate totuşi nu o voi face, pentru că nu ştiu sigur dacă îmi va ieşi. Nu ştiu de ce vreau să îi explic lucruri – cred că vreau să îl câştig de partea mea…

Când naratorul îşi abordează fiul şi îi spune că vrea să aibă o discuţie cu el, iată ce îi zice:

Vreau să îți spun că acum sunt tot felul de lucruri care nu merg bine, dar nu a fost dintotdeauna așa. Presupun că îți vei da seama că ceva nu este în ordine și vei începe să te întrebi de ce, așa că m-am gândit să fac eu primul pas, înțelegi? Să-mi fac datoria.

Copilul pare confuz, așa că îi spun: „Hai să-ți dau un exemplu. Stăteam aici înăuntru și mă gândeam la un război cu japonezii. Dar, Charles, să fie clar, nu vom avea nici un război cu japonezii, da?”

Tatăl ajunge să-i spună o mulțime de lucruri despre japonezi, ruși, guvernul american, societate. Face glume. Nu zice nimic despre el, despre sentimentele lui, despre mutarea din casă sau despre relația lui cu mama băiatului. Povestirea este ironică și tristă, pentru că este clar că tatăl nu își va „câștiga” fiul de partea lui în felul acesta. Discursul despre războiul cu Japonia nu îl interesează pe băiat și nu este nici ceea ce tatăl ar fi avut cu adevărat de spus. Acesta s-a adâncit în explicații despre ce se petrece în lume din cauză că i s-a părut mai familiar și, în consecință, mai ușor de vorbit despre asta decât să explice ce se întâmplă în familie.

Acest tată pare să fi cedat în fața fricii sale că nu poate să-i explice fiului de ce se mută în garaj, pentru că nu știe cât de bună va fi această soluție. El simte că trebuie să aibă răspunsuri și explicații precise, așa cum are când vine vorba despre politică. Poate s-ar fi simțit mai liber să spună ce are pe suflet dacă ar fi renunțat la credința că nu poate să vorbească până când nu clarifică toate aspectele. Fiului său i-ar fi fost mai de folos să afle gândurile și sentimentele tatălui, chiar dacă acesta nu s-ar fi exprimat cu claritate. Pentru acest bărbat, stilul lui obișnuit de a vorbi reprezenta un handicap.

Pe de altă parte, asumarea continuă a rolului celui care răspunde mai degrabă decât a celui de inițiator este limitatoare pentru femeie. Această tendință are consecințe semnificative în relațiile sexuale. Philip Blumstein și Pepper Schwartz, în studiul lor *American Couples* [„Cuplurile americane”], au descoperit că lesbienele fac sex mai puțin frecvent decât bărbații homosexuali și decât cuplurile heterosexuale. Sociologii cred că aceasta se întâmplă pentru că, după cum au descoperit, în cuplurile heterosexuale aproape întotdeauna bărbatul inițiază actul sexual și femeia fie se conformează, fie își exercită puterea de veto. În rândul homosexualilor, unul dintre parteneri ia rolul de inițiator. Dar lesbienele, după cum au descoperit cercetătorii, nu se simt adesea confortabil să-și asume rolul de inițiatoare, pentru că nici una nu vrea să fie percepută ca având pretenții.

Speranță pentru viitor

Ce speranță avem pentru viitor? Trebuie să ne jucăm până la actul final rolurile atribuite? Deși avem tendința să revenim la modurile obișnuite de a vorbi, repetând vechi refrene și replici familiare, obiceiurile pot fi schimbate. Și

femeile, și bărbații pot avea de câștigat dacă înțeleg stilurile celuilalt gen și învață să le folosească atunci când este cazul.

Femeile care se găsesc fără voie distribuite în rolul de ascultător ar trebui să exerseze propulsarea lor în afara respectivei poziții mai degrabă decât să aștepte răbdătoare sfârșitul cuvântării. Poate ar fi bine să renunțe la ideea că trebuie să aștepte să li se dea cuvântul. Dacă au ceva de spus despre un subiect, ar putea să facă un efort și să spună. Dacă sunt plictisite de un subiect, pot să exercite o oarecare influență asupra conversației și să schimbe subiectul cu ceva ce le-ar interesa mai mult.

Dacă femeile se simt ușurate să afle că nu trebuie să asculte mereu, e posibil și pentru bărbați să fie o ușurare să afle că nu trebuie să aibă mereu pe vârful limbii informații interesante, dacă vor să impresioneze o femeie sau să o facă să se simtă bine. O jurnalistă mi-a luat odată un interviu pentru un articol despre cum să legi o conversație. Mi-a spus că un alt expert pe care îl intervievase, un bărbat, i-a zis că persoana care vrea să înceapă o conversație ar trebui să aibă ceva interesant de spus. Mi s-a părut amuzant, căci părea să fie ideea tipică pe care un bărbat, nu însă și o femeie, și-o face despre cineva care excelează în conversație. Cât de ușoară ar putea să li se pară bărbaților sarcina conversației, dacă și-ar da seama că tot ce trebuie să facă este să asculte! După cum a pus în cuvinte această idee o femeie care a trimis o scrisoare către editorul revistei *Psychology Today*: „Când găsesc un tip care mă întreabă: «Cum ți-ai petrecut ziua?», și chiar îl interesează să afle, sunt în al nouălea cer”.

CAPITOLUL 6

COMUNIUNE ȘI COMPETIȚIE: STILURI ÎN CONFLICT

Când drumurile a două persoane se intersectează, în mod obligatoriu apare un conflict de interese: nu putem sta amândoi pe același loc fără ca unul dintre noi să nu-l calce pe picioare pe celălalt. Dacă nici unul nu face un pas într-o parte, careva o să fie călcat. Eu și cu tine nu suntem aceeași persoană, astfel că unele dintre dorințele noastre vor fi diferite, și conflictul este inevitabil. Pentru că nu putem să facem amândoi ceea ce vrem, s-ar putea să apară o luptă pentru putere.

E posibil ca, la început, conflictul să pară opusul conexiunii și al afilierii. O mare parte din ceea ce s-a scris despre stilul femeilor și al bărbaților pleacă de la ideea că bărbații sunt competitivi și înclinați spre conflict, în timp ce femeile sunt cooperante și orientate spre afiliere. Dar un conflict presupune, de asemenea, să existe o implicare emoțională reciprocă. Deși este adevărat că multor femei le este mai confortabil să folosească limbajul pentru a exprima conexiunea, în timp ce multor bărbați le este mai confortabil să îl folosească pentru a-și da importanță, lucrurile sunt, de fapt, mai complicate, pentru că și faptul de a-ți da importanță, când se face de către ambii competitori, reprezintă un anumit gen de legătură. Și conflictul poate fi valorizat ca o modalitate de a produce apropiere cu alții.

Pentru majoritatea femeilor, conflictul este o amenințare a conexiunii și trebuie evitat cu orice preț. Diferendele sunt de preferință rezolvate fără confruntări directe. Dar, pentru mulți bărbați, conflictul este calea necesară prin care își negociază statutul, astfel că trebuie acceptat și chiar provocat, îmbrățișat și savurat.

Walter Ong, specialist în lingvistică culturală, arată în cartea lui *Fighting for Life* [„Luptând pentru viață”] că „adversitatea” – orientarea nevoilor, dorințelor sau priceperilor cuiva în opoziție cu ceilalți – este o parte esențială a ființei umane, dar „adversativitatea evidentă sau exprimată este un element răspândit mai degrabă în viața bărbaților decât în a femeilor”. El demonstrează că, în mod obișnuit, comportamentul bărbatului atrage competiția, care include lupta, efortul, conflictul, disputa și întrecerea. Lupta ritualică, simbolizată de sporturile și jocurile dure, este generalizată în comportamentul bărbatului. Pe de altă parte, este mai probabil ca femeile să folosească intermediari sau să se lupte de-

adevăratelea decât să aibă scopuri ritualizate. Prietenia dintre bărbaţi cuprinde adesea numeroase elemente de agresiune prietenească, pe care femeile pot să le ia drept reale.

Ong demonstrează relaţia inextricabilă dintre exprimarea orală şi relaţiile „polemice”. Disputa orală – de la dezbaterea formală la studiul logicii formale – este inerent opoziţională. Cu asta în minte, putem vedea că aşteptarea multor bărbaţi ca discuţiile şi disputele apărute în conversaţiile zilnice să adere la regulile logicii este o rămăşiţă a acestei tradiţii. Mai mult, exprimarea orală când vine vorba despre a-ţi da importanţă – ceea ce eu am numit discuţii-stabilire-de-raport – face parte dintr-un cadru mai larg, în care mulţi bărbaţi se raportează la viaţă ca la o competiţie.

Pentru că imaginaţia lor nu este captivată de luptele ritualice, femeile au tendinţa să interpreteze în mod greşit şi sunt uimite de adversativitatea felului de a vorbi al multor bărbaţi, scăpând din vedere natura *ritualică* a agresiunii prieteneşti. În acelaşi timp, adoptarea unei atitudini de deschidere faţă de ceilalţi poate fi transformată în ritual la fel de uşor ca adoptarea unei atitudini de luptă. Aparenţa de comuniune dintre femei poate să mascheze lupte pentru putere, iar aparenţa asemănării poate să mascheze diferenţe profunde ale punctelor de vedere. Bărbaţii pot fi la fel de încurcaţi de ritualurile verbale ale femeilor pe cât sunt femeile de ale lor. Astfel de confuzii abundă în viaţa verbală a cuplurilor.

„Nu-mi spune ce să fac”

O femeie, căreia îi voi spune Diana, îşi începe adesea exprimarea cu „Hai să”. Este posibil să spună: „Hai să mergem să luăm o gustare azi” sau „Hai să facem curat acum, înainte de prânz”. Asta îl înfurie pe Nathan, care are senzaţia că ea îi dă ordine, că îi spune ce să facă. Diana nu pricepe de ce el înţelege în felul acesta. Pentru ea, este evident că doar face sugestii, nu emite ordine. Dacă lui nu-i convine ce propune ea, este suficient să o spună. Nu ar insista, dacă ar şti că el îşi doreşte altceva.

Loraine îl complimentează frecvent pe Sidney şi îi mulţumeşte pentru lucruri precum făcutul curăţeniei în bucătărie şi spălatul rufelor. În loc să aprecieze lauda, Sidney este deranjat. „Îmi dă senzaţia că îmi cere să o fac tot timpul”, explică el. Un alt bărbat a făcut un comentariu asemănător despre mama lui. Ea îl lăuda că o suna, spunând: „Eşti un om foarte bun”. Bărbatul a simţit că ea încerca să se asigure astfel că avea să o sune în mod regulat, sugerând că, dacă ar neglija să o sune, ar fi un om rău.

În studiul lor despre viaţa privată a cuplurilor americane, Philip Blumstein şi Pepper Schwartz citează un tânăr care, discutând despre relaţia amoroasă pe care o avea cu prietena lui, le-a spus: „Eram în pat, şi ea spunea: «Fă asta mai încet»

sau «Fă asta mai delicat», deşi tocmai îi spusesem că, atunci când facem dragoste, vreau să mă lase să mă manifest aşa cum simt… Nu-ţi doreşti în contextul ăsta să simţi că ţi se dau ordine…”

În toate aceste exemple, bărbaţii s-au plâns că le erau uzurpate independenţa şi libertatea. Sistemul lor de avertizare timpurie este echipat să detecteze semne cum că li se spune ce să facă – chiar şi în activităţi aparent de afiliere, precum o partidă amoroasă. Astfel de plângeri le surprind şi le uimesc pe femei, ale căror sisteme de avertizare timpurie sunt echipate pentru a detecta un alt fel de ameninţare. Detectarea ameninţărilor la adresa independenţei are sens în contextul unei lumi combative, în care viaţa reprezintă o serie de întreceri ce testează îndemânarea bărbatului şi îl forţează să lupte împotriva altora care încearcă să-şi impună voinţa. Dacă un bărbat resimte viaţa ca pe o luptă pentru libertate, el este natural înclinat să se opună încercărilor femeii de a-l controla şi de a-i determina comportamentul.

Această perspectivă asupra lumii a dat naştere conceptului de soţ „ţinut sub papuc”. Mulţi bărbaţi sunt iritaţi chiar şi la gândul că soţiile lor ar vrea să-i determine să facă anumite lucruri. Viaţa femeilor, în istorie, a fost tot timpul încorsetată de pretenţiile celorlalţi – ale familiilor, ale soţilor lor –, şi totuşi, deşi există femei care se plâng că au un soţ dominator, nu există un stereotip paralel al „soţiei ţinute sub papuc”. De ce nu? Privind oamenii ca fiind interdependenţi, femeile se aşteaptă ca acţiunile lor să fie influenţate de ceilalţi şi ca oamenii să acţioneze împreună. Eforturile lor sunt orientate spre a menţine legăturile puternice, a-i ţine pe toţi aproape şi a se adapta la nevoile celorlalţi, în timp ce fac tot posibilul să nu îşi neglijeze nevoile şi preferinţele. Dacă un bărbat se străduieşte să fie puternic, o femeie se străduieşte să menţină comunitatea puternică.

Hai să revenim la copii

Neînţelegerea dintre Diana şi Nathan poate fi identificată la nivelul stilurilor de conversaţie tipice femeilor şi bărbaţilor – stiluri care se modelează cu primele cuvinte pe care le învaţă copiii la joacă. Tendinţa Dianei de a face propuneri care încep cu „Hai să” nu este doar idiosincratică. Cercetătorii care studiază jocul copiilor au descoperit că fetele de toate vârstele au tendinţa de a vorbi în acest mod.

Psihologul Jacqueline Sachs şi colegii ei, studiind copiii preşcolari cu vârste cuprinse între doi şi cinci ani, au descoperit că fetele aveau tendinţa de a propune acţiuni folosindu-se de formula „Hai să”, în timp ce băieţii îşi dădeau adesea comenzi unii altora. De exemplu, jucându-se de-a doctorul, băieţii spuneau lucruri de genul:

– Întinde-te.
– Ia chestia aia pentru inimă.
– Dă-mi brațul.
– Încearcă să-mi dai medicamentul.

Când fetele se jucau de-a doctorul, spuneau lucruri precum: „Hai să ne așezăm și să folosim asta”.

Marjorie Harness Goodwin a descoperit exact același tipar într-un grup complet diferit – copii de culoare cu vârste între șase și paisprezece ani, jucându-se pe străzile unui cartier din Philadelphia. Băieții, care fabricau (războinic) praștii ca pregătire pentru o luptă, își dădeau ordine unii altora:

– Dă-mi patentul!
– Omule, nu veni *aici* unde sunt *eu.*
– Dă-mi asta, omule. Când termini, după ce le-ai tăiat, dă-mi-le mie.
– Dă-te la o parte din calea mea.

Fetele, care făceau inele din gâturi de sticle, nu își dădeau comenzi. Ele făceau propuneri ce începeau cu „Hai să”:

– Hai să mergem lângă Subs and Suds [un bar-restaurant].
– Hai s-o întrebăm: „Mai aveți sticle?”
– Haide! Hai să mergem să facem rost.
– Haide! Hai să ne întoarcem toate, ca să le ținem în siguranță.
– Hai să le mutăm în primul rând pe astea.

Alte formule prin care fetele au propus activități au fost: „O să” („O să facem o veritabilă expoziție de inele.”), „Am putea” („Am putea să ne folosim de un burlan de scurgere [pentru a șlefui suprafața de sticlă a inelelor]”), „Poate” („Poate reușim să le tăiem așa.”) și „Trebuie” („Trebuie să mai găsim niște sticle.”). Toate acestea sunt modalități de a influența acțiunile celorlalți fără a le spune ce să facă. În același timp, accentuează identitățile fetelor ca membre ale unei comunități.

Copiii pot fi influențați de stilurile părinților, la fel cum adulții sunt influențați de ce au învățat în copilărie. Psihologul Jean Berko Gleason a studiat cum vorbesc părinții cu copiii lor mici și a descoperit că tații le dau mai multe comenzi copiilor decât mamele – și chiar mai multe comenzi fiilor decât fiicelor. Sociolingvistul Frances Smith a observat un tipar asemănător în situațiile în care se vorbește în public. Examinând exercițiile pentru predică ale studenților, bărbați și femei, de la un seminar baptist, a descoperit că atunci când, în interpretările lor, făceau trimitere la capitole și versete, bărbații dădeau frecvent ordine publicului, precum: „Ascultați cu atenție ce voi citi din capitolul șapte, Evanghelia după Luca”. Femeile, pe de altă parte, rosteau foarte rar imperative, având tendința să invite audiența să participe, prin îndemnuri de genul: „Haideți să revenim la versetele cincisprezece și șaisprezece”.

Având în vedere acest tipar, Nathan nu este deplasat atunci când interpretează

expresia „Hai să” drept echivalentul unui ordin. În definitiv, *este* o cale de a-i determina pe alţii să facă un anumit lucru. Şi totuşi, şi Diana are dreptate când spune că partenerul ei nu ar trebui să se simtă constrâns. Diferenţa se găseşte în structurile sociale fundamental diferite ale fetelor şi băieţilor şi ale femeilor şi bărbaţilor. În ordinea ierarhică pe care băieţii şi bărbaţii o descoperă sau în care simt că se plasează, statutul superior este într-adevăr obţinut atunci când ordoni altora ce să facă, dar şi prin refuzul de a accepta să ţi se spună ce să faci. Aşadar, odată ce Nathan a interpretat acel „Hai să” folosit de Diana drept o cale prin care ea îi spune ce vrea ca el să facă, pasul următor este să i se opună. Dar fetele şi femeile descoperă sau simt că se găsesc într-o comunitate ameninţată de conflict, astfel că formulează cerinţe şi propuneri mai degrabă decât ordine, pentru ca restul să poată exprima alte preferinţe fără a provoca o confruntare. Nefiind obişnuite ca interlocutorii să încerce să le înfrângă voinţa doar pentru a-şi întări o poziţie dominantă, fetele nu învaţă să se opună cererilor altora din principiu şi nici nu se aşteaptă ca alţii să se opună din principiu la ale lor.

Nu înseamnă că femeile nu vor ca lucrurile să se facă după bunul lor plac, ci că nu vor să obţină asta cu preţul conflictului. Ironia interacţiunilor de genul celor dintre Diana şi Nathan este că diferenţele dintre stilul bărbaţilor şi cel al femeilor le zădărnicesc eforturile. Tocmai mişcările pe care le fac femeile pentru a evita confruntările au efectul de a stârni aceste conflicte, în conversaţiile cu unii bărbaţi. Dacă bărbaţii percep că cineva încearcă să îi determine să facă ceva, fără să exprime asta în mod deschis, se simt manipulaţi şi ameninţaţi de un inamic ce se dovedeşte cu atât mai nociv, cu cât nu îşi prezintă deschis intenţiile.

„Eu o să fiu doctorul, iar tu copilul”

Aceste diferenţe în abordările conflictului au multe alte ramificaţii şi în modurile de a vorbi. În studiul ei despre jocul copiilor, Sachs a descoperit că, atunci când băieţeii se jucau de-a doctorul, „Eu o să fiu doctorul” era exprimarea normală. Băieţii voiau să ia rolul doctorului în 79% din timp şi aveau adesea discuţii îndelungate despre cine ar trebui să joace rolul de statut superior. Alţi cercetători au găsit tipare similare. Lingvistul Elaine Anderson a studiat preşcolari în vreme ce se jucau cu marionete de-a doctorul şi pacientul. Şi ea a descoperit că băieţii voiau să joace rolul superior ca statut al doctorului şi că, în general, refuzau să fie pacientul sau copilul. Fetele voiau să fie doctorul doar o treime din timp; de cele mai multe ori ele îşi doreau să fie pacientul, copilul sau mama.

În studiul lui Sachs, în marea majoritate a cazurilor, băieţii îşi spuneau unii altora ce roluri să ia („Haide, fii tu doctorul.”). Fetele însă se întrebau de obicei unele pe altele ce rol îşi doresc („Vrei să fii tu pacientul câteva minute?”) sau făceau o propunere comună („Eu voi fi sora, şi tu doctoriţa.”; „Acum putem fi

amândouă doctorițe.”; „Amândouă putem fi bolnave.” sau „Bine, eu voi fi doctorița pentru copilul meu, și tu vei fi doctorița pentru copilul tău.”). Multe dintre aceste propuneri, pe lângă faptul că evită confruntarea sau comenzile date altora, sunt modalități creative de a menține egalitatea statutului fetelor.

Oare aceste studii experimentale, în care copiii se jucau într-un cadru impus, reflectă felul în care se joacă copiii în cadrele naturale? Dovezi că răspunsul este afirmativ se găsesc într-un articol scris de un tată, Rodger Kamenetz, care începe:

> Fiica mea Anya, de șase ani, și prietena ei Rosemary, de șapte ani, se jucau împreună în camera Anyei. Ușa era întredeschisă și, când am auzit niște sunete asemănătoare gânguritului, am aruncat o privire și am văzut că fiecare copil ținea în brațe o păpușă pe care o legăna. „Acum schimbă-ți copilul”, i-a spus Rosemary Anyei, „și eu o să îl schimb pe al meu”.

Citind asta, m-a izbit simetria jocului fetelor. Rosemary a propus ca amândouă să se angajeze în aceeași activitate, în același timp. În loc să încerce să o plaseze pe Anya în rolul copilului, inferior ca statut, a rezervat acest rol pentru păpușile care nu pot protesta.

Structuri sociale diferite

Căile diferite prin care fetele și băieții încearcă să își influențeze unii altora comportamentul reflectă – și creează – structuri sociale diferite. În pregătirea pentru lupta lor cu praștiile, băieții din studiul lui Goodwin au arătat că exista o organizare ierarhică: liderii le spuneau celorlalți ce să facă. A da ordine și a-i face pe ceilalți să le urmeze era calea prin care unii băieți reușeau să devină și să rămână lideri. Prin definiție, o comandă îl distinge pe vorbitor de cel căruia i se adresează și îl încadrează ca având mai multă putere. În schimb, grupurile de fete erau organizate într-un mod egalitar; conform lui Goodwin, „în realizarea unei sarcini, chiar și în rândul copiilor de patru și de cinci ani, toate fetele participau împreună la luarea deciziilor, cu o minimă negociere de statut”. Încadrând propunerile cu „Hai să” și „O să”, fetele arătau că grupul lor este o comunitate, și conformarea la propuneri avea să ducă la creșterea puterii comunității, nu a puterii individuale a persoanei care făcuse sugestia.

Mai mult, băieții nu ofereau, de regulă, motive pentru cererile lor, altele decât propria dorință. De exemplu, un băiat care și-a atribuit un rol de conducere a făcut cereri de genul:

> – PATENTUL. VREAU PATENTUL!
> – Ascultă, omule. Vreau acum cleștele de tăiat sârma.

Dar fetele dădeau motive pentru sugestiile lor:

> SHARON: Știi, trebuie să le *curățăm* mai întâi.
> PAM: Știu.
> SHARON: Pentru că au bacterii.
> PAM: Spală-le și fă-le ce trebuie să le faci în caz că au bacterii pe ele.

Prin faptul că *nu* își justificau cererile, băieții întăreau ordinele date ca mutări într-un concurs. Ascultarea indica supunere față de autoritatea liderului, deși supunerea este un act de cooperare în măsura în care întărește fără poticneli activitatea grupului. Însă metodele fetelor de a obține ceea ce voiau funcționau diferit. Nu doar că ofereau motive, dar acestea erau spre binele tuturor: sticlele trebuiesc spălate, ca nici una să nu fie afectată de bacterii. Când Pam a colaborat, transmițând mai departe sugestia și motivul oferit de Sharon, părea mai degrabă să participe la luarea deciziei decât să urmeze ordine. Asta nu înseamnă totuși că nu poate să existe un tipar în care sugestiile uneia tind să fie ascultate sau că aceea ale cărei sugestii sunt ascultate frecvent nu poate să simtă o satisfacție personală și să câștige prestigiu în cadrul grupului.

Structurile sociale diferite pe care băieții și fetele le menținеau se potriveau cu genul de activități pe care le preferau. Băieților le plăcea în mod deosebit să joace jocuri competitive, precum fotbal sau baschet. Chiar și în cazul unor activități care, prin natura lor, nu sunt competitive, băieții se împărțeau în echipe, pentru a facilita competiția. Fetele nu erau foarte interesate de sporturi și de jocuri organizate. Ele preferau activități care să cuprindă tot grupul, ca săritul corzii sau șotronul.

Goodwin a descoperit că băieții se evaluau în funcție de îndemânarea lor la diferite activități și adesea se lăudau și făceau paradă cu priceperile și bunurile lor. Asemenea băieților din studiul lui Sachs, care se certau cine să fie doctorul, băieții preadolescenți și adolescenți din studiul lui Goodwin aveau discuții în contradictoriu despre statut – cine e mai priceput și cine să aibă puterea de a le spune celorlalți ce să facă. Fetele erau interesate de cum apar în ochii altora, de relațiile lor cu ceilalți și de ce spun alții despre ele. În timp ce băieții se lăudau că sunt mai buni, o fată care a avut o atitudine superioară a fost criticată că „se laudă” sau că „se dă mare”.

Băieții nu doar și-au dat ordine, ci s-au și insultat și s-au amenințat. Dacă îi nemulțumea ceva la un alt băiat, erau înclinați să o verbalizeze în prezența lui. Nemulțumirile fetelor erau în mod obișnuit dezvăluite în absența acuzatei.

Preferința fetelor pentru evitarea confruntării directe du-cea la un comportament care, în mod tradițional, este văzut ca negativ – vorbitul pe la spate. Exprimând această perspectivă negativă, un bărbat a remarcat că fetele sacrifică sinceritatea de dragul armoniei. Acuzația de „nesinceritate” este un loc comun în comunicarea transculturală, din cauză că indivizi diferiți din punct de vedere cultural nu vorbesc în moduri care sunt considerate a fi adecvate. Declanșarea unei confruntări directe prin exprimarea unor critici poate să li se pară „sinceră” celor care văd confruntarea ca pe ceva ce accentuează camaraderia. Dar, într-un sistem în care confruntarea determină fisuri, ea nu este

deloc „sinceră”, de vreme ce exprimarea directă a criticilor şi declanşarea unei certe trimite metamesajul că persoana respectivă vrea să slăbească legăturile de prietenie.

„Nu ai spus de ce”

Aceste diferenţe în ceea ce experimentează copiii duc la aşteptări, presupuneri şi atitudini diferite, care complică mult conversaţiile adulţilor. De exemplu, cearta următoare a apărut din cauză că femeia se aştepta să audă motive de la un bărbat care nu avea obiceiul să le ofere. Maureen şi Philip încercau să stabilească o dată pentru organizarea unei petreceri.

MAUREEN: Singurul weekend liber pe care se pare că îl avem e cel începând cu zece octombrie.
PHILIP: Atunci are loc deschiderea sezonului de vânătoare.
MAUREEN: Hai s-o stabilim pentru sâmbătă sau duminică seara.
PHILIP: Bine, atunci să fie sâmbătă.
MAUREEN: Nu ţi-ai dori să poţi vâna până mai târziu în prima zi de vânătoare?
PHILIP: [*Enervat*] *Am spus* sâmbătă, deci înseamnă că aia e ziua pe care o prefer.
MAUREEN: [*Şi ea enervată acum*] Eu mă gândeam să-ţi fie bine. Nu ai dat nici un motiv pentru alegerea zilei de sâmbătă.
PHILIP: O să fiu la vânătoare joi şi vineri, aşa că îmi închipui că până sâmbătă seara o să mă satur.
MAUREEN: De ce nu spui aşa?
PHILIP: Nu mi s-a părut necesar. Şi întrebările tale mi se par foarte sâcâitoare.
MAUREEN: Mie răspunsurile tale mi se par jignitoare!

Cum Philip nu a oferit un motiv pentru alegerea zilei de sâmbătă, Maureen a presupus că el se conforma la ceea ce percepea ca fiind preferinţele ei, aşa cum ar fi făcut ea – de fapt, aşa cum făcuse ea. Maureen a vrut să-i spună că nu era necesar şi s-a simţit rănită de obiecţiile lui, când, de fapt, ea se gândise la el. Lui Philip, faptul că i-a cerut să spună un motiv i-a dat senzaţia că trebuie să dea socoteală pentru timpul său. El presupunea că indivizii îşi văd propriile interese, astfel că percepuse agitaţia ei în interesul lui drept sâcâitoare. Încercările lui Maureen de a ameliora un potenţial conflict de interese au declanşat, de fapt, un conflict.

O ceartă în toată regula

Diferenţele în atitudinile faţă de conflictul însuşi apar în conversaţiile zilnice. Gail urăşte să se certe. Dacă Norman se enervează şi ridică vocea, ea se supără foarte tare. „Nu pot să vorbesc cu tine dacă ţipi”, spune ea. „De ce nu putem să discutăm asta ca nişte oameni maturi?”, reacţionează Norman, care nu poate să înţeleagă atitudinea ei. Pentru el, a putea să te cerţi cu cineva este o dovadă de intimitate. În schimb, consideră o năpastă nesfârşitele discuţii monotone pe care ea le vede drept un semn de intimitate. Acestea, pur şi simplu, îl epuizează, în timp ce, după o ceartă în toată regula – care pe ea o face să se simtă epuizată şi înfrântă –, el se simte bine. El se raportează la astfel de certuri ca la o formă de

luptă ritualică și le consideră ca un semn de apropiere, de vreme ce doar cei foarte apropiați se ceartă astfel.

Multe culturi ale lumii văd certurile ca pe un semn agreabil de intimitate și ca pe un joc. În Grecia, americanii au adesea sentimentul că asistă la o ceartă, când aud fără să vrea o conversație prietenească mai aprinsă decât ar fi o astfel de conversație dacă interlocutorii ar fi americani. Lingvistul Deborah Schiffrin a arătat că, în conversațiile evreilor – atât bărbați, cât și femei – din clasa muncitoare din Philadelphia, proveniți din Europa de Est, cearta prietenească era o modalitate de socializare. Lingvistul Jane Frank a analizat conversația unui cuplu evreiesc care avea tendința să adopte în public poziții argumentative opuse. Dar ei nu se certau. Ei puneau în scenă un fel de ring de antrenament public în care ambii luptători erau de aceeași parte.

Grecii arată de multe ori că le pasă de cineva spunându-i ce să facă. O grecoaică aflată la studii în Statele Unite le-a surprins și le-a deranjat pe colegele ei de cameră, punându-le întrebări de genul: „De ce ții ușa de la frigider deschisă așa mult timp?” și „De ce mănânci așa puțin? Trebuie să mănânci mai mult”. Aceste întrebări, obișnuite în Grecia, ar fi considerate acolo o manifestare a grijii și o dovadă de implicare. Pentru americani, ele sunt băgăcioase și critice. Colegele ei americance au reacționat numind-o „Mami”. Ceea ce ea intenționase să fie un semn de afecțiune a fost luat drept o manifestare de statut caracteristică mamelor când vorbesc cu copiii.

Sociologii William Corsaro și Thomas Rizzo au studiat copii cu vârste între doi și patru ani de la grădinițe americane și italiene. Ei au descoperit că una dintre activitățile preferate ale copiilor italieni era să se implice într-un fel de dezbatere aprinsă, pe care italienii o numesc *discussione*, dar pe care americanii ar considera-o ceartă. Cercetătorii au descris o situație obișnuită dintr-un exercițiu care se făcea de mai multe ori pe săptămână, când copiii trebuiau să deseneze în liniște cu carioci. Un băiat, Roberto, lasă să se înțeleagă că este în căutarea unei carioci roșii. Asigurându-se că toți cei de la masă îl privesc, testează și dă la o parte toate cariocile roșii de pe masa lui, apoi se ridică și ia una de pe altă masă. Copiii de la cealaltă masă fie nu observă, fie, mai probabil, *se prefac* a nu observa. Dar, după puțin timp, o fată de la acea masă, Antonia, întreabă cu voce tare: „Unde e carioca roșie?” Apoi se face că o caută într-un mod exagerat și se arată nemulțumită de cariocile pe care ea și colegii ei de la masă le găsesc.

Urmează drama, pe care Corsaro și Rizzo o descriu astfel:

> Antonia se lovește cu palma peste frunte și strigă: „Ne-au jefuit!”
>
> Această exclamație pune simultan mai multe lucruri în mișcare. Roberto își ridică privirea de la ce desena și zâmbește către ceilalți copii de la masa lui. Toți îi surprind privirea și îi zâmbesc înapoi, arătând că știu ce este pe cale să se întâmple. În același timp, mai mulți dintre copiii de la a treia

masă privesc către masa Antoniei, apoi rapid spre cea a lui Roberto. În cele din urmă, la masa Antoniei, Maria sare în picioare, arată spre Roberto şi strigă: „Roberto a luat-o!” Imediat, Antonia, Maria şi alţi câţiva copii se îndreaptă spre masa lui Roberto. Exact când ajung acolo, o fată de la masă, Luisa, înşfacă şapte sau opt carioci (inclusiv pe cea luată de Roberto) şi le ascunde sub masă, în poala ei. Odată ajunsă la masă, Antonia îl acuză pe Roberto că a furat carioca roşie. El neagă, provocându-i pe Antonia şi pe ceilalţi să descopere carioca furată. În timp ce Antonia şi Maria încep să caute carioca roşie, Bruna, susţinută de alţi câţiva copii de la masa a treia, intră în dispută, afirmând că Roberto a furat într-adevăr carioca şi că Luisa o ascunde. Luisa strigă: „Nu, nu e adevărat!”, dar Antonia bagă mâna sub masă şi dă de cariocile pe care le ascunde Luisa. În acest punct, se iscă o avalanşă de strigăte, gesturi, înhăţări şi împinsături, şi educatorii sunt nevoiţi să intervină din nou şi să liniştească spiritele.

Aceşti copii nu se ceartă din cauza unei carioci roşii; cariocile sunt mai mult decât suficiente. După cum spun Corsaro şi Rizzo, ei pur şi simplu preferă să se certe decât să deseneze. Afirmaţie valabilă atât pentru băieţii, cât şi pentru fetele de la grădiniţa italiană.

A lupta pentru prietenie

O *discussione* dură – o ceartă zgomotoasă pentru amuzament – este atât pe placul băieţilor, cât şi al fetelor de la grădiniţa italiană. Băieţii americani şi fetele americane nu sunt la fel în ceea ce priveşte atitudinea lor faţă de conflict. Este mult mai probabil ca băieţii să exprime şi să creeze afiliere prin opoziţie. Tachinarea este o cale prin care băieţii, adoptând o poziţie polemică, le arată fetelor afecţiune. Un exemplu des întâlnit este scena clasică în care un băiat o trage de codiţe pe fata pe care o place. Nu cunosc nici o fată căreia să-i fi plăcut să fie trasă de codiţe, dar, dacă unei fete îi place de un băiat, se poate să prefere să fie agresată, în loc să fie ignorată. Exact aşa s-a întâmplat cu Eva Hoffman, o poloneză care îşi aminteşte de Marek, prietenul ei din copilărie, în cartea *Lost in Translation* („Rătăciţi printre cuvinte”):

> Sunt îndrăgostită de el. Nu pot sta la distanţă de el, chiar dacă uneori îmi joacă renghiuri băieţeşti răutăcioase. A lăsat să cadă un dicţionar enorm în capul meu când am trecut prin faţa ferestrei lui şi, o dată, a încercat să mă bage într-o groapă în pădure, care se pare că a fost lăsată aici de germani şi ar putea să mai aibă nişte mine în ea.

Joaca lui Marek putea fi letală. Cu toate acestea, îşi aminteşte Hoffman, „Vorbim fără încetare unul cu celălalt, şi în jocurile noastre cu ceilalţi copii formăm o echipă”. De fapt, „în ciuda acestor jocuri riscante pe care le jucăm între noi, am un sentiment profund că puterea lui fizică mai mare are rolul de a mă proteja”.

Pentru băieţi şi bărbaţi, agresiunea nu exclude prietenia. Dimpotrivă, este o modalitate bună de a începe o interacţiune şi de a crea apropiere. O femeie mi-a vorbit despre surpriza pe care a avut-o când a mers să asiste la un joc de baschet la Universitatea din Michigan împreună cu un grup mixt de studenţi. Deşi biletele lor erau cu loc, practica obişnuită printre studenţii acestei universităţi era

ca spectatorii să se aşeze unde nimereau – primul venit, primul servit. Urmând aceste reguli nescrise, studenţii au ocupat locurile din primul rând de la balcon. În scurt timp, a sosit un grup de bărbaţi de la Universitatea de Stat din Michigan, cărora li se părea normal să se aşeze pe locurile menţionate pe biletele lor. Găsind oameni pe locurile lor, le-au cerut să se ridice. Când aceştia au refuzat să elibereze locurile, s-a iscat o ceartă vehementă, în care bărbaţii din cele două grupuri s-au acuzat şi s-au ameninţat reciproc, iar femeile s-au făcut mici pe scaunele lor. După o vreme, cei veniţi ultimii s-au mulţumit cu locurile de lângă cele disputate. Apoi, bărbaţii care tocmai fuseseră implicaţi într-o dispută verbală aprinsă au început o discuţie prietenoasă despre echipe şi şcoli şi despre jocul ce urma să înceapă. Femeile au amuţit de uimire. Ele nu ar fi început niciodată o asemenea ceartă, dar îşi închipuiau că, dacă ar fi făcut-o, ar fi devenit inamice pe viaţă, nu prietene într-o clipită.

Posibilitatea ca o ceartă să fie o cale de a genera prietenia, mai degrabă decât de a o exclude, m-a izbit ca o revelaţie când am citit transcrierile din studiul realizat de Corsaro şi Rizzo. Pentru mine, examinarea comportamentului băieţilor de grădiniţă a fost ca şi cum aş fi privit într-o lume străină. Aici, de exemplu, este un episod petrecut între preşcolari americani:

> Doi băieţi (Richard şi Denny) se jucau cu un arc Slinky pe scara care ducea la camera de joacă de la etajul grădiniţei lor. În timpul jocului, alţi doi băieţi (Joseph şi Martin) intră şi rămân la baza scărilor.
> DENNY: Pleacă!
> [*Martin iese în fugă, dar Joseph rămâne şi apoi urcă jumătate din scări.*]
> JOSEPH: Sunt cam mari papucii ăştia.
> RICHARD: **Îi trag un pumn exact în ochi.**
> JOSEPH: **Îţi trag un pumn fix în nas.**
> DENNY: **O să-i trag una cu pumnul meu mare.**
> JOSEPH: **O să… o să… o să…**
> RICHARD: **Şi o să se tot dea peste cap până la baza scărilor.**
> JOSEPH: **O… o… o să... Aş putea să vă scot ochii cu pistolul meu. Am un pistol.**
> DENNY: **Un pistol! O să... chiar dacă…**
> RICHARD: **Şi eu am pistol.**
> DENNY: **Şi eu am pistoale, şi ale mele sunt mai mari decât al tău** şi iese caca pe ţeavă. Chiar caca.
> [*Toţi cei trei băieţi râd la replica lui Danny referitoare la excremente.*]
> RICHARD: **Acum pleacă.**
> JOSEPH: **Nu. O să-ţi spun să-ţi pui… pistolul pe păr, şi caca o să-i vină lui direct pe faţă.**
> DENNY: Aşa…
> RICHARD: **Şi Slinky o să te plesnească peste faţă.**
> DENNY: **Şi pistolul meu va trage…**

Până aici, Richard şi Denny păreau implicaţi într-un schimb dur de cuvinte cu Joseph, care a încercat să le întrerupă jocul cu arcul Slinky. Denny face trecerea spre un ton de glumă vorbind despre caca, ceea ce îi face pe toţi băieţii să râdă, dar continuând să se ameninţe. Corsaro şi Rizzo descriu ce s-a întâmplat în

continuare:

> În acest moment intră o fată (Debbie), spune că este Batgirl şi întreabă dacă l-au văzut pe Robin. Joseph zise că el este Robin, dar ea spune că este în căutarea unui alt Robin, apoi fuge. După ce Debbie pleacă, Denny şi Richard merg în camera de joacă, şi Joseph îi urmează. Din acest moment şi până la sfârşitul episodului, cei trei băieţi se joacă împreună.

După o ceartă aprinsă în care s-au ameninţat unul pe altul că se lovesc, se împuşcă şi se bat cu arcul Slinky, cei trei băieţi s-au jucat împreună prietenește. Nu doar că cearta nu le-a împiedicat joaca împreună, dar chiar a facilitat-o. Eu bănuiesc că Joseph a vrut să pornească cearta ca să se apropie de ceilalţi băieţi, şi implicarea în cearta cu Joseph a fost metoda lui Denny şi a lui Richard de a-i uşura accesul în jocul lor.

A aduce împăcare

În acest episod de grădiniță este interesant şi rolul jucat de fată, Debbie. Apariţia ei ca Batgirl face ca disputa băieţilor să se încheie şi ca aceştia să înceapă să se joace împreună în mod pașnic. Debbie pare să intervină ca Batgirl, într-o misiune de pace.

Dacă băieţii creau o dispută, fata se abţine să-şi exprime dezacordul, deşi chiar nu e de acord cu cearta lor. Când Debbie spune că îl caută pe Robin, şi Joseph spune că el este Robin, ea nu răspunde: „Nu, nu eşti!” În schimb, îi acceptă premisa şi afirmă că este în căutarea unui alt Robin.

Rolul de pacificator al femeii apare din nou şi din nou. În scena următoare din povestirea *Volpone* de Jane Shapiro, o fiică îşi asumă rolul de pacificator într-o ceartă dintre mama şi fratele ei. Cearta se declanşează din cauza focalizării diferite a mamei şi a fiului pe intimitate şi pe independenţă în actul de manifestare a preocupării.

În această povestire, naratoarea îşi vizitează fiul, pe Zack, la facultate. El luase parte la un protest împotriva investiţiilor universităţii sale în Africa de Sud, dormind într-unul dintre numeroasele bordeie construite de studenţi în campus. La cina cu familia sa aflată în vizită (care îi cuprindea pe sora lui, Nora, pe tatăl lui, William, şi pe bunicul său, Pep), Zack spune că este nemulţumit din cauză că, spre deosebire de conducătorii altor universităţi, unde studenţii „*în mod obişnuit* sunt snopiţi în bătaie”, rectorul facultăţii sale îi tolerează şi chiar îi susţine pe studenţii protestatari, însă nu exercită presiuni asupra consiliului de conducere pentru ca investiţiile să fie oprite.

Iată vocea mamei lui Zack, care relatează povestea:

> După o pauză, am spus: „Îmi pare rău că nu reuşiţi să le atrageţi mai mult atenţia celor din conducerea universităţii, dar, din postura de mamă, uneori sunt foarte bucuroasă că nu eşti la Berkeley, sau altundeva, ca să fii în mod obişnuit snopit în bătaie”.
>
> Zack mi-a aruncat o privire stranie, iar Nora s-a lăsat pe spate şi m-a privit amuzată. „*Din postura de mamă*”, a spus ea. „De obicei încerci să nu spui asta.”

Lăsându-se pe spate și amintindu-i mamei că, de regulă, se străduiește să nu folosească sintagma „din postura de mamă”, Nora pare să încerce să o devieze de la discuția pe care a început-o. Dar naratoarea continuă, cu rezultate dezastruoase:

> Am spus: „Ei bine, ideea e că în inima mea se dă o luptă. Bineînțeles că te susțin, și sunt mândră de tine, și cred că este foarte important să-ți respecți principiile, și evident că nu vreau să încerc să-i împiedic pe copiii mei să acționeze independent și să facă numai ce consideră ei că e bine. În același timp, o parte din mine îmi spune că nu vreau nici în ruptul capului să fii snopit în bătaie”. Deși ușor artificial, ceea ce am spus mi s-a părut că a sunat suficient de rezonabil încât să fie inatacabil. William mă susținea, încuviințând din cap cu un aer absent. „Este un conflict pe care încă nu l-am rezolvat”, am spus, „și…”
>
> Ar fi destul de irelevant, mamă, dacă ai vrea să încerci să ne împiedici să „acționăm” într-un anume fel, a spus Zack. Suntem oameni. Deja „acționăm”. Este drăguț că te străduiești să consideri intervenția ta ca fiind una „liberală”, dar ideea ta, mamă, cum că ar trebui *să ne lași* să procedăm într-un anumit fel, este… cumva, nu știu, nu tocmai adecvată.

William intervine atunci în apărarea soției sale, încercând să-și disciplineze fiul, și atât tatăl, cât și fiul se înfurie. Nora intervine ca să disipeze mânia și să readucă starea de prietenie între ei:

> Nora s-a aplecat și și-a pus mâna pe antebrațul lui Pep, spunând: „Haideți, dragilor”.
>
> A apărut o pauză, în care Nora s-a întins peste masă, spre farfuria lui Zack, și a cules ultimul crevete, întrebându-l cu o voce caldă: „Îl vrei?” El a încuviințat din cap. Nora a ținut în sus crevetele înainte să-l bage în gură. „Este, cu siguranță, un crevete din Vermont”, a spus ea. I-a zâmbit strengărește lui Pep și a adăugat: „Acestui crevete îi pare rău pentru tot”.

Cum gluma nu își face efectul, Nora încearcă o abordare directă, îmblânzită de folosirea unui apelativ care amintește de legătura ei strânsă cu Zack: „Ei haide, Z”.

Reacția furioasă a lui Zack o ia prin surprindere pe mama lui. Ea crede, în spiritul conexiunii și al preocupării, că arată că îi pasă de el, dar el interpretează comentariile ei în spiritul statutului și al controlului: dacă ea îi permite să acționeze pe cont propriu, atunci autonomia lui nu este reală, ci acordată de către ea. Contestând superioritatea implicată de atitudinea protectoare, Zack reacționează la încadrarea lui drept copil al ei. Tatăl a încercat să liniștească conflictul printr-o demonstrație de forță, accentuând statutul inferior al lui Zack: îi spune băiatului să nu îi vorbească astfel mamei sale. Dar fiica, manifestând afecțiune, ia rolul pacificatorului, încercând să-l scoată pe Zack din starea lui de mânie.

„Nu ești de aceeași părere?”

Rolul pacificatorului reflectă tendința generală între femei de a căuta să cadă de acord. Când Marge îi dezvăluie lui John un gând de-al ei sau un comentariu făcut de altcineva, John răspunde adesea prin sublinierea slăbiciunii poziției respective sau oferind o perspectivă alternativă. Aceasta o face pe Marge să se simtă ușor

inconfortabil. Odată, i-a redat un comentariu făcut de altcineva, dar care era în concordanţă cu un punct de vedere pe care John însuşi îl susţinuse cu câteva zile în urmă. Era sigură că el avea să spună: „O, da. Aşa este”. De fapt, principalul motiv pentru care a repetat remarca a fost dorința de a-l mulţumi pe John, prin susținerea poziției lui. Dar, spre surpriza și nemulţumirea lui Marge, John a susținut acum punctul de vedere contrar. Chiar și atunci când era sigură că însămânțează consens, a cules o recoltă de dezacord. Pentru John, susținerea unui punct de vedere diferit constituie o contribuție mai interesantă decât gândul de a cădea de acord. Dar Marge resimte neplăcut dezacordul lui, pentru că introduce o notă de ceartă în conversație.

Pentru Marge, dezacordul poartă metamesajul amenințării la adresa intimității. John nu vede dezacordul ca pe o amenințare. Dimpotrivă, consideră că posibilitatea de a-și exprima dezacordul este un semn de intimitate. Un bărbat mi-a explicat odată că simte că este de datoria lui ca, atunci când cineva exprimă un punct de vedere, să se situeze de partea opusă; dacă cineva se plânge de comportamentul altcuiva, el simte că ar trebui să explice care ar putea fi motivele acelei persoane de a se comporta așa cum o face. Când cineva adoptă o poziție, el simte că trebuie să ajute la explorarea acesteia, încercând să găsească fisuri și luându-și rolul de avocat al diavolului pentru opinia contrară. Procedând astfel, el simte că acordă sprijin – și într-un fel chiar o face, dar este o susținere modelată pe o atitudine de opoziție, o atitudine mai așteptată și mai apreciată de bărbați decât de femei.

Apariția provocatorului

Și această diferență dintre abordarea consensului și a provocării apare în structurile educative. Un coleg i-a pus pe studenții de la cursul său de lingvistică să citească volumul meu, *That’s Not What I Meant!*, ca material de studiu. Apoi le-a dat ca temă să conceapă întrebări pentru mine și mi-a trimis douăsprezece dintre acestea, cărora să le răspund. Dintre cei doisprezece studenți ale căror întrebări mi-au parvenit, zece erau femei și doi bărbați. Toate cele zece întrebări ale femeilor urmăreau susținerea sau explorarea, cereau clarificări, explicații ori informații personale. De exemplu, ele mă întrebau: „Puteți explica mai mult…?”, „Mai puteți da un exemplu?”, „Diferențele sunt biologice sau sociale?”, „De unde vă luați exemplele?”, „Cum se va schimba societatea dacă toată lumea vă va accepta ideile?”, „De ce v-ați căsătorit cu soțul dumneavoastră?” Cele două întrebări de la bărbați erau provocatoare. Unul, în esență, a întrebat: „Cartea dumneavoastră are o componentă psihologică puternică. De ce ați respins felul în care un psiholog v-a pus întrebări la seminarul dumneavoastră?” Celălalt a întrebat: „Nu se încadrează mai ușor o

mare parte din materialul cărții dumneavoastră în zona retoricii și a comunicării, decât în cea a lingvisticii?”

Am fost încântată de întrebările femeilor, în vreme ce ale bărbaților mi s-au părut obraznice. I-am povestit și soțului meu despre deosebirile pe care le-am remarcat. „A fost un aranjament”, a comentat el. „Cum așa?”, am întrebat. „Ei bine”, a răspuns el, „profesorul le-a spus: «Aveți ocazia acum – iată expertul». A fost un aranjament menit să te provoace”. Situația era din nou aceeași: și lui i s-a părut naturală provocarea expertului. Eu, asemenea femeilor de la acest curs, gândesc că posibilitatea de a avea un contact cu un expert reprezintă o șansă de a învăța lucruri mai profunde și de a realiza contacte personale.

Care este atunci „semnificația” unei provocări? Eu am văzut întrebările bărbaților ca pe încercări de a-mi submina autoritatea. Amândouă păreau să spună: „Nu ești cu adevărat un lingvist” și, mai mult, unul dintre ei a pus sub semnul întrebării interpretarea unui exemplu pe care chiar eu îl dădusem. Nu mi-a plăcut asta. Mi-au plăcut mai mult întrebările femeilor, fiindcă am simțit că îmi întăresc autoritatea. Nu m-a deranjat întrebarea indiscretă despre căsătoria mea, care mi-a permis ca răspunsul oferit să fiu ambiguu și amuzant, dar provocarea poate să fie o formă de respect. Un coleg bărbat a comentat că întrebările de tip „softball” sunt fără sens când există o chestiune serioasă. Susținând un punct de vedere similar, un alt coleg bărbat a comentat, referitor la o recenzie oarecum critică pe care o făcuse unei cărți: „Într-un sens, îl respecți pe cel (sau pe cea, da) cu care te iei la trântă”. Mi s-a părut interesant că amândoi au ales metafore adversative – din sport sau din lupte – pentru a explica de ce provocarea este, în mod evident (pentru ei), constructivă într-o interacțiune academică. Cred că nu sunt o excepție în rândul femeilor fiindcă văd provocările ca reale, nu ca manifestări ritualice, și că le iau, personal, ca încercări de a-mi submina autoritatea, mai degrabă decât ca manifestări de susținere făcute prin „luarea la trântă” cu mine. Acum mi se pare într-adevăr că tinerii care mi-au pus întrebări provocatoare voiau să interacționeze cu mine la un nivel intelectual. Dar ei au căzut într-o prăpastie „transculturală”. Mie nu îmi place să „mă iau la trântă” când mă simt provocată personal, deși cu siguranță îmi plac discuțiile intelectuale, dacă simt că autoritatea mea este respectată. Aș fi apreciat întrebările lor dacă ar fi fost formulate diferit: „Ați putea să explicați mai mult de ce ați obiectat la comportamentul psihologului din exemplul dumneavoastră?” și „Ați putea să spuneți mai multe despre relația dintre munca dumneavoastră și domeniul retoricii și al comunicării?” Iată o modalitate prin care mi-au fost adresate întrebări similare: „Sunt de acord cu dumneavoastră, dar mă blochez când trebuie să le răspund oamenilor care mă întreabă de ce intră în sfera lingvisticii ceea ce fac. Cum le răspundeți unora de genul acesta?” Cineva care

formulează astfel întrebările transmite aceeaşi informaţie, dar adoptă poziţia unui aliat mai degrabă decât a unui adversar.

A te lupta pentru a împăca

De când am recunoscut aceste tipare, am fost surprinsă de cât de des invocă bărbaţii tema agresiunii pentru a realiza obiective de afiliere. De exemplu, un vorbitor invitat la unul dintre cursurile mele a vrut să susţină faptul că un comportament aparent straniu poate să aibă multe explicaţii diferite. Pentru a-şi ilustra ideea, a spus: „S-o luăm pe domnişoara de aici, din primul rând. Să presupunem că s-ar ridica brusc şi ar începe să o strângă de gât pe domnişoara de lângă ea”. Căutând un exemplu de comportament surprinzător, el s-a gândit întâmplător la un atac fizic.

Un alt bărbat era pe cale să înceapă un seminar cu aproximativ treizeci de oameni, aflaţi într-o sală în care ar fi încăput cincizeci. Publicul a ocupat locurile din spate, lăsând câteva rânduri goale în jurul vorbitorului. Cum rugămintea lui de a se muta mai în faţă nu a produs nici o reacţie, vorbitorul a recurs la o ameninţare în glumă: „Dacă nu vă mutaţi mai în faţă, când veţi pleca, vă voi urmări şi vă voi ucide”.

Un hipnotizor încerca să ajute o femeie să-şi aducă aminte cunoştinţele de japoneză, limbă pe care cândva o ştiuse bine, dar pe care o uitase de când devenise fluentă în chineză. După ce i-a indus o transă uşoară, i-a sugerat: „Imaginează-ţi că unii îţi vorbesc în japoneză, urmărind să te intimideze. Strigă la ei în japoneză: «Plecaţi de aici!»” În încercarea de a sugera o situaţie care declanşează implicare emoţională, hipnotizorul s-a referit la una foarte importantă pentru majoritatea bărbaţilor. Dar m-am întrebat – îndoindu-mă de asta – dacă are relevanţă pentru o femeie. Ulterior, urmărind să-şi explice abordarea, a spus: „Hai să vedem dacă putem pune japoneza să facă skanderbeg cu chinezoaica şi să învingă”.

Lup în blană de oaie

Dacă băieţii şi bărbaţii se folosesc adesea de opoziţii pentru a realiza apropieri, fetele şi femeile se pot folosi de o cooperare şi de o afiliere aparente pentru a intra în competiţie şi pentru a se critica. Goodwin a descoperit, de exemplu, că fetelor le plăcea în mod deosebit să sară coarda, fiindcă asta le permitea să numere câte sărituri făceau. Şi bârfa poate să arate concurenţă, dacă există rivalitatea de a fi primul care să afle ştirile.

Linda Hughes, specialistă în psihologia dezvoltării, arată echilibrarea subtilă a cooperării şi a competiţiei în rândul fetelor de clasa a patra şi a cincea, care se jucau un joc numit „*Foursquare*” [„Pătrăţică”]. În acest joc, fiecare dintre cei

patru copii care îl joacă stă într-un pătrat desenat pe pământ, în timp ce pasează o minge de la unul la altul. Cine ratează mingea, o lovește din afara pătratului sau o lasă să cadă de două ori este eliminat. Fata care greșește părăsește jocul, și următorul copil aflat la rând intră în locul ei. Deși în principiu joacă individual, în practică aceste fete jucau ca și cum ar fi fost pe echipe: încercau să le ajute pe prietenele lor să rămână în joc și să le elimine pe celelalte.

Hughes afirmă că fetele se jucau într-un sistem complex, care le cerea, după cum ele însele spun, să fie „drăguțe”, nu „rele”. Eliminarea cuiva era un lucru rău, dar nu *cu adevărat* rău dacă se făcea cu scopul de a fi drăguț cu altcineva – a ajuta o prietenă să intre în joc. Fetele trebuiau să fie în competiție, căci, dacă ar fi fost drăguțe să nu scoată pe nimeni din joc, ar fi dat dovadă de răutate față de toți ceilalți copii care așteptau la rând și care, în felul ăsta, nu ar fi reușit niciodată să joace. Dar competiția trebuia să se înscrie într-un cadru de cooperare. Așadar, de exemplu, o fată pregătită să lovească tare o minge și, prin asta, să elimine pe cineva putea să îi strige prietenei ei: „Sally, te bag acum!” Acest lucru înștiința pe toată lumea că nu voia să fie rea cu fata pe care o elimina, ci doar drăguță cu prietena ei.

Fetele au numit acest comportament impus „răutate drăguță”. I-au spus lui Hughes că nu le place să se joace cu băieții, pentru că ei pur și simplu voiau să elimine pe toată lumea.

Antropologul Penelope Brown prezintă exemple dramatice ale modului în care femeile Tenejapa folosesc acordul pentru a nu fi de acord. Femeile din această comunitate indiană mayașă din Mexic nu își exprimă deschis mânia și nu se ceartă. Dacă se simt mânioase, se manifestă refuzând să vorbească, să zâmbească sau să atingă. Atunci, cum inițiază un conflict în clipa când situația o cere – de exemplu, în justiție? Brown a filmat un proces care a avut loc în urma unui incident neobișnuit și scandalos, în care o tânără mireasă și-a abandonat proaspătul soț și s-a căsătorit cu alt bărbat. Familia mirelui a dat în judecată familia soției, pentru returnarea cadourilor pe care, în conformitate cu tradiția, i le dăduseră miresei.

Cele două familii le aveau ca reprezentante legale pe mama mirelui, respectiv a miresei. Când și-a spus fiecare punctul de vedere, cele două femei s-au certat aprig – fiind de acord una cu cealaltă pe un ton ironic și sarcastic. De exemplu, când mama mirelui a afirmat că i-a dat miresei o curea ce valora două sute de peso, mama miresei a răspuns: „Că doar n-o fi fost doar o sută!” Replica ei dădea de înțeles, la modul ironic, că valora doar o sută de peso. De asemenea, a ponegrit o fustă primită de fiica ei, spunând: „Poate că, până la urmă, era din lână adevărată, poate!” – insinuând ironic că fusta nu era făcută din lână autentică. Mama mirelui a replicat: „Poate că nici nu a fost scumpă”, ceea ce lăsa

să se înțelegă: „A fost scumpă!” Cealaltă a ripostat: „Cred că a fost, într-adevăr, tare scumpă”, sugerând sarcastic: „A fost un chilipir!”

Fiindu-le interzis să-și exprime direct mânia sau dezacordul, aceste femei de la țară se exprimau așa cum le era permis – folosind vocabularul politeții și al acordului. Acest exemplu dintr-o cultură exotică poate părea extrem, dar schema nu este atât de diferită de modul în care femeile moderne își ating uneori scopuri negative cu mijloace aparent pozitive. Toate modalitățile verbale de a fi „drăguță”, care se așteaptă de la o femeie, pot fi folosite atât pentru a răni, cât și pentru a vindeca.

O modalitate obișnuită de a răni pe cineva fără a da impresia că este un act intenționat este repetarea unei remarci critice făcute de altcineva, cu o introducere din categoria „Este-pentru-binele-tău”: „Cred că ar trebui să știi”. De exemplu, Hilda i-a spus lui Annemarie că, la un moment dat, cumnata ei a vorbit în fața unei camere pline de femei despre problemele pe care Annemarie le are cu fiul ei adolescent. Annemarie a fost devastată să afle că problemele ei de familie au constituit subiectul unei discuții publice. Cum nu putea să-i ceară soțului să nu i se mai destăinuiască surorii lui și nu voia să se certe cu cumnata ei, a simțit că nu îi rămâne decât să fiarbă înlăuntrul ei. Annemarie nu ar fi fost rănită dacă nu i s-ar fi spus, deci „prietena” ei Hilda a rănit-o, nu cumnata ei.

Pentru a înrăutăți situația, de fiecare dată când Annemarie se întâlnea cu Hilda, aceasta din urmă se zgâia la ea, plină de îngrijorare, și întreba: „Cum te simți? Cum s-au rezolvat lucrurile?” Asta a făcut-o pe Annemarie să se simtă ca o persoană cu probleme emoționale mai degrabă decât ca un părinte normal, al cărui copil avea probleme firești. Orice formă de susținere poate fi folosită pentru a submina. Grija profundă manifestată față de sentimentele celorlalți te poate încadra în poziția unui asistent social echilibrat și organizat, iar pe ceilalți în poziția de pacienți ai tăi.

Oferirea de sugestii folositoare poate să implice, indirect, o doză de criticism. De exemplu, o femeie numită Sarah i-a sugerat prietenei ei, Phyllis, că ar putea face ca vizita viitoare a părinților ei să fie mai ușor de suportat dacă i-ar caza la un hotel, în loc să-i primească în apartamentul cu un singur dormitor al lui Phyllis. În loc să-i aprecieze sfatul, Phyllis a simțit – corect – că Sarah o considera prea atașată de părinți.

Lauda poate să ne jignească serios, dacă ascunde o critică. De exemplu, afirmația „Noul tău prieten e extraordinar – nu e plictisitor, ca fostul” pare să fie o laudă la adresa noului prieten și, cu toate acestea, nu ai cum să nu simți palma dată fostului iubit. La fel, complimentul „Prezentarea pe care ai făcut-o a fost excelentă – mult mai ușor de urmărit decât cea de data trecută” te lasă cu viziunea oamenilor din public rămași total nedumeriți după ultima prezentare.

O altă cale prin care se pot strecura critici fără ca autorul lor să își asume responsabilitatea pentru ele este speculația atunci când este vorba despre motivele celorlalți. De exemplu, Patricia se întreba cu voce tare de ce nu o sunase un bărbat cu care se întâlnise. Lui Nadine i-a venit o idee: „Poate te-a considerat înfumurată pentru că i-ai zis că preferi să ți se spună Patricia, nu Patty”. Deși Patricia tot nu avea habar ce gândise bărbatul, a aflat ce credea Nadine despre faptul că își folosea numele întreg.

Mesaje și metamesaje în timpul certurilor

Deși este posibil ca femeile să evite să se certe la modul deschis, iar bărbații pot avea tendința să se certe în joacă, sunt multe situații în care bărbații și femeile au conflicte deschise, serioase, unii cu ceilalți. Adesea, astfel de certuri duc la frustrare nu doar în ceea ce privește subiectul disensiunii, ci și în privința stilului de a argumenta al celuilalt. Din nou, diferența dintre mesaje și metamesaje are o importanță esențială.

Un bărbat mi-a relatat următoarea conversație, pe care o vedea ca pe un bun exemplu pentru a ilustra frustrarea pe care o simțea când discuta în contradictoriu cu o femeie. Situația relatată a început cu faptul că ea l-a trezit în miezul nopții.

EL: Ce e?
EA: Te-ai întins pe tot patul.
EL: Îmi pare rău.
EA: Întotdeauna faci asta.
EL: Ce?
EA: Te folosești de mine.
EL: Stai puțin. Dormeam. Cum poți să îmi reproșezi ceva ce fac în timpul somnului?
EA: Ei bine, îți amintești atunci când…

Apoi, ea l-a luat la rost pentru situații din trecut, când se simțise ofensată.

Pentru acest cuplu era dificil să găsească un punct comun în disputa lor, pentru că se mișcau pe niveluri diferite. El vorbea la nivelul mesajului: se întinsese pe tot patul. Dar ea era focalizată pe nivelul metamesajului: felul în care dormea arăta că el se folosea în general de ea, că „se întinsese” prea mult în relația lor. Ea a profitat de ocazia acestei nemulțumiri concrete pentru a discuta despre tiparul comportamental reprezentat de aceasta. Lui i s-a părut incorect ca, pe baza acestei transgresiuni neintenționate, ea să scoată din joben un lung șir de evenimente trecute, așa cum fac magicienii în respectivul truc când scot multe batiste colorate înnodate.

Exact aceleași puncte de vedere, distribuite similar, caracterizează o conversație în romanul lui Anne Tyler, *The Accidental Tourist* [„Turist din întâmplare”]. Macon și Muriel trăiau împreună, dar Macon era căsătorit cu altcineva. Macon face o remarcă spontană despre Alexander, fiul lui Muriel:

– Nu cred că Alexander primeşte o educaţie potrivită, i-a spus într-o seară.
– A, este în regulă.
– L-am rugat să calculeze ce rest ne-au dat înapoi când am cumpărat azi laptele şi nu a avut nici cea mai vagă idee. Nici nu şi-a dat seama că trebuie să facă o scădere.
– Ei bine, e abia în clasa a doua, a spus Muriel.
– Cred că ar trebui să se mute la o şcoală privată.
– Şcolile private costă bani.
– Şi ce dacă? O să plătesc eu.
Muriel s-a oprit din prepararea cinei şi l-a privit.
– Ce vrei să spui? a întrebat ea.
– Poftim?
– Ce vrei să spui, Macon? Că îţi asumi o obligaţie?

Muriel continuă apoi şi-i spune lui Macon că trebuie să se hotărască dacă vrea să divorţeze de soţia lui şi să se însoare cu ea, căci nu poate să-şi înscrie copilul la o nouă şcoală, pentru ca apoi să îl retragă când, şi dacă, Macon revine la soţia lui. Conversaţia se încheie cu Macon spunând, uluit de turnura discuţiei: „Dar eu vreau doar ca el să înveţe să facă scăderi!”

Asemenea bărbatului şi femeii care se certau în toiul nopţii, Macon este preocupat de mesaj, chestiunea simplă a învăţării matematicii de către Alexander, în timp ce Muriel este preocupată de metamesaj: ce ar însemna pentru relaţia lor dacă el ar începe să plătească pentru educaţia fiului ei?

O ceartă apărută între un soţ şi o soţie din viaţa reală respectă acelaşi tipar. În această discuţie aprinsă, înregistrată şi analizată (dintr-o altă perspectivă) de Jane Frank, soţul vine acasă şi începe ostilităţile cu soţia lui: „Cum ţi se pare gustul umilinţei?” Ea îi spusese că este imposibil să găsească o pictură care să aibă o anumită mărime şi să fie de un anumit gen, aşa cum îşi dorea el; acum, tocmai găsise una şi voia ca soţia lui să admită că a greşit. În schimb, ea pretindea că nu spusese că avea să fie imposibil de găsit, ci doar greu. Soţia a propus un compromis, afirmând că a vrut să spună altceva decât a interpretat el, dar soţul nici nu a vrut să audă de aşa ceva. Ea a făcut o afirmaţie, iar el i-a dovedit că s-a înşelat, aşa că ea ar trebui să se recunoască învinsă. Cearta lor, care a devenit foarte aprinsă, nu a putut fi rezolvată, pentru că el nu s-a clintit de la nivelul mesajului – exactitatea literală a spuselor ei –, dar ea s-a deplasat repede spre ceva ce i se părea mult mai important: metamesajul despre relaţia lor, pe care îl transmitea poziţia lui: „De ce vrei mereu să dovedeşti că greşesc şi să arăţi că sunt neimportantă?”

„Asta îmi aminteşte de o povestire”

Aceste perspective diferite asupra lumii modelează fiecare aspect al felului nostru de a vorbi. Un aspect care a fost studiat de lingvişti şi antropologi este relatarea de povestiri – împărtăşirea experienţelor personale în conversaţie. Iar povestirile pe care le auzim şi le spunem într-o conversaţie ne modelează

perspectivele. Auzindu-i pe alții spunându-ne ce li se întâmplă, ne formăm presupuneri despre comportamentul potrivit pe care ar trebui să-l avem. Și felul în care femeile și bărbații vorbesc despre evenimentele din viața lor reflectă și creează lumile lor diferite.

În fiecare an, studenții de la cursurile mele înregistrează conversații obișnuite la care se întâmplă să participe și transcriu un segment în care oamenii vorbesc despre experiențele lor personale. Într-un an, doi studenți au analizat toate povestirile transcrise de participanții la curs, comparând vorbele femeilor cu ale bărbaților, și au găsit diferențe care se potrivesc cu modelul pe care l-am descris.

Toate cele paisprezece povestiri pe care le-au relatat bărbații au fost despre ei înșiși. Dintre cele douăsprezece povestiri spuse de femei, doar șase erau despre ele; celelalte erau despre ceva ce li se întâmplase altor oameni. Bărbații, spre deosebire de femei, au spus povestiri în care ei erau protagoniști și antagoniști. În majoritatea lor, povestirile relatate de bărbați îi puneau într-o lumină pozitivă. De exemplu, doi bărbați au vorbit despre cum echipa din care făceau parte a reușit să câștige un joc datorită performanțelor lor extraordinare. Multe dintre femei au spus povestiri care le făceau să pară naive. De exemplu, o femeie a zis că nu și-a dat seama că își rupsese nasul până când nu i-a spus un doctor, câțiva ani mai târziu. Alta a mărturisit că a fost atât de nervoasă când și-a pierdut capacul de la roata mașinii într-o groapă, încât a căutat în zadar printr-o grămadă de capace de roți de mașină care avuseseră o soartă similară și, refuzând să plece cu mâna goală, a luat un capac de Mercedes care nu îi folosea la nimic.

Comparația informală a studenților mei despre povestirile bărbaților și ale femeilor a dus la concluzii similare cu cele ale studiului Barbarei Johnstone, care a analizat cincizeci și opt de narațiuni conversaționale înregistrate de studenții ei. Johnstone a descoperit că

> povestirile femeilor tind să fie despre comunitate, în timp ce ale bărbaților tind să fie despre competiții. Bărbații spun povestiri despre competiții umane – competiții fizice precum luptele, dar și competiții sociale în care se folosesc de abilitățile lor verbale și/sau intelectuale pentru a-și apăra onoarea. Ei vorbesc despre competiții cu natura – vânat și pescuit. Povestirile despre competițiile cu oameni sau cu animale pot lua forma unor povești fantastice care sunt ele însele un fel de competiție între povestitor și publicul său. Când un povestitor bărbat nu este el însuși protagonistul povestirii lui, protagonistul este un bărbat; bărbații spun rar povestiri referitoare la femei.
>
> Povestirile femeilor, pe de altă parte, se învârt în jurul normelor comunității și combină acțiunile mai multor persoane. Femeile spun povestiri despre incidente în care încalcă norme sociale și, în consecință, sunt speriate sau stânjenite; despre oameni care îi ajută pe alții să iasă din dificultăți; despre vederea unor aparente fantome care, apoi, sunt explicate de alții; despre întâlnirile cu colegii lor și despre cum și-au luat pisici. Femeile spun povestiri despre oameni particulari, dramatizând comportamentul lor neobișnuit și situându-l implicit în contrast cu normele sociale. Ele spun povestiri despre ele, despre alte femei și despre bărbați.

În studiul lui Johnstone, nu numai că bărbații au vorbit mai des despre experiențe în care au acționat singuri, dar, când bărbații și femeile vorbesc

despre faptul de a acționa împreună, finalurile tind să fie diferite. Marea majoritate a bărbaților care au vorbit despre acțiuni făcute individual au avut un final fericit. Majoritatea femeilor care au relatat despre acțiuni făcute singure au descris un rezultat care le-a adus suferință. Doar în foarte puține dintre povestirile spuse de bărbați (patru din douăzeci și una) protagonistul primea ajutor sau sfaturi de la cineva. În povestirile femeilor, protagonistul primea ajutor sau sfaturi de la alții în proporție mai mare (unsprezece din douăzeci și șase).

Johnstone conchide că în lumea bărbaților puterea vine de la un individ care acționează în opoziție cu alții și cu forțele naturale. Pentru ei, viața este o competiție în care sunt constant testați și nevoiți să performeze pentru a evita riscul eșecului. Pentru femei, susține Johnstone, comunitatea reprezintă sursa puterii. Dacă bărbații văd viața în termeni de competiție, o luptă cu natura și cu alți bărbați, pentru femei, viața este o luptă împotriva pericolului de a fi excluse din comunitatea lor.

Judecăți greșite reciproce

Aceste tipare oferă un nou context în care să fie plasate observațiile lui Thomas Fox despre bărbații și femeile de la cursul său de redactare de eseuri. Domnul H. a încercat să exercite o influență asupra grupului. Domnișoara M. s-a străduit să nu iasă în evidență și să nu deranjeze pe cineva. O mare parte din autodefinirea domnului H. arăta că el vede lumea ca pe o arenă pentru competiție și conflict. Conform lui Fox, domnul H. a scris despre „competiția și conflictele cu colegii lui cadeți de la West Point, unde și-a petrecut un an, cu coechipierii de la echipa baschet în care juca și cu arbitrii, cu colegii de școală și, cel mai important, conform domnului H., cu fratele lui”.

Dacă domnul H. părea încrezător în sine, eseurile sale arătau angoasa pe care o resimțise, o consecință a lumii conflictuale în care trăise. Fiindcă era continuu preocupat de ierarhii, a suferit foarte mult în situații în care s-a simțit într-o poziție de inferioritate: în scurta lui experiență militară, unde toată lumea conspira pentru a-i face pe cadeții începători să se simtă „ca naiba”, și în familia lui, unde credea că fratele și cu sora lui au fost favorizați. Fox explică:

> Eseurile domnului H. sunt o litanie de ierarhii, de la gradele colegilor de clasă de la West Point la descrierea unui meci de baschet în care arbitrul penalizează pe ne-drept un jucător, la modul în care își prezintă familia ca pe o ierarhie de privilegiați, cu părinții săi la vârf, urmați de fratele lui, apoi de soră și, în cele din urmă, de domnul H., la bază. Toate aceste ierarhii funcționează în dezavantajul domnului H. și, așa cum afirmă el într-o greșeală de scriere încântător de potrivită, ele îl „inferiorizează”.

Cu alte cuvinte, ceea ce apare ca încredere masculină poate să fie rezultatul unei suferințe din trecut în aceeași măsură cum este și nesiguranța feminină.

Femeile și bărbații au tendința să se judece reciproc în termenii stilurilor proprii, pentru că ne închipuim că trăim cu toții în aceeași lume. Un alt tânăr de la cursul de eseuri al lui Fox a observat că femeile refuzau să vorbească într-un mod autoritar. El și-a închipuit că făceau asta pentru că se temeau să nu greșească. Pentru el, punctul central era cunoașterea – o chestiune de abilitate individuală. Nu i-a trecut prin cap că ele nu se temeau să greșească, ci că se temeau să nu jignească. Pentru ele, punctul central era conexiunea, relația lor față de grup.

Atât domnul H., cât și domnișoara M. și-au exprimat nemulțumirea față de rolurile pe care au învățat să le joace. Domnișoara M. l-a identificat pe tatăl său ca sursă a rolului ei, acesta avertizând-o să nu arate cât de multe lucruri cunoaște. Domnul H. a dat vina pe lumea conflictuală pentru că-l distribuise în acest rol:

> Eu eram o persoană deschisă, foarte drăguță și sensibilă; undeva în adâncul sufletului am rămas la fel. Totuși, ca urmare a competiției din familia mea și a relațiilor de la școală, mi-am schimbat personalitatea, devenind mai dur și mai interiorizat.

Deși opoziția poate fi o cale de a obține afiliere, lumea ierarhică, competitivă a băieților poate, de asemenea, să determine suferințe emoționale și să interfereze cu realizarea conexiunilor.

Complexități diferite

Ca răspuns la diferențele dintre femei și bărbați descrise în acest capitol, oamenii întreabă adesea sau îmi spun care stil este mai bun. Chiar cercetătorii emit uneori judecăți de valoare. Comparând băieți și fete de clasa a cincea – de zece, unsprezece ani – la joacă, Janet Lever conchide că jocurile băieților îi pregătesc mai bine pe aceștia pentru viața în câmpul muncii, pentru că jocurile lor implică reguli și roluri mai complexe. Dar jocurile fetelor implică, de asemenea, complexitate – pentru gestionarea verbală a relațiilor interpersonale. Penelope Eckert, care a observat băieți și fete de liceu, subliniază că băieții își definesc statutul social într-un mod simplu și direct – îndemânarea și rezultatele lor individuale, îndeosebi la sporturi –, în timp ce fetele „trebuie să și-l definească pe al lor într-un mod mult *mai complicat*, luând în considerație felul lor global de a fi”.

Lever descrie un joc ce i se părea „monoton”, pe care fetele din clasa a cincea îl jucau. Un mare număr de fete stăteau în cerc și făceau împreună anumite mișcări prestabilite, recitând un cântec numit „Doctorul Knickerbocker Numărul Nouă”. O fată se învârtea în centru cu ochii închiși, oprindu-se cu brațul întins. Fata către care arăta cu mâna trebuia să i se alăture în mijlocul cercului, unde apoi se învârtea și alegea o altă fată în același mod. Când în centru ajungeau

nouă fete, a noua devenea noul număr unu, şi celelalte opt treceau pe margine.

Ce li se părea distractiv? Lever explică: „Strigăte de bucurie erau auzite din centrul cercului când o prietenă era aleasă să li se alăture. Într-adevăr, o fată putea să-şi măsoare popularitatea în funcţie de puterea acestor strigăte”. Cu alte cuvinte, jocul era distractiv pentru că gestiona şi vehicula produsul care este important pentru fete – puterea conectării lor –, la fel cum jocurile băieţilor vehiculează produsul pe care îl apreciază ei – priceperea. Jocul lor este, într-adevăr, o competiţie, dar nu una de pricepere; era mai degrabă un concurs de popularitate.

Marjorie Harness Goodwin şi Charles Goodwin descriu un exerciţiu verbal complicat, ce reprezenta una dintre preocupările preferate ale fetelor preadolescente şi adolescente din cartierul muncitoresc de negri unde trăiau şi lucrau. Numit de către fete „El – a spus – ea – a spus”, acest exerciţiu verbal este „instigat” când una dintre fete îi spune alteia că o a treia a vorbit despre ea pe la spate. Soţii Goodwin au remarcat că „băieţii studiaţi nu au fost implicaţi în nici o structură verbală de o complexitate comparabilă”.

Deci nu se poate spune că băieţii au un comportament complex, în comparaţie cu al fetelor. Mai degrabă, băieţii şi fetele învaţă să stăpânească complexitatea în arene diferite – băieţii, în ceea ce priveşte regulile şi activităţile complexe, fetele, în privinţa reţelelor complexe de relaţii şi a modurilor complexe de a folosi limbajul pentru a media aceste relaţii.

Care stil de abordare este mai bun?

Să fie adevărat că jocurile băieţilor îi pregătesc mai bine pe bărbaţi pentru a avea succes în câmpul muncii? Cu siguranţă, convingerea că ele nu pot şi nu ar trebui să acţioneze singure poate fi un impediment pentru femeile care sunt nevoite să ia decizii rapide. Dar convingerea că ei *trebuie* să acţioneze independent şi să se descurce mereu fără ajutor este un impediment pentru bărbaţi, căci sunt situaţii când le lipseşte informaţia necesară şi completă pentru a lua o decizie. Mai mult, studiile arată că femeile *şi bărbaţii* care au avut succes în domeniile tradiţional masculine (afacerile şi ştiinţele) *nu* sunt foarte competitivi. Mai degrabă, ei excelează în sfera competenţei şi a măiestriei. Pur şi simplu, îşi fac treaba extrem de bine.

Tendinţa femeilor de a căuta înţelegere poate chiar să fie un avantaj în management. Mulţi oameni simt că femeile sunt manageri mai buni, pentru că sunt mai înclinate să-i consulte pe ceilalţi şi să-şi implice angajaţii în luarea deciziilor, şi toată lumea este de acord că şansele ca angajaţii să implementeze mai eficient o strategie sunt mai mari dacă aceştia au jucat un rol în stabilirea ei. Un bărbat a descris mica afacere a soţiei lui ca pe o scenă deschisă în care

oamenii i se adresau pe numele mic, se simțeau liberi să intre în biroul ei neanunțați și aveau impresia că, în loc să fie simpli angajați, luau parte la un efort de grup. În propria sa afacere, a spus el, angajații lui i se adresau cu „domnule” și nu intrau niciodată fără să bată la ușă – dar, simțea el, erau mai puțin satisfăcuți de situația lor de la locul de muncă.

Deși menținerea unei atmosfere de apropiere mai degrabă decât a uneia ierarhice poate să aibă avantaje în anumite situații, oamenii cărora nu le este frică de conflict sunt avantajați în nenumărate situații inevitabile în care alții încearcă să-și impună voința. Dorința de a face o scenă poate să fie o formă efectivă de putere. Iată un exemplu banal, dar elocvent.

La un concert susținut într-o sală mare, publicul era răsfirat. Mulți oameni erau așezați la balconul cel mai îndepărtat, iar rânduri întregi aflate mai aproape de scenă erau goale, astfel că unii dintre cei aflați la ultimul balcon s-au ridicat și s-au deplasat spre locurile goale din față. O plasatoare a venit tocmai când mulțimea se reașeza și concertul era pe punctul de a începe. A ales un cuplu pe care l-a văzut schimbându-și locul, a îndreptat lumina lanternei spre chipul celor doi și le-a spus să se întoarcă la locurile lor. Femeia era gata să se conformeze, dar bărbatul a început să strige furios la plasatoare, care a dispărut instantaneu – singura cale prin care putea să oprească imediat replica zgomotoasă.

Într-un alt exemplu, un vânzător se lăuda către colegii lui că este unul dintre cei mai puternici membri ai echipei de vânzări. Când vorbea la întâlniri, era foarte rar contrazis. Se simțea mândru de asta și considera că meritul era al statutului său înalt. De fapt, nimeni nu îl contrazicea, deoarece era cunoscut pentru temperamentul aprins și pentru limba ascuțită și nimeni nu își dorea să fie ținta izbucnirilor sale. Efectul fricii nu poate fi deosebit uneori de efectul respectului.

Femeile care sunt incapabile de izbucniri furioase sunt incapabile să exercite puterea în felul acesta. Mult mai rău, evitarea confruntării le face susceptibile de exploatare. Într-un cuvânt, nu-și apără drepturile. Femeile celebre nu sunt imune la acest tipar. Oprah Winfrey, de exemplu, spunea: „Defectul meu cel mai mare este incapacitatea de a înfrunta oamenii. După toate emisiunile pe care le-am făcut, cărțile pe care le-am citit, psihologii cu care am vorbit, tot îngădui să fiu trasă în piept la scară mare. Am nevoie de zile și zile de amânare și de chin ca să îmi adun curajul să spun ceva. Uneori mă gândesc că prefer să o iau la fugă și să fiu lovită de un camion decât să înfrunt pe cineva care mă trage în piept”.

Acesta nu este un defect particular al lui Oprah Winfrey; este o problemă experimentată de nenumărate femei. De fapt, nu este atât un defect, cât o putere care nu funcționează în contexte de opoziție. Este posibil ca femeile de succes să fie în mod deosebit vulnerabile la acest tip de slăbiciune, pentru că succesul l-au

dobândit probabil prin apropierea de oameni – nu prin lupta cu ei. Pentru a se înțelege cu oamenii și a fi plăcute, multe femei învață să evite conflictul. Dar este mai ușor să tragi în piept o persoană care încearcă să evite confruntarea decât pe cineva care se raportează la lume dintr-o postură de opoziție.

Într-o duminică, am primit un telefon acasă de la o studentă, care mi-a pus o mulțime de întrebări despre disertația pe care o scria. După ce am petrecut o grămadă de timp răspunzând la întrebările ei, i-am sugerat că ar trebui să-i pună aceste întrebări coordonatorului lucrării ei, un coleg de-al meu, a cărui responsabilitate era să-i ghideze cercetarea (și căruia aveau să i se atribuie meritele pentru asta). Studenta a răspuns că avea nevoie de răspunsuri la întrebările ei în acea zi și că nu voia să-l deranjeze pe profesor acasă.

De ce fusese în regulă să mă deranjeze pe mine acasă duminica, iar pe el nu, chiar dacă îmi cerea să fac ceva ce ar fi fost de responsabilitatea lui? Oamenii consideră că femeile sunt mai abordabile decât bărbații. Sunt multe motive posibile pentru asta. Poate timpul femeilor nu pare atât de prețios ca al bărbaților. Mulți dintre noi pot să-și amintească sentimentul că timpul mamei noastre a fost la dispoziția noastră, dar timpul tatălui nostru era rezervat unor acțiuni mai importante, desfășurate în afara casei; trebuia să așteptăm ca el să aibă timp pentru noi – deci timpul lui părea mai prețios atunci când îl obțineam. Dar un alt motiv pentru care femeile sunt mai abordabile este faptul că ele evită conflictele, ceea ce înseamnă că este mult mai puțin probabil ca ele să răspundă cu duritate dacă sunt deranjate.

Să adopți mereu o atitudine de opoziție poate avea ca rezultat evitarea unor situații care ți-ar putea aduce bucurie. Pe de altă parte, a căuta mereu să fii pe plac poate duce la acceptarea unor situații pe care ai prefera să le eviți. Un bărbat mi-a descris o structură comportamentală pe care el și fosta lui soție o numeau fenomenul „Îmi-plac-târtițele-de-pui”. Când în familia lui se mânca pui la cină, cuiva trebuia să-i revină târtița, și soția lui era cea care zicea mereu, asigurându-i pe ceilalți: „Îmi plac târtițele de pui”. Dar, după cum îmi spunea acest bărbat, nimănui nu îi plac târtițele de pui. Ea se convinsese singură că îi plăceau târtițele – și ouăle ochiuri cu gălbenușul spart, și pâinea arsă – pentru a-i face lui pe plac. Dar, odată cu trecerea timpului, frustrarea s-a amplificat, ajungând să contribuie la divorțul lor, după cum credeau amândoi.

Chiar în rândul cuplurilor care nu divorțează, dorința de a fi mereu pe placul celuilalt poate face ravagii. Din nou, avem un exemplu ce se referă la o celebritate. Actrița Jayne Meadows a spus într-un interviu că, la începutul căsniciei ei, soțul său, comedianul Steve Allen, a „manipulat-o” să renunțe la oferte importante. De exemplu, spunea: „Steve m-a împiedicat să obțin rolul principal în *Will Succes Spoil Rock Hunter?*” [„Oare îl va distruge succesul pe

Rock Hunter?”] Când a fost întrebat despre asta la o emisiune de televiziune, Allen a zis că el n-a făcut decât să afirme că scena de început este cam copilărească, Meadows fiind cea care a decis să renunțe la rol. Jayne Meadows a tras concluzia – probabil corectă – că soțul ei prefera ca ea să nu joace acel rol. Oare chiar trebuia să-i respecte dorința? La acea vreme simțise că da, însă privind înapoi, și-ar fi dorit să nu o fi făcut.

În favoarea schimbării de atitudine

Pentru multe femei, este de neconceput să se opună deschis voinței altora – sau ceea ce percep ele a fi voința altora. În mod ironic, unora le este mai ușor să se gândească să plece. Așa s-a întâmplat cu o femeie căreia îi voi spune Dora, care nu și-a dat seama decât când era prea târziu de faptul că nerespectarea preferințelor soțului ei nu avea să-i distrugă căsnicia. În realitate, frustrarea cumulată că lucrurile nu se făceau niciodată după bunul ei plac a dus la distrugerea acesteia.

O serie de automobile uzate au constituit pentru Dora o sursă de frustrare. Ea mergea cu mașina la muncă și tot ea o ducea la reparații, dar soțul ei, Hank, era cel care alegea mașinile pe care le cumpărau. Hank voia mereu să cumpere mașini ieftine, deosebite și care aveau încontinuu nevoie de reparații. După ce Dora a fost cât pe ce să-și piardă viața din cauza unei rable de Renault cu frânele stricate, s-au dus împreună la târgul de mașini, să caute o altă mașină la mâna a doua.

Hank a pus ochii pe un Alfa Romeo vechi de cincisprezece ani, care fusese pregătit pentru vânzare de un mecanic pe care îl cunoștea. Dora voia să profite de ocazia de a cumpăra un model mai nou de Volkswagen de la o prietenă care părăsea țara. Dorind ca decizia să se ia prin consens, a încercat toate resursele verbale la care s-a putut gândi pentru a-l convinge pe Hank că merita să cumpere banalul – dar fiabilul – Volkswagen, în locul acelui Alfa Romeo vechi, însă el nu s-a lăsat convins.

Dacă asta s-ar fi petrecut mai demult, Dora ar fi acceptat dorința soțului ei și l-ar fi înjurat în gând de fiecare dată când ar fi mers cu autoturismul Alfa Romeo la serviciu – sau la service, pentru reparații. Dar incidentul s-a petrecut când căsnicia lor se ducea deja de râpă. Având prea puțin de pierdut, a cumpărat Volkswagenul de la prietena ei și s-a pregătit lăuntric pentru furia pe care era sigură că Hank avea s-o reverse asupra ei. Spre uluirea sa, Hank nu i-a adresat nici un cuvânt de dojană. Când ea i-a mărturisit ce reacție aștepta din partea lui, el i-a răspuns că fusese prostuță – ar fi trebuit să facă de la început ce își dorea, dacă ea simțea că așa trebuia făcut. El nu putea înțelege de ce ea simțise nevoia să obțină aprobarea lui pentru a face ceva ce considera potrivit.

Exemplul extrem pe care l-am întâlnit despre convingerea că a-i face partenerului pe plac este cea mai bună cale de a dobândi armonia casnică a venit de la o femeie care mi-a vorbit despre mariajul ei din tinereţe cu un bărbat atât de violent, încât se temea pentru viaţa ei şi a copiilor săi. Explicându-mi de ce a tolerat bătăile lui, a spus că soţul ei avusese o copilărie dificilă, lipsită de iubire, şi a crezut că poate să îi vindece rănile – şi pe cele ale relaţiei lor – oferindu-i iubire necondiţionată. La un moment dat, a bătut-o atât de tare, încât şi-a pierdut cunoştinţa. Când şi-a revenit, el a spus: „Presupun că s-a terminat”. Ea i-a răspuns: „Eu tot te iubesc”. Ceea ce el a considerat a fi o lovitură suficient de serioasă încât să o îndepărteze fără drept de apel, ea a perceput drept o şansă de a demonstra, o dată pentru totdeauna, că iubirea ei este cu adevărat necondiţionată. Chiar provocată la modul acesta, ea nu a luat în consideraţie revolta sau opoziţia ca o reacţie aflată la dispoziţia sa.

Oricât de nemulţumiţi ar fi oamenii de rezultatele pe care le obţin, rareori îşi pun întrebări cu privire la modul în care încearcă să le obţină. Când ceea ce facem nu funcţionează, nu încercăm să acţionăm într-un mod cu totul diferit. În schimb, depunem eforturi mai mari în direcţia care ni se pare a fi cea bună. Dar, atunci când stilurile sunt diferite, eforturile noastre într-o direcţie sunt întâmpinate cu o opoziţie pe măsură din partea celuilalt. În consecinţă, departe de a rezolva problema, eforturile noastre nu fac decât să înrăutăţească lucrurile.

Această idee a reieşit din relatarea unui cuplu, Molly şi George. Molly nu suportă când George ţipă. Problema este că, pentru el, ridicatul vocii pare un lucru firesc, căci a crescut într-o casă unde el, cei doi fraţi ai lui şi tatăl său erau mereu pe poziţii contrare, luptându-se, încăierându-se şi certându-se. Uneori, Molly se surprinde strigând şi ea la George. Ea nu suportă asta, dar lui îi place. George a explicat: „Când mă enervează ceva şi ies la atac, mă aştept ca interlocutorul să se opună. Dacă nu întâmpin rezistenţă, mă simt deranjat şi atunci chiar mă înfurii”.

După cum arată acest exemplu, încercările de a evita conflictul pot determina ele însele un conflict dacă interlocutorul vede în conflict o modalitate de apropiere. Un student silitor aflat într-un schimb de experienţă a descoperit acest lucru conversând cu gazda lui din Sevilia. Stăpânului casei îi plăcea să vorbească împotriva catalanilor, membrii unui grup etnic ce trăieşte în nord-estul Spaniei, şi ştia că oaspetele său american nu îi împărtăşea opiniile. La un moment dat, a încercat să îl provoace spunând: „Catalanii sunt nişte ticăloşi”. Tânărul american a încercat să fie împăciuitor: „Dumneavoastră aveţi o astfel de opinie, eu am o alta, aşa că haideţi să nu lăsăm lucrul acesta să ne afecteze relaţia”. Departe de a evita cearta, respectivul refuz de a intra într-o dezbatere l-a înfuriat pe stăpânul casei, care a declanşat un atac furios. Au fost nevoiţi să discute o oră înainte de a

ajunge la o înțelegere parțială – nu despre atitudinea față de catalani, ci despre atitudinea față de conflictul verbal.

În căutarea flexibilității

Când stilul obișnuit al cuiva nu funcționează, sporirea eforturilor în aceeași direcție nu va rezolva problema. În schimb, atât bărbații, cât și femeile pot beneficia de pe urma flexibilității. Femeile care evită conflictul cu orice preț ar avea de câștigat dacă ar învăța că nu se moare de la puțin conflict. Și bărbații care, în mod obișnuit, adoptă o atitudine de opoziție ar avea de câștigat dacă și-ar tempera dependența de conflict.

Pentru că oamenii sunt diferiți, atât ca gen, cât și ca mediu cultural din care provin, diferențele de atitudine față de opoziția verbală vor persista în rândul prietenilor, al iubiților și al străinilor. Dar aceste diferențe sunt mai des întâlnite – și mai supărătoare – în cadrul relațiilor de lungă durată, care sunt implicit afectate de probleme legate de control și de dorințe conflictuale. Este mai dificil să joci împreună jocul relațional dacă partenerii au reguli diferite – sau joacă jocuri diferite. De vreme ce semnificația conflictului și modalitățile – ce par naturale – de gestionare sunt fundamental diferite pentru femei și bărbați, aceasta este o arenă în care stilul bărbaților și al femeilor intră, foarte probabil, în conflict. Simplul fapt de a conștientiza că ceea ce pare un comportament nedrept sau irațional poate să fie rezultatul unui stil diferit ajută la reducerea frustrării. Este posibil să apară în continuare conflicte, dar cel puțin vă veți certa în privința unor conflicte reale de interese, în loc să o faceți din cauza stilurilor diferite de a purta o discuție în contradictoriu.

CAPITOLUL 7

CINE ÎNTRERUPE? PROBLEME LEGATE DE DOMINARE ȘI DE CONTROL

Iată una dintre glumele preferate ale tatălui meu.

> O femeie intentează divorț. Când judecătorul o întreabă de ce vrea să divorțeze, ea spune că soțul ei nu a mai vorbit cu ea de doi ani de zile. Judecătorul îl întreabă pe soț: „De ce nu ai vorbit cu soția ta de doi ani?”, la care el răspunde: „Nu am vrut să o întrerup”.

Această glumă reflectă stereotipul potrivit căruia femeile vorbesc prea mult și îi întrerup pe bărbați.

În contradicție directă cu acest stereotip, una dintre cele mai citate constatări, rezultate în urma unor studii referitoare la gen și limbaj, este că bărbații le întrerup pe femei. Nu am găsit niciodată un articol popular despre acest subiect care să nu facă referire la constatarea de mai sus. Este satisfăcător, pentru că respinge stereotipul misogin care le acuză pe femei că vorbesc prea mult, aducând în prim-plan experiența multor femei care se simt întrerupte de bărbați.

Ambele afirmații – că bărbații le întrerup pe femei și că femeile îi întrerup pe bărbați – reflectă și sprijină presupunerea că întreruperea este un act ostil, un fel de intimidare conversațională. Cel care întrerupe este văzut ca un agresor răuvoitor, iar cel întrerupt – ca o victimă inocentă. Aceste presupuneri sunt bazate pe premisa că întreruperea este o intruziune, o călcare în picioare a dreptului altuia de a se exprima, o încercare de dominare.

Acuzația de întrerupere este dureroasă în mod deosebit în relațiile apropiate, unde întreruperea transmite o mulțime de metamesaje – că partenerului nu îi pasă suficient, că nu ascultă, că nu este interesat. Aceste plângeri aduc atingere esenței unei astfel de relații, de vreme ce, în primul rând, în acest cadru căutăm să fim apreciați și ascultați. Dar sentimentul că ești întrerupt nu înseamnă întotdeauna că cineva intenționează să te întrerupă. Și faptul că ești acuzat de întrerupere când știi că nu asta ai intenționat este la fel de frustrant ca faptul că ești întrerupt înainte de a-ți încheia ideea.

Pentru că reproșul „Mă întrerupi” este atât de întâlnit în relațiile apropiate și pentru că ridică problema dominației și a controlului, care sunt fundamentale în politica de gen, relația dintre întrerupere și dominare trebuie cercetată mai îndeaproape. Pentru aceasta, va fi necesar să privim cu mai mare atenție la ce anume creează și constituie întreruperea în conversație.

Bărbaţii le întrerup pe femei?

Cercetătorii care afirmă că bărbaţii le întrerup pe femei ajung la această concluzie înregistrând conversaţii şi numărând momentele de întrerupere. În identificarea întreruperilor, ei nu iau în consideraţie substanţa conversaţiilor pe care le studiază: despre ce se vorbea, intenţiile vorbitorilor, reacţiile lor unul faţă de celălalt şi ce efect a avut „întreruperea” asupra conversaţiei. În schimb, sunt folosite criterii mecanice pentru a identifica întreruperile. Cercetările experimentale care numără lucruri au nevoie de criterii operative pentru a identifica lucrurile care trebuiesc numărate. Dar cercetătorii etnografi – cei care ies şi îi observă pe oameni în timp ce îşi realizează în mod natural activităţile pe care cercetătorii îşi doresc să le înţeleagă – sunt la fel de atenţi la criteriile operative pe cât sunt de ataşaţi faţă de acestea cei care le experimentează. Identificarea întreruperilor prin criterii mecanice este un caz paradigmatic al acestor diferenţe referitoare la punctele de vedere.

Lingvistul Adrian Bennett explică faptul că „suprapunerea” este mecanică: oricine ar putea să asculte o conversaţie sau să înregistreze una şi să determine dacă se aud două voci, una peste alta. Dar întreruperea este, în mod inevitabil, o chestiune de interpretare referitoare la drepturile şi obligaţiile indivizilor. Pentru a determina dacă un vorbitor încalcă drepturile altui vorbitor, trebuie să ştim multe despre vorbitori şi despre situaţia lor. De exemplu, ce spun vorbitorii? De câtă vreme vorbeşte fiecare dintre ei? Care este trecutul relaţiei lor? Cum se simt la gândul de a fi întrerupţi? Şi, cel mai important, care este conţinutul comentariului celui de-al doilea vorbitor, în raport cu primul: este o întărire a spuselor sale, o contrazicere sau o schimbare de subiect? Cu alte cuvinte, ce încearcă să *facă* al doilea vorbitor? Susţinerea aparentă poate să determine o subminare subtilă, şi o schimbare aparentă de subiect poate fi un mijloc indirect de susţinere – ca, de exemplu, atunci când un băiat adolescent evită să-şi compătimească prietenul, ca să nu accentueze poziţia de inferioritate a acestuia.

Toţi aceşti factori – pe lângă alţii – sunt importanţi pentru a stabili dacă dreptul de a vorbi al cuiva a fost sau nu încălcat şi, dacă a fost, cât de semnificativă este încălcarea. Uneori te simţi întrerupt, dar nu te superi. În alte situaţii, te deranjează foarte tare. În cele din urmă, vorbitori diferiţi au stiluri diferite de conversaţie, astfel că un vorbitor ar putea *să se simtă* întrerupt chiar dacă celălalt nu *intenţiona* să-l întrerupă.

Iată un exemplu oferit de Candace West şi Don Zimmerman pentru a arăta un mod în care un bărbat întrerupe o femeie. În acest caz, cred că întreruperea este justificată în termenii drepturilor de interacţiune. (Liniile verticale arată suprapunerea.)

FEMEIA: Deci… nu poți să te plângi când le primești pe toate astea în aceeași zi (4.2), dar eu… l-am întrebat pe profesorul meu de fizică dacă nu aș putea să | schimb asta |
BĂRBATUL: | Nu pune | mâna pe lucrul ăla…
(1.2)
FEMEIA: Poftim?
(Pauză)
BĂRBATUL: Le-am aranjat pe toate așa cum vreau să fie în agendă; dacă o frunzărești, o să strici toată ordinea.

West și Zimmerman consideră că aici este vorba despre o întrerupere pentru că al doilea vorbitor a început să vorbească în timp ce primul era la mijlocul cuvântului („schimb”). Dar, având în vedere ceea ce s-a spus, este posibil ca drepturile primului vorbitor să nu fi fost încălcate. Deși există alte aspecte ale vorbirii acestui bărbat care îl pot face să pară un hărțuitor conversațional, întreruperea femeii pentru a o ruga să nu mai răsfoiască agenda nu îi încalcă acesteia dreptul de a vorbi. Multe persoane, aflate în situația de a vedea pe cineva manipulând un lucru ce le aparține într-un mod care ar putea afecta ordinea obținută cu multe bătăi de cap, s-ar simți îndreptățite să îi ceară respectivei persoane să se oprească imediat, limitând astfel pagubele, fără a mai aștepta formularea sintactică potrivită și momentul retoric optim pentru a lua cuvântul.

Sociologul Stephen Murray oferă un exemplu al unui caz de întrerupere pe care îl consideră prototip – când cineva întrerupe pentru a schimba subiectul, deși primul vorbitor nu a reușit încă să-și încheie ideea. Iată exemplul său:

H: Cred | că…
W: | Mai vrei salată?

Acest schimb simplu de cuvinte arată cât de complexe pot să fie conversațiile. Mulți oameni simt că o gazdă are dreptul, dacă nu obligația, de a le oferi mâncare oaspeților, indiferent dacă vorbește sau nu cineva. A oferi de mâncare, la fel ca a cere sare sau un alt condiment, devine prioritar, deoarece, dacă gazda ar aștepta până nu ar mai vorbi nimeni pentru a oferi de mâncare, iar oaspeții ar aștepta până ce nu ar mai vorbi nimeni, pentru a cere să li se dea platourile la care nu pot ajunge, atunci, cu cât conversația ar fi mai însuflețită la acea masă, cu atât ar fi mai mare probabilitatea ca mulți oaspeți să meargă acasă înfometați.

Asta nu înseamnă că orice moment este potrivit pentru a întrerupe și a oferi mâncare. Dacă o gazdă întrerupe *în mod obișnuit* pentru a oferi mâncare *de*

fiecare dată când cineva începe să spună ceva, când un vorbitor ajunge la punctul culminant al povestirii ori la poanta unui banc, gestul ar putea părea o încălcare a drepturilor sau un mod de exprimare a unor motive răutăcioase. Dar acuzația de întrerupere nu poate să fie justificată pe baza unui singur exemplu, precum cel de mai sus.

Diferențele dintre stilurile conversaționale tulbură apele. Este posibil ca o persoană să fi crescut într-o casă unde conversația era constantă și toate ofertele de hrană se suprapuneau peste discuțiile în desfășurare, în timp ce altcineva să fi crescut într-o casă unde conversația era rară și mâncarea era oferită doar când se făcea o pauză în conversație. Dacă doi astfel de oameni trăiesc împreună, este probabil ca unul să ofere de mâncare în timp ce celălalt vorbește, așteptându-se ca celălalt să continue să vorbească, dar partenerul care nu suportă să se vorbească peste el se va simți întrerupt și poate chiar va refuza să continue să vorbească. Ambii vor avea dreptate, pentru că întreruperea nu este o categorie mecanică. Este o chestiune de percepție individuală a drepturilor și a obligațiilor, așa cum se dezvoltă ele din obișnuințele și așteptările individuale.

Întrerupere fără suprapunere

În aceste exemple, o suprapunere – două voci care vorbesc în același timp – nu este în mod obligatoriu o întrerupere, adică o încălcare a dreptului cuiva de a vorbi. Există situații când vorbitorii simt că drepturile lor au fost transgresate, și este posibil să se simtă întrerupți chiar și fără să fi existat o suprapunere. Un exemplu de o astfel de situație apare în analiza lui Alice Greenwood despre conversațiile de la cină dintre cei trei copii ai ei (gemenii Denise și Dennis, de doisprezece ani, și Stacy, de unsprezece) și prietenii lor. În exemplul următor, Denise și Stacy au realizat un joc verbal pentru invitatul la cină al fratelui lor, Mark, de paisprezece ani. Acest dialog, pe care Greenwood îl numește „jocul tâmplarului”, este unul pe care surorile îl realizează adesea împreună. Înainte să înceapă, îi atrag atenția lui Mark. Denise spune: „Ascultă asta. Mark, ascultă asta”. Apoi, Denise și Dennis anunță: „Este foarte amuzant”. Dar Mark nu este de acord:

DENISE: Scuză-mă, tu ești tâmplarul?
…
STACY: O, da.
DENISE: Care tâmplar?
STACY: Tâmplaruldintâmplăriacuîntâmplareacutâmplă…
[*Dennis, Denise și Stacy râd.*]
MARK: Ceeee?
[*Dennis, Denise și Stacy râd isteric.*]

Deși acest joc declanșează râsete încântate din partea celor trei frați, iar în alte ocazii i-a făcut să râdă și pe unii prieteni, Mark nu a râs și a susținut că nu

înțelege gluma. Denise și Stacy au încercat să îi explice:

DENISE: Am spus: „Care tâmplar?“, întrebare la care ți-ar veni să răspunzi prin „Tâmplarul X“. Apoi ea spune: „Tâmplaruldintâmplăriacuîntâmplareacutâmplă…“

→DENNIS: A mâncat cineva de aici?

MARK: Nu. De fapt, voiam să întreb dacă pot gusta supa. Arată foarte bine.

DENISE: Ascultă, ascultă, ascultă, ascultă.

MARK: Spune-o cu încetinitorul, bine?

STACY: În tâmplăria unui tâmplar s-a întâmplat o întâmplare; alt tâmplar, care, din întâmplare, aflase de întâmplarea întâmplată în tâmplăria tâmplarului, s-a dus la tâmplarul cu întâmplarea și, din întâmplare, s-a lovit cu tâmpla de tâmpla tâmplarului în a cărui tâmplărie s-a întâmplat o întâmplare.

→DENISE: Nu ai mai auzit niciodată chestia asta?

MARK: Nu. Niciodată.

DENISE: Mark, vorbești serios?

MARK: Serios.

DENISE: Este ca jocul ăla de ți se plim|…

→DENISE: plimbă limba în gură.

MARK: Nu. Jocul ăla de ți se plimbă limba în gură este Șase și|…

→DENISE: Este același lucru. Este la fel. Este ca acela.

MARK: **Mă tot întrerupi.**

În acest fragment, Denise și Stacy vorbesc în mod repetat una peste cealaltă, după cum se vede din săgețile și liniile verticale, dar nu există nici un indiciu că asta le-ar deranja. Ele par afectate de intervenția fratelui lor, care întreabă despre mâncare („A mâncat cineva de aici?”), pentru că le întrerupe explicația. (Denise protestează: „Ascultă, ascultă, ascultă, ascultă.”) Fetele se susțin una pe cealaltă, vorbind ca membre ale aceleiași echipe.

Cel mai frapant este reproșul lui Mark: „Mă tot întrerupi”, ceea ce este

uimitor, pentru că ceea ce spunea Mark atunci când fusese întrerupt („Nu. Jocul ăla de ți se plimbă limba în gură este Șase sași…”) fusese, de fapt, o întrerupere a explicației fetelor, chiar dacă vocea lui nu se suprapusese peste a lor. Același lucru este valabil pentru situația anterioară, când ele l-au „întrerupt”: Imediat ce Denise a spus: „Bine. Fii atent la asta!”, Mark a început să întrebe: „Este la fel de amuzant ca…”, dar nu a reușit să termine, pentru că Dennis a râs și Denise a început să recite, așa cum anunțase. Astfel că protestul lui Mark pare o exemplificare din viața reală a replicii amuzante: „Nu vorbi în timp ce te întrerup”.

Mark a adoptat o atitudine de opoziție, chiar dacă el, în realitate, susținea, în loc să contrazică. Fetele au spus doar că jocul lor de împleticire a limbii „este *ca* jocul ăla de-ți plimbă limba în gură”. Dacă Mark doar ar fi spus care este „jocul ăla de ți se plimbă limba în gură” („Pe șosea sosește un sas cu un sac și aici mai sunt șase sași cu șase saci”), atunci întreruperea lui ar fi oferit sprijin, fiind o încheiere a explicației lui Denise. În schimb, el a început prin a trânti un „Nu”, ca și cum ele ar fi susținut că jocul lor *a fost* chiar *ăla* de-ți plimbă limba în gură.

În această conversație, fetele încercau să-l includă pe Mark în tachinarea lor prietenească. Greenwood a descoperit, studiind conversațiile copiilor ei cu prietenii lor, că o conversație cuprindea mai multe întreruperi, cu cât copiii se simțeau mai în largul lor și cu cât le plăcea mai mult. Dar Mark a refuzat să ia parte la distracția lor, insistând pe dreptul lui de a lua cuvântul fără să fie întrerupt. Poate faptul că era cu câțiva ani mai mare a fost un motiv. Poate nu îi plăcea să fie distribuit în rolul publicului. Poate a simțit că este pus într-o poziție de inferioritate când Denise l-a întrebat: „Nu ai mai auzit niciodată asta?” sau „Mark, vorbești serios?” Oricare ar fi fost motivul, Denise, Stacy și Dennis purtau o discuție-stabilire-de-conexiune, iar Mark voia să fie mai mult într-o discuție-stabilire-de-raport. Nu este surprinzător că, mai târziu, Denise i-a spus mamei ei că nu îi place de Mark.

Deși Denise l-a „întrerupt” pe Mark spunându-i: „Este același lucru. Este la fel”, nu există nici o dovadă că ea încerca să-l domine. Mai mult, deși Denise și Stacy s-au întrerupt reciproc, nu există nici o dovadă că încercau să se domine una pe cealaltă. Există însă anumite dovezi că este posibil ca Mark să fi încercat să le domine pe Stacy și pe Denise, de exemplu refuzând să râdă la glumele lor și respingându-le explicația jocului lor verbal, chiar dacă nu a vorbit peste ele. Deci nu întreruperea constituie dominare, ci intențiile pe care le au vorbitorii atunci când discută unii cu ceilalți.

Suprapunerea fără întrerupere

Susținerea ideii că întreruperea este un semn de dominare implică ideea că orice

conversaţie reprezintă o activitate în care cei care participă vorbesc pe rând, dar aceasta reflectă mai degrabă ideologia decât practica. Majoritatea americanilor *cred* că oamenii *ar trebui* să vorbească pe rând, indiferent de ceea ce fac. Am înregistrat conversaţii în care mai multe voci se auzeau simultan, şi era clar că acele persoane se simţeau bine. Când, după aceea, i-am întrebat pe oameni despre impresiile lor legate de conversaţie, mi-au spus că s-au simţit bine. Dar, când i-am pus să asculte înregistrarea făcută şi au auzit că oamenii au vorbit toţi în acelaşi timp, s-au simţit prost şi au făcut comentarii de genul: „O, Doamne, chiar aşa procedăm?”, ca şi cum ar fi fost prinşi cu pantalonii verbali în vine.

Într-o carte intitulată *Conversational Style* [„Stil conversaţional”], am analizat o conversaţie de două ore şi jumătate dintre şase prieteni. Gândindu-se ulterior la acea conversaţie, unii dintre prieteni mi-au spus că au simţit că ceilalţi au „dominat” conversaţia. Când am ascultat prima dată înregistrarea, şi mie mi s-a părut la fel, dar cei acuzaţi au pledat nevinovaţi. Ei au afirmat că nu au avut intenţia să domine; de fapt, s-au întrebat de ce au fost atât de reticenţi ceilalţi. Am reuşit să rezolv puzzle-ul doar comparând diferite părţi ale conversaţiei. Întreruperile accidentale – şi impresia de dominare – au apărut din cauză că prietenii aveau stiluri conversaţionale diferite. Numesc aceste stiluri „de-mare-amabilitate” şi „de-mare-implicare” pentru că primul dădea întâietate consideraţiei faţă de ceilalţi fără a se impune, pe când cel de-al doilea dădea întâietate manifestării entuziaste a implicării. Unele aşa-zise întreruperi au apărut din cauză că vorbitorii de-mare-amabilitate se aşteptau la pauze mai mari între schimburile de vorbitori. În timp ce aşteptau o pauză adecvată, vorbitorii de-mare-implicare aveau impresia că restul nu are nimic de spus şi umpleau golul, ca să evite o linişte stânjenitoare.

Alte întreruperi neintenţionate au apărut când vorbitorii de-mare-implicare s-au amestecat în discuţie, ca să arate susţinere şi participare: vorbitorii „de-mare-amabilitate” interpretau, în mod greşit, susţinerea corală drept încercări de luare cu forţa a cuvântului şi se opreau, pentru a evita cacofonia a două voci simultane. În mod ironic, aceste întreruperi nu erau doar interpretări ale victimelor aparente, ci chiar *creaţiile* lor. Când vorbitorii de-mare-implicare foloseau între ei exact aceleaşi tehnici, efectul era mai degrabă pozitiv decât negativ – amestecarea în discuţie nu oprea pe nimeni să spună ce avea de zis. Era, dimpotrivă, ceva ce ungea roata conversaţiei şi înviora spiritele.

Iată două exemple din studiul meu, care ilustrează aceste două situaţii contrastante şi diferitele efecte pe care suprapunerea le are asupra conversaţiei. Primul exemplu arată suprapuneri cu efect pozitiv într-un segment de conversaţie dintre trei vorbitori de-mare-implicare. Al doilea arată suprapuneri între vorbitori de-mare-implicare şi de-mare-amabilitate, care frângeau

conversaţia. Deşi diferenţa de gen nu este un factor esenţial în tiparele de suprapunere din aceste conversaţii, înţelegerea felului în care suprapunerea poate să funcţioneze – sau să eşueze – este fundamentală pentru a înţelege relaţia dintre gen şi întrerupere.

Suprapunere cooperantă reuşită

Primul exemplu a apărut în contextul discuţiei despre impactul televiziunii asupra copiilor. Doar trei dintre cei şase prieteni au participat la discuţie, şi anume cei trei vorbitori de-mare-implicare: Steve (gazda), Peter (fratele lui Steve, care era oaspete) şi Deborah (autoarea cărţii de faţă, care era, de asemenea, oaspete). Steve a afirmat că televiziunea este dăunătoare pentru copii, şi eu am reacţionat întrebând dacă Steve şi Peter s-au uitat mult la televizor în copilărie. S-ar putea să nu fi fost o coincidenţă faptul că eu, femeia, am mutat atenţia de la o afirmaţie abstractă, impersonală, la una personală.

STEVE: Cred că, în principiu, le dăunează copiilor. Răul pe care îl face prevalează asupra binelui.|
→DEBORAH: |Voi doi v-ați uitat mult la televizor în copilărie?
PETER: Nu. Am avut televizor în barăcile Quonset[1]…|
→DEBORAH: |Ce vârstă aveați când părinții voștri l-au cumpărat?|
→STEVE: |Am avut un televizor, dar nu ne uitam tot timpul la el. Eram foarte mici. Eu aveam patru ani când părinții mei au luat televi|zorul.
→DEBORAH: |Aveai patru ani?
PETER: Chiar îmi amintesc de asta.|Nu-mi amintesc/??/
→STEVE: |Îmi aduc aminte că au cumpărat un televizor înainte să ne fi mutat din barăcile Quonset. În 1954.|
→PETER |Îmi aduc aminte că l-am avut în timp ce locuiam în barăcile Quonset.
DEBORAH: [*Chicotind*] Ați trăit în barăci Quonset? Câți ani aveați pe-atunci?
STEVE: Știi, dentistul tatălui meu l-a întrebat: „Ce este o baracă Quonset?“ Și el i-a spus: „Doamne, trebuie să fii mai tânăr decât copiii mei“. Chiar era. Mai tânăr decât amândoi.

[1]

Așa cum arată liniile verticale și săgețile, această conversație include multe

suprapuneri și „întretăieri” – situații în care un al doilea vorbitor vorbește fără să lase vreo pauză perceptibilă. Cu toate astea, vorbitorii nu arată nici un semn de disconfort sau de enervare. Toți trei vorbitorii iau cuvântul intervenind sau băgându-se peste ceea ce spun ceilalți. În această conversație, Peter și Steve, care sunt frați, acționează în duet, asemănător cu Denise și Stacy din exemplul anterior.

Acest exemplu conține un indiciu despre motivul pentru care vorbitorii de-mare-implicare nu se supără când se vorbește peste ei. Acești vorbitori, dacă simt că e în regulă, cedează în cazul în care se intervine peste ei, dar, dacă nu simt, întârzie să răspundă sau ignoră complet intervenția. De exemplu, când Peter spune: „Am avut un televizor în barăcile Quonset”, și eu l-am întrerupt ca să-l întreb: „Ce vârstă aveați când părinții voștri l-au cumpărat?”, Steve nu îmi răspunde imediat. În schimb, el mai întâi încheie ceea ce spunea Peter: „Am avut un televizor, dar nu ne uitam tot timpul la el” și abia apoi îmi răspunde la întrebare: „Eram foarte mici. Eu aveam patru ani când părinții mei au luat televizorul”. Într-un alt moment, Steve îmi ignoră întrebarea. Eu întreb: „Ați trăit în barăci Quonset? Câți ani aveați pe-atunci?” Fără ca măcar să bage în seamă întrebarea mea, Steve pur și simplu relatează o întâmplare despre tatăl lui, pe care și-a amintit-o datorită subiectului barăcilor Quonset. Steve nu consideră întrebările mele sâcâitoare, în parte și pentru că nu se simte obligat să răspundă la ele – ăsta fiind exact motivul pentru care mă simt liberă să le exprim. Un alt motiv pentru care suprapunerile sunt cooperante este acela că nu schimbă subiectul, ci îl detaliază.

Suprapuneri cooperante eșuate

Reușita acestei scurte conversații nu a avut nici o legătură cu faptul că interlocutorii vorbeau unii peste alții sau se întrerupeau, ci a fost rezultatul faptului că vorbitorii aveau obiceiuri și atitudini similare în privința suprapunerilor în conversație. Următorul exemplu arată un fragment din aceeași conversație de la masă, care nu a reprezentat însă o reușită. Eu și Peter apărem din nou, dar în locul lui Steve este David, care are o înclinație spre stilul de-mare-amabilitate.

David, care este interpret în limbajul american al semnelor, ne vorbește despre ASL (American Sign Language). Ca ascultători, eu și Peter ne folosim de suprapuneri și de întretăieri pentru a pune întrebări cu rol de susținere, la fel cum, în exemplul anterior, eu am pus întrebări care susțineau și se suprapuneau peste ceea ce Peter și Steve spuneau. Și aici, întrebările noastre arătau interes față de ceea ce spunea vorbitorul, fără să încerce să comute atenția de la subiect. Dar efectul a fost diferit:

DAVID: Acesta se folosește la Berkeley. Este semnul de la Berkeley pentru | Crăciun.

→DEBORAH: | Îți dai seama de aceste, aceste… hmm… corespondențe? Sau…

DAVID: |/?/|

atunci când înveți semnele, cineva îți spune?

DAVID: A, adică dacă | mi le arată? Asemenea…

→DEBORAH: | Căci îmi închipui că știi respectivul semn, și nu că deduci a avea vreo legătură cu decorațiunile.

DAVID: Nu. Ș-știi că trebuie să aibă legătură cu decorațiunile. |

→DEBORAH: | Pentru că îți spune cineva? Sau îți dai tu seama? |

→DAVID: | Nu. A, vorbești despre mine?

DEBORAH: Da.

DAVID: Sau despre | o persoană surdă?

→DEBORAH: | Despre tine. Despre tine.

DAVID: Despre mine? A, de obicei îmi spune cineva. Dar de multe îmi pot da seama. Adică sunt evidente. Cu cât mă perfecționez, cu atât pot să le identific mai ușor. Cu cât o fac mai mult, cu atât mai bine pot spune despre ce vorbesc. | Fără | să știu care…

→DEBORAH: | Aha! | Interesant.

DAVID: …este semnul. |

→PETER: | Dar cum înveți un semn nou?

DAVID: Cum învăț un semn nou? |

PETER: | Da. Adică, să presupunem că vorbește Victor și, dintr-odată, folosește semnul pentru Ziua Recunoștinței, pe care nu l-ai văzut niciodată.

Toate comentariile mele și ale lui Peter se întretaie și se suprapun peste cele ale lui David, după cum arată săgețile. Însă doar două dintre cele șapte comentarii ale lui David se suprapun peste ale noastre. Mai mult, aceste două rostiri – una care nu s-a putut auzi (indicată de semnul întrebării între barele de fracție) și una în care David a spus „Nu” – sunt probabil încercări de a răspunde la primele părți ale întrebărilor mele cu țintă dublă („Îți dai seama de aceste, aceste… hmm… corespondențe?” și „Pentru că îți spune cineva?”). David arată prin pauzele, ezitările, repetițiile și digresiunile sale că nu se simte în largul lui. Când i-am dat să asculte înregistrarea, mi-a spus că ritmul rapid al conversației, în general, și întrebările, în particular, l-au prins cu garda jos și l-au făcut să se simtă forțat să răspundă.

Îmi este greu să mă uit la această conversație când o văd tipărită neîndurător, pentru că mă face să par poruncitoare. Și totuși, îmi amintesc bunele mele intenții față de David (care rămâne unul dintre cei mai apropiați prieteni ai mei) și uimirea mea în fața ezitărilor din răspunsurile lui. Comparând acest efect pe care conversația l-a avut asupra lui David cu efectul „întrebărilor mele mitralieră” îndreptate către Steve și către Peter, am fost ușurată să văd că „întrebările-mitralieră” au avut exact efectul pe care l-am intenționat când au fost folosite în discuțiile cu alți vorbitori de-mare-implicare: ele erau luate ca o manifestare de interes și de apropiere, îl încurajau și îl susțineau pe vorbitor. Dar când astfel de întrebări erau folosite cu vorbitori de-mare-amabilitate, ele generau ezitări și întreruperi. Nu suprapunerea sau ritmul rapid creau întreruperea și disconfortul, ci *diferența de stil*. Diferențele de stil constituie chiar baza unor sintagme ca „ritm rapid” și „necesitatea unor pauze”. Caracteristicile de genul „ritm rapid” nu sunt inerente, ci rezultă din stilurile *reciproce* ale vorbitorilor. Aș putea adăuga că unul dintre beneficiile acestei cercetări este că am învățat să nu folosesc întrebări-mitralieră sau suprapuneri cooperante cu persoane care nu reacționează bine la asta – un beneficiu palpabil al înțelegerii stilului conversațional.

Diferențe culturale

În studiul meu despre conversațiile purtate la masă, cei trei vorbitori de-mare-implicare erau originari din New York și proveneau din mediul evreiesc. Dintre cei trei vorbitori de-mare-amabilitate, doi erau catolici din sudul Californiei și unul era din Londra. Deși un eșantion de trei persoane nu dovedește nimic, aproape toată lumea cade de acord că mulți evrei (evident, nu toți) din New York, mulți newyorkezi care nu sunt evrei și mulți evrei care nu sunt din New York au stiluri de-mare-implicare și adesea sunt percepuți ca întrerupând, *în conversații cu vorbitori proveniți din alte medii,* precum californienii din studiul

meu. Dar mulți californieni se așteaptă la pauze mai scurte decât mulți locuitori din Vestul Mijlociu sau din Noua Anglie, astfel că, în conversațiile dintre ei, californienii sunt cei care ajung să facă întreruperi. La fel cum eu eram considerată extrem de amabilă când trăiam în New York, dar uneori eram percepută ca nepoliticoasă în California, o californiană amabilă pe care o cunosc a fost șocată și rănită când a fost acuzată de lipsă de politețe, după ce s-a mutat în Vermont.

Ciclul este nesfârșit. Lingviștii Ron și Suzanne Scollon arată că americanii din Vestul Mijlociu, care se pot trezi întrerupți în conversațiile pe care le au cu cei din est, devin cei care întrerup în mod agresiv atunci când vorbesc cu indieni atabascani, care se așteaptă la pauze mult mai lungi. Mulți americani se trezesc că întrerup atunci când vorbesc cu scandinavi, dar suedezii și norvegienii sunt percepuți drept cei care întrerup de către finlandezii care au tendința să facă pauze mai lungi. Finlandezii, la rândul lor, sunt împărțiți în funcție de diferențele regionale în ceea ce privește lungimea pauzelor și rapiditatea vorbirii. În consecință, finlandezii din anumite părți ale țării sunt etichetați ca vorbind repede și ca fiind băgăreți, în timp ce alții, din alte părți ale țării, sunt etichetați drept niște blegi care vorbesc lent, conform lingviștilor finlandezi Jaakko Lehtonen și Kari Sajavaara.

Antropologii au scris despre multe culturi din lume unde vorbitul laolaltă este apreciat în conversațiile obișnuite. Aceasta pare să fie norma în mai multe părți ale lumii, spre deosebire de norma nord-europeană, în care fiecare vorbitor vorbește pe rând. Karl Reisman a venit cu termenul de „conversație contrapunctică” pentru a descrie stilul de suprapunere pe care l-a observat în Antigua. Karen Watson a împrumutat acest termen pentru a descrie jocurile verbale ale copiilor din Hawaii, în care glumesc și povestesc împreună. Watson spune că, pentru acești copii, faptul că le vine rândul nu reprezintă o chestiune de acțiune individuală, ci de „acțiune în parteneriat”. Michael Moerman face observații similare despre o conversație thailandeză. Reiko Hayashi găsește mult mai multe situații de vorbire simultană în cadrul conversațiilor familiare japoneze decât în cadrul celor americane. Jeffrey Shultz, Susan Florio și Frederick Erickson au descoperit că un băiat italiano-american, care era văzut la școală ca un copil-problemă din cauza comportamentului său, intervenea pur și simplu în conversații așa cum se făcea la el acasă în mod normal. Toate aceste cercetări arată că există stiluri de vorbire care se suprapun nedistructiv peste ale altora, care nu vizează să exercite dominare și să violeze drepturile altor persoane. Dimpotrivă, sunt cooperante, reprezintă un mijloc de a arăta implicare, participare, conectare. Pe scurt, vorbirea simultană poate să fie vorbire-stabilire-de-conexiune.

Femeile ca partenere de dialog care întrerup interlocutorul

Paradoxal (în lumina cercetărilor care arată că bărbații le întrerup pe femei) și foarte important pentru prezenta noastră discuție, femeile reprezintă un alt grup ce pare să favorizeze conversațiile în care mai multe persoane vorbesc în același timp. Susan Kalčik, folclorist, a fost una dintre primii care, înregistrând un grup de femei, au observat felul în care acestea se folosesc de discuţiile ce se suprapun. Verificând studii care comparau interacţiunile din cadrul grupurilor de bărbaţi cu cele din cadrul grupurilor de femei, lingvistele Deborah James şi Janice Drakich au descoperit că, în studiile care făceau referire la deosebiri, marea majoritate sesizau în rândul femeilor existența unor discuţii presărate cu întreruperi.

Carole Edelsky, lingvist, a descoperit din întâmplare preferința femeilor pentru discuţii care se suprapun atunci când a încercat să determine cine vorbea mai mult la o serie de întâlniri ale comitetului de conducere al unei facultăţi. Ea a observat că bărbaţii vorbeau mai mult decât femeile, dacă o singură persoană li se adresa celorlalţi, care ascultau în tăcere, dar femeile vorbeau la fel de mult ca bărbaţii în momentul în care se auzeau vocile mai multor persoane în același timp. Cu alte cuvinte, erau mai puține șanse ca femeile să participe când situația era asemănătoare cu o discuție-stabilire-de-raport, și era mai probabil să o facă atunci când părea o discuție-stabilire-de-conexiune. Suprapunerea cooperantă încadra anumite părţi ale întâlnirii ca discuţii stabilire-de-conexiune.

În continuare, avem exemplul unor femei purtând o discuție familiară, în timpul căreia vorbesc una peste cealaltă într-un mod cooperant și stimulator. Acesta provine dintr-o conversație înregistrată la masă într-o bucătărie de către lingvista Janice Hornyak, care a luat parte la conversație. Jan și mama ei, Peg, care sunt dintr-un stat sudist, se aflau în vizită la niște rude din nord, unde Jan a văzut pentru prima dată zăpadă. Peg și Marge, care sunt cumnate, deapănă amintiri, pentru urechile lui Jan, despre dificultățile de a crește copii mici într-o parte a țării unde ninge. (Mama lui Jan și-a crescut primii copii în nord, dar s-a mutat în sud înainte de naşterea lui Jan.)

PEG: Ce nu îmi plăcea era că trebuia să le pun la toţi cizmele şi pantalonii de schi | şi…
→MARGE: | O, da, asta era partea cea mai grea,
PEG: | …şi fularele…
→MARGE: | şi să-i înfofoleşti pe toţi cu cizme şi cu toate celelalte, iar după ce stau afară o jumătate de oră, vin în casă plini de zăpadă şi cu mâzga aia peste tot |
→PEG: | Toată chestia aia udă şi…
→JAN: De aceea nu le place adulţilor zăpada, nu-i aşa?
MARGE: Exact.
PEG: Arunci totul în maşina de spălat, apoi ei vin şi stau o jumătate | de oră
MARGE: | Şi, în scurt timp, vor să iasă din nou afară.
PEG: Apoi ei vor să iasă din nou afară.

Ca în cazul conversaţiei dintre mine, Steve şi Peter, prezentate mai sus, toţi cei trei vorbitori din acest exemplu încep să vorbească întretăind sau intervenind în spusele celorlalţi. Precum Denise, Stacy, Steve şi Peter, din exemplele de mai devreme, Peg şi Marge cântă într-un duet conversaţional. Ele joacă împreună un rol conversaţional, suprapunându-se fără să manifeste (sau să relateze ulterior) vreo neplăcere legată de faptul de a fi fost întrerupte.

Hornyak subliniază faptul chiar mai surprinzător că aceste vorbitoare încheie adesea un comentariu prin conjuncţia „şi”, creând aparenţa unei întreruperi acolo unde nu există una, ca atunci când Peg spune: „Toată chestia aia udă şi…” Hornyak susţine că această strategie a fost preluată de mulţi vorbitori din familia ei, şi este satisfăcătoare şi eficientă când este folosită între ei. Însă ea este criticată când foloseşte aceeaşi strategie cu alţii, nemulţumiţi că îi încurcă. Ei pot chiar să aibă impresia că cineva care încheie o propoziţie cu „şi” nu ştie dacă a terminat ce a avut de spus.

De ce ar dori cineva să creeze impresia de întrerupere, când nu există aşa ceva? Un motiv pentru care vorbitori din grupuri culturale diferite lasă o foarte mică pauză – sau nu lasă deloc – între intervenţiile interlocutorilor este faptul că tăcerea în conversaţiile prieteneşti este văzută ca o lipsă de apropiere. Suprapunerea este o modalitate de a menţine conversaţia vie, fără riscul apariţiei tăcerii. Ar trebui să menţionez totuşi că Hornyak şi membrii familiei sale, pe care i-a înregistrat, nu vorbesc tare, sau repede, ori toţi odată. Suprapunerile lor,

deşi frecvente, sunt scurte; terminarea propoziţiilor cu „şi” este o modalitate de a obţine aparenţa întreruperii când există o suprapunere minimă.

Deşi Hornyak simte că strategia de a crea o aparenţă de suprapunere prin terminarea unei propoziţii cu „şi” este specifică familiei sale, alţii au comentat că ştiu oameni care procedează la fel. Cel puţin un bărbat cu care am vorbit a spus că mama lui (spre disperarea tatălui său) îşi încheie regulat comentariile cu „şi ăăă”, şi că mama *ei* şi toate fetele sale o fac, dar tatăl şi fratele nu. Acest bărbat a crezut, de asemenea, că această trăsătură este specifică familiei sale. Deşi se petrece în cadrul familial, acest stil pare a fi rezultatul unei combinaţii dintre gen şi cultură.

Genul şi cultura se îmbină, de asemenea, într-un alt exemplu al falsei aparenţe de întrerupere. William Labov şi David Fanshel, într-un studiu despre o sesiune de psihoterapie dintre o pacientă de nouăsprezece ani, pe nume Rhoda, şi o asistentă socială, arată că Rhoda nu încheia niciodată o luare de cuvânt prin tăcere. În schimb, când termina ce avea de spus, începea să se repete. Repetiţiile ei erau o invitaţie la adresa terapeutei să înceapă să vorbească prin a o întrerupe. Şi pacienta, şi terapeuta erau newyorkeze şi evreice.

Justificările culturale — o binecuvântare ambiguă

Conştientizarea faptului că persoanele cu un fundal cultural similar au modalităţi asemănătoare de a vorbi apare ca o revelaţie şi o uşurare pentru oamenii care credeau că au ciudăţenii personale sau chiar probleme psihologice. De exemplu, unui bărbat greco-american pe care l-am intervievat pentru un studiu referitor la conversaţiile cu caracter indirect i se spusese de către prieteni şi iubite de-a lungul întregii sale vieţi că este ceva în neregulă cu el, pentru că tot timpul o lua pe ocolite, în loc să spună deschis ce gândea. Mi-a zis că părinţii lui vorbeau astfel, şi eu i-am spus că am descoperit că grecii au tendinţa să fie mai puţin direcţi decât americanii, greco-americanii situându-se undeva la mijloc. Acest bărbat a fost extrem de uşurat, afirmând că explicaţia mea l-a ajutat să-şi explice anumite lucruri. A continuat spunând:

> Văd această trăsătură fie ca pe ceva diferit, la modul superior, fie ca pe o reală problemă… În cea mai mare parte a timpului mă raportez la ea ca la o problemă. Şi nu pot să îmi dau seama dacă provine de la familie sau de la mediu… Nu ştiu dacă e specifică grecilor. Ştiu doar că aşa sunt eu. Mă simt ceva mai bine acum, când ştiu că e o trăsătură specifică grecilor.

Faptul că a văzut stilul „familiei” sale ca pe un stil etnic l-a eliberat pe acest bărbat de povara patologiei individuale de care se temea din cauză că era diferit de majoritatea oamenilor cu care comunica.

Dar, uneori, tendinţa oamenilor din medii culturale similare de a folosi aceleaşi moduri de a vorbi, diferite însă de cele ale oamenilor din alte medii culturale, a dus la rezultate nefericite, chiar tragice. Când oamenii identificaţi ca

diferiţi din punct de vedere cultural au stiluri diferite de conversaţie, modul lor de a vorbi devine baza unor stereotipuri negative. Aşa cum am spus mai înainte, antisemitismul îi cataloghează din start pe evrei drept gălăgioşi, agresivi şi băgăreţi – făcând un salt de la felul de a vorbi la caracter. De exemplu, într-o scrisoare către Henry Miller, Lawrence Durrell a descris un coleg scriitor evreu astfel: „Nu te poţi baza pe el, este capricios, nechibzuit, cu gura mare, băgăreţ, vulgar, într-un cuvânt, evreu…”

Percepţia că evreii (sau newyorkezii – aceste categorii sunt adesea contopite în mintea oamenilor) sunt gălăgioşi şi băgăreţi pur şi simplu învinuieşte un grup minoritar pentru efectele stilului lor *în interacţiunea cu alţii, care folosesc un stil diferit.* Antropologul Thomas Kochman arată că o diferenţă de stil similară determină aplicarea unei etichete stereotipe „comunităţii” negrilor ca fiind nerespectuoasă, arogantă şi gălăgioasă. Când membrii unui grup au puterea de a persecuta membrii altuia, rezultatele unor astfel de judecăţi greşite sunt cu adevărat tragice.

Dacă este *probabil* ca diferenţele culturale să determine judecăţi greşite la nivel personal, este *sigur* că se întâmplă astfel la nivel internaţional. Aş face pariu că antipatia dintre Nancy Reagan şi Raisa Gorbaciova, căreia i s-a făcut multă publicitate, a fost consecinţa unor diferenţe culturale în stilul de a vorbi. Conform lui Nancy Reagan: „Din clipa în care ne vedeam, vorbea, vorbea şi iar vorbea, încât abia puteam strecura un cuvânt”. Bănuiesc că, dacă ar întreba-o cineva pe Raisa Gorbaciova, ar spune că fusese surprinsă că omoloaga ei americană nu spunea niciodată nimic şi o obliga pe ea să susţină toată conversaţia.

Bineînţeles, nu toţi ruşii, sau evreii, sau newyorkezii, sau negrii sunt vorbitori de-mare-implicare. Mulţi folosesc acest stil în anumite situaţii, dar alţii nu. Unii au eliminat, au modificat sau nu au folosit niciodată astfel de stiluri. Nici un grup nu este omogen; de exemplu, stilul „de mare-implicare” pe care îl descriu este mai des întâlnit în rândul evreilor est-europeni decât la evreii germani. Dar mulţi vorbitori evrei folosesc o anumită varietate a stilului de-mare-implicare în unele situaţii, aşa cum fac mulţi vorbitori italieni, greci, spanioli, sud-americani, slavi, armeni, arabi, africani şi din Capul Verde – şi membri din multe alte grupuri pe care nu le-am menţionat.

Un cuvânt de avertizare

Juxtapunerea acestor două linii de cercetare – genul şi întreruperea, pe de o parte, şi etnicitatea ca stil de conversaţie, pe de alta – ridică o dilemă crucială şi neliniştitoare. Dacă din punct de vedere teoretic este o aiureală, empiric este imposibil de susţinut, iar moral este perfid să susţii că vorbitorii unor grupuri

etnice particulare sunt băgăreți, dominatori sau nerespectuoși, pentru că par să întrerupă în conversațiile pe care le au cu vorbitori provenind din medii etnice oarecum „clasice”, poate fi, oare, validă acceptarea unor cercetări care „demonstrează” că bărbații le domină pe femei din cauză că par să le întrerupă în conversații? Dacă acești cercetători care au descoperit că bărbații le întrerup pe femei în conversații ar „analiza” înregistrările mele audio conținând discuții între vorbitori evrei newyorkezi și creștini californieni, ar conchide, fără îndoială, că newyorkezii „au întrerupt” și „au dominat” – californienii prezenți având aceeași senzație. Dar nu aceasta a fost intenția newyorkezilor și – fapt fundamental – nu a fost rezultatul exclusiv al comportamentului lor. Mai degrabă, tiparul întreruperii aparente a rezultat din *diferența* de stil. Pe scurt, astfel de „cercetări” nu fac decât să aplice standardele etnocentrice ale grupului majoritar la comportamentul diferit din punct de vedere cultural al grupului minoritar.

Într-un mod paralel, afirmațiile că bărbații le domină pe femei pentru că le întrerup în conversație pornesc de la ideea că orice conversație este o acțiune în care se vorbește pe rând. Această prezumție eronată are consecințe negative semnificative pentru femei. Multe femei, când discută între ele în situații familiare și se focalizează pe starea de apropiere, se folosesc de suprapunerea cooperantă. Ascultătoarele vorbesc alături de vorbitoare, pentru a arăta participare și susținere. Acest gen de discuții ajunse la urechile bărbaților i-au făcut pe aceștia să conceapă stereotipul femeilor ca găini care cotcodăcesc zgomotos. Iar femeile, care se bucură de astfel de conversații atunci când le poartă, s-ar putea să se simtă ulterior stânjenite și vinovate, căci acceptă etica vorbitului pe rând, care se potrivește mai bine cu stilul de conversație al bărbatului gen „vorbire publică”, sau discuție-stabilire-de-raport, decât cu stilul femeilor gen „vorbire privată”, care evidențiază discuția-stabilire-de-conexiune.

Alăturând cercetările care afirmă că bărbații le întrerup pe femei studiului meu despre conversațiile purtate la cină, vedem o paralelă lingvistică, dar un contrast politic. Evreii sunt minoritari în Statele Unite, așa cum sunt și negrii, și membrii altor grupuri pe care i-am menționat ca având stiluri de-mare-implicare. Minoritățile sunt în dezavantaj. Dar în relația bărbat–femeie, femeile se află în dezavantaj social și cultural, ceea ce transformă consecințele politice ale învinuirii unui grup pentru a-l domina pe celălalt.

Majoritatea oamenilor ar fi de acord că, în cultura noastră, femeile ca grup sunt dominate de bărbați ca grup, la fel ca în majoritatea – dacă nu în toate – culturilor lumii. Așadar, mulți ar putea pretinde că a vedea diferențele de gen în sensul unei comunicări transculturale înseamnă a evita responsabilitatea, acoperind dominarea reală cu o pânză a diferenței culturale. Deși înțeleg acest punct de vedere, conștiința îmi spune că nu merg ambele interpretări. Dacă

acceptăm cercetarea în una din paradigme – aceea că bărbaţii le întrerup pe femei –, atunci suntem forţaţi să adoptăm o poziţie care susţine că vorbitorii de-mare-implicare, precum negrii, evreii şi, în multe circumstanţe, femeile, sunt băgăreţi, agresivi, nerespectuoşi sau gălăgioşi în mod prostesc.

Consecinţele unei astfel de poziţii sunt periculoase mai ales pentru femeile americane care aparţin unor medii etnice sau regionale ce favorizează stilurile conversaţionale de-mare-implicare. Statele Unite au fost martore la un exemplu dramatic de astfel de consecinţe când Geraldine Ferraro, o newyorkeză cu rădăcini italiene, a candidat la funcţia de vicepreşedinte şi a fost etichetată drept „căţea" de Barbara Bush, femeie provenind dintr-un mediu „acceptat". Dacă stilul de-mare-împlinire este văzut ca dominator, cum rezultă din paradigma „bărbaţii le întrerup pe femei", atunci se ajunge la neplăcuta concluzie că multe femei (inclusiv multe dintre cele cu origini africane, caraibiene, mediteraneene, sud-americane, levantine, arabe şi est-europene) sunt dominatoare, agresive şi băgăreţe – trăsături care sunt percepute a fi mult mai grave la femei decât la bărbaţi.

Ca o femeie care a experimentat personal dificultatea pe care o întâmpină multe femei de a se face auzite în anumite interacţiuni cu bărbaţi (îndeosebi în situaţii „publice"), sunt tentată să dau crezare studiilor care spun că bărbaţii le întrerup pe femei. Mi-aş putea explica astfel experienţa într-un mod care îi învinuieşte pe ceilalţi. Totuşi, ca vorbitoare de-mare-implicare, mă simt jignită să aud despre o trăsătură a stilului meu de conversaţie că este detestabilă, pe baza standardelor celor care nu o împărtăşesc şi nu o înţeleg. Ca femeie evreică născută în New York, care nu este doar jignită, ci şi speriată de percepţia negativă asupra newyorkezilor, a femeilor şi a evreilor, dau înapoi când cercetarea ştiinţifică e folosită pentru a transforma în stereotip un grup de vorbitori, susţinând că aceştia au un caracter sau intenţii negative. Ca lingvist şi cercetător, ştiu că mecanismele conversaţiei sunt mult mai complexe de atât. Ca fiinţă umană, vreau să înţeleg despre ce este vorba.

Cine întrerupe?

Pentru a înţelege ce se petrece, cel puţin în parte, este esenţială diferenţierea între discuţiile-stabilire-de-conexiune şi discuţiile-stabilire-de-raport – modul caracteristic în care majoritatea femeilor folosesc limbajul pentru a crea o stare de apropiere, şi în care mulţi bărbaţi îl folosesc pentru a gestiona o competiţie. Drept consecinţă, deşi atât femeile, cât şi bărbaţii se plâng că sunt întrerupţi de celălalt, comportamentele care nemulţumesc sunt diferite. În multe dintre comentariile oamenilor pe care i-am intervievat, bărbaţii se simţeau întrerupţi de femeile care rosteau cuvinte de susţinere peste vorbele lor, de acord şi de

anticipare a felului în care aveau să își încheie ei propozițiile. Dacă o femeie susținea povestirea unui bărbat elaborând o idee diferită decât cea pe care o avusese el în minte, el simțea că dreptul lui de a spune propria povestire fusese încălcat. El interpreta intruziunea ca pe o luptă pentru controlul conversației.

De exemplu, un bărbat a spus că s-a oferit la un moment dat să fie casier la un târg de vechituri făcând muncă voluntară. La sfârșitul zilei, a depistat o lipsă în registru, pe care a trebuit să o completeze din buzunarul lui. O femeie care îl asculta îl întrerupea într-una cu comentarii și expresii de compasiune prin care își exprima susținerea, afirmând că i se părea nedrept ca el să fie nevoit să plătească, cu atât mai mult cu cât se oferise voluntar. De fapt, bărbatul nu vorbise despre experiența lui ca să sublinieze nedreptatea acesteia, astfel că s-a simțit întrerupt și „manipulat” de femeie, având senzația că ea încerca să pună stăpânire pe povestirea lui. El a fost deranjat de un exces (din perspectiva lui) de discuție-stabilire-de-conexiune.

Asta mă duce cu gândul la tatăl meu și la motivul pentru care gusta în mod deosebit gluma despre bărbatul care nu vorbea cu soția lui, din cauză că nu voia să o întrerupă. Tatăl meu crede că nu trebuie să vorbească mai mulți odată. În consecință, îi este adesea greu să ia cuvântul în conversațiile cu mama, cu surorile mele și cu mine, de vreme ce noi vorbim una peste alta și nu facem pauză între intervențiile noastre. El crede, de asemenea, că, odată ce începe să vorbească, ar trebui să i se permită să continue până își expune complet ideile. Eu, mama mea și surorile mele credem că, în conversațiile dintre prieteni și din cadrul familiei, este acceptabil să te bagi în discuție când crezi că știi ce vor să spună ceilalți. Dacă te înșeli, ei sunt liberi să te corecteze, dar, dacă ai dreptate, toată lumea preferă manifestarea de conexiune și de apropiere care rezultă din faptul de a fi înțeles, fără să trebuiască să explici totul.

Perspectiva tatălui meu despre acest gen de situații a ieșit la suprafață acum câțiva ani, când el vorbea, și mama mea s-a băgat în discuție. El a oftat meditativ și i-a spus mamei: „Ai un avantaj, dragă. Dacă eu vreau să spun ceva, trebuie să aștept până nu mai vorbește nimeni, pe când tu poți spune ce vrei oricând ai chef”. În ceea ce o privește, mama nu poate înțelege de ce tatăl meu are nevoie de privilegii deosebite pentru a spune ceva – de ce nu intervine, pur și simplu, ca oricare dintre noi. Îmi amintesc că în adolescență, când tatăl meu, avocat fiind, îmi explica ceva, mă simțeam ca și cum aș fi fost somată să mă înfățișez în fața unui juriu.

Deci atât bărbatul, cât și femeile din familia mea se simt, pe rând, dezavantajați de modul diferit de a vorbi al celorlalți – el, fiindcă este întrerupt și nu găsește pauzele de care are nevoie pentru a intra în conversație și pentru că interzice și evită suprapunerile, refuzând să participe la discuție așa cum o facem

noi, ceilalți. Femeile din familie consideră suprapunerile și întreruperile dovezi de implicare în discuțiile-stabilire-de-conexiune, iar bărbatul din familie apreciază faptul de a nu fi întrerupt când poartă o discuție-stabilire-de-raport. El abordează conversațiile familiare de acasă ca discuții-stabilire-de-raport mai mult decât o fac femeile.

Atunci, de ce sunt femeile nemulțumite că sunt întrerupte de bărbați? Așa cum eu, surorile mele și mama ne așteptăm ca tatăl meu să strecoare în conversație, asemenea nouă, scurte comentarii, este posibil ca bărbații care abordează conversația ca o competiție în care toată lumea se luptă pentru a lua cuvântul să le trateze pe femei ca pe egali, așteptându-se să se lupte pentru a lua cuvântul, ca toată lumea. Dar este mult mai puțin probabil ca femeile să procedeze astfel, de vreme ce ele nu se raportează la conversații ca la o competiție și au prea puțină experiență în lupta pentru dreptul de a fi auzite. Dimpotrivă, Elizabeth Aries a descoperit că femeile care vorbeau mult în grupurile de discuții îi invitau adesea pe membrii mai tăcuți ai grupului să vorbească.

A vorbi peste celălalt într-un mod necooperant

În timp ce suprapunerile cooperante ale femeilor îi enervează pe bărbați pentru că par să deturneze subiectul lor de discuție, bărbații le enervează adesea pe femei punând stăpânire pe subiect sau schimbându-l. Un exemplu de acest tip de întrerupere este schițat în *You're Ugly, Too* [„Și tu ești urât"], o scurtă povestire a lui Lorrie Moore. Eroina acestei povestiri, o profesoară de istorie pe nume Zoe, a fost să facă o ecografie pentru a vedea ce anume crescuse în abdomenul său. Conducând înapoi spre casă, după test, se privește în oglinda retrovizoare și își amintește o glumă:

> S-a gândit la o glumă despre un tip care se duce la doctor, iar acesta îl anunță:
> – Îmi pare rău să spun asta, dar mai ai șase săptămâni de trăit.
> – Vreau să cer încă o părere, spune tipul (…)
> – Vrei încă o părere? Bine, spune doctorul. Ești și urât.
> Îi plăcea gluma asta. I se părea foarte, foarte amuzantă.

Ulterior în povestire, la o petrecere de Halloween, Zoe discută cu un bărbat divorțat de curând, pe nume Earl, cu care a cuplat-o sora ei. Earl o întreabă care este gluma ei preferată. Asta este ceea ce urmează:

> – Gluma mea preferată cred că este puțin cam… Bine, o spun. Un tip merge la cabinetul unui doctor și…
> – Cred că o știu, o întrerupe Earl cu nerăbdare. Voia s-o pună el. Un tip merge la cabinetul unui doctor, și doctorul îi spune că are o veste bună și una rea – asta este, nu?
> – Nu sunt sigură, spune Zoe. S-ar putea să fie o versiune diferită.
> – Așa că tipul continuă: „Dă-mi mai întâi vestea rea", iar doctorul: „OK, mai ai trei săptămâni de trăit". Tipul, disperat: „Trei săptămâni de trăit! Doctore, care este vestea bună?" Și atunci doctorul spune: „Ai văzut-o pe secretară? În sfârșit, i-am tras-o."
> Zoe s-a încruntat.

– Nu la asta te-ai gândit?
– Nu. În vocea ei se simțea un ton acuzator. A mea era diferită.
– Oh, spune Earl, privind în altă parte, și apoi iar la ea. Ce tip de istorie predai?

Când Earl o întrerupe pe Zoe, nu o face pentru a-i susține gluma, ci pentru a spune gluma în locul ei. Ca lucrurile să fie mai rele, gluma pe care o spune nu este doar diferită, ci și ofensatoare. Când află că gluma lui nu este aceeași cu a ei, el nu întreabă care era gluma ei. În schimb, deschide un cu totul alt subiect. („Ce tip de istorie predai?”)

Majoritatea oamenilor ar fi de acord că întreruperea lui Earl a încălcat dreptul lui Zoe de a vorbi, pentru că Zoe era pe cale să spună o glumă, și el i-a sabotat rolul. Dar Zoe a cedat repede în fața insistenței lui Earl de a spune gluma ei. Imediat ce el a pomenit despre „o veste bună și una rea”, era evident că el se gândise la o glumă diferită. În loc să răspundă categoric la întrebarea lui „… asta este, nu?”, Zoe a spus: „Nu sunt sigură. Asta s-ar putea să fie o versiune diferită”, încurajând atitudinea lui și căutând acordul într-o situație care era, de fapt, de dezacord. Cineva care s-ar fi raportat la conversație ca la o competiție ar fi luat cuvântul în acest punct, dacă nu chiar mai repede, dar Zoe părea să se raporteze la conversație ca la un joc care pretindea de la fiecare vorbitor să susțină cuvintele celuilalt. Dacă s-ar fi cunoscut suficient de bine pentru ca mai târziu să se certe pe baza a ceea ce se întâmplase, Earl ar fi putut să îi reproșeze: „De ce nu m-ai oprit atunci când ai văzut că sunt pe cale să spun o altă glumă, în loc să mă lași să continui și apoi să te enervezi?”

O altă parte a aceleiași povestiri arată că nu suprapunerea creează întrerupere, ci mișcările conversaționale care schimbă subiectul deschis de un vorbitor. Zoe simte o durere în stomac, se scuză și dispare la toaletă. Când revine, Earl o întreabă dacă se simte bine, și ea îi spune că și-a făcut niște analize. În loc să o întrebe despre sănătatea ei, Earl îi dă să mănânce ceva ce i se oferise în absența ei. Mestecând, ea spune: „Cu norocul meu, va trebui să mă operez de colecist”. Earl schimbă subiectul: „Deci sora ta se căsătorește? Spune-mi, serios, ce crezi despre iubire”. Zoe dă să răspundă:

– Bine. O să-ți spun ce cred despre iubire. Uite o poveste de dragoste. Prietena mea…
– Ai ceva pe bărbie, îi zice Earl și întinde mâna spre fața ei.

La fel ca atunci când i-a oferit de mâncare, acest gest al lui ar putea să fie prioritar față de povestea ei, dar faptul că a făcut asta tocmai când Zoe începea să povestească pare o dovadă a lipsei de interes față de povestirea ei și a lipsei de respect față de dreptul ei de a o continua. Mai mult, acesta nu este un incident izolat, ci doar unul dintr-o serie. Earl nu s-a arătat interesat de ceea ce începuse Zoe să spună despre sănătatea ei, nu a pus întrebări, nu a oferit susținere, nu i-a dat sfaturi și nu a venit în întâmpinarea dezvăluirii ei cu o dezvăluire similară. În

schimb, a trecut la un alt subiect – iubirea –, pe care este posibil să-l fi considerat mai potrivit decât operația de colecist pentru a începe o abordare romantică. Din același motiv, ocazia de a-i lua ceva de pe bărbie era o oportunitate prea bună de a-i atinge fața, ca să o rateze. Într-adevăr, multe din mișcările lui par să fie, de fapt, încercări de a îndrepta conversația în direcția flirtului.

Cine conduce?

Întreruperea, în cazul acesta, are prea puțin de-a face cu începerea emiterii unor sunete verbale în timp ce altcineva vorbește, deși are legătură cu chestiuni de dominare, control și manifestare de grijă și de interes. Femeile și bărbații se simt întrerupți unii de alții din cauza acestor diferențe raportate la ceea ce încearcă să realizeze prin vorbire. Bărbații care abordează conversația ca pe o competiție ar putea depune eforturi, nu pentru a susține vorbirea celuilalt, ci pentru a duce conversația într-o altă direcție, una în care pot să ocupe ei poziția centrală spunând o povestire, sau o glumă, sau etalându-și cunoștințele. Dar, făcând astfel, se așteaptă ca partenerii lor de conversație să opună rezistență. Femeile care cedează la aceste eforturi nu o fac din cauză că sunt slabe, nesigure sau interesate, ci din cauză că nu au așa multă experiență în a para încercările de smulgere a volanului conversației. Ele văd abaterea conversației într-o altă direcție nu ca pe o mișcare în cadrul jocului, ci ca pe o încălcare a regulilor jocului.

Să fii învinuit că ai întrerupt când știi că nu ai avut intenția asta este la fel de frustrant ca a fi întrerupt. Nimic nu este mai dezamăgitor într-o relație apropiată decât să fii acuzat de intenții rele atunci când știi că intențiile tale au fost bune, mai ales de către cineva pe care-l iubești și care ar fi trebuit să te înțeleagă mai bine decât oricine altcineva. Efuziunile de susținere ale femeilor pot să îi irite pe bărbați, care ar prefera o luptă verbală. Și o lovitură de stânga intenționată în spiritul luptei poate să devină un knockout, dacă pumnii oponentului tău nu țin garda.

1 Construcții inițial de uz militar folosite ca locuințe în teatrele de operațiuni din al Doilea Război Mondial, având formă semicilindrică. Numele vine de la locul în care au fost fabricate prima dată, Quonset Point, din Davisville. (n.tr.)

CAPITOLUL 8

NICI VORBĂ SĂ O FACI

Morton, un psiholog angajat al unei clinici private, are o problemă cu directoarea clinicii, Roberta. La întâlnirile cu personalul, Roberta deschide, în general, discuțiile, cerând părerea tuturor membrilor. Ea invită la dezbaterea propunerilor pro și contra, dar, nu se știe cum, atunci când întâlnirea se termină, mereu ajung să decidă – prin consens – să se facă lucrurile așa cum Roberta consideră că este mai bine. Femeile din comitet sunt mulțumite cu Roberta în poziția de director. Ele simt că ea le ascultă punctele de vedere și le place ca deciziile să se ia prin consens mai degrabă decât prin ordin. Dar Morton simte că Roberta este manipulatoare. Dacă oricum vor ajunge să facă întocmai cum vrea ea, de ce îi lasă să-și consume energia exprimându-și opiniile? El ar prefera ca ea să spună pur și simplu cum să se facă lucrurile, de vreme ce este șefa.

Impresia lui Morton că Roberta nu se poartă ca un șef este rezultatul diferențelor de stil. Ea se poartă ca un șef – un șef femeie. Ea preferă să conducă prin consens, și femeilor din echipă le place aceasta, dar Morton este nemulțumit de felul ei indirect de a acționa. El crede că ar trebui să conducă prin ordine.

Diferențele de stil pot să fie parțial responsabile de observația că unele femei care au obținut un statut înalt sau o poziție de autoritate nu se poartă cum ar cere-o poziția respectivă. Dar este posibil să mai existe un factor implicat. De la munca de cercetare de pionierat a Matinei Horner, mulți psihologi au observat că femeile par să se teamă de succes. Din nou, cercetările făcute asupra felului în care se joacă copiii au adus lumină.

Să luăm cercetarea lui Marjorie Harness Goodwin despre jocurile verbale prin care fetele adolescente și preadolescente din studiul său s-au criticat unele pe altele pe la spate. În mod semnificativ, și trist, exemplele pe care le menționează Goodwin au avut ca bază succesul. Fetele sunt criticate pentru că ies în evidență ca fiind mai bune decât celelalte din grup. Din cele două dispute pe care Goodwin le descrie, defectul uneia dintre fete a fost că a reușit să studieze materia pentru doi ani într-unul singur și să ia note maxime pe linie; cealaltă fată a suportat mânia colegelor ei pentru că a purtat haine mai noi și mai scumpe decât ele.

În studiul realizat de mine pe marginea conversațiilor amicale înregistrate, o nemulțumire similară este plasată de fetele de clasa a șasea împotriva unei alte

fete:

SHANNON: Trebuie să poarte un polo în fiecare *zi*.
JULIA: Știu. Și mie îmi place polo, dar… *Dumnezeule!*
SHANON: În fiecare *zi*!?
JULIA: Chiar așa!
SHANON: Gândește-te cât de mult… și se dă *mare* cu asta.

Să pari mai bună decât celelalte este o încălcare a eticii egalitariste a fetelor. Oamenii ar trebui să-și accentueze legăturile și asemănările.

În lumina acestora și a altor studii asupra unor conversații reale dintre fete, nu este surprinzător că fetele se tem să nu fie respinse de cele de-o seamă cu ele, dacă au succes, iar băieții, nu. Băieții, de la vârste fragede, învață că pot obține ceea ce vor – un statut superior – dacă manifestă superioritate. Fetele învață că atitudinea superioară nu le va face să obțină ceea ce vor – afilierea cu cele de o seamă. Pentru asta, ele trebuie să pară asemănătoare prietenelor lor, nu mai bune decât ele.

Această similitudine aparentă nu implică o asemănare perfectă. Penelope Eckert, care a petrecut câțiva ani în mijlocul elevilor de liceu într-un oraș din vestul mijlociu al Statelor Unite, vorbește despre cât de complex poate să fie sistemul fetelor de mascare a statutului. Astfel, fetele cele mai populare trebuie să hotărască când se trece de la hainele pentru un anotimp la hainele pentru următorul – de exemplu, de la hainele de iarnă, la cele de primăvară. Dacă fetele mai puțin populare apar purtând haine de bumbac în timp ce fetele populare încă poartă lână, cele dintâi au comis o gafă, demonstrând astfel că nu sunt parte integrantă a grupului. Dacă trec la noua îmbrăcăminte după ce fetele populare au apărut în bumbac, ele sunt considerate imitatoare, limitându-se la informațiile valabile pentru publicul larg. Scopul este de a se îmbrăca la unison. Dacă fac schimbarea în aceeași zi cu fetele populare, ele sunt glorios de identice, demonstrând subtil că fac parte din cercul cunoscătoarelor.

Nu te lăuda și nu te făli

Un alt aspect al presiunii exercitate asupra fetelor de a nu părea mai bune decât colegele lor este interdicția de a te lăuda. Diferența de atitudine față de laudă în funcție de gen reprezintă cauza multor critici reciproce și judecăți greșite între femei și bărbați – și a unui comportament verbal ciudat din partea femeilor.

De exemplu, o studentă pe nume Connie le spunea prietenelor ei că un profesor îndrumător de la liceu a încercat să o convingă să nu se înscrie la facultatea pe care acum o frecventau toate. Îndrumătorul considera că înscrierea lui Connie avea să afecteze șansele de acceptare ale unei alte fete, Sylvia, de la același liceu. Vrând să explice modul de gândire al îndrumătorului, Connie a spus: „Notele Sylviei nu erau… vreau să spun… sună foarte pompos din partea

mea, dar notele Sylviei nu erau la fel de bune ca ale mele”. Connie a reuşit cu greu să facă o simplă afirmaţie faptică despre notele ei, fiindcă replica ei dădea senzaţia de laudă de sine.

Margaret şi Charles sunt ambii avocaţi de succes. Deşi când sunt doar ei se înţeleg perfect, ocazional se ceartă după ce iau masa cu noi cunoştinţe, mai ales cu oameni care au o anumită poziţie sau au legături cu dreptul fiscal, specialitatea lui Charles. Margaret are senzaţia că Charles se laudă. El lasă să se înţeleagă cât de important este, menţionând aprecierile primite, cazurile pe care le-a câştigat şi oamenii importanţi pe care îi cunoaşte (în opinia lui Margaret, ca să se dea mare cu asta). În strădania lui de a impresiona, uneori înfrumuseţează faptele şi dă de înţeles că ar cunoaşte oameni pe care, de fapt, i-a întâlnit doar o dată sau de două ori. În ceea ce o priveşte, Margaret încearcă să-şi ascundă succesul. Ea evită deliberat să lase să se vadă că îi cunoaşte pe unii dintre oamenii importanţi, ale căror nume apar în conversaţie, şi niciodată nu face referiri la numeroasele ei realizări.

Charles este la fel de nemulţumit de comportamentul lui Margaret pe cât este ea de al lui. Dacă ea nu spune cât este de importantă, o face el pentru ea. Asta o supără chiar mai tare. Ea are senzaţia că laudele aduse de el sunt o dovadă de nepolitețe, şi toate alternativele pe care şi le imaginează nu i se par mulţumitoare. Îl poate ignora sau poate întrerupe încercările lui Charles de a vorbi în numele ei, ceea ce pare nepoliticos faţă de el, încălcând ceea ce ea percepe drept obligaţia ei de a-l susţine; îl poate lăsa să vorbească pentru ea, ceea ce o pune în postura unui copil care nu poate să vorbească pentru sine; sau poate să participe şi să vorbească într-un mod în care nu îi face plăcere – lăudându-se.

Margaret are senzaţia că oamenii nu o vor mai plăcea dacă se laudă; ar prefera ca ei să afle de la alţii despre succesul ei şi crede că îi vor aprecia modestia atunci când vor afla. De asemenea, se teme că, dacă Charles se laudă, oamenii nu îl vor plăcea, iar asta o deranjează, pentru că, din cauza legăturii ei cu Charles, ceea ce gândesc oamenii despre el se reflectă asupra ei. Charles, pe de altă parte, are senzaţia că oamenii nu îl vor respecta decât dacă îi face să ştie că merită respect. El simte, de asemenea, că ei o vor respecta pe Margaret mai mult dacă vor şti că este un avocat de succes, nu doar soţia lui.

Atât Margaret, cât şi Charles judecă felul de a vorbi al celuilalt în termeni de caracteristici ale personalităţii – şi fiecare acordă o valoare morală stilului. Margaret presupune că o persoană bună este modestă şi nu atrage atenţia asupra ei. Charles consideră că expunerea realizărilor este o necesitate, nu o obligaţie, şi vede modestia lui Margaret (falsă, în ochii lui) drept o dovadă de nesiguranţă prostească, autominimalizantă. Fiecare crede că pur şi simplu aşteaptă de la

celălalt să fie o persoană bună, dar definiția lor despre ce înseamnă să fii o persoană bună variază, din cauză că ne așteptăm la lucruri diferite din partea unei fete bune, respectiv a unui băiat bun.

Reținerea fetelor și a femeilor de a se lăuda în anumite situații iese la iveală în două exemple izbitor de asemănătoare, pe care le-am întâlnit în contexte cu totul diferite. Filmul lui Ingmar Bergman, *Scenes from a Marriage* [„Scene dintr-o căsnicie”] se deschide cu un cuplu care este intervievat pentru o revistă de către o femeie numită doamna Palm. Marianne și Johan răspund diferit la întrebarea doamnei Palm: „Cum v-ați descrie în câteva cuvinte?” Acesta este răspunsul lui Johan:

> Aș putea părea îngâmfat dacă m-aș descrie ca extrem de inteligent, de succes, energic, echilibrat și sexi. Un bărbat la curent cu evenimentele din lume, cultivat, citit, admirat și sociabil. Stai să văd, oare ce altceva aș mai putea spune? Prietenos. Prietenos într-un mod plăcut, chiar și cu oameni antipatici. Îmi place sportul. Sunt un familist. Un fiu bun. Nu am datorii și îmi plătesc taxele. Respect deciziile guvernului, oricare ar fi ele, și iubesc familia noastră regală. Am renunțat să mai merg la biserică. Este suficient, sau vrei mai multe detalii? Sunt un iubit încântător. Nu-i așa, Marianne?

Și iată răspunsul lui Marianne:

> Hmm, ce aș putea spune? Sunt căsătorită cu Johan și am două fiice.

Nici în urma unor îndemnuri, Marianne nu adaugă mai multe informații.

> MARIANNE: Doar asta îmi vine în minte pentru moment.
> DOAMNA PALM: Trebuie să mai fie ceva…
> MARIANNE: Cred că Johan este foarte de treabă.
> JOHAN: Ce drăguț din partea ta.
> MARIANNE: Sunt căsătorită de zece ani.
> JOHAN: Tocmai ne-am reînnoit legămintele.
> MARIANNE: Spre deosebire de Johan, îmi lipsește capacitatea de a mă vedea în termeni așa strălucitori. Dar, sincer, sunt bucuroasă că pot duce genul ăsta de viață. Este o viață mulțumitoare, dacă înțelegeți ce vreau să spun. Ce altceva aș putea adăuga? O, Doamne, ce greu este!
> JOHAN: Are un chip plăcut.
> MARIANNE: Tu glumești. Eu încerc să fiu serioasă. Am două fiice, Karin și Eva.
> JOHAN: Ai mai spus asta.

Mi-am amintit de această conversație fictivă când am citit următorul dialog din viața reală, consemnat de Carol Gilligan în *In a Different Voice* [„Cu o voce diferită”]. Ca parte a cercetării ei care explora dezvoltarea morală la copii, Gilligan a intervievat doi copii de unsprezece ani, pe nume Amy și Jake. Printre întrebările pe care le-a adresat a fost și: „Cum te-ai descrie pe tine ție însuți/însăți?” Am găsit puternice ecouri din Johan și Marianne în răspunsul lui Jake și în al lui Amy. Mai întâi, iată cum a răspuns Jake:

> Perfect. Asta e latura mea încrezută. Ce doriți – în ce mod să aleg să mă descriu? *(Cea care ia interviul: Dacă ar trebui să te descrii într-un mod din care să îți dai seama că este vorba despre tine, ce ai spune?)* Aș începe spunând că am unsprezece ani. Jake [numele de familie]. Ar trebui să adaug că trăiesc în [numele orașului], pentru că asta mă reprezintă în mare parte, și, de asemenea, că tatăl meu este doctor, deoarece cred că asta mă schimbă puțin, și că nu cred în mârșăvii, decât dacă numele tău este Heinz [o referire la o întrebare anterioară pusă lui Jake]; consider că școala este

plictisitoare, deoarece cred că îți schimbă într-un fel personalitatea. Nu prea știu cum să mă descriu, pentru că nu știu cum să-mi interpretez personalitatea. (*Dacă ar trebui să descrii felul în care, de fapt, te-ai descrie pe tine, ce ai spune?*) Îmi plac bancurile seci. Nu îmi place neapărat să mă pun pe treabă, dar pot face toate chestiile de la școală. Am fost capabil să rezolv orice problemă care mi s-a dat la școală, cu excepția celor pentru care aveam nevoie de tot felul de cunoștințe, dar, după ce citeam ce trebuia, eram capabil să le rezolv, doar că uneori nu vreau să-mi pierd vremea făcând teme simple. Și îmi place sportul la nebunie. Cred, spre deosebire de mulți oameni, că lumea încă are speranță… Îmi plac majoritatea oamenilor pe care îi știu, am o viață bună – cam la fel de bună ca oricare alta – și sunt înalt pentru vârsta mea.

Iată cum a răspuns fata, Amy, la întrebare:

Vrei să spui personalitatea mea? (*Ce crezi?*) Nu prea știu. M-aș descrie ca, hmm, ce vrei să spui? (*Dacă ar trebui să te descrii într-un mod din care să-ți dai seama că este vorba despre tine, ce ai spune?*) Ei bine, aș spune că sunt o persoană căreia îi plac școala și învățatul, și că asta vreau să fac cu viața mea. Vreau să fiu om de știință sau ceva de genul, să fac tot felul de lucruri și să-i ajut pe oameni. Și cred că sunt acest gen de persoană sau încerc să fiu. Probabil așa m-aș descrie. Și vreau să-i ajut cumva pe ceilalți. (*De ce vrei asta?*) Pentru că mi se pare că lumea asta are multe probleme și cred că toți ar trebui să încerce să-i ajute într-un anumit mod pe ceilalți, iar felul în care aleg să o fac eu este prin intermediul științei.

Ce m-a izbit la răspunsurile acestor doi copii la aceeași întrebare a fost, în primul rând, cât de extins s-a prezentat Jake în comparație cu Amy (și presupun că elipsa de după „speranță” chiar indică omiterea multor alte cuvinte) și cât de laudativ a fost la adresa sa, în contrast cu vorbele lui Amy, care nu au fost deloc autolaudative. Jake spune că este perfect, că tatăl lui este doctor, că poate să rezolve „absolut orice problemă” de la școală, chiar dacă școala i se pare plictisitoare, că are cea mai bună viață posibilă și că este înalt. Comentariul său „uneori nu vreau să-mi pierd vremea făcând teme simple” poate să reprezinte o apărare față de rezultatele mai slabe obținute la școală. În schimb, Amy spune că ei îi plac școala și învățatul, fără să menționeze cât de bună este la învățătură, și mai spune că își dorește să-i ajute pe oameni prin știință.

Atât Johan, din scenariul lui Bergman, cât și Jake, din interviul lui Gilligan, sunt conștienți că par „îngâmfați” și glumesc pe seama asta. Într-adevăr, întregul răspuns al lui Johan pare dat în glumă, precum și comentariile sale presărate în timpul răspunsurilor lui Marianne. Dar Johan și Jake spun totuși ceea ce fac. Deși Amy are ceva mai mult de spus decât Marianne, diferența nu e semnificativă. Atât Amy, cât și Marianne preferă să se repete decât să răspundă într-un mod care să sune a laudă de sine. Marianne nu menționează că este avocat. Amy spune că își dorește să devină om de știință, dar subliniază că scopul ei va fi mai degrabă să-i ajute pe alții decât să dobândească bani, faimă sau statut.

Faptul că femeile simt că nu trebuie să se laude vine de la un antrenament explicit, precum și de la presiunea exercitată de colegele lor din copilărie. Un astfel de antrenament este descris în buletinul de absolvire al unuia dintre cele mai competitive licee din țară. În acest buletin, o tânără a scris un epitaf pentru

sora ei, care fusese cea mai bună elevă din clasă şi care murise de curând. O fiinţă cu totul deosebită, sora ei avusese un succes moderat în carieră, care nu permisese să i se vadă capacităţile cu totul deosebite. Tânăra comentează că sora ei şi-a însuşit prea mult poveţele mamei ei: „Nu ieşi în evidenţă, nu te lăuda niciodată, dă mereu ce ai mai bun din tine”.

Aceste exemple demonstrează că există aşteptarea ca femeile să nu se laude în situaţiile relativ publice, dar ar fi eronat să se tragă concluzia că femeile nu se laudă niciodată. Revin la cuplul pe care l-am numit Margaret şi Charles cu un exemplu de context în care ea s-a lăudat, dar Charles a simţit că el nu ar fi făcut-o. În situaţia descrisă mai devreme, Margaret credea că Charles nu ar fi trebuit să „se dea mare” în faţa noilor cunoştinţe. Cu altă ocazie, Charles a avut senzaţia că Margaret se lăuda într-un mod nepotrivit. Plângându-se faţă de câţiva prieteni apropiaţi că nu a fost promovată ca partener la firma la care lucra, aşa cum se întâmplase cu unii bărbaţi care aduseseră mult mai puţine cazuri şi avuseseră mult mai puţine ore de consultaţii juridice, Margaret şi-a enumerat succesele anterioare. Charles a spus mai târziu că i s-a părut un lucru lipsit de sensibilitate, de vreme ce unul dintre prietenii aflaţi de faţă era un tânăr avocat care nu avansa deloc repede. Pentru Charles, oferirea de informaţii autolaudative se face în public, pentru a obţine un statut superior, şi se etalează în mod adecvat atunci când întâlneşti pentru prima dată oameni care au, sau par să revendice, un astfel de statut. Dar, pentru Margaret, informaţiile autolaudative se pot folosi doar în privat, fiind în mod adecvat oferite în discuţiile-stabilire-de-conexiune cu oameni pe care îi cunoaşte şi în care are încredere, care nu o vor judeca pentru mândria ei. Când are de-a face cu prieteni apropiaţi, ea uită de statutul lor relativ – un aspect al relaţiilor pe care Charles nu îl poate uita.

Diferitele lentile ale statutului şi ale conexiunii s-ar putea să funcţioneze încă o dată împotriva femeilor. Femeile sunt reţinute să-şi prezinte în public realizările pentru a atrage simpatia, dar, dacă sunt privite sub lentila statutului, sunt sistematic subestimate, fiind considerate autocritice şi nesigure. Este tentant să li se recomande femeilor să înveţe să-şi etaleze realizările în public pentru a se asigura că primesc respectul pe care îl merită. Din nefericire însă, femeile sunt judecate după standardele comportamentului feminin.

Acest lucru a fost evident, de exemplu, la o întâlnire a facultăţii dedicată promovărilor, în care s-a descris succesul unei profesoare universitare. Era extrem de cunoscută în domeniul ei şi avea multe cărţi publicate. Un bărbat a făcut un comentariu aprobator: „Îşi poartă bine succesul”. Cu alte cuvinte, era lăudată pentru că nu arăta că avea aşa succes. De aici rezultă că, dacă ar fi acţionat într-un mod consonant cu realizările ei, ea nu ar fi fost lăudată – şi poate nici nu ar fi fost plăcută de ceilalţi.

Politeţea lui este lipsa ei de putere

Există multe tipuri de dovezi că femeile şi bărbaţii sunt judecaţi în mod diferit, chiar dacă vorbesc la fel. Această tendinţă generează anumite neajunsuri în discuţiile despre femei, bărbaţi şi putere. Dacă o femeie foloseşte o strategie lingvistică, această strategie este văzută ca lipsită de putere; dacă este folosită de un bărbat, este considerată puternică. Adesea, etichetarea „limbajului femeilor” ca „limbaj lipsit de putere” reflectă punctul de vedere asupra comportamentului femeilor, reflectat prin lentilele bărbaţilor.

Pentru că nu se străduiesc să aibă o poziţie de superioritate, femeile sunt văzute adesea ca ocupând o poziţie de inferioritate. Orice situaţie este gata să declanşeze interpretări greşite, pentru că statutul şi conexiunile sunt exprimate prin aceleaşi manifestări. Această ambiguitate explică un mare număr de interpretări greşite, făcute atât de experţi, cât şi de alte persoane, prin care felul femeilor de a vorbi, exprimat în spiritul apropierii, este etichetat ca lipsit de putere. Niciunde această ambiguitate inerentă nu este mai clară ca într-un scurt comentariu dintr-un articol de ziar în care li s-a luat un interviu membrilor unui cuplu, ambii psihologi. Ziaristul i-a întrebat semnificaţia lui „a fi foarte politicos”. Cei doi experţi au răspuns simultan, oferind răspunsuri diferite. Bărbatul a spus: „subordonare”. Femeia a zis: „sensibilitate”. Ambii experţi aveau dreptate, dar fiecare descria perspectiva unui gen diferit.

Oamenii au tendinţa de-a considera că tot ce fac femeile este lipsit de putere. Acelaşi articol de ziar citează un alt psiholog spunând: „S-ar putea ca un bărbat să o întrebe pe o femeie: «Poţi, te rog, să te duci până la magazin?»”, în timp ce o femeie s-ar putea să spună: «Vai, chiar am nevoie de nişte lucruri de la magazin, dar sunt tare obosită»”. Stilul femeii este numit „ascuns”, un termen cu valenţe negative precum „furişatul” sau „lipsa de onestitate”. Motivul oferit ţine de putere: femeia nu simte că are dreptul să întrebe direct.

În mod clar, în societatea noastră femeile au un statut inferior bărbaţilor. Dar ăsta nu este neapărat motivul pentru care femeile preferă să nu adreseze cereri directe. Tendinţa femeii de a fi indirectă ar putea justifica interesul ei pentru starea de conexiune. Dacă obţii ceea ce vrei ca o consecinţă a unei solicitări, răsplata este satisfăcătoare în termeni de statut: ai o poziţie superioară, pentru că ceilalţi fac ceea ce le-ai spus tu să facă. Dar dacă obţii ceea ce vrei pentru că s-a întâmplat ca şi ceilalţi să vrea acelaşi lucru sau pentru că s-au oferit de bunăvoie, răsplata se traduce în termeni de apropiere. Nu eşti nici pe o poziţie de superioritate, nici pe una de inferioritate, dar eşti în mod fericit conectat la ceilalţi, ale căror dorinţe sunt identice cu ale tale. Mai mult, dacă stilul indirect este înţeles de ambele părţi, atunci nu este nimic ascuns în ceea ce îl priveşte: se

înțelege care este doleanța. A cataloga drept „ascunsă” comunicarea indirectă înseamnă a privi totul din perspectiva cuiva pentru care stilul direct pare „natural” și „logic” – o perspectivă mai des întâlnită în rândul bărbaților.

Caracterul indirect în sine nu reflectă o lipsă de putere. Este ușor să ne gândim la situații în care caracterul indirect este prerogativa celor aflați la putere. De exemplu, membrii unui cuplu bogat, care știu că servitorii lor vor face ceea ce li se cere, nu au nevoie să dea ordine directe, ci pot, pur și simplu, să își exprime dorințele. Stăpâna casei spune: „Este frig aici”, și servitorul merge să dea drumul la încălzire. Stăpânul casei spune: „Este vremea pentru cină”, și servitorul se ocupă ca masa să fie servită. Poate că, dus la extrem, caracterul indirect presupune să determini pe cineva să facă ce vrei tu fără să spui absolut nimic. Femeia sună dintr-un clopoțel, și servitoarea aduce felul următor; sau un părinte intră în camera în care copiii se ceartă și stă cu mâinile în șolduri, iar copiii se opresc imediat din ce făceau.

Culturi întregi operează cu sisteme ample de atitudini indirecte. De exemplu, am descoperit într-un mic proiect de cercetare că majoritatea grecilor presupuneau că o soție care întreabă: „Vrei să mergi la petrecere?” oferă un indiciu că ea vrea să meargă. Ei aveau senzația că ea nu ar întreba, dacă nu ar vrea să meargă. Mai mult, ei aveau senzația că ea nu și-ar fi afirmat direct preferința, din cauză că ar fi sunat ca o cerere. Caracterul indirect al comunicării fusese calea convenabilă prin care ea își transmisese preferința.

Cultura japoneză a făcut din caracterul indirect o artă rafinată. De exemplu, un antropolog japonez, Harumi Befu, explică schimbul delicat de gesturi indirecte necesar pentru o simplă invitație la prânz. Când prietenul lui i-a făcut o invitație, Befu a trebuit mai întâi să își dea seama dacă fusese intenționată sau doar de formă – adică, în sensul în care un american ar putea spune: „Ar trebui să vii cândva pe la noi să luăm cina”, dar nu s-ar aștepta să apari la ușă. După ce a conchis că invitația a fost intenționată și a acceptat-o, Befu a fost întrebat ce i-ar plăcea să mănânce. Conform obiceiului, a spus că nu contează, dar prietenul lui, tot conform obiceiului, a insistat ca el să specifice. Gazda și invitatul au repetat de un număr adecvat de ori acest schimb de replici, până când Befu a considerat că este politicos să răspundă la întrebare – cu politețe –, spunând că niște ceai și niște orez ar fi foarte bine. Când a sosit la masă, a fost într-adevăr servit cu ceai și orez – ca ultim fel al unei mese somptuoase. Befu nu a fost surprins de acest festin, pentru că știa că protocolul pretindea așa ceva. Dacă i s-ar fi dat ceea ce a cerut, s-ar fi simțit insultat, dar protocolul cerea, de asemenea, să se arate foarte surprins.

Această dare de seamă despre o atitudine indirectă reciprocă legată de o invitație la prânz li se poate părea excesivă americanilor. Dar mult mai multe

culturi din lume folosesc sisteme elaborate de atitudini indirecte, în loc să aprecieze atitudinile directe. Numai societăţile vestice moderne acordă prioritate comunicării directe, şi chiar şi pentru noi reprezintă mai mult o valoare decât o practică.

Dovezile din alte culturi arată, de asemenea, clar că atitudinea indirectă nu reflectă în sine un statut inferior. Mai degrabă, presupunerile noastre despre statutul femeii ne obligă să interpretăm tot ce fac ele ca reflectând un statut inferior. Antropologul Elinor Keenan a descoperit, de exemplu, că într-un sat din insula Madagascar unde se vorbeşte limba malagaşă, femeile sunt directe, iar bărbaţii, indirecţi. Sătenii văd modul indirect al bărbaţilor de a vorbi, folosind metafore şi proverbe, ca fiind modalitatea cea mai bună de comunicare. Pentru ei, atitudinea indirectă, asemenea bărbaţilor care o folosesc, are un statut superior. Ei consideră stilul direct al femeilor ca lipsit de tact şi necioplit, devalorizând frumoasa subtilitate a limbajului bărbaţilor. Chiar dacă femeile sunt uneori directe, şi bărbaţii indirecţi, sau alteori invers, rămâne constantă evaluarea negativă a stilului femeilor, care este văzut inferior ca statut faţă de cel al bărbaţilor.

Este altceva dacă vine din partea unui bărbat

Cercetările din propria noastră cultură oferă multe exemple de interpretare diferită a aceluiaşi tip de comportament, dacă acesta aparţine femeilor sau bărbaţilor. De exemplu, să vedem cazul întrebărilor disjunctive – afirmaţii cu mici întrebări adăugate la sfârşit, ca în: „Este o zi frumoasă, nu-i aşa?” Lingvistul Robin Lakoff a fost primul care a subliniat că femeile folosesc, de regulă, mai multe întrebări disjunctive decât bărbaţii. Deşi studiile care au urmărit să testeze observaţia lui Lakoff au avut oarecum rezultate împărţite, majoritatea o susţin. Jacqueline Sachs, observând limbajul copiilor cu vârste cuprinse între doi şi cinci ani, a descoperit că fetele folosesc de două ori mai multe întrebări disjunctive decât băieţii. Şi cercetarea a arătat că oamenii *se aşteaptă* ca femeile să folosească întrebări disjunctive. Psihologii David şi Robert Siegler au realizat un experiment, cerându-le adulţilor să ghicească sexul vorbitorilor. Stereotipul a avut câştig de cauză: subiecţii ghiceau că vorbeşte o femeie, atunci când erau folosite întrebări disjunctive, şi un bărbat, atunci când nu erau. Stereotipul poate să fie chiar mai constrângător decât realitatea. Într-un alt experiment, Nora Newcombe şi Diane Arnkoff, ambele psihologi de profesie, le-au prezentat unor adulţi câteva discuţii în care femeile şi bărbaţii foloseau un număr egal de întrebări disjunctive şi au descoperit că subiecţii lor credeau că femeile au folosit mai multe.

Cel mai deranjant lucru este că femeile şi bărbaţii sunt judecaţi diferit chiar

dacă vorbesc în același mod. Patricia Hayes Bradley, cercetător în sfera comunicării, a descoperit că, atunci când femeile folosesc întrebări disjunctive și delimitări ale responsabilității, subiecții le consideră mai puțin inteligente și informate decât pe *bărbații care fac același lucru.* Când femeile nu oferă probe pentru afirmațiile lor, sunt considerate mai puțin inteligente și informate, *dar bărbații care avansează afirmații fără susținere nu sunt catalogați astfel*. Cu alte cuvinte, când vorbesc în moduri despre care se consideră că sunt specific feminine, femeile sunt judecate negativ, dar, când bărbații vorbesc în același mod, nu au parte de un tratament similar. Deci nu atât modul de a vorbi e luat în considerație, cât atitudinea oamenilor față de femei și bărbați.

Multe alte studii au rezultate similare. Psihologii John și Sandra Condry le-au cerut subiecților să interpreteze de ce plânge un sugar. Dacă li s-a spus că este vorba despre un băiat, subiecții au presupus că este furios, dar, dacă li s-a spus că este vorba despre o fată, au crezut că îi este frică. Anne Macke și Laurel Richardson, împreună cu Judith Cook, au descoperit că, atunci când elevii își criticau profesorii, generând mai multe discuții în clasă, acest fapt era luat ca un semn de incompetență doar dacă era vorba despre profesoare.

Tăcerea este de aur — sau de plumb

Și cercetarea științifică a căzut pradă acestui standard dublu. În studiile care afirmă că bărbații își exercită puterea vorbind mai mult decât femeile, tăcerea femeilor este citată ca o dovadă că ele nu au putere. În același timp, alte studii afirmă că felul în care bărbații se folosesc de tăcere și în care refuză să vorbească este o manifestare a puterii lor. O temă recurentă în studiul clasic al Mirrei Komarovsky, *Blue Collar Marriage,* este că multe dintre soțiile intervievate spuneau că vorbesc mai mult decât soții lor. („El are limba ferecată”, a afirmat o femeie despre soțul ei; „Soțul meu și-a făcut un obicei din a nu vorbi”, a spus alta) Mai multe soții își doresc să vorbească, atât ele, cât și soții lor, despre probleme. În schimb, numeroși soți se retrag din fața dificultăților („Când nu mă simt bine, o iau din loc și nu-mi vărs greutățile asupra lor.”), a stresului emoțional sau a „pretențiilor” soției. Cu toate astea, este clar că acești soți sunt „dominanți” în căsniciile lor. Caracterul taciturn poate fi un instrument de putere. Komarovsky citează o mamă care declară despre soțul ei: „Nu spune multe, dar crede în ceea ce spune, și copiii îl ascultă”.

Jack Sattel e de părere că bărbații folosesc tăcerea pentru a-și exercita puterea asupra femeilor, și ilustrează acest lucru cu următoarea scenă din romanul Ericăi Jong, *Fear of Flying* [„Teama de a zbura”]. Prima linie de dialog este rostită de Isadora, a doua – de soțul ei, Bennett.

– De ce trebuie să te porți așa cu mine? Mă faci să mă simt atât de singură.

– E vina ta.

– Cum adică e vina mea? În seara asta am vrut să fiu fericită. Este Ajunul Crăciunului. De ce te iei de mine? Ce-am făcut?

Tăcere.

– Ce am făcut?

El se uită la ea ca şi cum faptul că ea nu îşi dă seama este o altă ofensă.

– Ştii ce, hai să mergem la culcare acum. Hai s-o lăsăm aşa.

– Să lăsăm aşa ce?

El nu spune nimic.

– Să lăsăm aşa faptul că te-ai luat de mine? Să lăsăm aşa faptul că mă pedepseşti pentru nimic? Să lăsăm aşa faptul că mă simt singură şi că mi-e frig, că e Ajunul Crăciunului şi tu iar ai stricat totul? Asta vrei să lăsăm aşa?

– Nu vreau să discutăm despre asta.

– Să discutăm despre ce? Despre *ce* nu vrei să discuți?

– Taci! Nu vreau să strigi în hotel.

– Nu-mi pasă ce vrei să fac sau să nu fac. Mi-aş dori să fiu tratată omeneşte. Mi-aş dori să-mi faci măcar favoarea de a-mi spune de ce ți-e atât de frică. Şi nu te uita aşa la mine…

– Aşa cum?

– Ca şi cum faptul că nu sunt capabilă să-ți citesc gândurile ar fi cel mai mare păcat al meu. *Nu pot* să-ți citesc gândurile. *Nu ştiu* de ce eşti atât de supărat. *Nu pot* să intuiesc fiecare dorință a ta. Dacă asta vrei de la o soție, te-ai înşelat în privința mea.

– Bineînțeles că nu asta vreau.

– Atunci ce e? Spune-mi, te rog.

– Nu ar trebui să fie nevoie să-ți spun.

– Doamne, Dumnezeule! Vrei să îmi spui că ar trebui să fiu în stare să-ți citesc gândurile? Ăsta e genul de cocoloşeală pe care îl vrei?

– Dacă ai fi empatică în ceea ce mă priveşte…

– Dar *sunt*. Dumnezeule, nu-mi dai nici o şansă.

– Nu eşti atentă. Nu asculți.

– A fost ceva legat de film, nu-i aşa?

– Ce anume la film?

– Iar suntem la un concurs de întrebări. Trebuie să mă chestionezi ca pe un infractor? Trebuie să mă interoghezi *încrucişat*?… A fost scena înmormântării… Băieţelul privindu-şi mama moartă. Ceva te-a afectat acolo. Atunci ai început să te întristezi.

Tăcere.

– Ei bine, *nu-i* aşa?

Tăcere.

– Haide, Bennett, mă faci să mă înfurii şi mai tare. Te rog, spune-mi. Te rog.

(El oferă cuvintele unul câte unul, asemenea unor mici cadouri. Asemenea unor excremente mici şi tari.)

– Ce anume din scena respectivă m-a afectat?

– Nu mă chestiona. Spune-mi!

(Ea îl îmbrățişează. El se retrage. Ea e cât pe ce să cadă şi se prinde de cracul pijamalei lui. Seamănă mai puțin cu o îmbrățişare şi mai mult cu o scenă de salvare, ea scufundându-se, el permițându-i cu o oarecare rezervă să-i apuce piciorul pentru a se sprijini.)

– Ridică-te!

(Ea plânge.)

– Doar dacă îmi spui.

(El îşi smuceşte piciorul.)

– Merg la culcare.

Această scenă dureroasă pare să susțină afirmația lui Sattel că Bennett foloseşte tăcerea ca pe o armă împotriva soției lui. Fiecare refuz succesiv de a-i

spune ce l-a deranjat este ca o lovitură care o doboară tot mai jos și mai jos – până ajunge literalmente pe podea. Dar s-ar schimba interpretarea noastră dacă am inversa genurile în această scenă?

Cu genurile schimbate, scena pare imposibilă. Este greu să ne închipuim un bărbat implorându-și soția să-i spună cu ce a greșit. Ce mi-a venit în minte, când am încercat să inversez genurile, a fost o scenă în care bărbatul se retrage, făcând ineficientă arma tăcerii ei. Tăcerea lui Bennett este atât de aproape de ideea de pedeapsă tocmai din cauza insistenței Isadorei de a-l face să vorbească. Interacțiunea celor două stiluri – retragerea lui și insistența ei de-a afla cu ce a greșit – este devastatoare pentru amândoi. Dacă Bennett ar împărtăși credința Isadorei că problemele trebuie discutate, sau dacă și ea ar avea tendința de a se retrage când apar probleme, ei nu s-ar mai afla într-o astfel de scenă devastatoare.

„Îmi pare rău, dar nu îmi cer scuze”

Sunt multe moduri logice și eficiente în care femeile pot discuta cu alte femei, dar care par lipsite de putere și autodepreciative, în conversațiile cu bărbații. Un tipar este cel în care femeile par să-și ceară tot timpul scuze. Scuza este un gest ce îl încadrează pe cel care se scuză pe o poziție inferioară. Asta poate părea evident, dar exemplul următor arată că o scuză aparentă poate să nu fie deloc intenționată în acest sens.

O profesoară avea probleme cu un elev considerat de toată lumea incorigibil. În cele din urmă, l-a trimis pe băiat în biroul directorului. Ulterior, directorul a abordat-o în sala profesorilor și i-a spus că elevul a fost suspendat. Profesoara a replicat: „Îmi pare rău”, și directorul a liniștit-o: „Nu e vina ta”. Profesoara a fost luată prin surprindere de atitudinea conciliantă a directorului, pentru că, până să o spună el, nu îi trecuse prin minte că suspendarea elevului ar fi putut să fie din vina ei. Pentru ea, „îmi pare rău” nu însemna „îmi cer scuze”, ci „îmi pare rău să aud asta”. „Îmi pare rău” fusese intenționat pentru a stabili o conexiune cu directorul, vrând să însemne: „Știu că probabil vă simțiți prost din cauza asta; și eu mă simt la fel”. Ea se încadrase pe sine ca fiind conectată de el prin sentimente asemănătoare. Interpretând cuvintele care împărtășeau un sentiment drept o scuză, directorul a introdus noțiunea că ar fi fost posibil să fi fost vina ei și s-a încadrat pe sine ca superior, într-o poziție din care o absolvea pe ea de vină.

Continuarea povestirii arată că aceste puncte de vedere diferite pot fi asociate cu genul. Când profesoara i-a vorbit fiicei ei mature despre incident, fiica i-a dat dreptate că reacția directorului fusese stranie. Dar când le-a spus fiului și soțului, aceștia au criticat-o pentru că și-a cerut scuze, când nu fusese de vină. Și ei

interpretaseră „îmi pare rău” ca pe o cerere de scuze.

Există mai multe dinamici care le fac pe femei să pară că se scuză prea mult. În primul rând, este posibil ca femeile să se scuze mai mult pentru că, instinctiv, nu le stânjenește ideea de a risca să fie pe o poziție inferioară. Asta nu înseamnă că le face plăcere, ci doar că este mult mai puțin probabil ca asta să declanșeze alarme automate în mintea lor. Un alt factor este că se crede despre femei că își cer scuze și în situații când ele nu intenționează asta. Femeile spun frecvent „îmi pare rău”, pentru a exprima că le pasă și că sunt preocupate, nu neapărat pentru a-și cere scuze.

Această confuzie este înrădăcinată în dublul sens al lui „îmi pare rău”. Acest sens dublu este subliniat în următoarea anecdotă. O fată japoneză de doisprezece ani care trăia în Statele Unite scria o scrisoare de condoleanțe către bunica ei din Japonia, ca urmare a morții bunicului ei. Fata scria în japoneză, dar era mai obișnuită cu limba engleză. A început într-un mod adecvat: „Îmi pare atât de rău că bunicul a murit”. Dar apoi s-a oprit și s-a uitat la ce a scris. „Nu sună cum trebuie”, i-a spus mamei. „Nu l-am omorât eu.” Pentru că scria într-o limbă care pentru ea nu constituia o a doua natură, această fată și-a dat seama că o expresie pe care majoritatea oamenilor o folosesc automat avea un sens diferit când era interpretată literal. „Îmi pare rău”, folosită la figurat pentru a exprima regretul, ar putea fi interpretată literal ca însemnând „îmi cer scuze”.

Diferența dintre folosirea rituală și literală a limbajului apare și în următorul exemplu. O femeie de afaceri pe nume Beverly s-a întors acasă dintr-o călătorie în afara orașului și a găsit pe robotul telefonului ei fix un mesaj de la șeful departamentului. În mesaj acesta explica faptul că găsise un mare număr de greșeli într-un raport scris de asistentul ei. Șeful i-a mai spus că i-a indicat asistentului erorile, i-a retrimis raportul și a aranjat ca termenul-limită să fie extins, pentru ca ea să aibă timp să introducă toate corecturile. Beverly a fost surprinsă, căci citise și aprobase raportul înainte să plece în vacanță, dar a spus: „Îmi pare rău” a fost deranjată când el a replicat: „Nu dau vina pe nimeni”. Aceasta părea să însemne că el o învinuia pe ea, de vreme ce adusese vorba despre asta.

„Te rog, nu îmi accepta scuzele”

Beverly i-a cerut asistentului ei să îi arate raportul corectat și s-a înfuriat când a văzut că jumătate din pagini aveau marcate „greșeli”, dar puține erau cu adevărat reale. Aproape toate se refereau la punctuație și cele mai multe erau chestiuni de preferință stilistică. În mai multe cazuri, a observat că șeful ei de departament a generat greșeli de punctuație în propoziții care până atunci erau corecte gramatical.

Ulterior în acea zi s-a întâlnit cu șeful de departament la o petrece organizată la birou și, imediat ce l-a văzut, i-a spus că este foarte supărată pe el și i-a zis și de ce. Din reacția lui, și-a dat seama că el s-a simțit lezat fiindcă ea a adus vorba despre asta în fața altor persoane. Și-a cerut rapid scuze pentru că a răbufnit, în loc să își exprime supărarea într-un mod mai diplomatic, și ulterior, l-a vizitat în biroul său, ca să-și ceară din nou scuze. Beverly fusese sigură că, dacă ea își cerea scuze pentru că-l abordase într-un mod nepotrivit, într-un moment nepotrivit, el avea să își ceară la rândul lui scuze pentru corectarea exagerată a raportului și pentru că apelase direct la asistentul ei. În schimb, el a spus cu generozitate: „Îți accept scuzele” și, binevoitor, a schimbat subiectul spre treburi de serviciu.

Acceptarea scuzelor cuiva este – se poate demonstra asta – un gest destul de nepoliticos. Din punctul de vedere al conexiunii, la scuze trebuie să se răspundă cu scuze. Din perspectiva statutului, scuzele trebuie respinse ca nefondate. Din această perspectivă, o persoană care își cere scuze își asumă o poziție de inferioritate, și acceptarea scuzelor menține asimetria, în timp ce respingerea scuzelor ca nefondate restaurează echilibrul. Deși s-a simțit prost, Beverly nu și-a dat seama decât după ce a părăsit biroul, zâmbitoare și binevoitoare, de faptul că șeful departamentului ei nu doar că îi acceptase în mod nepoliticos scuzele, dar nici nu oferise unele în schimb.

Felul diferit în care femeile și bărbații se raportează la statut ar putea fi cauza problemei lui Beverly. Ea simțea o stare de amiciție cu șeful de departament; îl plăcea; ajunsese să vadă în el un prieten. Pentru ea, ca pentru multe femei, prietenia cu cineva implică minimalizarea, dacă nu chiar anularea diferențelor de statut. Când și-a manifestat supărarea, ea nu s-a văzut pe sine ca aducând reproșuri unui superior de față cu alte persoane. Dacă, în ciuda relației lor prietenești, el a fost axat pe diferența de statut dintre ei, acceptarea criticii ei ar fi reprezentat o umilire publică. Dacă ea s-ar fi focalizat pe diferența lor de statut, nu pe relația lor de prietenie, nu l-ar fi abordat așa cum o făcuse. De exemplu, nu s-ar fi purtat astfel cu președintele companiei.

Femeile se adaptează la normele bărbaților

În toate aceste exemple, stilurile tipic masculine sunt evaluate în general pozitiv și sunt luate ca normă. Într-o asimetrie similară, dar poate chiar mai deranjantă, când femeile și bărbații sunt împreună într-un grup, sunt șanse mai mari ca jocurile dintre ei să fie tipic masculine.

În povestirea Ursulei Le Guin, *In and out*, o fostă secretară își amintește de o întâlnire la care participaseră doar femei:

> Ca atunci când toate secretarele s-au întâlnit ca să pună la punct o întrunire în care să se vorbească

despre femeile din consiliul local al oraşului, şi întrunirea a fost atât de minunată, participantele spunând lucruri la care nici măcar nu se gândiseră înainte, în vreme ce ideile apăreau de peste tot şi nimeni nu stresa pe nimeni.

Rezultă de aici că o discuţie în care oamenii reuşesc să spună ceea ce gândesc fără ca nimeni să nu streseze pe nimeni nu reprezenta norma pentru întâlnirile la care ea participase sau pe care le observase, ci era o calitate a acestei întâlniri, la care participaseră doar femei.

O profesoară a mărturisit că i-a plăcut mai mult să lucreze în comisii constituite doar din femei decât în cele care includeau persoane de ambele sexe. Dar, când a făcut această observaţie la o cină la care participau şi femei, şi bărbaţi, un bărbat a obiectat vehement. El a spus că nu a observat nici o diferenţă între comisiile formate doar din bărbaţi şi cele care includeau femei. Cu siguranţă, acest bărbat spunea adevărul aşa cum îl experimentase el, pentru că, atunci când femeile şi bărbaţii se întâlnesc, ei se poartă în conformitate cu normele bărbaţilor, nu cu ale femeilor. Astfel că, pentru bărbaţi, comparativ cu femeile, contează prea puţin dacă întâlnirile la care participă au o componenţă exclusiv masculină sau sunt mixte.

Studiile efectuate într-o serie de discipline arată că femeile fac mai multe ajustări decât bărbaţii în grupurile mixte. Elizabeth Aries a descoperit, comparând posturile tinerilor din grupuri de discuţie formate doar din bărbaţi, doar din femei şi din grupuri mixte, că bărbaţii stăteau mai mult sau mai puţin la fel, indiferent dacă erau sau nu femei prezente. Ei se tolăneau în poziţii „relaxate”, ocupând un spaţiu mare în jurul lor. Femeile din studiul ei îşi luau posturi „de doamne” când în grup erau şi bărbaţi, dar stăteau relaxate şi tolănite în lipsa lor. Cu alte cuvinte, bărbaţii adoptau aceleaşi poziţii fizice fie că erau femei de faţă, fie că nu, dar femeile păreau să se simtă ca pe scenă, când erau şi bărbaţi prezenţi, şi ca în culise, când erau înconjurate doar de femei.

O concluzie similară rezultă dintr-un studiu al lui Alice Deakins referitor la subiectele despre care discută femeile şi bărbaţii. Deakins a realizat un studiu „incognito”, trăgând cu urechea: în timp ce se afla singură într-un local unde angajaţii unei bănci îşi luau prânzul, a notat subiectele de discuţie ale celor aflaţi la mesele învecinate. Nu era o situaţie în care bărbaţii să deţină roluri de conducere, iar femeile să fie soţiile sau secretarele lor. Bărbaţii şi femeile din studiul lui Deakins erau cu toţii angajaţi ai unei bănci şi se aflau pe poziţii de egalitate în ceea ce priveşte serviciul. Deakins a constatat că, atunci când nu era de faţă nici o femeie, bărbaţii vorbeau în principal despre afaceri şi niciodată despre oameni, nici măcar despre cei de la locul de muncă. Următorul cel mai discutat subiect al lor era mâncarea. Alte subiecte comune erau sportul şi recreerea. Când femeile vorbeau între ele, subiectul cel mai frecvent erau

oamenii – nu atât cei de la serviciu, cât prietenii, copiii şi partenerii din relaţiile personale. Femeile discutau apoi despre afaceri şi în al treilea rând despre sănătate, aici intrând şi discuţiile despre controlul greutăţii.

Când femeile şi bărbaţii erau împreună, aveau tendinţa să evite subiectele care le plăceau cel mai mult şi alegeau subiecte de interes comun. Dar, când discutau despre aceste subiecte, *o făceau doar în conformitate cu stilul bărbaţilor.* Ei vorbeau despre mâncare în felul bărbaţilor, focalizându-se pe mâncarea pe care o mâncau şi pe restaurante mai degrabă decât pe dietă şi sănătate. Vorbeau despre recreere în felul în care o făceau bărbaţii, focalizându-se pe sporturi şi pe vacanţe mai degrabă decât pe antrenamente fizice de dragul dietei sau al sănătăţii, cum făceau femeile când erau singure. Şi vorbeau despre aspectele referitoare la casă în felul bărbaţilor, focalizându-se pe locaţie, pe valorile proprietăţii şi pe timpul de care ai nevoie ca să ajungi la muncă, spre deosebire de femei, care se focalizau pe interiorul caselor (de exemplu, amenajare şi izolaţie) şi pe ce se petrece între oamenii din interiorul casei (de exemplu, angajarea cuiva care să ajute la curăţenie).

Analizând înregistrările audio ale unor conversaţii private dintre adolescenţi, Deborah Lange a descoperit un model similar. Când fetele erau singure, vorbeau despre problemele din relaţiile cu prietenele lor; când băieţii erau singuri, vorbeau despre activităţi şi planuri şi făceau comentarii despre prieteni. Când băieţii şi fetele stăteau împreună, vorbeau despre activităţi şi planuri şi făceau comentarii despre prieteni. Cu alte cuvinte, când băieţii şi fetele discutau, vorbeau în mare măsură în stilul în care băieţii vorbeau când nu era nici o fată prezentă. Dar, când fetele se întâlneau fără să fie vreun băiat de faţă, vorbeau diferit.

Toate aceste studii (şi multe altele) arată cum conversaţiile dintre bărbaţi şi femei se aseamănă mai mult cu conversaţiile dintre bărbaţi decât cu cele dintre femei. Aşadar, când femeile şi bărbaţii vorbesc unii cu ceilalţi, ambele grupuri fac reajustări, dar femeile fac mai multe. Femeile sunt dezavantajate în grupurile care includ persoane de ambele sexe, pentru că au purtat mai puţine conversaţii în stilul care se practică în aceste grupuri. Asta ar putea explica de ce fetele se descurcă mai bine la învăţătură când sunt înscrise la şcoli de fete, în timp ce băieţii se descurcă la fel fie că merg la o şcoală de băieţi, fie că frecventează o şcoală mixtă. Ar putea, de asemenea, explica de ce femeile, nu însă şi bărbaţii, din studiul lui Aries despre grupurile de discuţii de la facultate au spus că preferă grupurile constituite din persoane de acelaşi sex. Toate aceste studii ne ajută să lămurim de ce femeile sunt nemulţumite în ceea ce priveşte comunicarea lor cu bărbaţii, în timp ce bărbaţii, care participă la aceleaşi conversaţii, nu se arată la fel de nemulţumiţi.

Conversațiile care au loc la întâlniri și în grupuri de discuţii sunt oarecum publice, mai apropiate de discuţiile-stabilire-de-raport. Luând în consideraţie preferința lor pentru discuţiile-stabilire-de-conexiune, nu este surprinzător că multor femei li se pare dificil să ia cuvântul la întâlniri, chiar dacă și multor bărbați le este greu să ia cuvântul în conversaţii cu femei care vorbesc peste ei, cu scopul de-a crea o situație de apropiere. Un motiv pentru care multor femei li se pare dificil să ia – și să păstreze – cuvântul la întâlnirile cu bărbații este că nu vor să se lupte pentru asta. Totuși, acest capitol a prezentat doar câteva dintre numeroasele studii care arată că până și atunci când femeile se poartă în același mod cu bărbații, ele au parte de reacţii diferite. Aceasta ridică întrebarea dacă femeilor le este dificil să se facă ascultate la întâlniri ca urmare a felului lor de a vorbi sau a faptului că sunt femei. Această întrebare reliefează, de asemenea, asimetria de opțiuni disponibile pentru femei și bărbați.

Discriminare egală

Multe femei vorbesc despre faptul că un comentariu de-al lor făcut în cadrul unei întâlniri sau al unei conferințe a fost ignorat. Ulterior, un bărbat face același comentariu, și de această dată este auzit, aprobat sau discutat, fiindu-i atribuit mai degrabă lui decât ei. Majoritatea femeilor cred că asta se întâmplă pentru că oamenii sunt mai puțin dispuși să dea ascultare unei idei care vine din partea unei femei, iar studiile menționate mai sus arată că există un adevăr în asta. Dar și *modul* în care sunt expuse ideile poate fi un factor. Următoarea experiență indică acest lucru, dar arată, de asemenea, că femeile și bărbații nu au la dispoziție aceleași opțiuni.

Profesorul A., un biochimist care predă la o universitate importantă și este renumit în acest domeniu, mi-a vorbit despre următoarea experiență. Având un stil rezervat și fiind timorat de vorbitul în public, și-a adunat curajul să ia cuvântul după o conferință publică din cadrul Departamentului de biologie. Și-a formulat observația ca pe o întrebare: „Ați luat în consideraţie această influență chimică asupra procesului biologic pe care tocmai l-ați descris?” Conferențiarul a răspuns: „Nu am făcut-o”, și nu s-a mai discutat nimic despre asta. Totuși, la scurt timp, altcineva, profesorul B., a luat cuvântul. A început: „Mi-aș dori să revenim la ideea ridicată de colegul meu, profesorul A., deoarece mi se pare foarte importantă”. Apoi a repetat ideea vorbind îndelung. Ideea a devenit centrul unor discuții extinse, și toți cei care vorbeau despre asta începeau spunând: „Aș dori să comentez în continuare pe marginea problemei ridicate de profesorul B.”

Dacă profesorul A. ar fi fost o femeie, ar fi fost firesc să se presupună că ideea fusese mai întâi ignorată fiindcă îi aparţinuse unei femei și că ulterior a fost luată

în considerație din cauză că a fost exprimată de un bărbat. Dar, în acest caz, ambii vorbitori erau bărbați, astfel că sexul nu ar fi putut constitui cauza reacțiilor diferite de care au avut parte. Deosebirea a constituit-o modul în care cei doi bărbați au exprimat „aceeași” idee. Profesorul A. nu a oferit suficiente detalii astfel încât ceilalți să poată vedea importanța ei. Probabil, modul în care a vorbit –reținut, scurt și interogativ – a creat senzația că ideea lui nu e importantă, în timp ce modul în care a vorbit profesorul B. – pe larg și cu voce puternică, declamatoare – a făcut ca ideea să apară sub alt metamesaj: „Este ceva important. Rețineți!”

Acest exemplu este important, pentru că aruncă lumină asupra rolului jucat de *felul* în care vorbesc oamenii, indiferent de sex. Dar arată, de asemenea, că femeile sunt dezavantajate, de vreme ce sunt mai multe șanse ca femeile să își formuleze ideile sub formă de întrebări, să ocupe mai puțin timp cu întrebările lor și să vorbească pe un ton mai scăzut și cu voce mai ascuțită. Exemplul arată că bărbații care nu folosesc strategii de forță asociate cu masculinitatea se află, de asemenea, în dezavantaj. În acest sens, profesorul A. a fost în aceeași situație cu o femeie care vorbește similar.

Remedii inegale

Dar, într-un alt sens, poziția profesorului A este diferită de cea a unei femei care are un stil de conversație similar. Dacă profesorul A. ar decide să-și ajusteze stilul pentru a deveni asemănător cu cel al profesorului B., ar primi mai multă atenție de la public, dacă asta este ceea ce își dorește. Și, procedând astfel, s-ar încadra mai bine în modelul de masculinitate al culturii noastre. Dar femeile care încearcă să-și ajusteze stilul vorbind mai puternic, mai mult timp și cu mai multă încredere în sine se vor încadra, de asemenea, mai bine în modelul de masculinitate. Este posibil să obțină mai multă atenție și să fie mai respectate, dar este, de asemenea, posibil să nu fie plăcute și să fie subapreciate, catalogate drept agresive și nefeminine.

Într-adevăr, o femeie nu trebuie să fie agresivă pentru a ajunge să fie criticată. Un profesor care a invitat o cercetătoare de seamă să le vorbească studenților săi a fost șocat să-i audă pe unii studenți – atât femei, cât și bărbați – comentând ulterior că li s-a părut arogantă. El nu observase nimic arogant la ea. Pur și simplu, cercetătoarea nu a manifestat nici un aspect al comportamentului feminin la care ei se așteptaseră, precum zâmbitul continuu, moderarea afirmațiilor sau înălțarea capului într-un mod fermecător.

Modurile de vorbire asociate cu masculinitatea sunt, de asemenea, asociate cu conducerea și cu autoritatea, dar nu la fel se întâmplă cu modurile de vorbire considerate feminine. Tot ce face un bărbat pentru a-și spori autoritatea îi

accentuează, de asemenea, masculinitatea, însă dacă o femeie îşi adaptează stilul la o poziţie de autoritate pe care a dobândit-o sau la care aspiră, riscă să-şi compromită feminitatea în ochii celorlalţi.

Ca femeie care a atins un nivel ridicat de statut în profesie, mă confrunt zilnic cu această contradicţie. Când merg la conferinţe academice, mă întâlnesc adesea cu colegi de la alte universităţi care mă cunosc după reputaţie şi din publicaţiile mele universitare. Nu este un lucru rar ca noile cunoştinţe să se arate surprinse că sunt atât de drăguţă şi atât de feminină. „Nu sunteţi aşa cum mă aşteptam”, mi s-a spus în repetate rânduri. „Nu sunteţi deloc agresivă.” Alţii au zis: „Credeam că veţi fi rece”, sau „dură”, sau „competitivă”. Când insist să aflu de ce se aşteptau la aşa ceva de la mine, mi se spune: „Pur şi simplu, mi-am închipuit că orice femeie care are succesul dumneavoastră trebuie să se încadreze într-un anumit tipar”.

Astfel de presupuneri rezultă şi dintr-un studiu realizat de Harriet Wall şi Anita Barry despre aşteptările studenţilor în privinţa profesorilor, femei şi bărbaţi. Cercetătorii le-au dat studenţilor materiale despre posibilii lor viitori profesori – informaţii despre formarea lor academică, despre publicaţiile şi scrisorile de recomandare – şi le-au cerut studenţilor să anticipeze cât de bine se vor descurca candidaţii dacă vor fi angajaţi, inclusiv şansele lor să câştige un premiu de excelenţă profesorală. Unii care au citit materialele purtând semnătura unei femei au prezis că nu avea să i se acorde premiul, pentru că, după cum spunea cineva: „Prea multă muncă înseamnă prea puţină personalitate”. Nimeni nu a făcut o observaţie similară când exact acelaşi „dosar” a fost citit purtând semnătura unui bărbat.

Un alt motiv găsit de Wall şi de Barry pentru care profesoarele pot fi judecate mai aspru decât profesorii este că studenţii se aşteaptă la mai mult de la femei. Cei care credeau că evaluau o femeie se aşteptau de la ea să ofere mai multă susţinere şi să le consacre mai mult timp studenţilor în afara orelor de curs decât cei care credeau că evaluau un bărbat. Cercetătorii au subliniat că în evaluarea unor profesori reali, studenţii ar putea să-şi manifeste mai mult aprecierea faţă de un profesor care le consacră mai mult timp decât faţă de o profesoară, pentru că femeia, până la urmă, face doar ceea ce se aşteaptă de la ea, în timp ce bărbatul face mai mult decât se aşteaptă. Citind acest studiu, mi-am amintit, desigur, despre studenta absolventă care m-a sunat acasă duminica pentru că nu voia să îl deranjeze acasă pe coordonatorul disertaţiei ei.

Limbajul le ţine pe femei în banca lor

Niciunde altundeva conflictul dintre feminitate şi autoritate nu este mai crucial decât în politică. Caracteristicile unui bărbat bun şi ale unui candidat bun sunt

aceleaşi, dar o femeie trebuie să aleagă între a fi percepută ca un lider puternic *sau* ca o femeie bună. Dacă un bărbat pare convingător, logic, direct, stăpân pe el şi puternic, îşi accentuează valoarea lui ca bărbat. Dacă o femeie pare convingătoare, logică, directă, stăpână pe ea şi puternică, riscă să-şi submineze valoarea ei ca femeie.

Aşa cum arată Robin Lakoff în *Language and Woman's Place* [„Limbajul şi locul femeii"], limbajul ajunge la femei din două unghiuri: cuvintele pe care le spun şi cuvintele care se spun despre ele. Dacă eu scriu: „După ce a ţinut discursul de acceptare, candidatul a leşinat", aţi şti că mă refer la o femeie. Bărbaţii nu leşină; ei îşi pierd cunoştinţa. Şi aceşti termeni au conotaţii diferite, care afectează imaginea pe care o avem despre femei şi bărbaţi. *Leşinul* evocă o siluetă fragilă care se ghemuieşte între braţele salvatoare ale unui bărbat, cu dosul palmei pe frunte – probabil fără motiv, poate doar pentru a obţine un efect dramatic. *Pierderea cunoştinţei* sugerează o cădere directă la pământ.

Un articol din *Newsweek* din timpul campaniei prezidenţiale din 1984 l-a citat pe un consilier al lui Reagan care a numit-o pe Ferraro „o femeie rea", care l-ar „zgâria pe ochi pe Ronald Reagan". Să lăsăm la o parte că sunt răutăcioase atât remarcile, cât şi faptul că revista de ştiri le-a folosit în deschiderea articolului său. Aplicat unui bărbat, termenul de „rău" este atât de blând, încât pare inofensiv. În afară de asta, bărbaţii nu zgârie; ei eventual lovesc sau trag o mamă de bătaie cuiva, acţiuni cu rezultate mult mai convingătoare. Verbul „a zgâria" reflectă şi accentuează în acelaşi timp metafora stereotipă a femeilor-pisici. De fiecare dată când cineva foloseşte o expresie asociată cu această metaforă, o accentuează, sugerând o „pisiceală" generală în caracterul femeii.

Chiar atunci când părea că o laudă pe Ferraro, articolul folosea termeni îmbibaţi cu trimiteri referitoare la gen. Se recunoştea că deţine „calităţi uimitoare, o retorică politică muşcătoare, bătându-l la cap pe Ronald Reagan cu privire la problema corectitudinii şi reproşând campaniei electorale Reagan–Bush că s-a codit să îl lase pe Bush să participe la dezbateri cu ea". Dacă inversăm subiectul şi obiectul, *a bate la cap* şi *a reproşa* nu ar suna laudativ la adresa capacităţii verbale a lui Reagan – sau a vreunui bărbat în general. (O să mă reţin de la comentarii pe marginea conotaţiilor cuvântului „muşcător", presupunând că dublul sens al cuvântului cel puţin nu a folosit în mod conştient.)

În cartea sa *The Language of Politics* [„Limbajul politicii"], Michael Geis dă mai multe exemple de cuvinte folosite pentru a o descrie pe Ferraro, care o pun într-o lumină proastă. Un titlu de articol a numit-o „arţăgoasă ", altul, „vitează". După cum observă Geis, „arţăgos" şi „viteaz" sunt cuvinte ce se folosesc doar pentru creaturi mici, care nu au o putere reală; pot fi spuse despre un câine pechinez, dar nu despre un mare danez, probabil despre Mickey Rooney, dar nu

despre John Wayne – cu alte cuvinte, despre orice femeie de dimensiune medie, dar nu despre orice bărbat de dimensiune medie.

Sunt sigură că ziariștii care au făcut aceste descrieri ale lui Ferraro au dorit să o laude, nu să o dezavantajeze. Poate credeau că folosesc fraze de efect, care trezesc interesul, dar cuvintele lor au aruncat-o în derizoriu pe candidata la funcția de vicepreședinte, subliniind, chiar dacă fără intenție, nepotrivirea dintre imaginea ei, ca femeie, și cea de lider politic. Când credem că ne folosim de limbaj, limbajul nostru se folosește de noi.

Nu este vorba despre faptul că ziariștii, alți scriitori sau vorbitori de zi cu zi sunt „sexiști" în mod deliberat – sau chiar neintenționat. Ideea importantă este că distincțiile de gen sunt construite în limbaj. Cuvintele aflate la dispoziția noastră pentru a descrie femeile și bărbații nu sunt aceleași. Și cel mai vătămător lucru este că imaginile și atitudinile noastre sunt susținute și modelate prin limbaj. Doar înțelegând și folosind cuvintele limbii noastre, absorbim și transmitem presupuneri diferite, asimetrice despre bărbați și femei.

Constrângeri date de limbajul trupului

Și limbajul trupului este elocvent. Candidații politici fac tot posibilul să circule prin presă fotografii cu familiile lor. În fotografia tipică de familie, candidatul se uită direct spre obiectiv, în timp ce soția lui privește lung la el. Asta face ca ochiul privitorului să fie condus spre candidat. Într-o fotografie de familie căreia i s-a făcut multă publicitate, Ferraro privea către soțul ei, iar el se uita drept înainte. Este o fotografie emoționantă, care o arată ca o femeie bună, dar îl face pe el centrul neadecvat al interesului, la fel cum veniturile lui au devenit centrul de interes în declarația de avere a candidatei Ferraro. Dacă fotografia de familie ar fi arătat-o pe Ferraro privind drept înainte, cu soțul ei uitându-se cu o privire adoratoare către ea, nu ar fi fost o poză eficientă de campanie, pentru că ar fi dat senzația unei soții dominatoare care are un soț molâu.

În mod ironic, este probabil mai dificil pentru o femeie să mențină o poziție de autoritate într-o societate relativ egalitaristă, cum este cea din Statele Unite, decât în societățile ierarhice. O femeie americană care a deținut și a editat o revistă de limbă engleză în Atena mi-a spus că, atunci când grecii veneau la revistă cu anumite treburi, imediat ce își dădeau seama că ea era șefa, își focalizau atenția asupra ei. Dar dacă editorul asistent al ei, care era bărbat, era prezent în încăpere, americanii simțeau nevoia irezistibilă de a i se adresa lui. Se pare că sensibilitatea grecilor față de statutul editorului depășea conștientizarea genului, dar americanii, care sunt mai puțin intimidați de statut decât grecii, nu se puteau ridica deasupra conștientizării genului.

O mare parte a acestei cărți a arătat că diferențele de stil dintre femei și bărbați

sunt simetric înşelătoare. Bărbaţii şi femeile învaţă să folosească limbajul în lumea diferită a băieţilor şi în cea a fetelor, şi fiecare grup interpretează modul de a vorbi al celuilalt în termeni proprii. Dar, în multe privinţe, diferenţele dintre stilurile femeilor şi ale bărbaţilor nu sunt simetrice. Când bărbaţii şi femeile se adună împreună în grupuri, au tendinţa să vorbească într-un mod mai familiar şi mai confortabil pentru bărbaţi. Şi atât stilul femeilor de a vorbi, cât şi cel al bărbaţilor sunt, în mod obişnuit, judecate după standardele stilurilor bărbaţilor, care sunt văzute ca normă. Deranjant într-o societate în care egalitatea este scopul comun acceptat şi în care din ce în ce mai multe femei dobândesc poziţii înalte de statut este faptul că femeile care au autoritate se văd constrânse din două părţi. Dacă vorbesc aşa cum se aşteaptă să vorbească o femeie, sunt văzute ca lideri nepotriviţi. Dacă vorbesc aşa cum se aşteaptă de la lideri, sunt văzute ca femei nepotrivite. Drumul către poziţii de autoritate este dificil pentru femei şi, odată ajunse acolo, se trezesc pe un pat cu spini.

CAPITOLUL 9

„UITĂ-TE LA MINE CÂND ÎȚI VORBESC” – DISCUȚII LATERALE DE-A LUNGUL VÂRSTELOR

O sursă de inspirație pentru cartea de față a fost un proiect de cercetare la care am participat, cu privire la felul în care prietenii își vorbesc unii altora la diferite vârste, de la clasa a doua la universitate. Deși nu avusesem intenția de a examina diferențele de gen, când am privit o serie de filmări realizate de Bruce Dorval, am fost copleșită de diferențele care separau femeile de bărbați la fiecare vârstă și de asemănările izbitoare ce uneau femeile, pe de o parte, și bărbații, pe de alta, de-a lungul unui interval foarte mare de timp. În multe privințe, fetele de clasa a doua semănau mai degrabă cu femeile de douăzeci și cinci de ani decât cu băieții de clasa a doua.

Cele două categorii de diferențe dintre vorbitorii bărbați și femei care au fost cele mai izbitoare pentru mine aveau legătură cu subiectele despre care discutau prietenii și cu limbajul lor corporal – cum se poziționau fizic unii față de alții și cum se priveau.

Diferențele în poziționarea fizică sau limbajul trupului sar în ochii oricui privește o succesiune de fragmente din înregistrările video. La orice vârstă, fetele și femeile stau mai aproape unele de altele și se privesc direct. La orice vârstă, băieții și bărbații stau într-o parte unii față de ceilalți – într-un caz, aproape paralel – și nu se privesc niciodată direct în față. Am dezvoltat termenul de „privire ancorată” ca să descriu această abordare vizuală inițială. Fetele și femeile își ancorează privirea de fețele celorlalte, privind doar ocazional în altă parte, în timp ce băieții și bărbații își ancorează privirea în altă parte a încăperii, privindu-se ocazional unii pe alții.

Evitarea băieților și bărbaților de a se privi direct unii pe alții este deosebit de importantă, căci cercetătorii – și înțelepciunea convențională – au subliniat că fetele și femeile tind să fie indirecte în vorbire, spre deosebire de băieți și bărbați. De fapt, femeile și bărbații au tendința de a fi indirecți cu privire la lucruri diferite. În poziționarea fizică și în exprimarea verbală a problemelor personale, bărbații au tendința să fie indirecți.

Tachinarea și relatarea de povestiri în clasa a doua

Cele două perechi de clasa a doua oferă cel mai puternic contrast în privința poziționării fizice și a subiectelor despre care discută. Băieții de clasa a doua, Kevin și Jimmy, se mișcă tot timpul, astfel încât scaunele pe care stau par să nu îi poată cuprinde. Nu se privesc niciodată unul pe celălalt. Se uită prin încăpere, la tavan și la camera video fixată în încăpere. Se foiesc, sar de pe scaunele lor, își lovesc ritmic picioarele, se strâmbă unul la altul și către cameră și arată cu degetul spre obiecte din încăpere. Un băiat lovește încontinuu brațele scaunului său. Ei cântă, imită zgomotul unui motor, suflând aer printre buze, și pronunță silabe fără sens.

Și despre ce vorbesc băieții, în mijlocul acestei zarve? Fac un spectacol strâmbându-se la cameră, spunând cuvinte urâte, râzând și apoi bătând din palme ca să acopere râsetele și îndemnându-se unul pe altul să tacă. Se tachinează; Jimmy îi spune lui Kevin din nou și din nou: „Părul tău stă sculat! Părul tău stă mereu sculat!” Jimmy încearcă să-și culce părul, căci nu are nici o oglindă la dispoziție să vadă dacă îi stă bine. Sar de la un subiect la altul, căutând „ceva de făcut”.

„Ce jocuri are el?”

Pentru băieții de clasa a doua, „ceva de făcut” înseamnă „jocuri de jucat”. De exemplu, se uită prin încăperea în care au fost puși (biroul de la facultate al profesorului Dorval), căutând jocuri:

JIMMY: Uite. Știi ce joc… Ce joc e acolo? Ne jucăm… Am avut asta în clasa întâi.

JIMMY: Ce jocuri avem… are el?
KEVIN: Nu știu.
JIMMY: Probabil doar pe ăsta. E un joc stupid, nu crezi?
KEVIN: Arată totuși destul de bine.

JIMMY: Abia aștept să ne jucăm ceva.

Cum nu găsesc nici un joc la care să se joace (sau nu simt că pot să se joace cu ceea ce găsesc în încăpere), încearcă să se gândească la alte lucruri pe care le pot face:

JIMMY: Dacă ai ceva de făcut, fă.
KEVIN: Cred că se întoarce. Ce ți-ai dori să faci?
JIMMY: Să joc fotbal.

Deși e evident că nu este posibil atunci, Jimmy nu are nici o problemă să se gândească la ce i-ar plăcea să facă: să joace fotbal. I-ar plăcea să fie afară, să fugă împreună cu un grup de băieți, nu să stea pe un scaun și să vorbească doar cu un prieten. De vreme ce nu pot fi activi în prezent, ei vorbesc despre cum vor fi activi în viitor; Kevin spune: „Vrei să vii într-o zi la mine acasă, să te dai cu bicicleta mea?”

Băieții găsesc „ceva de făcut”, chiar dacă nu este prima lor opțiune. Pe un ton

care mimează în glumă nerăbdarea, Jimmy îi cere lui Kevin să găsească ceva de făcut, şi Kevin se supune, făcând o sugestie pe care băieţii o acceptă:

JIMMY: Ai de gând să găseşti ceva de *făcut*?
KEVIN: Leapşa.
JIMMY: [*Râde.*] Ia te uite. Leapşa. Hai să ne jucăm leapşa. Hai!

Toate aceste fragmente dau impresia unor copii cu multă energie – cam ca orice copil, aş fi putut gândi, până când am văzut înregistrarea cu cele două fete de aceeaşi vârstă. Imaginea prezentată de fetele de clasa a doua pare cu adevărat de pe altă lume. Jane şi Ellen stau nemişcate, practic nas în nas, în cea mai mare parte a timpului. Una sau cealaltă, sau ambele, stau la marginea scaunelor lor şi privesc direct în ochii celeilalte. Se uită calm în altă parte doar când se gândesc la ce să spună în continuare. Nu caută lucruri pe care le-ar putea face; par satisfăcute că fac deja ceva: vorbesc una cu cealaltă.

Punând în paralel cele două transcrieri, vedem cât de diferite sunt aceste conversaţii. În timp ce transcrierea băieţilor de clasa a doua reprezintă o serie de rafale de vorbire, fiecare băiat spunând rareori mai mult de o replică, transcrierea conversaţiei fetelor de clasa a doua arată blocuri mari de vorbire, astfel că o pagină din transcriere poate să conţină una sau două schimbări de vorbitor. Asta se întâmplă din cauză că fetele îşi spun una alteia povestiri despre lucruri care li s-au petrecut lor sau altor oameni. Dar acestea nu sunt nişte povestiri oarecare, ci unele despre accidente şi nenorociri, boli şi vizite la spital.

„Asta-i grav!”

Să spui povestiri despre nenorociri mi s-a părut ceva destul de ciudat, până când mi-am dat seama că fetele urmau strict ordinele care li se dăduseră. Dorval le-a instruit, la fel cum a făcut-o cu băieţii şi cu toate celelalte grupuri de prieteni din studiul lui, să se consulte între ei şi să găsească un subiect serios despre care să discute. Aşa că, atunci când a plecat din cameră, fetele s-au cuibărit una lângă cealaltă şi au vorbit în şoaptă, apoi s-au separat, fiind cu faţa una spre cealaltă, şi au început să îşi spună povestiri despre lucruri pe care le considerau serioase. Povestirile din fragmentul următor sunt mai degrabă scurte, dar tipice pentru conversaţia fetelor de clasa a doua.

ELLEN: Îţi aminteşti? Ce… când ţi-am spus despre unchiul meu? Cum s-a urcat pe scară după bunicul meu? Şi a căzut şi, ăăă, şi-a spart capul? El este… şi ştii ce? Încă nu s-a vindecat.
JANE: Odată, unchiul meu era, ăăă, are ca un fel de fermă de bivoli? În Millworth? Şi coarnele bivolului i-au trecut chiar prin cap.
ELLEN: Asta-i grav.

Felul în care Ellen îşi manifestă aprobarea faţă de povestirea lui Jane, „Asta-i grav”, arată că relatarea de povestiri despre dezastre fusese menită să respecte instrucţiunile care le fuseseră date.

Comparând băieții și fetele de aceeași vârstă, am avut senzația că privesc două specii diferite. Solicitarea de a vorbi una cu cealaltă despre ceva serios părea să aibă sens pentru fete; li s-a cerut să facă ceva ce ele fac adesea de bunăvoie: să stea împreună și să vorbească. Dar aceeași solicitare era diferită pentru băieți, care este mult mai puțin probabil să stea împreună și să vorbească între ei în cursul jocului. Ei sunt mai degrabă obișnuiți *să facă* lucruri împreună – să fugă de colo-colo afară sau să se joace înăuntru.

Privind înregistrările din perspectiva statutului și a conexiunii sau din cea a contextelor de opoziție față de cele de susținere, am putut vedea clar tiparele. Băieții, care au spus despre ei că sunt cei mai buni prieteni își arată afecțiunea unul pentru celălalt în contexte de opoziție. Tachinarea repetată a lui Jimmy, care-l face pe Kevin să creadă că părul lui stă sculat, când, de fapt, nu e așa, este un exemplu. Jimmy se preface, de asemenea, că îndreptă un pistol spre Kevin, spunându-i: „Ești arestat”. Și spune ceva intenționat răutăcios: „Știu că William nu te place deloc”. Ambii băieți se ceartă în joacă, criticându-se unul pe celălalt, fără însă a se răni.

Luarea în derâdere a autorității

Băieții arată continuu că sunt conștienți de figura autoritară care i-a pus în această situație, ca în exemplul scurt de mai sus, în care Kevin spune: „Cred că se întoarce”. Ei caută să submineze autoritatea celui care face experimentul, refuzând să se conformeze la ce li se spune (să vorbească despre ceva serios) și având o atitudine de sfidare jucăușă. De exemplu, sar în sus și se strâmbă la camera video, apoi râd și își fac semne să tacă unul altuia, prefăcându-se pentru moment că se comportă ca niște băieței buni. Îl invocă pe experimentator pentru a-i lua în râs autoritatea, când nu este prezent, ca atunci când Jimmy spune: „… și apoi a tras un vânt… Vezi că vine!” Aici, la fel ca în altă parte, comportamentul lor obraznic pare orientat spre adultul care le-a spus ce să facă.

Și, fiindcă li se spusese să vorbească despre ceva serios, ei au găsit cea mai bună cale de a nu se supune: s-au apucat de spus glume.

KEVIN: Cioc, cioc.
JIMMY: Cine-i acolo?
KEVIN: Poamă.
JIMMY: Poamă cine?
KEVIN: Poamă bună.
JIMMY: Cum numeşti un cal bine crescut?
KEVIN: Ce fel de cal?
JIMMY: Deci? Deci?
KEVIN: Nu ştiu.
JIMMY: Calmare. Te-ai prins? Calmare.

Uneori glumele sunt scatologice, și este clar că ei încalcă regulile bunei-

cuviințe având în minte autoritatea adultului:

KEVIN: Cioc, cioc.
JIMMY: Cine-i acolo?
KEVIN: [Sare pe scaun.] Cioc, cioc, cioc, cioc.
JIMMY: Cine-i acolo? [*Pauză*] Tu-tu. Tu-tu cine? Ai tu-tu în chiloții tăi de fată.
KEVIN: N-am nimic din ce spui tu.
JIMMY: Mă întreb dacă ne aude – poate s-o facă… Strâmbă-te. [Ambii băieți se strâmbă.]

Acest scurt exemplu are de toate: Jimmy spune o glumă; îl tachinează pe Kevin, punându-l într-o poziție de inferioritate; face referire la un subiect tabu; își arată preocuparea față de figura autoritară care ar putea să obiecteze că ei încalcă regulile și ia în derâdere întreaga situație, pretinzând (și făcându-l și pe Kevin să pretindă) că vorbește fără să scoată vreun sunet. Dacă relatarea unei glume este genul de manifestare care îl plasează pe vorbitor în centrul atenției, Jimmy este atât de exuberant în vreme ce face gluma cu „tu-tu”, încât se substituie și publicului, spunând toate cele patru replici ale dialogului său cu „cioc-cioc”. Pe de altă parte, este posibil ca, pur și simplu, să vorbească în locul lui Kevin, care a început jocul cu „Cioc, cioc”, dar care părea să nu aibă o glumă în minte, pe care să o spună după.

Joaca de-a interviul

Faptul că se află în situația de a sta împreună și de a vorbi pare să le sugereze acestor băieți situația ierarhică de a fi luați la întrebări de un adult. Glumind pe seama acestei încadrări și luând-o în derâdere, Jimmy își asumă rolul intervievatorului:

JIMMY: Am patru lucruri de spus.
KEVIN: Da?
JIMMY: Am patru lucruri de spus.
KEVIN: Spune-mi.
JIMMY: Ia zi, te descurci bine la școală?
KEVIN: Da.
JIMMY: Joci bine fotbal?
KEVIN: Îhî.
JIMMY: Ești de treabă. Oare care era ultima? Cum te simți?
KEVIN: Bine.
JIMMY: E rândul tău.

Schimburile de replici dintre Kevin și Jimmy sunt foarte scurte – doar câteva cuvinte –, cu două excepții: una, când Jimmy explică un joc pe calculator, și alta, în care îi spusese lui Kevin cum se joacă leapșa (chiar dacă Kevin a propus acest joc). În ambele, el ia rolul profesorului.

O lume de diferențe

Acestea sunt doar câteva exemple din întreaga filmare de douăzeci de minute. Băieții nu stau locului o clipă; ideea lor despre ce să facă implică activități fizice;

sunt mereu atenţi la încadrarea ierarhică în care se află şi fac tot ce pot să-şi bată joc de ea şi să i se opună; şi îşi arată afecţiunea unul pentru celălalt într-o structură de opoziţie. Ei se contrazic direct, dar neînţelegerile dintre ei apar ca o reacţie naturală la plasarea de către celălalt într-o poziţie de inferioritate şi la glumele făcute pe seama celuilalt. De exemplu, Kevin protestează: „N-am nimic din ce spui tu” când Jimmy îi zice că are tu-tu în chiloţii lui de fată, şi „Nu, nu sunt”, când Jimmy îi spune că este arestat.

Conversaţia fetelor de clasa a doua aflate în aceeaşi situaţie nu conţine nimic care să semene în vreun fel cu modul de a vorbi al băieţilor. Şi fetele sunt conştiente de contextul autoritar în care se găsesc, dar i se supun, în loc să-l sfideze sau să îşi bată joc de el. Şi, departe de a se ataca în glumă una pe cealaltă, se susţin reciproc, se pun de acord şi completează una vorbele celeilalte. În loc să comploteze pentru a sfida autoritatea, ele îşi dau asigurări una alteia că respectă cu succes ceea ce li s-a cerut, ca atunci când Ellen îi spune lui Jane: „Asta-i grav”. În opoziţie cu tachinarea prin care fiecare băiat vrea să spună că celălalt greşeşte într-o anumită privinţă, fetele îşi dau asigurări că ele fac lucrurile aşa cum trebuie.

Povestirile scurte pe care le spun fetele în fragmentul de mai sus sunt, de asemenea, tipice pentru modul în care povestirile lor se leagă între ele şi de experienţa comună a fetelor. Începând cu replica „Îţi aminteşti?”, Ellen îi aduce aminte lui Jane că Jane a fost acolo sau că a auzit povestirea mai demult. Aceste fetiţe de clasa a doua spun deja povestiri cu intonaţia caracteristică, în crescendo, care face ca fiecare frază să pară o întrebare. La fel ca multe alte feluri de a vorbi caracteristice fetelor şi femeilor, când privim din perspectiva statutului, intonaţia crescătoare ar putea fi interpretată ca o solicitare de aprobare şi, în consecinţă, ca o dovadă de nesiguranţă. Dar ar putea fi văzută – şi cred că aşa este mai potrivit – ca o cale de a invita ascultătorul să participe, spunând ceva de genul „aha” sau încuviinţând din cap. De asemenea, Jane îşi începe multe dintre povestiri spunând numele prietenei sale – un alt semn de apropiere.

Exemplul scurt de mai sus este tipic pentru conversaţia mai lungă în care Jane, în urma povestirii lui Ellen, spune o povestire similară. Povestirea lui Jane se potriveşte cu a lui Ellen nu doar fiindcă aduce în discuţie un accident, ci şi pentru că este vorba despre un unchi şi despre o rană la cap.

Fetele de clasa a doua, asemenea băieţilor, vorbesc despre activităţi viitoare, dar propunerile lor diferă de cele ale băieţilor. În timp ce Kevin îl invită pe Jimmy să meargă la el acasă şi să se dea cu bicicleta lui, Jane îi spune lui Ellen că tocmai a citit o povestire din Biblie, care i-a plăcut mult. Îi propune lui Ellen să vină la ea acasă, ca Jane să i-o citească – sau să o citească ea însăşi. Nu doar că Ellen propune o activitate ce ţine de vorbit, în opoziţie cu sugestia lui Kevin

despre o activitate fizică, dar Jane evită, de asemenea, plasarea lui Ellen într-o poziţie inferioară de statut, asigurând-o că poate să citească ea însăşi povestirea, în loc să i se citească, dacă ea preferă astfel.

Înainte ca experimentatorul să intre în încăpere şi să le amintească să vorbească despre ceva serios, fetele îşi spuseseră diferite tipuri de povestiri. Asemenea femeilor care vorbesc despre problemele lor ca un fel de discuţie-stabilire-de-conexiune, aceste fete de clasa a doua îşi spuneau nemulţumiri similare. De exemplu, Jane s-a plâns că fratele ei mai mic îi tot cere să-i citească povestiri, dar nu o lasă să termine nici una; îi tot aduce cărţi noi, ca ea să-i citească. Ellen a răspuns cu o povestire similară despre cum îi citeşte fratelui *ei*, afirmând că, de fiecare dată când încheie un capitol şi crede că a terminat cu lectura, el insistă să mai audă încă un capitol. Iată cum, în clasa a doua, stabileau o conexiune plângându-se de alte persoane apropiate şi venind cu povestiri similare cu ale celeilalte, prin care se susţineau reciproc.

Bărbaţii şi femeile cărora le-am arătat înregistrările video au reacţionat diferit la filmările cu aceşti copii de clasa a doua. Reacţia mea a fost tipică pentru o femeie: Jane şi Ellen mi s-au părut două fetiţe drăgălaşe, şi am zâmbit văzându-le. Am fost mişcată de străduania lor de a îndeplini solicitarea experimentatorului. Mi s-a făcut drag de ele, dar băieţii m-au enervat. Mi-aş fi dorit *să stea liniştiţi*. Glumele lor mi s-au părut prosteşti şi nu mi-au plăcut tachinarea şi atacurile lor batjocoritoare. Mi-a părut rău pentru bietul Kevin, care tot încerca să-şi culce părul şi căruia i se spusese că un alt băiat nu îl place.

Dar bărbaţii cărora le-am arătat aceste înregistrări au reacţionat diferit. Lor băieţii li s-au părut drăguţi, iar energia şi voioşia lor i-au înduioşat. Au manifestat înţelegere faţă de impulsul băieţilor de a lua în derâdere situaţia şi de a sfida autoritatea experimentatorului. Fetele li s-au părut a se manifesta excesiv de virtuos. Unii bărbaţi au făcut observaţia că nu au încredere în comportamentul fetelor; aveau sentimentul că fetelor nu le poate plăcea cu adevărat să stea nemişcate – probabil au atitudinea asta docilă ca să îl linguşească pe experimentator.

Deci iată: băieţii şi fetele cresc în lumi diferite, dar noi ne închipuim că suntem cu toţii în aceeaşi, astfel că judecăm comportamentul fiecăruia după standardele noastre proprii.

Viaţa imită experimentul

Consecinţele acestor diferenţe nu se văd niciunde mai puternic ca în şcoala elementară, unde învăţătorii se aşteaptă de la copii să stea liniştiţi în bancă şi să facă tot ce li se cere, asemenea fetelor din înregistrările video pe care le-am examinat, să nu se foiască şi să nu sară de colo-colo, tachinându-se unii pe alţii

şi opunându-se ordinelor, precum băieţii. Citind un studiu despre stilul de predare la o grupă de grădiniţă, am dat peste o situaţie din viaţa reală, care susţinea tiparul pe care l-am observat şi l-am descris, fiind şi o ilustrare dramatizată a consecinţelor acestui tipar. Etnograful Jane White a studiat ceea ce ea numeşte „politeţea neîndurătoare” a învăţătorilor de şcoală primară. Ea începe un articol cu un fragment dintr-o lecţie în care o educatoare de grădiniţă, doamna Bedford, face introducerea la o lecţie despre studii sociale. Doamna Bedford spune:

> Vai, ce grup drăgălaş de copii de grădiniţă. O, ce fericită este doamna Bedford să vadă feţe aşa zâmbitoare. Oare stăm cu toţii confortabil? [*Pauză*] Să vedem cine este aici. Toţi par prezenţi. Liderul de grup pentru astăzi este Mark W. [*Copiii vorbesc între ei.*] O, îmi place cum stau jos Tammy şi Barbara. Sunt pregătite pentru clasa întâi… O, şi Corrie şi Heather, ce drăguţ… Şi Collen şi Sherrie, arătaţi minunat. Joey, poţi te rog să te întorci, ca să-ţi văd faţa? Steven T., poţi veni să stai aici lângă mine? Bobby, găseşte-ţi un loc acolo. Stephen S., acolo este un loc bun pentru tine. Staţi toţi bine? Sunteţi pregătiţi?

White nu s-a ocupat de diferenţele de gen în studiul ei; scopul pe care l-a avut prezentând acest fragment a fost să arate că educatoarea a folosit moduri „politicoase” de a vorbi, precum lăudarea unui comportament bun, în loc să cenzureze unul rău, transmiţând directive sub forma unor întrebări. Dar, citind acest exemplu extraordinar de grafic şi de familiar, am observat că toţi copiii lăudaţi pentru că stăteau în linişte erau fete, şi toţi copiii criticaţi (indirect) pentru că nu stăteau cuminţi erau băieţi.

Cu aceeaşi impresie am rămas şi după ce am citit un alt articol. Pentru a arăta că învăţătorii de la şcoala elementară îi privesc pe băieţi şi pe fete ca grupuri sociale diferite, sociologul Barrie Thorne citează un învăţător, care a spus: „Fetele sunt pregătite, iar băieţii nu”. Ambele exemple luate din clase reale ilustrează că şcoala pretinde un comportament care li se potriveşte mai mult fetelor decât băieţilor.

În studiul lui Alice Greenwood pe care l-am menţionat anterior, despre fiul şi fiicele sale preadolescenţi care discutau cu prietenii lor la cină, am întâlnit un alt exemplu din viaţa reală care susţine tiparele pe care le-am observat în înregistrările video cu discuţiile dintre prieteni. La fel cum fetele de clasa a doua se asigurau una pe cealaltă („Asta-i grav”), când fetele din studiul lui Greenwood vorbeau cu prietenii lor, o povestire amuzantă era adesea susţinută de asigurarea: „E foarte amuzant”. Chiar mai mult decât atât, fetele au început să râdă apreciativ *înainte* ca povestirea să fie spusă, imediat ce o altă fată şi-a anunţat intenţia de a povesti ceva: „Mi-am amintit ceva foarte amuzant”. În schimb, băiatul a spus că o conversaţie bună este una „în care facem glume şi râdem unul de altul” – exact ce au ales să facă băieţii de clasa a doua.

Aceste exemple din viaţa reală m-au asigurat că cele două înregistrări video pe

care le-am studiat erau tipice, nu excepţionale. Dar descoperirile mele sunt susţinute, de asemenea, de o mulţime de cercetări referitoare la joaca fetelor şi a băieţilor, care au constatat că băieţii desfăşoară o activitate fizică mai intensă şi sunt mai agresivi, că există o tendinţă mai mare la ei să se joace în paralel decât în mod coordonat şi să adopte atitudini de opoziţie. Campbell Leaper, specialist în psihologia dezvoltării, a descoperit, de exemplu, că fetele de cinci ani se raportează unele la ideile altora într-o manieră „reciproc pozitivă”, în timp ce băieţii de aceeaşi vârstă manifestă o „reciprocitate negativă” prin care un băiat încearcă să obţină controlul, iar celălalt se retrage. În studiul ei despre copiii de trei, patru ani de la o grădiniţă, Amy Sheldon a descoperit că, atunci când fetele şi băieţii se implicau în activităţi individuale în cadrul grupurilor de câte trei colegi de acelaşi sex, fetele – spre deosebire de băieţi – menţineau legătura între ele, spunându-şi una alteia ce fac şi răspunzând la comentariile celorlalte.

Dacă este fascinant să vezi sursa tiparelor comportamentale ale adulţilor la copiii de clasa a doua, pentru minte este şocant să le observ la copiii de trei ani. Nu este de mirare că bărbaţilor şi femeilor le este greu să înţeleagă punctele de vedere ale celorlalţi. Am admirat priveliştea din puncte de observaţie diferite încă de când am început să privim.

Probleme cu oameni şi lucruri, în clasa a şasea

Băieţii şi fetele de clasa a şasea se manifestă la fel de contrastant precum cei de clasa a doua. Walt, stând într-un scaun de lemn cu spătar înalt şi cu braţe, se mişcă de asemenea neîncetat, dar o face foindu-se, în loc să sară sus şi jos sau să se ridice şi să revină pe scaun. Walt îşi întoarce scaunul în toate părţile. La un moment dat, se lasă într-o parte şi atinge un braţ al scaunului aflat în partea cealaltă, ca şi cum ar fi Omul-de-Cauciuc. Celălalt băiat, Tom, stă aproape nemişcat din punct de vedere fizic, dar nu pare să se simtă confortabil. Îşi întinde picioarele în faţă şi în cea mai mare parte a timpului îşi ţine un braţ pe speteaza scaunului său tapiţat. Este mai degrabă ţeapăn decât liniştit.

Nici aceşti băieţi nu se uită unul la celălalt. Walt se freacă încontinuu la ochi, creând o barieră fizică în calea vederii lui Tom. Se joacă cu degetele, petrecându-şi mai mult timp privind la ele decât la Tom. Scaunul lui Tom formează un unghi cu cel al lui Walt. Ei se uită frecvent în jur, părând să caute lucruri despre care să vorbească, şi adesea le găsesc. De exemplu, fac observaţii despre decoraţiuni („Ce amuzant arată poza asta”, iar mai târziu: „Uau, asta chiar este o poză”); observă o ţâşnitoare în tavan, şi unul dintre băieţi îi explică celuilalt: „Este în caz că ia ceva foc”. Văzându-şi geanta, Walt scoate o pereche de pantofi, la care se uită amândoi, apoi îi iau în mână şi vorbesc despre ei.

În cazul fetelor de clasa a şasea, avem de-a face cu o scenă complet diferită. În

loc să se alinieze cu scaunele, fetele stau de-a curmezişul pe scaune, ca să fie faţă în faţă. Shannon stă aproape nemişcată, la marginea scaunului de lemn, lăsându-şi mâinile să se odihnească pe braţele scaunului. Julia stă pe scaunul tapiţat fără braţe, dar, în loc să se întindă în afara lui, asemenea lui Tom, îşi trage picioarele şi braţele către scaun. Îşi pune glezna stângă pe genunchiul drept, îşi atinge cu mâna laba piciorului şi se joacă cu şireturile de la pantof. Se uită frecvent la picior, dar privirea ei este ancorată pe faţa prietenei ei, spre deosebire de Walt, a cărui privire este ancorată pe degete.

Julia şi Shannon îşi schimbă poziţia de mai multe ori în timpul discuţiei, dar schimbările nu sunt nici bruşte, nici frecvente, şi fetele stau mereu apropiate, amândouă cu privirea şi postura pe aceeaşi linie. Băieţii la această vârstă emană un fel de energie ţinută în frâu. Foiala lui Walt şi imobilitatea lui Tom par cauzate de disconfort. Fetele par să se simtă confortabil cu nivelul de mobilitate care li s-a permis, dar băieţii par să se reţină, ca şi cum ar fi învăţat că nivelul de energie pe care îl simt nu ar trebui exprimat. Acest contrast oferă probabil un indiciu asupra motivului pentru care imobilitatea multor bărbaţi dă senzaţia unei stane de piatră.

De asemenea, subiectele despre care discută băieţii şi fetele sunt cât se poate de diferite. În conversaţia de douăzeci de minute, Tom şi Walt ating cincizeci şi cinci de subiecte. Vorbesc despre şcoală, temele pentru acasă, televiziunea prin cablu, sport, sex şi violenţă la televizor (nu sunt de acord cu ea), obiecte din încăpere, alţi băieţi de la şcoală, pantofii lui Walt, trupa rock în care cântă amândoi, inflaţie, cumpărarea de către Nancy Reagan a unei rochii de trei mii de dolari (nu sunt de acord), fete, arme de foc, filmuleţe şi despre prietenia lor. Nici unul dintre aceste subiecte nu este continuat dincolo de câteva schimburi de cuvinte, şi fiecare schimb de cuvinte este scurt.

Asemenea conversaţiei băieţilor de clasa a doua, cea a băieţilor de clasa a şasea include doar două schimburi de cuvinte mai extinse, şi ambele sunt discuţii-stabilire-de-raport, încadrându-i pe băieţi pe poziţii ierarhice diferite. Tom cântă un cântec pe care l-a compus de curând pentru trupa lor rock, punându-se în poziţia solistului şi încadrându-l pe Walt în cea a publicului, şi vorbeşte despre un accident de bicicletă în care a fost implicat.

„Doare când îţi pierzi cea mai bună prietenă”

Din nou, când trecem de la băieţii de clasa a şasea la fetele de aceeaşi vârstă, este ca şi cum ne-am muta pe altă planetă. Fetele îşi petrec aproape tot timpul vorbind despre ruperea prieteniei dintre Julia şi o a treia prietenă, Mary. Julia spune cât de rău se simte pentru că a pierdut o prietenă („*Doare* când îţi pierzi cea mai bună prietenă, o prietenă cu adevărat apropiată”.). Fetele cad de acord că

încetarea prieteniei a fost din vina lui Mary. Discuția lor arată importanța capitală pe care prietenia o are în lumea lor. Julia spune: „Îmi place să îmi fac o prietenă și să o păstrez pentru *totdeauna*” și „Nu aș putea trăi fără o prietenă”. Shannon este de acord: „Nu cred că cineva ar putea trăi fără un prieten”. Julia îi declară lui Shannon că ele vor fi „prietene *pentru totdeauna*”.

Din nou și din nou, fetele de clasa a șasea își exprimă teama că mânia rupe prietenii. Julia explică faptul că prietenia ei cu Mary s-a încheiat din cauză că Mary s-a supărat și, în consecință, a fost „rea”. În schimb, afirmă că ea nu se supără niciodată pe oameni, chiar dacă nu îi place ce fac aceștia:

> SHANON: Păcat că tu și Mary nu mai sunteți prietene bune.
> JULIA: Știu. Doamne, este… ea este atât de *rea* uneori… Și trist e că, pur și simplu, se *supără* pe tine așa, dintr-odată. Dar, când ea face ceva ce *mie* nu-mi place, vreau să spun, eu… Nu-mi *place,* dar nu mă *supăr* pe ea!
> JULIA: Mama mea face lucruri care nu-mi plac prea mult, și… eu… Vreau să spun, nu mă *enervez* pe ea.

Julia simte – și se teme de asta – că, atunci când oamenii se supără, ei se ceartă, și certurile pot duce la despărțiri. La un moment dat introduce, ceea ce pare un subiect nou și diferit, îngrijorarea că părinții ei ar putea să divorțeze. Dar este de fapt același subiect. Îi este teamă că părinții ei vor divorța pentru că îi aude uneori certându-se, și ea crede că unul dintre motivele pentru care Mary a devenit o persoană atât de dificilă este faptul că părinții ei au divorțat.

Din nou, tiparele pe care le-am identificat au fost independent coroborate cu dialoguri din viața reală între copii de vârstă apropiată. Problema „supărării” apare într-o conversație între adolescente, înregistrată de Deborah Lange. În acea conversație, o fată vorbește despre o problemă: și-ar dori să-și adune împreună toate prietenele, dar nu poate, pentru că nu se plac toate între ele. Cum tot repetă că nu este supărată, se aseamănă mult cu Julia:

> Nu sunt supărată pe Deena sau ceva de genul ăsta. Nu sunt supărată pe Millicent sau pe Rita. Dar eu… eu întotdeauna… Este așa de greu să-mi fac planuri cu toate odată.

În loc să fie supărată pe prietenele ei, face eforturi să le împace pe toate:

> … pentru că Rita se ceartă cu Millicent, și Deena crede că Millicent e nesuferită, și este o răutate, pentru că nu este corect, și, ăăă, încerc să, ăăă, încerc să, ăăă, încerc să fac astfel încât să pot să-mi fac planuri cu toate, dar eu… eu mi-aș dori pur și simplu ca toate să se înțeleagă între ele, decât să încerce să fie, ăăă, decât să încerce să fie, ăăă, știi, adică eu însămi trebuie să mă schimb.

Acest fragment nu arată doar că fetele de clasa a șasea discută între ele despre problemele pe care le au în relațiile cu prietenele lor, ci și că ele vor să evite conflictul și să păstreze armonia.

„Știu”

În filmarea cu fetele de clasa a șasea, Shannon și Julia, asemenea fetelor de clasa a doua, își susțin reciproc sentimentele. De exemplu, Shannon este de acord în

mod repetat cu Julia în privinţa lui Mary. Iată ce îşi spun după fragmentul în care Julia mărturiseşte că Mary se supără, în timp ce ea nu o face:

SHANNON: Ea încearcă să-i supere pe oameni.
JULIA: Da, chiar o face. Și mă vede cum plâng și toate cele. Pur și simplu, mă lasă să *sufăr.*
SHANNON: Și îi place asta.
JULIA: Știu. Îi place *toată chestia asta*.

Shannon susţine nemulţumirile lui Julia despre Mary venind cu observaţii similare, şi Julia încorporează adăugirile lui Shannon în nemulţumirile ei.

Acelaşi subiect — cu o diferenţă

Chiar şi atunci când băieţii şi fetele de clasa a şasea vorbesc despre acelaşi lucru, ei vorbesc, de fapt, despre lucruri diferite. De exemplu, ambele perechi de prieteni au început prin a spune ce s-a întâmplat cu o noapte mai devreme, dar Julia vorbeşte despre o problemă avută cu tatăl ei, în timp ce Tom vorbeşte despre o problemă pe care a avut-o cu televizorul. Mai întâi, băieţii:

TOM: Omule, ieri? Stăteam și ne uitam la televizor? A apărut un avion mare cu reacție și suna de parcă era pe cale să aterizeze.
WALT: [*Râsete*]
TOM: Și apoi ieri a picat cablul.
WALT: Și la noi.

Și asta a fost tot. Acum, fetele:

JULIA: Ghici ce s-a întâmplat ieri-seară.
SHANNON: Ce?
JULIA: Ăăă, mi-a fost, ăăă, în regulă. Aseară, ăăă, fratele meu a… Și tatăl meu mi-a spus: „Julia, trebuie să strângi tu”. Și/?/ eu am zis: „Dacă fratele meu nu trebuie s-o facă…” Așa că eu și cu tata am început să ne certăm foarte tare, știi? Și, Doamne, l-am mușcat. Nu mi-a venit *să cred*. Doamne, Dumnezeule!
SHANNON: Vai de mine! S-a supărat?
JULIA: Da, dar nu… nu chiar atunci, ci… am mers în camera mea. Am încuiat ușa.

Julia a vorbit despre interacţiunea cu o persoană, tatăl ei, iar Tom a menţionat interacţiunea cu un obiect, televizorul. Povestirea ei este mai lungă decât orice replică scoasă de băieţii de aceeaşi vârstă. Şi discută despre o ceartă, o îngrijorare feminină primară, căci certurile ameninţă intimitatea.

Un alt aspect al povestirii Juliei, tipic pentru fete şi femei, este că recreează drama a ceea ce s-a petrecut între oameni, prezentând în dialog ce s-a spus. Imită vocea tatălui – „Julia, trebuie să strângi tu”; apoi, protestul ei: „Dacă fratele meu nu trebuie s-o facă…” Pentru că fetele şi femeile sunt preocupate să transmită impactul emoţional a ceea ce s-a petrecut între oameni, ele folosesc dialogul, pentru a dramatiza evenimentele, mai mult decât o fac băieţii şi bărbaţii.

„Când trebuie să vorbeşti, nu poţi”

Asemenea fetelor de clasa a doua, cele de clasa a şasea par să se simtă în largul lor când stau împreună şi discută. Însă băieţii de clasa a şasea par să se forţeze –

se străduiesc să stea pe scaunele lor şi să găsească ceva despre care să vorbească. Spun ceva de genul ăsta:

TOM: Am încercat să mă gândesc ce să spun, pentru că suntem filmaţi. E altceva.
WALT: Aşa e.
TOM: Când eşti afară, poţi…
WALT: Aşa e, pot striga, dar nu într-un apartament.
TOM: Sau poţi vorbi o grămadă.
WALT: Îhî.
TOM: Când trebuie să vorbeşti, nu poţi.

Walt pare să interpreteze trimiterea lui Tom la „afară” drept referinţă la beneficiile de a te juca în exterior, nu înăuntru, şi îşi susţine ideea cu exemplul că este în regulă să strigi când eşti afară. Dar Tom pare să se refere la lumea din afara acestei situaţii artificiale, comentând despre cât de dificil este să găsească lucruri despre care să vorbească atunci când li se spune să vorbească.

Aceste remarci arată că Tom este conştient că se află într-o situaţie în care li s-a spus ce să facă şi sugerează că ăsta este parţial motivul pentru care le este greu să găsească lucruri despre care să vorbească. Deşi nu este atât de evident şi de generalizat ca în cazul băieţilor de clasa a doua, şi Tom ia în derâdere situaţia, printr-o glumă: „Zâmbeşte, eşti la *Camera ascunsă*”. Într-un mod şi mai teatral, când Dorval îi lasă singuri pe băieţi, după ce le spune pe scurt ce au de făcut, Tom salută – mai întâi subtil şi aparent automat, apoi într-un mod exagerat, părând să-şi bată joc de propriul său gest de subordonare.

Ca reacţie la disconfortul dat de faptul că se află într-o situaţie experimentală, băieţii de clasa a doua vorbesc despre jocurile pe care şi-ar dori să le joace. Îşi imaginează că, devenind maturi, scapă din situaţia asta. Exemplul următor arată, de asemenea, felul în care se folosesc de spaţii pentru a schimba subiectele de discuţie – un lucru pe care fetele nu îl fac niciodată.

TOM: Omule, abia aştept să cresc mare.
WALT: Da, ştiu ce vrei să spui.
TOM: Să termin facultatea, să intru în Marină. Să ies apoi din Marină şi să intru la Aviaţie. Să ies din Aviaţie şi să mă însor.
WALT: Da, abia aştept să am şaisprezece ani şi să-mi iau maşină.
TOM: Abia aştept să fac şaptesprezece ani şi să mă însor.
WALT: Da, şi eu. **Uită-te la *chestia* aia de acolo!**

Este emoţionant să vezi cum băieţii tânjesc să crească mari, chiar dacă le este puţin neclar ce comportament de adult vor adopta, la ce vârstă. Nimic de genul ăsta nu este spus de vreo fată din filmări. Interpretez acest fapt drept o expresie a disconfortului băieţilor de a fi copii, când li se spune de către alţii ce să facă, şi presupun că le-a venit în minte, în acest context, ca o fantezie despre cum să scape din situaţii de acest gen. Deşi mai succint, un impuls similar este exprimat de Kevin, unul dintre băieţii de clasa a doua, într-un schimb de cuvinte despre vârsta lor. Deşi nu este sigur câţi ani are şi ce înseamnă asta („Am aproape zece

ani, dar încă nu am opt.”), Kevin îl liniștește: „Îi ajung din urmă pe oamenii mari”. Băieții arată o mai mare dorință de-a fi adulți, pentru a scăpa de pozițiile inferioare în ierarhie.

Concepții contrastante despre prietenie

În ciuda diferențelor izbitoare dintre conversațiile băieților și ale fetelor, ar fi înșelător să sugerăm că nu există asemănări între stilurile și preocupările lor. Diferențele nu sunt absolute. De exemplu, toți acești copii sunt preocupați de menținerea prieteniilor. Iată ce spun băieții de clasa a șasea despre asta:

> TOM: Se pare că noi doi facem totul împreună.
> WALT: Da, mergem la vânătoare duminica asta, da?
> TOM: Se pare că, dacă avem ceva de făcut, dacă ar fi o luptă, am fi de aceeași parte, sau dacă am avea o idee, noi doi ne-am băga imediat. Și toți ceilalți vor să fie împotrivă, și alte chestii de genul ăsta. Este greu să fii de acord cu ceva, când nimeni nu ți se adresează.
> WALT: Așa e.
> TOM: Pentru că există *un* grup și există alt grup. Grupul *bun* este întotdeauna necăjit de alții.

Deși băieții, asemenea fetelor, vorbesc despre cât de buni prieteni sunt, există diferențe în felul în care se exprimă. În primul rând, discuția băieților despre prietenia lor este scurtă, și subiectul nu mai revine, în timp ce discuția fetelor despre prietenia lor este îndelungată – și se revine la ea în mod repetat. Remarca lui Tom că el și Walt sunt prieteni buni se focalizează pe faptul că ei fac lucruri împreună. („Se pare că noi doi facem totul împreună.”) Și conflictul este un element central pentru noțiunea lor de prietenie. Înțelegerea dintre Walt și el, spune Tom, declanșează în mod automat opoziție din partea altora. Lumea lui este una conflictuală, în care prietenia este ceva ce te unește împotriva altora.

În schimb, afirmația Juliei că ea și Shannon sunt prietene bune se bazează pe înțelegere reciprocă și pe longevitate:

> JULIA: Cel puțin noi două ne știm de când mergeam la grădiniță și ne cunoaștem așa cum *suntem.*

și pe faptul că nu se ceartă una cu cealaltă:

> JULIA: Noi două nu ne certăm aproape *niciodată*.

și pe comunicare:

> JULIA: Vreau să spun că, atunci când încerc să vorbesc cu tine, tu spui: „Vorbește cu *mine*!” Și dacă tu încerci să vorbești cu mine, eu voi *vorbi* cu tine.

Comparând conversațiile acestor băieți și fete de clasa a șasea, se poate vedea rădăcina nemulțumirilor femeilor și bărbaților legate de comunicare, în relațiile lor reciproce. Băieții vorbesc puțin despre prietenia lor și despre alți oameni, axându-și discuția îndeosebi pe lucruri, activități și păreri referitoare la chestiuni sociale. În schimb, singurul subiect de interes pentru fete este prietenia lor. Julia o întreabă pe Shannon dacă i-a dat un ac de siguranță decorat, care semnifică prietenia, și Shannon spune că da. Julia zice apoi că a citit undeva că, dacă ești

prietenă foarte bună cu cineva, îi dai două; apoi caută în geantă şi îi dă lui Shannon un al doilea ac. Fetele vorbesc doar despre prietene, prietenie şi sentimente; ele organizează discuţia la un nivel de subtilitate şi de o complexitate care nu este întâlnită în discuţia dintre băieţii de clasa a şasea.

Conversaţii combinate şi paralele, la clasa a zecea

Avansând la elevii de clasa a zecea, dăm de o înregistrare video care m-a ajutat în mod deosebit să înţeleg felul în care comunică bărbaţii. Fetele de această vârstă se aseamănă mult cu cele de clasa a şasea. Ele stau locului în scaunele lor, se privesc direct una pe cealaltă şi vorbesc despre problemele pe care una dintre fete le are cu mama şi cu prietenul ei. Băieţii de clasa a zecea sunt totuşi diferiţi nu doar de fete în general, ci şi de băieţii mai mici. Posturile în care stau sunt cele mai extreme din toate filmările: sunt tolăniţi, aproape culcaţi pe scaunele în care ar trebui să stea în fund. Richard, asemenea lui Tom din clasa a şasea, stă aproape nemişcat şi priveşte cu hotărâre înainte, ca şi cum i s-ar fi interzis să se uite la prietenul lui, Todd, asemenea lui Orfeu, căruia i se interzisese să se uite înapoi la Euridice. Todd îşi foloseşte picioarele pentru a trage un scaun pe rotile în faţa lui, ca să-şi întindă picioarele pe el, şi îl împinge de colo-colo cu picioarele în timp ce se uită în faţă sau prin cameră, privindu-l doar din când în când pe Richard. Cineva care a văzut înregistrarea video a comentat că aceşti băieţi arată ca şi cum ar merge cu maşina. Trupurile lor sunt paralele, în loc să stea unul cu faţa spre celălalt, şi ambii se uită în mod constant înainte, unul privind doar din când în când spre prietenul lui, iar celălalt nefăcând-o aproape niciodată.

Dar, cu sonorul pornit, scena se transformă. Băieţii nu vorbesc despre subiecte impersonale. Departe de asta. Aceştia sunt băieţii ale căror conversaţii au fost prezentate şi discutate în capitolul doi. Ei au cea mai intimă discuţie pe care am auzit-o în vreuna dintre înregistrările lui Dorval. În timp ce fetele vorbeau despre problemele pe care le aveau cu alţi oameni – oameni care nu erau prezenţi –, aceşti băieţi îşi analizează relaţia, şi unul dezvăluie sentimente profunde de înstrăinare, rănire şi dor.

„Ştiu ce mă deranjează”

Cum am văzut mai devreme, Todd se simte înstrăinat. La petreceri se simte exclus; nu are nici o parteneră pentru petrecerea ce urmează şi nu vrea să o invite pe nici una dintre fetele pe care le cunoaşte; nu se simte bine cu fetele care îl plac şi nu se simte bine nici cu amicii lui. Tânjeşte după vremurile în care el şi Richard petreceau timp împreună singuri şi vorbeau mai mult. Nemulţumirea lui Todd poate fi văzută în fragmentul următor. Pentru a arăta şovăielile din

conversație, numerele din paranteze au rolul de a indica secundele de pauză.

TODD: Despre ce naiba ar trebui să discutăm? Adică, ideea e că știu ce mă deranjează.
RICHARD: Ce te deranjează?
TODD: [*Râde înfundat.*] Că nu vorbim.
RICHARD: Cine nu vorbește?
. . .
TODD: Uite, din nou.
RICHARD: Ce?
TODD: Nu vorbim.
RICHARD: Știu. Păi, zi.
TODD: Nici măcar nu mai stăm la taclale.
[*Râsete*]
RICHARD: Mda, așa e. (3,4) Adică, știi. Ce pot să spun? (3,6) Adică, dacă ai vorbit serios cu tot ce ai spus weekendul trecut, iar eu am vorbit serios cu tot ce am spus.
(1,0)
TODD: Da, bineînțeles că da. Dar, ce să spun, nu știu. Cred că ne maturizăm. Adică, nu știu. Cred că trăiesc în trecut, sau ceva de genul ăsta. Chiar mi-au plăcut vremurile alea când stăteam treji toată noaptea și doar, știi tu, petreceam nopțile la cineva acasă, ca să vorbim toată noaptea.
RICHARD: Îhî.
TODD: Era distractiv.
RICHARD: Da, *a fost* distractiv.
(2,2)
TODD: Dar acum e mare lucru dacă mai schimbăm câteva vorbe când ne vedem pe hol.
RICHARD: [*Cu o intonație prefăcut batjocoritoare*] Ei, chiar așa?
TODD: Vorbesc serios. Îmi amintesc cum ne plimbam pe hol și-ți spuneam „Salut”, și tu spuneai „Salutare și ție”, sau uneori mă împingeai în dulapurile de pe margine, dacă aveam noroc. [*Râde.*]
(1,4)
RICHARD: [*Protestează.*] Dar vorbim.
TODD: Nu mai vorbim așa cum o făceam.
(4,8)
RICHARD: N-am *știut* niciodată că vrei să *discuți*.

Deşi majoritatea bărbaţilor cărora le-am pus această conversaţie au comentat că este neobişnuită, ea este reală. Cel mai uimitor lucru este contrastul evident – aproape o contradicţie – dintre cuvintele acestor băieţi şi limbajul lor corporal. Deşi cuvintele lor trădează o implicare profundă, trupurile lor stau în poziţii nepăsătoare, trândave.

Sunt bărbaţii decuplaţi?

Gândindu-mă la aceste filmări video cu băieţi şi fete la vârste diferite, precum şi la situaţia descrisă de terapeuta de cuplu, am fost uluită de un dezechilibru masiv. Când femeia se uită la terapeut şi la partenerul ei, ea face, pur şi simplu, ce a făcut dintotdeauna, ceea ce i se pare natural, normal şi corect. Dar când unui bărbat i se cere să-şi privească direct terapeutul şi soţia, i se cere să facă un lucru diferit – ceva ce nu obişnuieşte să facă, ceva ce poate chiar i se pare nepotrivit. A spune despre bărbaţi, pe baza limbajului lor corporal, că sunt „decuplaţi” pare prematur şi incorect. Ei sunt judecaţi după standardele unei culturi diferite. Asta

nu înseamnă că nu e posibil ca bărbaţii să fie decuplaţi şi nici că nu ar fi benefic pentru ei să încerce să se uite direct către soţiile şi terapeuţii lor când le vorbesc, ci doar că interpretarea decuplării nu este garantată numai pe baza poziţionării indirecte, fizice şi vizuale.

În limitele propriei lor culturi, există suficiente dovezi de implicare în limbajul trupului băieţilor de clasa a zecea şi dovezi ample că au grijă şi sunt atenţi unul la celălalt. Mişcările lor sunt minunat coordonate. Fac aceleaşi mişcări, în aceeaşi direcţie, în acelaşi timp. Acţionează în armonie, creând ansamblul (pentru a împrumuta un termen de la Ron Scollon), sau (pentru a împrumuta un termen de la A.L. Becker) ca două gâşte care îşi aranjează penele, părând să se ignore una pe cealaltă, dar oglindindu-şi reciproc mişcările într-un ritm coordonat.

De ce s-ar uita bărbaţii şi băieţii înspre exterior, departe unii de alţii, şi prin cameră, în loc să se privească direct unul pe celălalt? O explicaţie probabilă este că a privi direct spre un alt bărbat poate părea o acţiune ostilă, o ameninţare făţişă. Şi a privi direct la o femeie ar putea părea o manifestare sexuală, un flirt vizibil. Un coleg care a făcut un comentariu în această privinţă mi s-a alăturat acolo unde stăteam. Găsind un scaun liber în faţa mea, l-a tras mai departe şi l-a întors pieziş, astfel încât să nu stea direct faţă în faţă cu mine. Am râs amândoi, pentru că acest gest instinctiv i-a permis să formeze un unghi cu scaunul meu – la fel ca băieţii şi bărbaţii din înregistrările video pe care i le arătasem.

Judecat după standardele femeilor, care se privesc unele pe altele când stau de vorbă, obiceiul bărbaţilor de a privi în altă parte este o barieră în calea intimităţii, un mod de a evita apropierea. Dar dacă băieţii şi bărbaţii se feresc să se uite direct unii la alţii pentru a evita agresiunea, atunci, pentru ei, aceasta este o modalitate de a ajunge la o apropiere prietenească, în loc de a o compromite.

Poziţionările fizice ale băieţilor şi fetelor de clasa a zecea pot fi interpretate ca moduri diferite de a atinge acelaşi scop – implicarea – mai degrabă decât ca dovadă că fetele sunt implicate, şi băieţii, nu. Această simetrie este paralelă cu modurile lor diferite de a purta discuţii despre probleme. După cum am văzut în capitolul doi, Nancy şi Sally îşi petrec majoritatea timpului discutând despre problemele pe care Nancy le are cu mama şi cu prietenul ei, şi Sally reacţionează la nemulţumirile lui Nancy susţinându-i-le. În schimb, Richard şi Todd vorbesc amândoi despre probleme, dar reacţia lor este să minimalizeze şi să respingă problemele celuilalt.

Deşi diferit de obiceiul fetelor de a reacţiona una la problemele celeilalte, stilul băieţilor de a se linişti reciproc îşi are propria logică. La fel ca postura adoptată, conversaţia băieţilor îi poziţionează pe drumuri paralele. Fiecare vorbeşte despre propriile preocupări, în timp ce partenerul i le minimalizează sau

chiar schimbă subiectul. După standardele femeilor, aceasta arată o lipsă de interes pentru celălalt și pentru problemele lui, dar poate fi o cale de a-l face pe celălalt să se simtă mai bine. A vorbi despre o problemă din nou și din nou poate fi o modalitate de a exprima interesul, dar poate, de asemenea, să facă problema să pară mai serioasă. De exemplu, dacă lui Nancy i-a părut rău pentru că a trebui să plece de la petrecere, faptul că Sally îi spune că toată lumea a fost șocată când ea a plecat ar putea să o facă să îi pară și mai rău. Dar, dintr-un alt punct de vedere, Sally îi arată lui Nancy că fetele din grup țin la ea și că i-au simțit lipsa, când a plecat.

Fetele și băieții de clasa a zecea prezintă viziunea unor scopuri similare realizate pe căi diferite. Cu toții dau semne de disconfort față de situația în care se află și iau în derâdere instrucțiunile (Sally spune: „Vorbește despre Jerry. Asta este ceva serios și/sau intim”, iar Todd remarcă: „Acum trebuie să devenim intimi”.). Ambele perechi se liniștesc curând și fac ceea ce li s-a spus – deși opoziția fetelor, manifestată prin chicoteli și glume, durează mai mult decât cea a băieților. De fapt, continuă în primele cinci minute ale înregistrării, moment în care Dorval le amintește care era sarcina lor. În acest timp, ele se tachinează una pe cealaltă, dar o tachinare care o pune pe cealaltă în inferioritate este revocată imediat ce este rostită: Sally spune râzând: „Amețito! Nu, nu ești amețită”.

Dacă băieții și fetele sunt atât de diferiți în clasa a doua, a șasea și a zecea, ce se întâmplă cu bărbații și cu femeile între douăzeci și patru și douăzeci și șapte de ani?

Conversațiile între prieteni adulți

Înregistrările video cu discuțiile dintre prieteni adulți arată o dezvoltare naturală a stilului copiilor și al tinerilor. S-a dus vremea emoțiilor clocotitoare referitoare la ei înșiși și la alianțele lor. S-a dus preocuparea față de părinți și față de autoritatea lor. Dar sunt prezente la modul tangibil diferențele dintre felurile în care se poziționează unii față de alții cu trupurile și cu modul de a vorbi.

Să aruncăm o privire la femeile de douăzeci și cinci de ani. Deși par să se simtă în largul lor cu privire la situația experimentală, ele par nemulțumite de felul în care decurge conversația. Conflictul apare din cauză că o prietenă are senzația că cealaltă a împins prea departe codul concordanței.

Știu că au mai fost discuții între noi

Tensiunea negocierii acordului și a asemănării este perceptibilă de-a lungul întregului dialog al femeilor. Este interesant că urme ale unei tensiuni asemănătoare se găsesc și în conversația fetelor de clasa a șasea. În ardoarea ei de a îmbrățișa armonia și de a evita conflictul, Julia îi subliniază lui Shannon că

ele nu se ceartă niciodată. Shannon îi arată rapid că nu este de acord, subliniind faptul că totuși o fac.

JULIA: Noi două nu ne certăm aproape *niciodată*.
SHANNON: /?/ mie mult timp
JULIA: Până începem să avem dis… Avem *discuții*, dar nu *certuri*. Uneori avem.
SHANNON: Ca atunci când jucăm șotron și avem discuții, și ne certăm, și…
JULIA: Așa e. Dar nu ne *certăm*!
SHANNON: Dar e… [*Ridică din umeri.*]

Nu toate cuvintele lui Shannon sunt în întregime audibile, dar este clar că atunci când Julia spune că ea și Shannon nu se ceartă, Shannon o contrazice subtil. Ea spune: „Ca atunci când jucăm șotron și avem discuții și ne certăm”. Dar Julia insistă că, deși este posibil să mai aibă discuții, ceea ce este normal, ele nu se ceartă, ceea ce ar fi ceva serios, și Shannon încetează să o contrazică.

Acest germene de dezacord crește tot mai mult într-o temă ce revine constant și controlează conversația dintre Pam și Marsha, femeile adulte din filmarea lui Dorval. Pam începe conversația spunând că îi place că Marsha este întotdeauna de acord cu ea. Pam vrea să spună asta ca un compliment, o afirmație a faptului că au ajuns să fie prietene. Poate că ea încearcă să justifice de ce a selectat-o pe Marsha să i se alăture în acest experiment, dar Marsha pare să ia remarca lui Pam ca o punere într-o poziție de inferioritate, ca și cum ea nu ar putea gândi de una singură. Pe măsură ce conversația avansează, Marsha susține repetat că nu este de acord cu Pam, iar Pam încearcă să respingă dezacordul, rezultatul fiind transformarea conversației într-un dezacord extins.

MARSHA: Doamne, Pam, știu că au mai fost discuții între noi.

MARSHA: Nu suntem totuși de aceeași părere în multe privințe. La școală, de exemplu. Și pentru că tu ai o… tu ai o atitudine pozitivă…

PAM: Pozitivă? Ai văzut cum am fost acum câteva minute.

MARSHA: Mda, dar nu, tu ai o… o atitudine prin excelență pozitivă.

PAM: Nu, nu am.

MARSHA: Uite, vezi, ăsta este un lucru asupra căruia nu suntem de acord. Poate că eu nu sunt o persoană cu foarte multă încredere în sine, așa cred, și tu ai primit și partea mea.

PAM: Hmm, ce părere ai despre atitudinea de informaticiană pe care o am acum?

Adoptarea unei poziții de inferioritate

Marsha încearcă să demonstreze că ea și Pam nu sunt de acord sau că sunt diferite, subliniind că Pam este o studentă mai bună și că are mai multă încredere în sine. Asta declanșează o interesantă manifestare de atitudini de inferioritate. Pam susține că nu are încredere în sine și că nu este o studentă atât de bună pe cât spune Marsha. Pe de altă parte, o acuză pe Marsha că este o studentă mai bună decât recunoaște:

MARSHA: Doamne, Pam, știu că au mai fost discuții între noi.
MARSHA: Nu suntem totuși de aceeași părere în multe privințe. La școală, de exemplu. Și pentru că tu ai o… tu ai o atitudine pozitivă…
PAM: Pozitivă? Ai văzut cum am fost acum câteva minute.
MARSHA: Mda, dar nu, tu ai o… o atitudine prin excelență pozitivă.
PAM: Nu, nu am.
MARSHA: Uite, vezi, ăsta este un lucru asupra căruia nu suntem de acord. Poate că eu nu sunt o persoană cu foarte multă încredere în sine, așa cred, și tu ai primit și partea mea.
PAM: Hmm, ce părere ai despre atitudinea de informaticiană pe care o am acum?

În acest fragment, Pam întărește conexiunea, exprimând ea concluzia propoziției lui Marsha:

MARSHA: Cred că a trecut așa de mult timp de când nu am mai luat un 10…
PAM: Încât nici nu te gândești la asta?

Apoi încearcă să adopte rolul „sunt la fel ca tine”:

MARSHA: Da, adică nu mă gândesc că pot lua o asemenea notă.
PAM: Nici eu.

Însă Marsha nu vrea să îi acorde lui Pam această similitudine.

MARSHA: Dar, Pam, în fiecare, știi, la începutul fiecărui semestru, tu vorbești despre asta, că trebuie să iei 10 la curs.

Pam totuși își menține afirmația, spunând că nu ia note de 10 și că, dacă se întâmplă totuși, nu este ceva frecvent.

PAM: Note de 10? Eu iau 8. Mă străduiesc, dar nu iau niciodată 10. Întotdeauna 8. Bine, poate cu

excepția cursurilor de psihologie. Dar nu la toate.

Lipsa de realizări, la fel ca asemănarea și consimțirea, pare să fie bunul cu care Pam încearcă să facă schimb pentru a obține conexiunea simetrică cu Marsha.

La fel ca în privința aluziei făcute de Marsha că Pam are încredere în sine, Pam pare să ia aluzia prietenei ei că primește note bune ca pe o acuzație căreia trebuie să i se opună, mai degrabă decât ca pe un compliment care ar trebui acceptat. Ca și cum ar contraataca, Pam punctează că Marsha s-a descurcat bine la cursul de religie: „Te descurci bine la teste, ai știut să răspunzi la cincisprezece întrebări din cincisprezece", în timp ce „eu nici măcar nu am citit acele capitole". În mod simetric, Marsha își declină meritele: „Multe întrebări erau de bun-simț". Și din acest punct de vedere, conversația fetelor de clasa a șasea conține germenii unui astfel de joc verbal. La începutul conversației lor, fac schimb de informații despre cât de rău se descurcă la patinajul pe gheață.

Pentru femei și fete, consimțirea și asemănarea sunt modalități de creare a apropierii. Performanța, diferențierea și certurile sunt amenințări la adresa apropierii. Și băieții cumpără bunul numit apropiere, dar îl cumpără cu altă monedă de schimb. Ei nu se tem de dezacord și nu par să aibă nevoie să se declare asemănători, dar orice strategie poate fi împinsă prea departe, și Marsha pare să fie deranjată de afirmația lui Pam că ea este întotdeauna de acord.

Jocul adoptării atitudinii de inferioritate pe care îl joacă aceste femei amintește de o structură interactivă iraniană pe care William Beeman o numește situarea într-o lumină nefavorabilă. Portretizându-se pe sine ca având un statut inferior, un iranian se lasă la mila cuiva mai puternic, care este, în consecință, obligat să facă lucruri pentru el. Invocă astfel o schemă protectoare. Deși uneori femeile pot adopta poziții de inferioritate pentru ca bărbații să aibă grijă de ele, jocul în care se implică femeile din această înregistrare pare să aibă un rol foarte diferit: să accentueze simetria, mai degrabă decât asimetria, să păstreze proporțiile chiar și prin subminarea propriei persoane.

Căsătoria — „Un subiect destul de serios"

Bărbații de douăzeci și cinci de ani prezintă un tablou. Formează un unghi unul cu celălalt, părând rigizi sau țepeni ca niște butuci. Timothy nu se uită aproape niciodată la Winston. Deși Winston se uită la Timothy când ascultă, se uită des în altă parte, iar când vorbește, nu se uită deloc la Timothy. Bărbații manifestă un mare disconfort și depun efort pentru a alege un subiect despre care să vorbească. Sunt foarte zeloși în privința obligativității de a vorbi despre ceva serios, și pentru ei „serios" pare să însemne ceva important în lume, un lucru în privința căruia pot avea o contribuție substanțială. Iată ce subiect aleg până la

urmă:

> WINSTON: Ce zici de căsătorie?
> TIMOTHY: Este un subiect destul de serios.
> WINSTON: Un subiect serios, căruia nu i se acordă suficientă atenție.

Discutând despre căsătorie, un subiect potențial personal, vorbesc în principal la modul abstract, făcând afirmații generale, fără să dezvăluie nimic personal:

> TIMOTHY: De ce crezi că sunt așa multe căsnicii care nu rezistă? Este, ăăă, o întrebare destul de vastă.
> WINSTON: Cred că, în primul rând, cei mai mulți se grăbesc să se căsătorească. (6,0) Pur și simplu, abia așteaptă să se căsătorească.
> TIMOTHY: Cred, ăăă, cred că oamenii, mulți oameni, și nu spun că eu *am*, dar mulți oameni nu au o definiție adecvată și matură, mă înțelegi, a iubirii. Mă înțelegi, ăăă, nu știu, pentru că o mare parte dintre neînțelegeri, știi, în opinia mea, în căsnicii și în relații, apar din cauză că oamenii, ăăă, știi, au atitudini egoiste.

În anumite privințe, conversațiile acestor bărbați se conformează cu ceea ce s-a spus anterior despre bărbați, dar în alte privințe, nu. Conform stereotipului și constatărilor anumitor cercetători, vorbirea femeilor este ezitantă. Dar și Timothy ezită și folosește cuvinte de umplutură ca: „știi”, „ăăă”, „în opinia mea”, dând senzația de nesiguranță – în general sau legat de ceea ce spune. Lasă impresia că situația îl face să nu se simtă în largul lui, dar prin faptul că vorbește abstract mai degrabă decât concret, el se conformează așteptărilor referitoare la vorbirea bărbaților comparativ cu cea a femeilor.

Mai târziu în conversație, Timothy vorbește despre relația lui cu o femeie cu care se întâlnește. Spune că se gândește la căsătorie, dar nu a mers mai departe de atât. Este precaut, căci căsătoria este pentru totdeauna, și este circumspect, pentru că femeile încearcă adesea să îi grăbească pe bărbați să se căsătorească.

Timothy spune atunci: „Știi, nu vreau să vorbesc așa despre situația mea”. După o pauză, Winston răspunde: „Ei bine, la mine e treaba asta cu școala, iar școala este pur și simplu paradigma nestatorniciei”. Winston pare să sugereze că nu are o prietenă, pentru că este student, și, în consecință, viața lui nu este statornică, dar exprimă asta indirect, printr-o declarație generală despre situația în care se află: „La mine e treaba asta cu școala”. Timothy i-a pus întrebarea indirect, făcând o afirmație („Nu vreau să vorbesc așa despre situația mea.”), în loc să întrebe direct: „Dar la tine cum e?” În alte contexte, de exemplu când se încearcă negocierea deciziilor și preferințelor reciproce, femeile sunt adesea mai indirecte decât bărbații, dar când se ajunge la discuții despre sentimentele și relațiile personale, mulți bărbați sunt mai indirecți.

„O atitudine destul de timidă”

Un exemplu clar de atitudine indirectă este atunci când Winston spune că, uneori, bărbații devin precauți în relații pentru că au fost răniți – sau, în cuvintele

lui, „s-au ars”:

> Cred că mulți oameni încep, atunci când sunt tineri, să aibă o atitudine pe care ei o consideră de implicare sută la sută, dar apoi se ard. Sau au o impresie greșită. Și apoi este posibil, știi, să aibă o atitudine destul de timidă față de relații, pentru multă vreme.

Winston pare să sugereze că a fost rănit, și de aceea nu se află acum într-o relație, dar, dacă asta vrea să spună, nu o zice la modul direct. Nu spune nimic despre nici o relație de-a lui.

Urmează-l pe lider

Compararea înregistrării video cu fetele și băieții și a celei cu femeile și bărbații vorbind cu prietenii lor în acest cadru experimental oferă dovezi pentru tiparul diferențelor de gen. Aceste conversații arată că fetele și femeile depun mari eforturi pentru a crea o comunitate de conexiuni și a se apropia prin discuțiile despre problemele din relațiile personale și se străduiesc să-și mențină individualitatea în fața presiunii exercitate de nevoia de consimțământ. Băieții și bărbații se străduiesc să-și păstreze independența într-o lume ierarhică și să ajungă la intimitate în cadrul unor structuri de opoziție. Dar ar fi greșit să insinuăm că prieteniile fetelor sunt cu totul egalitariste. Un aspect important al acestor filmări este asimetria în pozițiónările adoptate de cei doi prieteni în fiecare conversație.

Dintre băieții de clasa a doua, Jimmy este, în mod evident, liderul. El este singurul care are replici mai lungi, el dă ordine și instrucțiuni, el tachinează și el inițiază majoritatea subiectelor de conversație. Dintre băieții de clasa a șasea, Tom este liderul care aduce subiecte în conversație, el este cel care vorbește mai mult și își asumă rolul principal în cele două situații de discuții-stabilire-de-raport. Dintre cele cincizeci și cinci de subiecte atinse în interacțiunea lor, Tom inițiază patruzeci. Walt, care își asumă în general un rol de susținere și colaborare, aduce în discuție cincisprezece subiecte, dintre care șase implică concentrarea atenției asupra obiectelor din încăpere.

În cazul fetelor, situația este mai complicată. Fetele de clasa a doua sunt singurele la care nu există asimetrii vizibile în raporturile pe care și le asumă. Poziționările adoptate de fetele de clasa a șasea și a zecea sunt izbitor de asimetrice, chiar dacă o mare parte din ceea ce spun pare să vizeze aparența acordului, a susținerii și a conexiunii. Dintre fetele de clasa a șasea, Julia pare să fie liderul. Ea inițiază douăsprezece dintre cele paisprezece subiecte discutate. O mare parte a discuției se învârte în jurul relației ei cu Mary, al grijilor ei legate de păstrarea prieteniilor și al angoasei sale referitoare la despărțire și pierdere. Când experimentatorul intră pentru scurt timp în cameră, după cinci minute de la începutul discuției, Julia este cea care vorbește cu el. Totuși, Shannon este cea

care „alege” subiectul relației dintre Julia și Mary, spunând: „Păcat că tu și cu Mary nu mai sunteți prietene bune”.

În mod asemănător, conversația dintre fetele de clasa a zecea este în mare măsură despre Nancy, dar Sally este cea care sugerează că ar trebui să vorbească despre problemele lui Nancy. Ca răspuns la întrebarea lui Nancy: „Ei bine, despre ce ai vrea să vorbim?”, Sally spune: „Despre mama ta. Ai vorbit cu mama ta?” După criteriul numărului de subiecte inițiate, fetele par destul de echilibrate. Sally inițiază nouă subiecte, Nancy șapte. Totuși, toate subiectele aduse în discuție de Sally, în afară de unul, sunt întrebări focalizate pe Nancy. O mare parte dintre cercetările referitoare la „controlul subiectelor” presupune că aducerea în discuție a unui subiect este un semn de dominare în conversație. Din acest punct de vedere, Sally „controlează” conversația când inițiază subiecte de discuție, deși totul depinde de colaborarea lui Nancy, care trebuie să accepte respectivul subiect. Putem oare afirma că domină, din moment ce subiectele pe care le inițiază o privesc pe Sally?

În unele privințe, conversația băieților de clasa a zecea este mai simetrică decât a fetelor: Nancy și Sally vorbesc în întregime despre problemele lui Nancy, dar Richard și Todd vorbesc amândoi despre propriile probleme, și ambii răspund prin respingerea sau minimalizarea problemelor celuilalt. Între bărbații și femeile adulte, Pam este un fel de lider. Ea are tendința să aleagă temele la care Marsha reacționează. Totuși, întrebarea recurentă dacă ele au sau nu neînțelegeri devine o temă din cauza răspunsului Marshei la observația inițială a lui Pam că Marsha este întotdeauna de acord cu ea. Bărbații adulți prezintă un paradox similar: subiectul căsătoriei este sugerat de Winston, și el este cel care vorbește cu Dorval când acesta intră. Dar șase dintre cele șapte teme secundare de discuție prin care ei dezbat, de fapt, căsătoria sunt alese de Timothy.

Vorbitul despre problemele ei o pune pe o fată într-o poziție superioară de statut, de vreme ce ocupă mai mult spațiu în conversație, sau o pune într-o poziție inferioară, de vreme ce este portretizată ca fiind cea cu probleme? Nimeni nu ar sugera că pacientul are putere mai mare sau un statut superior într-o ședință de psihoterapie, chiar dacă el vorbește cel mai mult și inițiază majoritatea subiectelor. Oare inițierea unui subiect implică „dominare” în sensul „controlării” conversației, dacă subiectul deschis este de primă importanță pentru cealaltă fată? Nu știu răspunsul la aceste întrebări, dar aș înțelege mai multe în situația în care aș ști dacă aceste fete își repartizează în mod obișnuit rolurile în acest mod sau dacă fac schimb de roluri în funcție de subiectul conversației. În orice caz, este clar că problemele de dominare și de control sunt mult mai complexe decât am putea bănui din elementele de suprafață, de genul cine inițiază subiectul de discuție. Și, cu toate că fetele și femeile sunt focalizate pe

conexiune, și băieții și bărbații pe statut, există totuși asimetrii în rândul femeilor și al fetelor și simetrii între bărbați și băieți.

Aceste înregistrări arată prin complexitatea lor că, de la cele mai timpurii vârste până la vârsta adultă, băieții și fetele creează lumi diferite, în care bărbații și femeile continuă apoi să trăiască. Nu este surprinzător că femeile și bărbații care încearcă să facă lucrurile așa cum trebuie în relațiile în care se află consideră adesea că partenerii lor nu sunt la înălțime și, la rândul lor, sunt criticați de aceștia. Încercăm să vorbim cu sinceritate unii cu ceilalți, dar uneori este ca și cum am vorbi limbi diferite – sau, cel puțin, diferite dialecte-de-gen.

CAPITOLUL 10

TRĂIND CU ASIMETRIA: DESCHIDEREA LINIILOR DE COMUNICARE

O americancă a plecat în vacanță într-o croazieră și a ajuns într-o închisoare turcă. Citind cartea ei *Never Pass This Way Again* [„Să nu mai treci niciodată pe aici”], am putut vedea că experiența dură a lui Gene LePere a fost un exemplu extrem despre consecințele dezastruoase care pot rezulta din diferențele transculturale în ceea ce am numi stil de conversație – modalități de a încadra cum vrei să sune ceea ce spui și ce crezi că faci când o spui. Experiența lui LePere ilustrează, de asemenea, într-un mod neobișnuit de dramatic pericolele încercării de a evita conflictul și de a refuza într-un mod politicos.

LePere a plecat de pe vasul de croazieră pentru un tur rapid al ruinelor antice din Turcia. La un sit arheologic, a rămas în spatele grupului, fiind absorbită de admirarea ruinelor. Brusc, drumul ei a fost blocat de un bărbat care vindea suvenire, pe care ea nu era interesată să le cumpere. Și totuși, s-a trezit ținând în mână un cap din piatră și, când a spus politicos că nu îl vrea, bărbatul a refuzat să îl ia înapoi. În schimb, i-a întins un altul, pe care ea l-a acceptat tot la modul automat. De vreme ce bărbatul nu a vrut să primească înapoi nici unul dintre capetele de piatră, singura modalitate de a scăpa care i-a venit în minte a fost să se ofere să le cumpere. I-a oferit jumătate din prețul cerut, sperând că el avea să refuze și, astfel, ea avea să poată pleca mai departe. Însă el a acceptat să scadă din preț, iar ea a vârât cele două capete în geanta ei. Dar, când i-a înmânat banii, el i-a întins un al treilea cap. Din nou a insistat că nu îl vrea, dar el a făcut un pas înapoi, ca să evite să reintre în posesia capului. Nevăzând o alternativă, a plătit pentru al treilea cap și a plecat tulburată și furioasă. Când LePere a încercat să urce pe vasul de croazieră, le-a arătat ofițerilor vamali ce a cumpărat, iar aceștia au arestat-o și au aruncat-o la închisoare pentru încercare de contrabandă cu obiecte de patrimoniu național. Al treilea cap era o antichitate autentică.

Pentru că am trăit în Grecia și cunosc arta verbală a tocmirii, mi-am putut da seama că atunci când ea a vorbit cu el și i-a spus că nu vrea artefactele era posibil ca, pentru negustor, să însemne că ar putea fi interesată, dacă prețul ar fi mai mic. Dacă nu ar fi avut intenția de a cumpăra, nu ar fi vorbit deloc cu el. L-ar fi ocolit și ar fi trecut mai departe, fără să aibă contact vizual cu el – și, cu siguranță, nu ar fi luat în mână capetele, oricât de insistent i le-ar fi oferit. De

fiecare dată când a acceptat un cap, vânzătorul a primit dovezi ale interesului ei și încurajări ca să-i ofere altul. Fiecare pas în demersul din ce în ce mai agresiv al vânzătorului era o reacție la ceea ce el considera manevrele ei de tocmire. Să refuze să se uite la el sau să îi vorbească, ori, în ultimă instanță, să pună capetele de piatră pe pământ – acestea erau alternative de negândit pentru o americancă politicoasă.

LePere a plătit scump pentru această eroare pasageră legată de comunicarea într-o altă cultură. Deși comunicarea transculturală dintre femei și bărbați are, de regulă, consecințe mai puțin drastice, procesul neînțelegerilor graduale prin care se petrece este similar. Și, într-un sens, comunicarea greșită dintre bărbat și femeie este mai periculoasă, pentru că este mai penetrantă în viețile noastre și suntem mai puțin pregătiți pentru ea. Ne așteptăm să existe diferențe când vorbim cu oameni care vin din alte țări; suntem obișnuiți să ne gândim la aceste diferențe ca fiind „obiceiuri” sau „premise culturale”, dar nu ne așteptăm ca membrii familiei, prietenii, colegii de muncă și partenerii cu care suntem în relație și cu care am crescut în „aceeași cultură” și am vorbit „aceeași limbă” să înțeleagă cuvintele diferit și să aibă perspective diferite asupra lumii. Dar adesea exact așa se întâmplă.

De ce se înrăutățesc lucrurile

Experiența lui Gene LePere ilustrează procesul pe care Gregory Bateson l-a identificat și l-a numit „schismogeneză complementară” – o spirală reciproc agravantă prin care reacția fiecărei persoane la comportamentul celuilalt provoacă forme mai exagerate de comportament divergent. Nemulțumirea crescândă a lui LePere față de tehnicile agresive de vânzare ale negustorului a dus la un comportament care l-a încurajat pe acesta să continue. Ea i-a oferit un preț mic pe cele două capete pentru că nu voia să le cumpere, însă, din punctul lui de vedere, ea și-a manifestat astfel interesul și dorința de a participa la procesul tocmelii. Așadar, încercarea ei de a scăpa din acea situație nu a făcut decât să o implice și mai mult.

Schismogeneza complementară apare adesea când femeile și bărbații au sensibilități divergente și hipersensibilități. De exemplu, un bărbat care se teme de pierderea libertății face un pas în spate la primul semn pe care îl interpretează ca pe o tentativă de a-l „controla”, dar această distanțare este un semnal ce declanșează alarmele femeii, care se teme de pierderea intimității. Tentativele ei de a se apropia vor agrava teama lui, iar reacția lui – de a se distanța și mai mult – o va agrava pe a ei, și tot așa, într-o spirală tot mai largă. Înțelegerea stilurilor celuilalt și a motivelor din spatele lor este prima mișcare spre ruperea acestui circuit distructiv.

Inegalitatea începe acasă

Un alt motiv pentru care diferențele de gen sunt mult mai deranjante decât alte diferențe transculturale este că acestea apar acolo unde simțim siguranță și afecțiune. Cu toții simțim că păşirea într-o cultură total străină implică riscuri. De aceea există un fior al aventurii asociat cu călătoria în străinătate, dar ne aşteptăm să fim în siguranță în casele noastre. Şi ne aşteptăm să existe egalitate.

Sociologul Erving Goffman subliniază că inegalitatea generată de diferențele de rasă şi de etnie dispare când oamenii de aceeaşi rasă sau proveniență etnică închid uşile caselor lor. Dar în locurile private, personale, pe care le vedem ca pe niște paradisuri comparativ cu lumea exterioară, inegalitatea bazată pe gen îşi intră în drepturi. Nu doar că nu scăpăm de astfel de discriminări în cele mai intime relații ale noastre, dar aproape că nu le putem concepe în afara poziționărilor bazate pe gen, care sunt inerent asimetrice – implicând diferențe de statut. Nu putem face un pas fără să adoptăm atitudini care sunt prescrise de societate şi de specificul genului. Ne activăm şi ne creăm genul – şi inegalitățile noastre – cu fiecare mişcare pe care o facem.

Tipare fizice

O femeie şi un bărbat care manifestă afecțiune reciprocă nu o pot face în acelaşi mod. Când un bărbat şi o femeie vorbesc pe stradă şi se îmbrățişează, braţul lui este în jurul umerilor ei, şi braţul ei se odihneşte pe talia lui. Dacă atitudinea lor este mai relaxată, mâna lui se poate odihni în buzunar, în timp ce ea se ține de braţul lui. Aceste atitudini nu sunt simetrice. Dacă o femeie merge ținându-şi braţul în jurul umerilor unui bărbat, şi braţul lui e petrecut în jurul taliei ei, trecătorii întorc capul după ei pe stradă. Dacă o femeie îşi ține mâinile în buzunar în timp ce un bărbat îşi agață mâna de braţul ei, sau dacă ea îşi ține braţul pe umărul unui bărbat care îşi are mâinile în buzunare, sunt şanse ca femeia să fie mama bărbatului…

Unii oameni afirmă că bărbații îşi pun brațele pe umerii femeilor, nu invers, din cauză că bărbatul este, de obicei, mai înalt, astfel că ar fi inconfortabil, dacă nu chiar imposibil, ca femeia şi bărbatul să facă schimb de poziții. Dar aceste ritualuri sunt observate chiar dacă bărbatul nu este mai înalt şi trebuie să se întindă pentru a menține poziția protectoare. Dacă el este prea scund ca să-şi pună braţul în jurul umerilor femeii, ei nu vor face schimb de poziții, ci se vor mulțumi să se țină de mână. Mai mult, societatea noastră se aşteaptă ca bărbatul să fie mai înalt (şi mai vârstnic, şi mai bogat, şi mai inteligent) tocmai pentru că asta îl încadrează ca protector – şi superior ca statut.

Asimetria poziționărilor femeilor şi bărbaților este rezumată de pozițiile pe care le adoptă. Nici cele mai intime momente nu pot fi imaginate fără referință la

gen. Când o femeie și un bărbat stau lungiți pe o pătură sau pe pat, el stă de obicei pe spate, orizontal și drept, în timp ce ea stă într-o parte, cu trupul curbat și cuibărit lângă al lui. Capul ei se odihnește pe umărul lui; brațul lui este în jurul ei. Zilnic, bărbații și femeile adoptă automat aceste poziții, și natura lor ritualizată este o sursă de liniște; pare confortabil și liniștitor, în parte și pentru că este ceva familiar, și, în parte, și pentru că oglindește o configurație pe care am văzut-o de nenumărate ori în poze și în viață. Dar repetarea ritualului întărește, de asemenea, asimetria relației, deoarece el este solid, ferm, protector, iar ea este dezorientată, descumpănită, protejată.

O poetă, Cheryl Romney-Brown, a compus un poem în jurul imaginii recurente a unei femei care-și îngroapă fața în curbura gâtului unui bărbat. Ea arată că acest gest se petrece repetat de-a lungul întregii vieți a unei femei.

ÎN CURBURA GÂTULUI LUI
Frumoase fire de păr strălucesc pe umerii săi,
asemenea unor epoleți, amintindu-mi de firele
din mătase de dud folosite de Penelopa
la țesutul pânzei sale,
ca eroul ei să se întoarcă acasă.
Noi, femeile, tânjim mereu după bărbați
să iasă dintr-un mit sau dintr-o reclamă Marlboro.

Totul reîncepe când el
mă mângâie pe spate. Îi simt mirosul,
încep să mă relaxez. Din nou, devin
o fetiță fără apărare, dorind doar
să-mi închid ochii, să-mi îngrop capul
în curbura gâtului lui.
Câți ani aveam prima dată,
oare trei? S-a întâmplat
când tati a venit acasă. „Te rog
ia-mă în brațe, protejează-mă,
afară-s vârcolaci, ochii lor ard ca tăciunii.
Dacă nu o faci, voi muri.”
Mi-am închis ochii, mi-am îngropat
capul în pliul gâtului lui.

Când aveam șaisprezece ani, coaptă, dar pură,
La baza copacului într-o zi fierbinte de vară,
Buzele primului meu amorez le-au atins ușor pe ale mele. „Eroul meu,
Julieta ta este aici.” O pânză roz mi-a învelit
Inima. Mi-am închis ochii, mi-am îngropat
capul în curbura gâtului lui.

Sunt o femeie matură, mama unor bărbați.
Experiența se estompează; amintirea rămâne neclintită.
Fie doar și pentru o clipă, sunt salvată.
Eroul meu este aici poate pentru o oră,
dornic să se lupte, să-mi ucidă toți dușmanii.
Iluzii, mituri, orice este adevărat.
Îmi închid ochii, îmi îngrop capul

în curbura gâtului lui.

Poemul lui Romney-Brown surprinde natura copilărească a îmbrăţişării asimetrice, prin care o femeie îşi pune capul pe umărul bărbatului, cuibărindu-se lângă el, şi semnificaţia protectoare a acestuia. Poeta merge pe urmele acestui sentiment delicios al protecţiei până la relaţia cu tatăl ei, pe când era copil. Este posibil şi ca un băieţel să se cuibărească la pieptul tatălui sau al mamei sale, căutând alinare şi protecţie. Dar, ca adult, femeia încă adoptă poziţia copilului în acest tipar, în timp ce bărbatul a trecut în poziţia avută de părinte.

Acest poem surprinde, de asemenea, tendinţa automată a femeii de a căuta protecţie la bărbaţii care nu o protejează efectiv. Tabloul standard se constituie invariabil, pregătit astfel încât tânăra fată să păşească în el de la prima întâlnire, şi tot acolo se află şi o jumătate de viaţă mai târziu, pentru ca ea să păşească în el după divorţ. Rolul femeii în această configuraţie rituală continuă chiar şi după ce a reuşit de mult să-şi dovedească abilitatea de a-i proteja pe alţii, ca „mamă a unor bărbaţi”.

Rigiditatea acestor tipare ritualice este înfăţişată într-o scenă centrală din filmul *The Accidental Tourist.* Eroul, Macon, apare răvăşit şi şifonat acasă la Muriel, o femeie care îşi arătase interesul pentru el. Macon îi spune lui Muriel o povestire îngrozitoare despre moartea fiului lui şi îi mărturiseşte că nu a reuşit să-şi revină după acel eveniment. Impresionată de confesiunea lui, Muriel îl conduce pe Macon în pat, să-l consoleze pentru această pierdere devastatoare. În pat, Macon se întinde pe spate şi îşi ridică braţul pentru a-l pune în jurul lui Muriel, care se ghemuieşte lângă el. Când a făcut coregrafia acestei scene, regizorul pare să fi simţit că sunt mai puternice cerinţele convenţiei, care pretinde de la bărbat să adopte poziţia fizică de protector şi de consolator, decât cerinţele scenei în care Muriel îl consolează pe Macon.

Poziţionarea fizică pe care femeile şi bărbaţii şi-o asumă unul faţă de celălalt atunci când se întind împreună în pat este doar una dintr-o reţea de asimetrii care ne activează genurile şi, totodată, accentuează diferenţele de statut dintre bărbaţi şi femei. Goffman descrie bine aceste asimetrii:

> În societatea noastră, în toate clasele sociale, cea mai tandră expresie de afecţiune implică manifestări care sunt discutabile din punctul de vedere al corectitudinii politice, locul ocupat de femeie fiind diferenţiat de – şi corelativ cu – locul ocupat de bărbat. Gesturile afectuoase dintre sexe fac ca rolurile să se distribuie în protector şi protejat, cel care îmbrăţişează şi cel îmbrăţişat, consolator şi consolat, susţinător şi susţinut, cel care manifestă afecţiune şi cel care o primeşte; şi se consideră că este natural ca doar bărbatul să cuprindă, iar femeia să fie cuprinsă. Şi asta ne poate aminti că dominarea masculină este de un tip special, o dominare ce se poate regăsi până şi în cel mai gingaş şi iubitor moment, fără ca aparent să cauzeze tensiune – într-adevăr, aceste momente pot fi cu greu concepute separat de aceste asimetrii.

Genul este o categorie care nu va dispărea. După cum spune Goffman, este „una dintre trăsăturile umane cele mai adânc înrădăcinate ale omului”. Creăm

masculinitatea și feminitatea prin felurile în care ne comportăm, crezând în același timp că ne purtăm pur și simplu „natural”. Dar percepția despre ce este natural diferă la femei și la bărbați. Și ceea ce considerăm ca fiind în mod natural masculin sau feminin se bazează, de fapt, pe poziționări asimetrice.

În termenii lui Goffman, relațiile de gen sunt modelate pe complexul părinte–copil. Cu alte cuvinte, felul în care acționăm în conformitate cu genul nostru, încercând să fim femei bune și bărbați buni, preia prin analogie semnificații aflate în legătură cu relația dintre părinți și copii. Goffman subliniază că bărbații sunt pentru femei ceea ce sunt adulții pentru copii – protectori iubitori care le vor ține ușile deschise, le vor oferi prima porție de dulciuri, vor ajunge la rafturile înalte și vor ridica lucruri grele. Dar, odată cu privilegiile copilăriei, vin și unele obligații: activitățile copiilor pot fi întrerupte, timpul și teritoriul lor pot fi invadate. Privilegiul de a fi protejat vine odată cu pierderea unor drepturi și cu faptul de a nu fi respectat și tratat ca o persoană matură. Postura de protector te încadrează ca fiind competent, capabil și demn de respect. Postura de protejat te încadrează ca incompetent, incapabil și demn de milă.

Asimetriile în conversație: „Am făcut-o pentru tine”

Vorbind cu diverse cupluri despre comunicarea din relațiile lor, am fost surprinsă de frecvența cu care bărbații se refereau la rolul lor de protectori ai femeilor când explicau de ce vorbeau așa cum o făceau. De exemplu, un cuplu mi-a vorbit despre o ceartă recentă. Femeia a observat că soțul ei se folosea de o mână mai mult decât de cealaltă și l-a întrebat de ce. I-a spus că îl doare mâna. L-a întrebat de cât timp îl doare și el i-a zis: „O, de câteva săptămâni”. Spre surprinderea lui, ea s-a simțit rănită și furioasă și a izbucnit: „Foarte bine, comportă-te cu mine ca și cum aș fi o străină!”

Pentru ea, intimitatea însemna să spui ce ai pe suflet, inclusiv ce te doare. Nespunându-i că îl doare brațul, soțul ei o ținea la distanță, separându-se de ea cu tăcerea lui. Am înțeles instinctiv punctul de vedere al acestei femei, dar nu l-am înțeles imediat pe al bărbatului. Explicând versiunea lui despre ceea ce s-a întâmplat, a spus: „Cred că bărbații învață de la început să le protejeze pe femei”. Asta m-a nedumerit. L-am întrebat ce legătură are protecția cu faptul că nu i-a spus soției lui că îl doare brațul. „O protejam”, a explicat el. „De ce să o fac să se îngrijoreze spunându-i despre durerea mea, de vreme ce s-ar putea să nu fie nimic și să dispară de la sine?”

Faptul că a ales ce să-i spună soției lui și ce nu reflectă felul în care acest bărbat își percepe rolul de protector. Dar gestul lui are, de asemenea, legătură cu poziționarea prin care el ocupă o treaptă superioară. El este mai puternic decât ea și are puterea de a o face să fie îngrijorată de informația pe care o comunică.

Acest bărbat nu simte, așa cum percepe soția lui, că el încearcă să reteze intimitatea lor. Intimitatea este ceva la care nici măcar nu se gândește. În lumea ei, comunicarea informațiilor personale este materialul fundamental al intimității, astfel că neîmpărtășirea acestor informații o privează de apropierea care constituie sângele vieții ei. Modul lor diferit de a interpreta aceeași informație reflectă, pur și simplu, preocupările lor diferite. Sunt acordați pe frecvențe diferite.

Este posibil ca acest bărbat să-și fi protejat și autonomia, restrângând manifestările excesive de îngrijorare ale soției lui, dar nu acesta a fost motivul pe care l-a oferit. În sistemul său explicativ, prima rolul său de protector. Același lucru a fost valabil și pentru alt soț, a cărui soție se plângea de un alt tip de comportament.

Soția, căreia îi voi spune Michele, era nemulțumită de felul în care obișnuia soțul ei, Gary, să-i răspundă la întrebări oferind alte informații decât îi fuseseră solicitate. Iată două schimburi reprezentative de cuvinte pe care le-a relatat:

MICHELE: La ce oră este concertul?
GARY: Trebuie să fii gata până la șapte și jumătate.

MICHELE: Câți oameni vin la cină?
GARY: Nu-ți face griji. Va fi mâncare suficientă.

Michele este deranjată, pentru că simte că, nedându-i anumite anumite informații, Gary ține strâns de hățurile puterii în relația lor. Pe de altă parte, el susține că „are grijă de ea”, răspunzând la miza reală a întrebărilor ei. Ambele puncte de vedere sunt plauzibile. Cauza interpretărilor lor diferite despre aceeași conversație rezidă în ambiguitatea inerentă actului protecției. El vede că atenția lui la preocupările ei este protectoare; ea vede că atitudinea protectivă îl încadrează pe o treaptă superioară a competenței și a controlului.

Un alt bărbat a relatat conversații similare cu soția lui. În acest caz totuși, rolurile sunt inversate. Soția lui, Valerie, este cea care oferă ceea ce ea consideră informații relevante, în loc să răspundă la întrebările puse, și soțul, Ned, este cel care obiectează la acest gen de răspunsuri. Iată două exemple de dialoguri:

NED: Pleci acum?
VALERIE: Poți să tragi un pui de somn, dacă vrei.

NED: Termini imediat?
VALERIE: Vrei să mănânci acum?

Apărându-se de plângerile lui Ned, Valerie oferă o explicație diferită de cea dată de soțul din exemplul anterior. Ea spune că anticipează dorințele și preocupările lui Ned.

Acest bărbat și această femeie oferă explicații diferite pentru același tip de comportament; ei par să creadă că fac același lucru, din motive diferite. Faptul de a fi protector este fundamental pentru el; să fie de ajutor este fundamental

pentru ea.

Dacă femeile şi bărbaţii au (sau dau) uneori motive diferite când se comportă în moduri similare, există, de asemenea, situaţii în care motivaţiile lor diferite îi fac să se comporte diferit. Fiecare individ îşi creează o modalitate unică de a echilibra diferenţele de statut şi de conexiune faţă de ceilalţi. Dar, dacă privim aceste motivaţii ca două capete ale unui continuum, femeile şi bărbaţii au tendinţa să se adune la capete opuse. Din cauza acestor diferenţe de perspectivă, un bărbat şi o femeie ar putea percepe aceeaşi scenă în moduri diferite şi să interpreteze greşit motivele celuilalt. Înţelegerea diferenţelor poate evita interpretările greşite şi poate să vadă un sens acolo unde părea să nu existe unul.

Rezolvarea de enigme

Un bărbat mi-a povestit cu uimire despre cel mai rebel prieten din copilăria lui, Henry. Acesta lua în derâdere autoritatea de câte ori avea ocazia. O făcea prin felul în care îşi purta părul (cu ţepi în toate direcţiile), prin felul cum se îmbrăca (viu colorat, la modul absurd), prin lucrurile pe care le făcea (farse la telefon, ridiculizarea în public a profesorilor), prin felul în care îşi planifica viitorul (a refuzat să meargă la facultate, plecând din ţară). Dar, câţiva ani mai târziu, Henry s-a întors în Statele Unite – transformat într-un tradiţionalist. De exemplu, insista ca prietenii care veneau să-l viziteze să-şi aducă soţiile, pentru că soţiile trebuie să-şi însoţească peste tot soţii. Şi opiniile sale politice au devenit din ce în ce mai conservatoare.

Tânărul rebel care se transformă într-un adult autoritar este un paradox întâlnit frecvent. Îmi amintesc cât de surprinsă am fost la început când am auzit observaţia lui Charlotte Linde că poliţiştii cărora le studiase conversaţiile vorbeau adesea despre ce „băieţi răi” au fost, relatând povestiri despre escapadele lor din tinereţe, şi despre cât de inteligent au încălcat legea în zilele lor de glorie. Acest puzzle aparent mi-a revenit în atenţie, de data asta piesele potrivindu-se, când am ajuns să înţeleg perspectiva asupra lumii ca o ordine socială ierarhică. Cei „născuţi rebeli”, care sfidează autoritatea, nu sunt nepăsători la adresa acesteia, ci sunt ultrasensibili în ceea ce o priveşte. Sfidarea autorităţii este un mod de a se impune şi de a refuza acceptarea unei poziţii subordonate. Când sunt suficient de maturi – sau suficient de siguri pe ei – pentru a adopta o poziţie dominantă, consolidarea autorităţii devine o cale de a se impune, de vreme ce ierarhia funcţionează acum în avantajul lor.

Un alt puzzle rezolvat pentru mine a fost reprezentat de asemănările şi deosebirile dintre mine şi tatăl meu. De exemplu, de la tatăl meu am luat dragostea pentru citit şi cuvinte. „Ce carte citeşti?”, mă întreba cu regularitate când eram copil. Dar am fost dezamăgită când, ca tânără adultă, i-am

recomandat unele dintre romanele care îmi plăcuseră, şi el nu a reuşit să le citească până la capăt. „Este plictisitor”, spunea. „Nu se întâmplă nimic.” Şi nici el nu reuşise să mă facă să citesc unele dintre cărţile care îi plăcuseră în copilărie (de exemplu, *Cei trei muschetari*) şi la vârsta adultă (de exemplu, *Şoimul maltez)*. Ca majoritatea bărbaţilor, tatăl meu este interesat de acţiune. Şi acesta este şi motivul pentru care o dezamăgeşte pe mama când ea îi spune că nu se simte bine, şi el se oferă să o ducă la doctor. El este focalizat pe ce poate să facă, în timp ce ea îşi doreşte să fie compătimită.

Două căi spre starea de implicare

A compătimi şi a te oferi să faci ceva pot fi două căi diferite de a atinge acelaşi scop – starea de implicare faţă de ceilalţi. Toate conversaţiile vin în ajutorul nevoii universal umane de a se implica, precum şi al nevoii simultane, dar contradictorii de independenţă. Şi, la fel cum femeile şi bărbaţii înţeleg adesea diferit intimitatea, ei înţeleg diferit şi independenţa. Cei care consideră relaţiile ca fiind fundamental ierarhice vor avea senzaţia că, pentru a fi independenţi, trebuie să fie dominanţi mai degrabă decât subordonaţi. Dar există şi o altă perspectivă. Este posibilă evitarea dependenţei sau a subordonării faţă de alţii fără a fi dominator. Cu ale cuvinte, o independenţă simetrică, în loc de una asimetrică.

Faptul că aceste două perspective reflectă în mod caracteristic viziunile masculine şi feminine despre independenţă este susţinut de studiul *American Couples* [„Cuplurile americane”] al lui Philip Blumstein şi Pepper Schwartz. Un soţ pe care aceştia l-au considerat tipic spunea că are nevoie să fie independent, *iar ceilalţi să fie dependenţi de el*. Aceasta este o consecinţă a atitudinii protective înrădăcinate în felul în care societatea noastră înţelege masculinitatea. Diferenţa dintre presupunerile bărbaţilor şi ale femeilor despre independenţă se vede, de asemenea, şi în atitudinea lor faţă de bani. Blumstein şi Schwartz au descoperit că banii le dau bărbaţilor sentimentul puterii, iar femeilor le oferă siguranţă şi autonomie – pur şi simplu, capacitatea de a nu fi dependente. Un rezultat interesant al comparării de către cercetători a cuplurilor heterosexuale şi homosexuale este că doar în cadrul cuplurilor de lesbiene câştigul bănesc mai mare al unuia din parteneri nu făcea ca acesta să fie relativ mai puternic în relaţie. Lesbienele, au descoperit aceştia, se folosesc de bani pentru a evita dependenţa, dar nu pentru a domina. Şi doar în rândul cuplurilor de bărbaţi unul dintre parteneri a simţit că are mai mult succes dacă venitul celuilalt partener e mai scăzut.

Când avantajele devin obligaţii

Diferitele înțelegeri ale independenței rezultă din diversele tipuri de relații pe care femeile și bărbații le învață și le exersează ca băieți și fete în procesul maturizării. Iar aceste lumi disparate exercită presiuni distincte asupra fiecărui gen. Presiunea de a menține conexiunile cu ceilalți, apărând în același timp îndemânatici și pricepuți și totodată negociind o anumită poziție, poate deveni o povară pentru băieți și bărbați. Presiunea de a dobândi un statut, evitând în acest timp conflictul și riscul de a părea mai bune ca altele, poate să devină o povară pentru fete și femei.

Uneori, femeile suferă de o supraabundență de apropiere. De exemplu, așteptarea lor ca exprimarea unor probleme să fie echilibrată de o împărtășire similară poate fi resimțită ca o cerință stringentă de a avea probleme de povestit. O femeie vorbea despre o prietenă: „Marian încearcă să mă tragă în nevrozele ei, sugerând că am aceleași probleme ca ea. Nu îmi place, pentru că nu am aceleași probleme". O nemulțumire similară a fost exprimată de altă femeie, Jill, care mi-a vorbit despre prietena ei Elizabeth, care o menționează mereu în afirmațiile ei: „Avem probleme cu asta" sau „Asta e o problemă pentru noi". Când Elizabeth emite o afirmație cuprinzătoare, se așteaptă de la Jill să vină cu o relatare similară. Dacă Jill spune: „Asta nu reprezintă o problemă pentru mine", Elizabeth se simte respinsă și o acuză pe Jill că o pune într-o poziție de inferioritate. „Unele femei nu te lasă să fii diferită", spunea Jill. „Nu te lasă să ai pic de individualitate."

Dacă femeile nu sunt mereu pe deplin satisfăcute de prieteniile lor cu femei, nici bărbații nu sunt pe deplin satisfăcuți de prieteniile lor cu bărbați. Mulți bărbați mi-au spus că le preferă pe femei ca prietene, pentru că li se pare mai dificil să discute cu bărbații. Un bărbat mi-a spus că i-au trebuit doi ani, după ce s-a mutat în alt oraș, ca să găsească doi bărbați dispuși să vorbească despre ce simt, să recunoască faptul că au probleme și să le asculte pe ale lui, bărbați care să nu îi lase impresia că intră în competiție cu el. Nevoia bărbaților de a fi tot timpul puternici și independenți poate fi resimțită ca o cerință stringentă de a nu avea probleme. Aceasta era perspectiva exprimată lui Catherine Kohler Riessman de către un bărbat divorțat, care a spus: „Cred că pentru orice om este neplăcut ca alții să știe că are probleme. Cel mai bine este să te străduiești să-ți ții problemele pentru tine…"

Mai mulți bărbați mi-au spus că îndeosebi americanii fac din conversațiile prietenești o raritate. Un britanic mi-a zis că la el acasă cei mai buni prieteni ai lui erau bărbați, dar că, de când a emigrat în Statele Unite, majoritatea prietenilor lui sunt femei. Într-o vizită acasă, a petrecut timp cu un vechi prieten. „Ne-am deschis unul față de celălalt", a spus el, explicându-mi care a fost diferența. „Nu a încercat nici unul să fie superior celuilalt sau să aibă tot timpul dreptate." Un

american a exprimat o opinie similară. Spunea că i se pare mai uşor să stea de vorbă cu bărbaţi europeni. „Să vorbeşti cu bărbaţi americani este ca şi cum ai fi într-o zonă de război.”

Şi totuşi, bărbatul care mi-a spus că a avut nevoie de doi ani pentru a se împrieteni cu nişte bărbaţi a găsit doi. Toată lumea cunoaşte femei şi bărbaţi care, în anumite privinţe, se aseamănă mai mult cu celălalt gen decât cu genul propriu. Este ceva natural, de vreme ce indivizii îşi dezvoltă tiparele comportamentale pe baza a nenumărate influenţe, precum locul în care au crescut, mediul etnic din care provin, afilierile religioase sau culturale, clasa socială şi vastul rezervor de experienţe personale şi de moşteniri genetice care fac în aşa fel încât viaţa şi personalitatea fiecăruia să fie unică. Dar identificarea unui tipar faţă de care să se evalueze diferenţele individuale oferă un punct de plecare spre dezvoltarea nu doar a înţelegerii propriei persoane, ci şi a flexibilităţii – libertatea de a încerca să faci lucrurile şi altfel, dacă modalităţile automate de a le face nu au rezultate cu totul mulţumitoare.

Atât femeile, cât şi bărbaţii ar putea beneficia de pe urma învăţării stilurilor celuilalt. Multe femei au putut învăţa de la bărbaţi să accepte anumite conflicte şi diferenţe, fără să le vadă ca pe o ameninţare a intimităţii, şi mulţi bărbaţi au putut învăţa de la femei să accepte interdependenţa, fără să o vadă ca pe o ameninţare la adresa libertăţii lor.

Tendinţa femeilor spre menţinerea intimităţii prin evitarea conflictului explică, de asemenea, descoperirea, surprinzătoare la început, a lui Blumstein şi a lui Schwartz, că femeile vor să petreacă mai mult timp la distanţă de partenerii lor decât bărbaţii. Cred că există două motive pentru asta. Mai întâi, multe femei au cu prietenele lor un anumit tip de comunicare, pe care nu îl au cu partenerii, şi care nu este posibil dacă partenerii lor sunt prezenţi. În al doilea rând, când femeile sunt cu partenerii lor, ele fac mai multe ajustări şi corectări, cumpărând armonia cu preţul propriilor preferinţe. Aşadar, prezenţa partenerilor pune o presiune mai mare pe ele decât pe bărbaţi, care sunt mai puţin dispuşi să facă eforturi de adaptare.

Dacă adaptarea este în mod automat o presiune, acelaşi lucru este şi opoziţia automată în faţa voinţei altora. Uneori este mai eficient să adopţi poziţia unui aliat. Cel mai „bun” stil este unul flexibil. Persoana cea mai liberă este cea care poate să aleagă ce strategii să folosească, nu cea care trebuie să joace din nou şi din nou acelaşi scenariu – aşa cum noi toţi avem tendinţa să o facem. Nu este nimic inerent greşit în comportamentul automat. Dacă nu am face lucruri din automatism, am avea nevoie de o concentrare şi de o energie enorme pentru orice am întreprinde. Dar, devenind conştienţi de modurile noastre de a vorbi şi de eficienţa lor, putem să ne controlăm impulsurile automate şi să ne adaptăm

stilurile obișnuite atunci când acestea nu ne ajută.

Totul este relativ

Încercând să devină tot mai conștienți de modurile diferite de a vorbi, oamenii mă întreabă adesea ce înseamnă „cu adevărat” o expresie particulară sau un obicei de conversație. Întotdeauna răspund că nici o frază și nici un mecanism nu au doar un înțeles. Asemenea practicii suprapunerii – să începi să vorbești când altcineva vorbește deja –, un mod de a vorbi care, la suprafață, pare identic cu altul poate avea diferite semnificații și efecte. Un ascultător poate vorbi împreună cu vorbitorul fie ca să îl susțină, fie ca să schimbe subiectul. Însăși schimbarea subiectului poate să aibă o serie de semnificații. Poate arăta lipsa de interes, poate fi o încercare de dominare a conversației sau poate reprezenta un fel de „mecanism de revelare reciprocă” – oferirea de către cel care ascultă a unei experiențe similare cu a vorbitorului. Chiar și revelarea reciprocă poate fi făcută cu motive diferite: fie în spiritul conexiunii, pentru a te apropia de celălalt sau pentru a sublinia asemănarea, fie în spiritul competiției, pentru a prezenta o povestire mai interesantă și a te încadra ca fiind mai important.

Dovezi că același comportament poate avea semnificații diferite se găsesc într-un articol al lui Lee Cronk, în care compară gestul de a oferi daruri în diferite culturi. Citând un exemplu din Africa, Cronk descrie obiceiul numit *hxaro*, în cuvintele unui bărbat membru al populației !Kung pe nume !Xoma: „Hxaro este atunci când iau un lucru valoros și ți-l dau ție. Mai târziu, mult mai târziu, când găsești un lucru bun, mi-l dai mie. Când eu voi găsi ceva bun, ți-l voi da ție, și astfel ne vom petrece anii împreună”. Întrebat ce anume constituie un schimb corect (de exemplu, câte șiraguri de mărgele va trebui să dai dacă prietenul tău ți-a dat o suliță?), !Xoma nu a răspuns. A explicat că orice se va da la schimb va fi acceptat, pentru că „nu facem schimb cu lucruri, facem schimb cu oameni.”

Prin contrast, o societate din Noua Guinee are un obicei numit *moka*, prin care darurile sunt date pentru a obține prestigiu și pentru a-i face de rușine pe rivali. Un dar *moka* de legendă, oferit în anii 1970, a inclus mai multe sute de porci, câteva vaci și păsări sălbatice, un camion, o motocicletă și mii de dolari, bani peșin. Se spune că persoana care a dat toate aceste lucruri i-a spus persoanei căreia i le-a oferit: „Am câștigat. Te-am doborât oferindu-ți așa mult”.

În aceste două ritualuri culturale, același act – oferirea de cadouri – are semnificații diferite. *Hxaro*, făcut între prieteni, este cooperant, în timp ce *moka*, făcut între rivali, este competitiv. Diferența-cheie dintre aceste două practici este opoziția dintre simetrie și asimetrie. În *hxaro*, schimbul de cadouri este simetric, fiecare prieten răspunzând la darul primit cu un dar corespondent. În *moka*, este

asimetric, fiecare rival încercând să depășească darurile celuilalt, ca să fie deasupra lui.

De vreme ce orice afirmație sau acțiune poate avea la bază motive divergente, încrederea în instinctele noastre legate de ce „înseamnă” un comentariu sau o acțiune este nesigură. O persoană !Kung ar putea să aibă o reacție instinctivă diferită la primirea unui dar, comparativ cu un membru al unui trib din Noua Guinee, care practică *moka*. Atenția poate să fie o cheie pentru îmbunătățirea conversațiilor și a relațiilor dintre femei și bărbați. Am face foarte bine cu toții dacă ne-am suspecta reacțiile automate la ceea ce spun ceilalți, mai ales dacă reacțiile noastre automate sunt negative. În schimb, ar trebui să încercăm să vedem lucrurile din perspectiva celeilalte persoane. Odată ce știu că bărbații și femeile au adesea viziuni diferite despre lume și despre modurile de a vorbi, oamenii devin foarte creativi și încearcă să-și dea seama cum le afectează această fisură relațiile proprii.

Deschiderea de linii de comunicare

Mulți experți ne spun că facem lucrurile în mod greșit și că ar trebui să ne schimbăm comportamentul – ceea ce, de obicei, pare mai simplu decât se dovedește a fi. Antrenamentul senzitiv îi judecă pe bărbați după standardele femeilor, urmărind să-i facă să vorbească asemănător cu femeile. Antrenamentul asertiv le judecă pe femei după standardele bărbaților și încearcă să le facă să vorbească asemănător cu bărbații. Fără îndoială, mulți oameni pot fi ajutați dacă sunt învățați să fie mai senzitivi sau mai asertivi, dar puțini oameni sunt ajutați dacă li se spune că tot ce fac este greșit. Și este posibil să fie puține lucruri greșite în ceea ce fac oamenii, chiar dacă ajung să se certe. Problema poate fi că fiecare partener operează într-un sistem diferit, vorbește un dialect-de-gen diferit.

O întrebare evidentă este: „Poate fi învățat dialectul-de-gen?” Își pot oamenii schimba stilul de conversație? Dacă doresc asta, da, o pot face – până la un punct. Dar cei care pun această întrebare foarte rar vor să-și schimbe propriul stil. De obicei, ei se gândesc să-și trimită partenerul „la reparat”. Și-ar dori ca el sau ea să se schimbe. A-ți schimba propriul stil este mult mai puțin atrăgător, deoarece nu este vorba doar despre felul în care te comporți, ci și despre cum simți că ești. Așadar, o abordare mai realistă este să înveți cum să interpretezi mesajele celuilalt și să ți le explici pe ale tale astfel încât partenerul tău să le poată înțelege și accepta.

Înțelegerea dialectelor de gen face posibilă schimbarea – să încerci să vorbești în mod diferit –, atunci când vrei asta. Dar, chiar dacă nimeni nu se schimbă, înțelegerea dialectelor-de-gen îmbunătățește relațiile. Odată ce oamenii își dau

seama că partenerii lor au stiluri diferite de conversaţie, au tendinţa să accepte diferenţele fără să se învinuiască pe ei înşişi, pe parteneri şi relaţia lor. Cea mai mare greşeală este să credem că există un singur mod bun de a asculta, de a vorbi, de a purta o conversaţie – sau de a avea o relaţie. Nimic nu răneşte mai mult decât să ţi se spună că intenţiile tale sunt rele atunci când tu ştii că sunt bune, sau când ţi se spune că faci ceva greşit când tu ştii că, pur şi simplu, faci lucrurile în felul tău.

Nevăzând diferenţele de stil drept ceea ce sunt, oamenii trag concluzii referitoare la personalitatea celuilalt („eşti ilogică”, „eşti nesigură”, „eşti orgolios”) sau la intenţiile sale („nu asculţi”, „mă pui într-o poziţie de inferioritate”). Înţelegerea ca atare a diferenţelor de stil le atenuează pe acestea. Convingerea că „nu mă mai doreşti”, „nu-ţi pasă de mine la fel de mult pe cât îmi pasă mie de tine” sau „vrei să-mi iei libertatea” te face să te simţi îngrozitor. Convingerea că „ai un mod diferit de a arăta că asculţi” sau „de a arăta că îţi pasă” îngăduie existenţa unor negocieri în care să nu se invoce vina celuilalt. Poţi face solicitări sau corectări fără să învinuieşti sau să-ţi asumi vina.

Dacă înţelegi diferenţele de gen în ceea ce eu numesc stiluri de conversaţie, s-ar putea să nu fii capabil să previi apariţia neînţelegerilor, dar ai o şansă mai mare să nu le laşi să scape de sub control. Când încercările sincere de a comunica ajung în impas, şi un partener iubit pare iraţional şi încăpăţânat, diferitele limbi pe care le vorbesc bărbaţii şi femeile ne pot zgudui fundamental viaţa. Înţelegerea felului de a vorbi al celuilalt este un salt uriaş făcut peste abisul fisurii de comunicare dintre femei şi bărbaţi şi un pas uriaş spre deschiderea unor linii de comunicare.

NOTE

Informația bibliografică despre studiile citate mai jos apare în secțiunea de referințe bibliografice. Dacă la Bibliografie sunt incluse mai mult de un articol sau o carte de același autor, o notă indică la care dintre surse se face trimitere. Informația bibliografică referitoare la articole din ziare și la alte surse secundare este dată în note.

PREFAȚĂ

12 Studiul meu despre atitudinea indirectă în conversație este „Ethnic Style in Male-Female Conversation” („Stilul etnic în conversația bărbat–femeie”).

12 O reticență similară însoțește cercetarea despre diferențele de stil ale minorităților. De exemplu, Andrew Hacker („Affirmative Action: The New Look”, *The New York Review of Books*, 12 octombrie 1989, p. 68) analizează un incident în care organizații care protejează drepturile persoanelor de culoare au cerut retragerea unui manual editat de Departamentul de educație al statului New York în care se explica existența unei diferențe între albi și negri în privința stilurilor de învățare. Chiar dacă studiul a fost realizat de o cercetătoare de culoare, Janice Hale-Benson, protestatarii au etichetat constatările ca fiind rasiste. Hacker explică: „Întrebarea este, desigur, dacă tendințele analizate de Hale-Benson vor fi interpretate nu doar ca diferite, ci și ca inferioare”. Aici, cuvântul-cheie este „interpretate”. Reacțiile cititorilor pot fi diferite de intențiile cercetătorilor.

12 Articolul meu „Did You Say What I Just Heard?” („Ai spus ceea ce tocmai am auzit?”) a apărut în *The Washington Post* pe 12 octombrie 1986, p. D3. Versiunea din *The Toronto Star* a apărut (fără cunoștința mea) sub titlul „Why We Should Also Listen Between the Lines” („De ce ar trebui să ascultăm și printre rânduri”) pe 16 noiembrie 1986, p. Dl. Textul care include fragmente din această versiune editată este *People in Perspective* (ediția a doua), editat de Wayne Sproule (Prentice-Hall, Scarborough, Ontario, Canada, 1988). Materialul a apărut așa cum fusese editat de către *Star*, chiar dacă am acordat permisiunea publicării numai cu condiția ca propoziția ștearsă să fie reintrodusă.

12 Am împrumutat de la Robin Lakoff metafora cu ascunderea gunoiului sub preș. Prima dată am auzit-o folosită la cursul ei din 1973 de la Institutul Lingvistic al Universității din Michigan.

15 Abby Abinanti, „Lawyer”, *Women and Work: Photographs and Personal Writings*, text editat de Maureen R. Michelson, fotografii editate de Michael R. Dressier și Maureen R. Michelson (NewSage Press, Pasadena, California, 1986), p. 52.

CAPITOLUL 1
CUVINTE DIFERITE, LUMI DIFERITE

21 Termenul „conexiune” ca scop care le motivează pe femei îi va face pe cititori să se gândească la influenta lucrare a lui Carol Gilligan despre dezvoltarea morală a fetelor. Nu am citat-o însă în textul meu, pentru că, deși este posibil să fi fost, fără să-mi dau seama, influențată în alegerea termenului, tiparul statut–conexiune propus de mine este o consecință directă a dimensiunii putere–solidaritate, un concept fundamental în sociolingvistică. Acest concept a fost introdus de Roger Brown și Albert Gilman în articolul lor din 1960, „The Pronouns of Power and Solidarity” [„Pronumele puterii și solidarității”], a fost explorat de Paul Friedrich într-un articol din 1972, „Social Context and Semantic Feature: The Russian Pronominal Usage”, [„Context social și trăsătură semantică: uzajul pronominal în limba rusă”] și este foarte răspândit în literatura sociolingvistică (vezi capitolul întâi, „Address Forms” din lucrarea lui Ralph Fasold *The Sociolinguistics of Language*). Dinamica acestei dimensiuni ca motivație pentru conversație este o temă prezentă peste tot în cartea mea din 1986, *That’s Not What I Meant!* [„Nu asta

am vrut să spun!”], care include un capitol numit „Power and Solidarity” [„Putere și solidaritate”]. În această carte folosesc termenii „statut” și „conexiune” în loc de „putere” și „solidaritate”, fiindcă mi-am dat seama că, pentru cititorii neavizați, conotațiile acestor termeni din urmă sunt diferite de cele pentru sociolingviști. „Puterea” în limbajul obișnuit se referă la exercitarea intenționată a puterii, iar „solidaritatea” a ajuns să se refere la politica poloneză.

24 Citatul din Tom Whittaker a apărut în „A Salute to Everyday Heroes”, *Newsweek*, 10 iulie 1989, p. 46.

29 Termenul „încadrare” provine de la Gregory Bateson, „A Theory of Play and Fantasy”, *Steps to an Ecology of Mind* [„O teorie despre joc și fantezie”, *Pași către o ecologie a minții*]. Erving Goffman a dezvoltat conceptul în cartea *Frame Analysis* și în capitolul „Footing” din *Forms of Talk*.

29 Goffman discută despre poziționare în *Frame Analysis* și în „Footing”.

36 Nu am făcut trimitere la nici o pagină din Riessman, deoarece cartea ei nu fusese încă publicată în momentul când această lucrare a fost trimisă la tipar.

37 „The Pros and Cons of an Academic Career: Six Views from Binghamton”, *The Chronicle of Higher Education*, 25 ianuarie 1989, p. A15.

39 Barrie Thorne a studiat pe larg în ce măsură băieții și fetele petrec timp împreună și separat. Vezi, de exemplu, articolul ei „Girls and Boys Together... But Mostly Apart: Gender Arrangements in Elementary Schools”.

42 Termenul „poziționare” mi-a fost sugerat de Bronwyn Davies. Vezi Davies și Harré, „Positioning: Conversation and the Production of Selves”.

44 Comentariul lui Alice Walker a fost făcut într-un interviu ce a avut loc în *The Diane Rehm Show*, Washington, D.C., 31 august 1989.

CAPITOLUL 2
ASIMETRII: FEMEI ȘI BĂRBAȚI VORBIND CU INTENȚII DIFERITE

48 Soții Christopher au vorbit despre cartea lor, *Mixed Blessings* („Binecuvântări mixte”) la *The Diane Rehm Show*, Washington, D.C., pe 6 iunie 1989.

49 Am împrumutat sintagma „discuții despre probleme” de la Gail Jefferson. Vezi, de exemplu, articolul ei „On the Sequential Organization of Troubles-Talk in Ordinary Conversation”.

50 Citatul este din „Clobbering Her Ex”, o recenzie a cărții lui Alice Adams, *After You’ve Gone*, din *The New York Times Book Review*, 8 octombrie 1989, p. 27.

51 Bruce Dorval a filmat prieteni de diferite vârste discutând. A descris filmările și cum le-a realizat într-o carte pe care a editat-o, *Conversational Coherence and Its Development*. Cartea include capitole în care oameni de știință de diferite discipline analizează înregistrările selectate. Analiza mea despre diferențele de gen din filmări este inclusă în colecție și se află, de asemenea, la baza capitolului nouă al acestei cărți.

51 Fragmentele provin din transcrierile pregătite inițial de Bruce Dorval și de asistenții lui. Am verificat și uneori am corectat transcrierile făcând câteva modificări de punctuație pentru a mări lizibilitatea pentru cititorul nespecialist. În transcrierile din întregul text se aplică următoarele convenții: Parantezele indică o intonație parenetică (înălțimea și stridența sunetului sunt reduse; intonația este aplatizată). /?/ indică faptul că s-a spus ceva, dar nu s-a putut descifra ce. *Caracterele cursive* indică o subliniere emfatică; majusculele arată o și mai mare subliniere emfatică. **Caracterele aldine** subliniază replici cruciale pentru ideea pe care vreau să o subliniez în acel exemplu.

55 „New Haven”, ca toate celelalte povestiri de Alice Mattison pe care le menționez, se află în *Great Wits* (William Morrow, New York, 1988). Acest citat este de la p. 63.

55 Mattison, „New Haven”, p. 64

57 Mattison, „The Knitting”, p. 36

67 Interpretarea alternativă a respingerilor reciproce a grijilor de către băieți mi-a fost evidențiată de Ralph Fasold.

70 Mattison, „The Colorful Alphabet”, p. 125

CAPITOLUL 3
„PUNE JOS ZIARUL ĂLA ȘI VORBEȘTE CU MINE!”: DISCUȚII-

STABILIRE-DE-CONEXIUNE ȘI DISCUȚII-STABILIRE-DE-RAPORT

72 Connie Eble (p. 469) îl citează pe Gerald Carson (p. 55) referitor la „bățul despicat”. În cuvintele lui Carson, „în East Hampton, New York, limbilor neobosite le erau puse bețe despicate...”

Printre autorii care abordează subiectul atitudinii istorice că femeile vorbesc prea mult se află Dennis Baron, Connie Eble, Alette Hill și Cheris Kramarae. Deborah James și Janice Drakich au scris un articol în care menționau cercetări care vizează să determine cine vorbește mai mult, femeile sau bărbații.

73 Observația referitoare la faptul că se consideră că femeile vorbesc mai mult dacă vorbesc un timp egal a fost făcută de mai mulți cercetători, inclusiv de Dale Spender (*Man Made Language*) și de Carole Edelsky („Who’s Got the Floor?”). Myra și David Sadker („Sexism in the Schoolroom of the ’80s”) spun că profesorilor cărora le-a fost arătată o filmare a unei discuții purtate la clasă au crezut într-o proporție covârșitoare că fetele vorbeau mai mult, când, de fapt, băieții vorbiseră de trei ori mai mult.

75 Specialistul în științe politice Andrew Hacker, analizând *Husbands and Wives: A Nationwide Survey of Marriage* de Anthony Pietropinto și Jacqueline Simenauer (Times Books, New York, 1979), a observat că femeile invocă lipsa de comunicare ca motiv de divorț, în timp ce bărbații din aceleași căsnicii rareori o fac. (Hacker, „Divorce à la Mode”, *The New York Review of Books*, 3 mai 1979, p. 24)

77 Din nou aici mă inspir din Maltz și Borker, care rezumă și integrează cercetările altora, inclusiv ale lui Marjorie Harness Goodwin, Barrie Thorne, Donna Eder și Maureen Hallinan, Pamela Fishman și Janet Lever.

78 Observația că bărbații își menționează soțiile drept cei mai buni prieteni, în timp ce femeile menționează prietene-femei mai degrabă decât pe soții lor, este făcută frecvent. Vezi, de exemplu, Robert Sternberg și Susan Grajek, „The Nature of Love”.

85 Smeal a fost un invitat la *The Mike Cuthbert Show*, Washington, D.C., 17 ianuarie 1989.

85 Afirmația lui Rehm este citată de Patricia Brennan în „Diane Rehm: Making a Foray from Radio to TV”, *The Washington Post TV Week*, 28 august–3 septembrie 1988, p. 8.

86 Conceptul de „culise” vine de la Erving Goffman, *The Presentation of Self in Everyday Life*.

89 Roberts și Jupp și-au prezentat concluziile studiului lor în 1985, la Institutul Lingvistic de la Universitatea Georgetown.

CAPITOLUL 4
BÂRFA

94 Marge Piercy, *Fly Away Home* (Summit, New York, 1984), p. 235

94 Eudora Welty, *One Writer’s Beginnings* (Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1984), p. 14

95 Mary Catherine Bateson, p. 193

95 Mattison, „New Haven”, p. 63

96 Ann Packer, „Mendocino”, *The New Yorker*, 6 iunie 1988, p. 38

100 Ursula Le Guin, „In and Out”, *The New Yorker*, 16 ianuarie 1989, p. 30

102 Edna O’Brien, „The Widow”, *The New Yorker*, 23 ianuarie 1989, p. 31

103 Dan Balz, „The Public Politics of Rumor”, *The Washington Post*, 8 iunie 1989, pp. Al, A10.

104 Nora Ephron, *Heartburn* (Pocket Books, New York, 1983), p. 123

107 Legat de disponibilitatea băieților de a discuta despre probleme, Penelope Eckert a constatat o diferență în rândul elevilor de liceu pe care i-a studiat, în funcție de categoria în care se încadrau: „șmecheri” sau „apatici”: primii nu vorbeau, ultimii, da.

110 Stephens, p. 13

111 N.R. Kleinfield, „The Whistle Blower’’s Morning After”, *The New York Times*, 9 noiembrie 1986, Partea 3, p. 1. Discutarea detaliilor din acest capitol este luată din cartea mea *Talking Voices: Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse*.

112 Detaliul din cartea lui Russell Baker, *The Good Times*, este luat din „Restless on His Laurels”, o analiză a cărții lui Baker făcută de către R.Z. Shepard, *Time*, 5 iunie 1989, pp. 83–84.

113 Celia Fremlin, *The Jealous One* (Academy, Chicago, 1985), pp. 16–17. Steve Barish este cel care mi-a atras atenția asupra acestui fragment.

115 Mattison, „Sleeping Giant”, p. 124

117 Articolul despre parteneriatul dintre Sherry Turner și Linda Rabbitt, scris de Randy Reiland, a apărut în *The Washingtonian*, iunie 1988, p. 34.
117 Elizabeth Loftus, „Trials of an Expert Witness”, rubrica „My Turn”, *Newsweek*, 29 iunie 1987, p. 10
120 Talk-show-ul la care se face trimitere este *Donahue*. Am parafrazat comentariile publicului și pe cele ale moderatorului pe baza vizionării emisiunii. Transcrierea emisiunii este *Donahue* Transcript #031188, disponibilă la Multimedia Entertainment, Inc.
121 Studiul terapeuților bărbați și femei este prezentat în *Psychiatry ’86*, august 1986, pp. 1, 6.

CAPITOLUL 5
„O SĂ-ȚI EXPLIC EU”: A ȚINE CONFERINȚE ȘI A ASCULTA

128 Trimiterea este la Aries (1982).
129 Trimiterea este la Aries (1976).
130 Fox, p. 61
132 Viziunea domnului H despre scrisul femeilor mi-a amintit de observațiile unor critici bărbați despre romanele unei scriitoare moderne din Grecia, Lilika Nakos. Pentru că romanele ei au surprins ritmurile idiomurilor de conversație, unii critici au interpretat greșit realizările lui Nakos. De exemplu, cineva a numit proza ei iscusită o „revărsare spontană”. Altcineva a spus că „nu este literatură, ci conversație”. Citez acestea și alte calificări în cartea mea *Lilika Nakos*.
135 Jules Feiffer, *Grown Ups* (Samuel French, New York, 1982), pp. 7–9 și 26–27
139 A.R. Gurney, „Conversation Piece”, rubrica „My Turn”, *Newsweek*, 26 iunie 1989, pp. 10–11.
139 Trimiterea este la Aries (1976).
142 Nu Maltz și Borker au făcut cercetarea originală, dar ei au integrat constatările mai multor alți cercetători. Faptul că femeile pun mai multe întrebări și că fac mai multe gesturi de încuviințare când ascultă sunt constatări atribuite cercetărilor făcute de Pamela Fishman și de Lynette Hirschman. Observația că reacția femeilor este mai deschisă le este atribuită tot lor, precum și lui Fred Strodtbeck și lui Richard Mann.
145 Trimiterea este la Aries (1976).
146 Frederick Barthelme, „War with Japan”, *The New Yorker*, 12 decembrie 1988, pp. 44–45
149 Scrisoarea, semnată Evelyn Aron, Mexico City, Mexic, a apărut în *Psychology Today*, mai 1988, p. 5.

CAPITOLUL 6
COMUNIUNE ȘI COMPETIȚIE: STILURI ÎN CONFLICT

151 Articolele scrise de Amy Sheldon și Campbell Leaper recenzează cercetări despre gen și conflict.
151 Citatul este din Ong, p. 51.
152 Blumstein și Schwartz, p. 212
153 Sachs, p. 183
154 Nu am oferit nici o trimitere exactă la vreo pagină de-a lui Goodwin pentru că lucrarea ei nu fusese încă disponibilă când cartea de față a fost dată la tipar.
156 Sachs, pp. 180–181
157 Rodger Kamenetz, „Confessions of a Meddling Dad”, *Working Mother*, mai 1989, p. 224
158 Linia verticală indică suprapunerea: Ambele fete vorbesc în același timp.
159 Observația că băieții preferă jocuri ce implică competiție este făcută atât de Janet Lever (1978), cât și de Goodwin.
160 Aceste plângeri au ieșit adesea la suprafață, fiind urmate de confruntări directe, instigate de o a treia fată, care a repetat critica făcută. Cearta s-a focalizat atunci nu pe plângerea originală, ci pe ofensa de a vorbi pe cineva pe la spate. Același tipar este menționat de Amy Shuman, care a observat fete negrese de gimnaziu în Philadelphia.
162 Corsaro și Rizzo, p. 63
163 Eva Hoffman, *Lost in Translation: A Life in a New Language* (E.P. Dutton, New York, 1989), pp. 18–19.
164 Corsaro și Rizzo, p. 34
167 Jane Shapiro, „Volpone”, *The New Yorker*, 30 noiembrie 1987, p. 39

177 Anne Tyler, *The Accidental Tourist* (Alfred A. Knopf, New York, 1985), p. 280
177 Trimiterea este la Frank (1988).
178 Studentele care au observat diferențele de gen la povestirile din clasă au fost Elizabeth Nowell și Lalzarliani Malsawma.
179 Am ales titlul acestui capitol, „Comuniune și competiție", inspirată de titlul articolului lui Johnstone.
181 Citatele din Fox sunt de la pp. 62, 65 și, respectiv, 61.
182 Trimiterea este la Lever (1978).
183 Trimiterea este la Eckert (1990).
183 Citatul este din Lever (1978), p. 478.
188 Walter Ong îi atribuie lui Beverly și lui Otis Duncan constatarea că femeile de succes excelează în privința competenței profesionale.
185 Declarația lui Oprah Winfrey este din Mary-Ann Bendel, „TV's Super-Women", *Ladies' Home Journal*, martie 1988, p. 170.
186 Comentariile lui Jayne Meadows sunt din Richard Meryman, „The Jayne Meadows Story", *Lear's*, iunie 1989, p. 84. Steve Allen și-a exprimat punctul de vedere într-un interviu la *The Diane Rehm Show*, Washington, D.C., 11 octombrie 1989.

CAPITOLUL 7
CINE ÎNTRERUPE? PROBLEME LEGATE DE DOMINARE ȘI DE CONTROL

Acest capitol este o adaptare a articolului meu „Interpreting Interruption in Conversation".
192 Cercetătoarele citate cel mai des pentru constatarea că bărbații le întrerup pe femei sunt Candace West și Don Zimmerman (de exemplu, West și Zimmerman, 1983, 1985; Zimmerman și West, 1975). Totuși, mulți alții au ajuns la concluzii similare (de exemplu, Eakins și Eakins, Greif). Deborah James și Janice Drakich studiază în prezent ceea ce s-a scris despre întrerupere.
193 Ideea că încălcarea dreptului de a vorbi este o chestiune de grad îi aparține lui Stephen Murray.
194 Exemplul vine din West și Zimmerman, 1983, p. 105. Numerele dintre paranteze arată secundele de pauză. Liniile verticale arată suprapunerea: două voci vorbesc simultan.
196 Transcrierea se bazează pe cea a lui Greenwood, cu mici ajustări de lizibilitate și cu schimbări de nume. Liniile verticale arată întretăierile. Al doilea vorbitor a început fără vreo suprapunere, dar și fără vreo pauză perceptibilă.
197 Analiza conversațiilor la care a participat cercetătorul este o practică comună în rândul sociolingviștilor. Există convingerea că ceea ce se pierde în obiectivitate este contrabalansat de două câștiguri cruciale: capacitatea de a înregistra și de a analiza conversațiile care se petrec în mod natural și de a înțelege mai profund ce se întâmplă.
201 Am adoptat termenul „întretăiere" din lucrarea lui Sacks, Schegloff și Jefferson. Jane Falk a folosit termenul „duet conversațional" și a descris fenomenul în care doi vorbitori își împart același rol de conversație.
208 Janice Hornyak a înregistrat, a transcris și a analizat acest fragment în legătură cu cursul meu despre analiza discursului de la Universitatea Georgetown, primăvara 1989.
210 Studiul meu despre atitudinea indirectă în stilurile de conversație grec și american se găsește în Tannen (1982).
210 Fragmentul din scrisoarea lui Durrell către Miller este luat din Vivian Gornick, „Masters of Self-congratulation", o analiză a *The Durrell-Miller Letters*, editată de Ian S. MacNiven în *The New York Times Book Review*, 20 noiembrie 1988, p. 47.
211 Citatul din Nancy Reagan este din cartea ei, *My Turn*, așa cum a fost preluat în *Newsweek*, 23 octombrie 1989, p. 66.
213 Argumentul că eu, Maltz și Borker căutăm, de fapt, să mușamalizăm cu ipoteza transculturală o autentică dominare masculină este susținut cu argumente într-un text al lui Nancy Henley și al lui Cheris Kramarae.
216 Lorrie Moore, „You're Ugly, Too", *The New Yorker*, 3 iulie 1989 pp. 34, 38, 40.

CAPITOLUL 8
NICI VORBĂ SĂ O FACI

221 Referința la cercetarea Marinei Horner este luată din Carol Gilligan.
222 Alte studii despre conversațiilor reale ale fetelor sunt realizate de Penelope Eckert și de Donna Eder.
225 Bergman, pp. 2–4; Gilligan, pp. 33–34
227 Epitaful scris de Jane Hines Reis despre sora ei, Joyce Hines, a apărut în *AlumNotes: Hunter College High School Alumanae/i Association*, toamna 1988, pp. 3–4.
229 Articolul „Sexes: Who's Talking?" de Carol Krucoff a apărut în *The Washington Post*, 9 noiembrie 1981, p. D5.
231 Proiectul de cercetare la care mă refer este descris în Tannen (1982).
232 Aries (1987) recenzează studii care au verificat observația lui Lakoff despre întrebările disjunctive.
233 Thome, Kramarae și Henley, într-un capitol ce trece în revistă articolele care comparau vorbirea femeilor și bărbaților, citează multe studii care arată că femeile și bărbații sunt judecați diferit dacă vorbesc în același mod.
234 Citatele din Komarovsky sunt luate de la pp. 13, 162, 158, 159, 162 și 353.
234 Erica Jong, *Fear of Flying* (Holt, Rinehart & Winston, New York, 1973), pp. 118–119
240 Ursula Le Guin, „In and Out", *The New Yorker*, 16 ianuarie 1989, p. 31
241 Trimiterea este la Aries (1982).
242 „The Case for Girls' Schools" este rezumat de Elisabeth Griffith, *The Washington Post Education Review*, 6 august 1989. Elizabeth Tidball analizează propriile sale cercetări și pe ale altora care evidențiază realizările superioare ale absolventelor de facultăți de fete. Cercetarea lui Myra și a lui David Sadker arată că fetele devin „spectatoare" la procesul educativ în clasele mixte: li se dă cuvântul mult mai puțin; când contribuie la discuțiile din clasă, este mult mai puțin probabil ca intervențiile lor să fie apreciate sau ca ele să fie lăsate să vorbească pe larg; iar profesorii au tendința să facă lucruri în locul lor, când ar putea să le arate cum să facă lucruri pentru ele însele.
243 Trimiterea este la Aries (1976).
247 „Language Keeps Women in Their Place" a fost titlul dat de *St. Louis Post-Dispatch* unui articol pe care mi l-a publicat pe 12 octombrie 1984. Același text a apărut sub titlul „How the Instilled Gender Sense of Words Handicapped Ferraro", *Baltimore Evening Sun*, 9 noiembrie 1984, p. A15. Ultimele două secțiuni ale acestui capitol sunt bazate pe un material extras din acest text.
248 Articolul din *Newsweek* a apărut pe 6 august 1989, p. 17.
249 Fotografia lui Ferarro și a familiei apare în *Newsweek*, 27 august 1984, p. 21.

CAPITOLUL 9
„UITĂ-TE LA MINE CÂND ÎȚI VORBESC": DISCUȚII LATERALE DE-A LUNGUL VÂRSTELOR

251 Cu ajutorul dat de Society for Research in Child Development, Bruce Dorval m-a invitat ca, împreună cu alți universitari de la diferite alte discipline, să analizăm aceste filmări. Așa cum am menționat într-o notă din capitolul al doilea, Dorval oferă o descriere a proiectului său de cercetare, mostre de transcrieri și analize ale acelorași date de către alți cercetători în volumul pe care l-a editat *Conversational Coherence and Its Development*. Acest capitol include un material adaptat din contribuția mea la acel volum, „Gender Differences in Conversational Coherence: Physical Alignment and Topical Cohesion", precum și un material similar prezentat în „Gender Differences in Topical Coherence: Creating Involvement in Best Friends' Talk".
262 Thome, p. 170
262 Ulterior am analizat și alte înregistrări din studiul lui Dorval și mi s-a confirmat faptul că se potrivesc tiparului descris aici.
278 Ceea ce pare un început fals (Marsha: „Tu ai o atitudine pozitivă… tu ai o atitudine prin excelență pozitivă") a fost marcat de o întrerupere. Între cele două fraze, cercetătorul, conform proiectului experimental, a intrat în cameră și le-a amintit pe scurt ce sarcină aveau de îndeplinit.

CAPITOLUL 10

TRĂIND CU ASIMETRIA: DESCHIDEREA DE LINII DE COMUNICARE

287 Gene LePere, *Never Pass This Way Again* (Adler & Adler, Bethesda, Maryland, 1987)

289 Pentru numeroase exemple de schismogeneză complementară în relații, vezi Watzlawick, Beavin și Jackson.

290 Aici, și peste tot în capitol, trimiterea este la eseul lui Goffman „Gender Display” din cartea sa *Gender Advertisements*.

290 „In the Crook of His Neck” este din *Circling Home* (Scripta Humanistica, Washington, D.C., 1989), pp. 27–28.

294 „Gender Display”, pp. 7–9

299 *American Couples*, pp. 73–76, 163

303 Cronk îl citează pe antropologul Universității din Toronto, Richard Lee, pentru informații despre populația !Kung din deșertul Kalahari. El descrie ritualul *moka* de la triburile din Mount Hagen, din Noua Guinee, și dă exemple asemănătoare de la populația Kwakiutl din Columbia Britanică, notând că antropologii folosesc în general termenul *potlatch* al indienilor Chinook ca să se refere la ceremoniile de oferire de lucruri. Îi sunt recunoscătoare lui Ralph Fasold pentru a-mi fi atras atenția asupra acestui articol.

BIBLIOGRAFIE

Anderson, Elaine S. [1977] *Learning to Speak with Style*, teză de doctorat, Stanford University

Aries, Elizabeth [1976] „Interaction Patterns and Themes of Male, Female, and Mixed Groups" *Small Group Behavior* vol. 7, nr. 1, pp. 7–18

Aries, Elizabeth [1982] „Verbal and Nonverbal Behavior in Single-Sex and Mixed-Sex Groups: Are Traditional Sex Roles Changing?", *Psychological Reports* nr. 51, pp. 127–134

Aries, Elizabeth [1987] „Gender and Communication", *Sex and Gender,* Phillip Shaver, Clyde Hendrick (eds.), Sage, Newbury Park, California, pp. 149–176

Baron, Dennis [1986] *Grammar and Gender,* Yale University Press, New Haven, Connecticut

Bateson, Gregory [1972] *Steps to an Ecology of Mind,* Ballantine, New York

Bateson, Mary Catherine [1984] *With a Daughter's Eye: A Memoir of Margaret Mead and Gregory Bateson,* William Morrow, New York

Becker, A.L. [1988] „Attunement: An Essay in Philology and Logophilia", *On the Ethnography of Communication: The Legacy of Sapir.* Eseu în onoarea lui Harry Hoijer [1984], Paul V. Kroskrity (ed.), UCLA Department of Anthropology, Los Angeles, pp. 109–146

Beeman, William O. [1986] *Language, Status, and Power in Iran,* Indiana University Press, Bloomington

Befu, Harumi [1986 (1974)] „An Ethnography of Dinner Entertainment in Japan", *Japanese Culture and Behavior,* Takie Sugiyama Lebra, William P. Lebra (eds.), University of Hawaii Press, Honolulu, pp. 108–120

Bennett, Adrian [1981] „Interruptions and the Interpretation of Conversation", *Discourse Processes,* vol. 4, nr. 2, pp. 171–188

Blumstein, Philip; Pepper Schwartz [1984] *American Couples: Money, Work, Sex,* William Morrow, New York

Bohn, Emil; Randall Stutman [1983] „Sex-Role Differences in the Relational Control Dimension of Dyadic Interaction", *Women's Studies in Communication, nr.* 6, pp. 96–104

Bradley, Patricia Hayes [1981] „The Folk-Linguistics of Women's Speech: An Empirical Examination", *Communication Monographs,* nr. 48, pp. 73–90.

Brooks-Gunn, Jeanne; Wendy Schempp Matthews [1979] *He & She: How Children Develop Their Sex Role Identity,* Prentice-Hall, Englewood Cliffs, New Jersey

Brown, Penelope [1990] „Gender, Politeness, and Confrontation in Tenejapa" *Discourse Processes*, vol.13, nr. 1

Brown, Roger; Albert Gilman [1960] „The Pronouns of Power and Solidarity" *Style in Language*, Thomas Sebeok (ed.), M.I.T. Press, Cambridge, Massachusetts, pp. 253–276

Caraveli, Anna [1986] „The Bitter Wounding: The Lament as Social Protest in Rural Greece", *Gender and Power in Rural Greece,* Jill Dubisch (ed.), Princeton University Press, Princetown, New Jersey, pp. 169–194

Carson, Gerald [1966] *The Polite Americans: A Wide-Angle View of Our More or Less Good Manners over 300 Years,* William Morrow, New York

Chafe, Wallace [1987], „Humor as a Disabling Mechanism", *American Behavioral Scientist* , vol. 30, nr. 3, pp. 16–25.

Cheepen, Christine [1988] *The Predictability of Informal Conversation,* Pinter, Londra; Columbia University Press, New York

Coates, Jennifer [1986] *Women, Men, and Language,* Longman, Londra

Condry, John; Sandra Condry [1976] „Sex Differences: A Study of the Eye of the Beholder”, *Child Development*, nr. 47, pp. 812–819

Conley, John M.; William M. O'Barr; E. Allen Lind [1979] „The Power of Language: Presentational Style in the Courtroom”, *Duke Law Journal*, vol. 1978, nr. 6

Corsaro, William; Thomas Rizzo [1990] „Disputes in the Peer Culture of American and Italian Nursery School Children”, *Conflict Talk*, Allen Grimshaw (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, pp. 21–66

Cronk, Lee [1989] „Strings Attached”, *The Sciences,mai/iunie*, pp. 2–4

Davies, Bronwyn; Rom Harre [1990] „Positioning: Conversation and the Production of Selves”, *Journal for the Theory of Social Behaviour*, vol. 20, nr. 1

Deakins, Alice H [1989] *Talk at the Top: Topics at Lunch*, manuscris, William Paterson College

Dorval, Bruce (ed.) [1990] *Conversational Coherence and Its Development*, Ablex, Norwood, New Jersey

Dubisch, Jill [1986] „Culture Enters Through the Kitchen: Women, Food, and Social Boundaries in Rural Greece”, *Gender and Power in Rural Greece*, Jill Dubisch (ed.), 195–214, Princeton University Press, Princeton, New Jersey

Duncan, Beverly; Otis Dudley Duncan [1978] *Sex Typing and Social Roles*, în colaborare cu James A. McRae, Jr., Academic Press, New York

Eakins, Barbara Westbrook; R. Gene Eakins [1978] *Sex Differences in Communication*, Houghton Mifflin, Boston

Eble, Connie C. [1976] „Etiquette Books as Linguistic Authority”, *The Second LACUS Forum 1975*, Peter A. Reich (ed.), Hornbeam, Columbia, South California, pp. 468–475

Eckert, Penelope [1989] *Jocks and Burnouts*, Teachers College Press, New York

Eckert, Penelope [1990] „Cooperative Competition in Adolescent «Girl Talk»” *Discourse Processes*, vol. 13, nr. 1

Edelsky, Carole [1981] „Who's Got the Floor?” *Language in Society*, nr. 10, pp. 383–421

Eder, Donna [1990] „Serious and Playful Disputes: Variation in Conflict Talk Among Female Adolescents”, *Conflict Talk*, Allen Grimshaw (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, pp. 67–84

Eder, Donna; Maureen Hallinan [1978] „Sex Differences in Children's Friendships”, *American Sociological Review*, nr. 43, pp. 237–250

Eder, Donna; Stephanie Sanford [1986] „The Development and Maintenance of Interactional Norms Among Early Adolescents”, *Sociological Studies of Child Development*, vol. 1, Patricia A. Adler; Peter Adler (eds.), JAI Press, Greenwich, Connecticut, pp. 283–300

Erickson, Frederick [1990] „Social Construction of Discourse Coherence in a Family Dinner Table Conversation”, *Conversational Coherence and Its Development*, Bruce Dorval (ed.), Ablex, Norwood, New Jersey, pp. 207–238

Esposito, Anita [1979] „Sex Differences in Children's Conversations”, *Language and Speech*, nr. 22, partea 3, pp. 213–220.

Falk, Jane [1980] „The Conversational Duet”, *Proceedings of the Sixth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, University of California, Berkeley, California, pp. 507–514

Fasold, Ralph W. [1990] *The Sociolinguistics of Language*, Basil Blackwell, Oxford

Fishman, Pamela M. [1978] „Interaction: The Work Women Do”, *Social Problems*, vol. 25, nr. 4, pp. 397–406. Versiune revizuită în *Language, Gender and Society* [1983] Barrie Thorne, Cheris Kramarae, Nancy Henley, Newbury House, Rowley, Massachusetts, pp. 89–101

Fox, Thomas [1990] „Gender Interests in Reading and Writing”, *The Social Uses of Writing: Politics and Pedagogy*, Ablex, Norwood, New Jersey, pp. 51–70

Frank, Jane [1988] „A Comparison of Intimate Conversations: Pragmatic Theory Applied to Examples of Invented and Actual Dialog”, *The SECOL Review*, vol. 12, nr. 3, pp. 186–208

Frank, Jane [1989] „Communicating «by Pairs»: Agreeing and Disagreeing Among Married Couples”, manuscris, Georgetown University

Friedrich, Paul [1972] „Social Context and Semantic Feature: The Russian Pronominal Usage”, *Directions in Sociolinguistics*, John J. Gumperz, Dell Hymes (eds.), Holt, Rinehart and Winston Basil, New York, pp. 270–300. Retipărire, Blackwell, Oxford

Geis, Michael L. [1987] *The Language of Politics*, Springer-Verlag, . New York

Gilligan, Carol [1982] *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts

Gleason, Jean Berko [1987] „Sex Differences in Parent-Child Interaction", *Language, Gender, and Sex in Comparative Perspective*, Susan U. Philips, Susan Steele, Christine Tanz (eds.), Cambridge University Press, Cambridge, pp. 189–199

Gleason, Jean Berko; Esther Blank Greif [1983] „Men's Speech to Young Children", *Language, Gender and Society*, Barrie Thorne, Cheris Kramarae, Nancy Henley (eds.), Newbury House, Rowley, Massachusetts, pp. 140–150

Goffman, Erving [1959] *The Presentation of Self in Everyday Life*, Doubleday, Garden City, New York

Goffman, Erving [1967] *Interaction Ritual.* Garden City, NY: Double-day

Goffman, Erving [1974] *Frame Analysis*, Harper and Row, New York

Goffman, Erving [1979] „Gender Display", *Gender Advertisements*, Harper and Row, New York, pp. 1–9

Goffman, Erving [1981] „Footing", *Forms of Talk*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, pp. 124–159

Goodwin, Marjorie Harness [1991] *He-Said-She-Said: Talk as Social Organization Among Black Children*, Indiana University Press, Bloomington

Goodwin, Marjorie Harness, and Charles Goodwin [1987] „Children's Arguing" *Language, Gender, and Sex in Comparative Perspective*, Susan U. Philips, Susan Steele, Christine Tanz (eds.), Cambridge University Press, Cambridge, pp. 200–248

Greenwood, Alice [1989] *Discourse Variation and Social Comfort: A Study of Topic Initiation and Interruption Patterns in the Dinner Conversation of Preadolescent Children*, teză de doctorat, City University of New York.

Greif, Esther Blank [1980] „Sex Differences in Parent-Child Conversations", *Women's Studies International Quarterly*, vol. 3, nr. 2/3, pp. 253–258

Hayashi, Reiko [1988] „Simultaneous Talk – from the Perspective of Floor Management of English and Japanese Speakers", *World Englishes*, vol. 7, nr. 3, pp. 269–288

Henley, Nancy; Cheris Kramarae. [1991] „Miscommunication, Gender and Power", *Handbook of Miscommunication and Problematic Talk*, Nikolas Coupland, John Wiemann, Howard Giles (eds.), Multilingual Matters, Bristol

Hill, Alette Olin [1986] *Mother Tongue, Father Time: A Decade of Linguistic Revolt*, Indiana University Press, Bloomington

Hirschman, Lynette [1973] „Female-Male Differences in Conversational Interaction", lucrare prezentată la înâlnirea anuală a Linguistic Society of America, San Diego, California

Hoffman, Eva [1989] *Lost in Translation: A Life in a New Language*, E.P. Dutton, New York

Horner, Matina S. [1972] „Toward an Understanding of Achievement- Related Conflicts in Women", *Journal of Social Issues*, nr. 28, pp. 157–175

Hughes, Linda A. [1988] „«But That's Not *Really* Mean»: Competing in a Cooperative Mode", *Sex Roles*, vol. 19, nr. 11/12, pp. 669–687

James, Deborah, Janice Drakich [1989] „Understanding Gender Differences in Amount of Talk", manuscris, University of Toronto, Scarborough Campus

Jefferson, Gail [1988] „On the Sequential Organization of Troubles-Talk in Ordinary Conversation", *Social Problems*, vol. 35, nr. 4, pp. 418–441

Johnstone, Barbara [1989] „Community and Contest: How Women and Men Construct Their Worlds in Conversational Narrative", prezentată la „Women in America: Legacies of Race and Ethnicity", Georgetown University, Washington, D.C.

Kalčik, Susan [1975] „«... Like Ann's Gynecologist or the Time I Was Almost Raped»: Personal Narratives in Women's Rap Groups", *Journal of American Folklore*, nr. 88, pp. 3–11. Republicat în *Women and Folklore*, Claire R. Farrer (ed.), University of Texas Press, Austin

Keenan, Elinor [1974] „Norm-makers, Norm-breakers: Uses of Speech by Men and Women in a Malagasy Community", *Explorations in the Ethnography of Speaking*, Richard Bauman, Joel Sherzer (eds.),

Cambridge University Press, Cambridge, pp. 125–143

Keller, Evelyn Fox [1985] *Reflections on Gender and Science,* Yale University Press, New Haven, Connecticut

Kennedy, Robinette [1986] „Women's Friendships on Crete: A Psychological Perspective", *Gender and Power in Rural Greece,* Jill Dubisch (ed.), Princeton University Press, Princeton, New Jersey

Kochman, Thomas [1981] „Black and white styles in conflict Chicago", University of Chicago Press

Komarovsky, Mirra [1962] *Blue-Collar Marriage,* Vintage, New York

Kramarae, Cheris [1981] *Women and Men Speaking,* Newbury House, Rowley, Massachussets

Kuipers, Joel C [1986] „Talking About Troubles: Gender Differences in Weyewa Speech Use", *American Ethnologist,* vol.13, nr. 3, pp. 448–462

Labov, William [1972] „The Linguistic Consequences of Being a Lame", *Language in the Inner City,* University of Pennsylvania Press, Philadelphia, pp. 255–292

Labov, William; David Fanshel [1977] *Therapeutic Discourse,* Academic Press, New York

Lakoff, Robin [1975] *Language and Woman's Place,* Harper and Row, New York

Lange, Deborah [1988] „Using *Like* to Introduce Constructed Dialogue: How *Like* Contributes to Discourse Coherence", teză de masterat, Georgetown University

Leaper, Campbell [1988] „The Sequencing of Power and Involvement in Girls' and Boys' Talk", manuscris, University of California, Santa Cruz

Leet-Pellegrini, H.M. [1980] „Conversational Dominance as a Function of Gender and Expertise" *Language: Social Psychological Perspectives,* Howard Giles, W. Peter Robinson, Philip M. Smith (ed.), Pergamon, Oxford, pp. 97–104

Leffler, Ann; D.L. Gillespie; J.C. Conaty [1982] „The Effects of Status Differentiation on Nonverbal Behavior", *Social Psychology Quarterly,* vol. 45, nr. 3, pp. 153–161

Lehtonen, Jaakko; Kari Sajavaara [1985] „The Silent Finn", *Perspectives on Silence,* Deborah Tannen, Muriel Saville-Troike (eds.), Ablex, Norwood, New Jersey, pp. 193–201

Lever, Janet [1976] „Sex Differences in the Games Children Play", *Social Problems,* nr. 23, pp. 478–483

Lever, Janet [1978] „Sex Differences in the Complexity of Children's Play and Games", *American Sociological Review,* nr. 43, pp. 471–483

Lindc, Charlotte [1988] „The Use of Narrative in the Negotiation of Values: Group Identity in an Airborne Police Agency", lucrare prezentată la înâlnirea anuală a Linguistic Society of America, New Orleans

Macke, Anne Statham; Laurel Walum Richardson, cu Judith Cook [1980] *Sex-Typed Teaching Styles of University Professors and Student Reactions,* State University Research Foundation, Ohio, Columbus

Maltz, Daniel N.;Ruth A. Borker [1982] „A Cultural Approach to Male-Female Miscommunication", *Language and Social Identity,* John J. Gumperz (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, pp. 196–216

Mitchell, Carol [1985] „Some Differences in Male and Female Joke-Telling," *Women's Folklore, Women's Culture,* Rosan A. Jordan, Susan J. Kalčik (ed.), University of Pennsylvania Press, Philadelphia, pp. 163–186

Moerman, Michael [1987] „Finding Life in Dry Dust", *Talking Culture: Ethnography and Conversation Analysis,* University of Pennsylvania Press, Philadelphia, pp. 19–30

Murray, Stephen O. [1985] „Toward a Model of Members' Methods for Recognizing Interruptions", *Language in Society,* nr. 13, pp. 31–41

Newcombe, Nora; Diane Arnkoff [1979] „Effects of Speech Style and Sex of Speaker on Person Perception", *Journal of Personality and Social Psychology,* nr. 37, pp. 1293–1303

Newman, Barbara Miller [1971] *Interpersonal Behavior and Preferences for Exploration in Adolescent Boys: A Small Group Study, teză de doctorat,* University of Michigan.

Ong, Walter J.; S.J. [1981] *Fighting for Life: Contest, Sexuality, and Consciousness,* Cornell University Press, Ithaca, New York. Ediție broșată [1989] University of Massachusetts Press, Amherst, Massachusetts

Philipsen, Gerry [1975] „Speaking «Like a Man» in Teamsterville: Culture Patterns of Role Enactment in an Urban Neighborhood", *Quarterly Journal of Speech,* nr. 61, pp. 13–22

Reisman, Karl [1974] „Contrapuntal Conversations in an Antiguan Village", *Explorations in the Ethnography of Speaking,* Richard Bauman, Joel Sherzer (ed.), Cambridge University Press, Cambridge,

pp. 110–124

Riessman, Catherine Kohler [1990] *Divorce Talk: Women and Men Make Sense of Personal Relationships,* Rutgers University Press, New Brunswick, New Jersey

Sachs, Jacqueline [1987] „Young Children's Language Use in Pretend Play", *Language, Gender, and Sex in Comparative Perspective,* Susan U. Philips, Susan Steele, Christine Tanz (eds.), Cambridge University Press, Cambridge, pp. 178–188

Sacks, Harvey, Emanuel A Schegloff, Gail Jefferson [1974] „A Simplest Systematica for the Organization of Tumtaking for Conversation", *Language,* vol. 50, nr. 4, pp. 696–735

Sadker, Myra; David Sadker [1985] „Sexism in the Schoolroom of the '80s", *Psychology Today,* martie 1985, pp. 54–57

Sadker, Myra; David Sadker [1986] „Sexism in the Classroom: From Grade School to Graduate School", *Phi Delta Kappan,* vol. 67, nr. 7

Sattel, Jack W [1983] „Men, Inexpressiveness, and Power", *Language, Gender and Society,* Barrie Thome, Cheris Kramarae, Nancy Henley (eds.), Newbury House, Rowley, Massachusetts, pp. 119–124

Schiffrin, Deborah [1984] „Jewish Argument as Sociability", *Language in Society,* vol. 13, nr. 3, pp. 311–335

Scollon, Ron [1982] „The Rhythmic Integration of Ordinary Talk", *Analyzing Discourse: Text and Talk. Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics 1981,* Deborah Tannen (ed.), Georgetown University Press, Washington, D.C., pp. 335–349

Scollon, Ron; Suzanne B.K. Scollon [1981] *Narrative, Literacy and Face in Interethnic Communication,* Ablex, Norwood, New Jersey

Sheldon, Amy [1990] „Pickle Fights: Gendered Talk in Preschool Disputes", *Discourse Processes,* vol. 13, nr. 1

Sherzer, Joel [1987] „A Diversity of Voices: Men's and Women's Speech in Ethnographic Perspective. *Language Gender, and Sex in Comparative Perspective,* Susan U. Philips, Susan Steele, Christine Tanz (eds.), Cambridge University Press, Cambridge, pp. 95–120

Shultz, Jeffrey; Susan Florio; Frederick Erickson [1982] „Where's the Floor? Aspects of the Cultural Organization of Social Relationships in Communication at Home and at School", *Ethnography and Education: Children in and out of School,* Perry Gilmore, Alan Glatthorn (eds.), Center for Applied Linguistics, Washington, D.C., pp. 88–123 (distr. de Ablex, Norwood, New Jersey)

Shuman, Amy [1986] *Storytelling Rights: The Uses of Oral and Written Texts by Urban Adolescents,* Cambridge University Press, Cambridge

Siegler, David M.; Robert S. Siegler [1976] „Stereotypes of Males' and Females' Speech", *Psychological Reports,* nr. 39, pp. 167–170

Smith, Frances [1990] *Gender and the Framing of Exegetical Authority in Sermon Performances,* lucrare de disertație, Georgetown University.

Spender, Dale [1980] *Man Made Language,* Routledge & Kegan Paul, Londra

Stephens, Mitchell [1988] *A History of News: From the Drum to the Satellite,* Viking, New York

Sternberg, Robert J.; Susan Grajek [1984] „The Nature of Love", *Journal of Personality and Social Psychology,* nr. 47, pp. 312–329

Strodtbeck, Fred L.; Richard D. Mann [1956] „Sex Role Differentiation in Jury Deliberations", *Sociometry,* nr. 19, pp. 3–11

Swacker, Marjorie [1976] „Women's Verbal Behavior at Learned and Professional Conferences", *The Sociology of the Languages of American Women,* Betty Lou Dubois, Isab el Crouch (eds.), Trinity University, San Antonio, pp. 155–160

Tannen, Deborah [1982] „Ethnic Style in Male-Female Conversation", *Language and Social Identity,* John J. Gumperz (ed.), Cambridge University Press, Cambridge, pp. 217–231

Tannen, Deborah [1983] *Lilika Nakos.* G.K. Hall, Boston

Tannen, Deborah [1984] *Conversational Style: Analyzing Talk Among Friends,* Ablex, Norwood, New Jersey

Tannen, Deborah [1986] *That's Not What I Meant! How Conversational Style Makes or Breaks Your Relations with Others,* William Morrow, New York

Tannen, Deborah [1989] „Interpreting Interruption in Conversation”, *Papers from the 25th Annual Regional Meeting of the Chicago Linguistic Society. Part Two: Parasession on Language in Context,* Bradley Music, Randolph Graczyk, Caroline Wiltshire (eds.), Chicago Linguistic Society, Chicago, pp. 266–287

Tannen, Deborah [1989] *Talking Voices: Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse*, Cambridge University Press, Cambridge

Tannen, Deborah [1990] „Gender Differences in Conversational Coherence: Physical Alignment and Topical Cohesion”, *Conversational Coherence and Its Development,* Bruce Dorval (ed.), Ablex, Norwood, New Jersey, pp. 167–206

Tannen, Deborah [1990] „Gender Differences in Topical Coherence: Creating Involvement in Best Friends’ Talk”, *Discourse Processes*, vol. 13, nr. 1

Thome, Barrie [1986] „Girls and Boys Together... but Mostly Apart: Gender Arrangements in Elementary Schools,” *Relationships and Development,* Willard W. Hartup, Zick Rubin (eds.), Erlbaum, Hillsdale, New Jersey, pp. 167– 184

Thome, Barrie; Cheris Kramarae; Nancy Henley [1983] „Language, Gender and Society: Opening a Second Decade of Research”, *Language, Gender and Society,* Barrie Thome, Cheris Kramarae, Nancy Henley (eds.), Newbury House, Rowley, Massachusetts, pp. 7–24

Tidball, M. Elizabeth [1989] „Women’s Colleges: Exceptional Conditions, Not Exceptional Talent, Produce High Achievers”, *Educating the Majority: Women Challenge the Tradition,* ed. by Carol S. Pearson, Donna L. Shavlik, and Judith G. Touchton, 157–172. New York: Macmillan

Wall, Harriet M., and Anita Barry [1985] „Student Expectations for Male and Female Instructor Behavior” *Women in Higher Education: Traditions, Transitions and Revolutions,* Roy E. Cheatham (ed.), pp. 283–291; referat pentru conferințele Women in Higher Education, Saint Louis University, St. Louis, Metropolitan College, SAASS, Inc.

Watson, Karen A [1975] „Transferable Communicative Routines”, *Language in Society,* nr. 4, pp. 53–72

Watzlawick, Paul; Janet Helmick Beavin; Don D. Jackson [1967] *The Pragmatics of Human Communication*, Norton, New York

West, Candace; Don H. Zimmerman [1983] „Small Insults: A Study of Interruptions in Cross-Sex Conversations Between Unacquainted Persons”, *Language, Gender, and Society,* Barrie Thorne, Cheris Kramarae, Nancy Henley (eds.), Newbury House, Rowley, Massachusetts, pp. 103–117

West, Candace; Don H. Zimmerman [1985] „Gender, Language, and Discourse”, *Handbook of Discourse Analysis,* vol. 4: *Discourse Analysis in Society,* Teun A. van Dijk (ed.), Academic Press, Londra, pp. 103–117

White, Jane J. [1989] „The Power of Politeness in the Classroom: Cultural Codes That Create and Constrain Knowledge Construction”, *Journal of Curriculum and Supervision*, vol. 4, nr. 4., pp. 298–321

Yamada, Haru [1989] *American and Japanese Topic Management Strategies in Business Conversations,* teză de doctorat, Georgetown University

Zimmerman, Don H.; Candace West [1975] „Sex Roles, Interruptions and Silences in Conversation”, *Language and Sex: Difference and Dominance,* Barrie Thorne, Nancy Henley (ed.), Newbury House, Rowley, Massachusetts, pp. 105–129

INDEX*2

A

Abinanti, Abby, 15
Abordarea sociolingvistică a relațiilor, 16
Adams, Alice, 50
Allen, Steve, 10, 188
Anderson, Elaine, 157
Antrenamentul asertiv, 122, 306
Antrenamentul senzitiv, 306
Aries, Elizabeth, 129–131, 133, 140, 146, 218, 243, 245
Arnkoff, Diane, 235
Aron, Evelyn, 315
Atchison, Charles și Jeanne, 111–112

B

Baker, Russell, 112
Balz, Dan, 313
Barish, Steve, 10
Baron, Dennis, 312
Barry, Anita, 248
Barthelme, Frederick, 147
Bateson, Gregory, 28, 96, 291
Bateson, Mary Catherine, 28, 96, 291
Beavin, Janet Helmick, 319
Becker, A.L., 9, 277
Beeman, William, 283
Befu, Harumi, 61, 233
Bendel, Mary-Ann, 316
Bennett, Adrian, 195, 236, 238
Bergman, Ingmar, 226, 229
Blumstein, Philip, 149, 153, 301, 303
Bohn, Emil, 322
Borker, Ruth, 39, 143
Bradley, Patricia Hayes, 235
Brennan, Patricia, 313
Breslin, Jimmy, 112
Brice, Fanny, 88
Brooks-Gunn, Jeanne, 322
Brown, Penelope, 10, 175, 293–294
Brown, Roger, 10, 175, 293–294
Bush, Barbara, 215, 250

C

Caraveli, Anna, 98–99, 109
Carlson, Ron, 50
Carson, Gerald, 312, 322
Chafe, Wallace, 141
Cheepen, Christine, 120
Chicago, Judy, 124
Christopher, Barbara şi William, 48
Cicălirea, stereotipul femeilor care cicălesc, 27
Coates, Jennifer, 72
Compătimire, 19, 21, 24, 28, 58
Complexul părinte–copil, 296
Comunicare transculturală, 39, 44, 160, 215, 290
Condry, John şi Sandra, 235
Conley, John, 322
Cook, Judith, 235
Corsaro, William, 163–164, 166–167
Critică indirectă, 176, 263
Cronk, Lee, 305

D

Davies, Bronwyn, 10
Deakins, Alice, 243
Diferenţe de clasă, 142
Discuţie-stabilire-de-conexiune, 74, 87, 89, 93, 98, 143, 200, 209, 214, 216–217, 230, 245
Discuţie-stabilire-de-raport, 74, 152, 266, 286
Divorţ, 37, 108, 188, 193, 295, 313
Dominare, 17, 93, 193–194, 200–201, 208, 215, 221, 287–288, 295–296, 304, 316–317
Dorval, Bruce, filmări ale conversaţiilor dintre prieteni, 253, 255–256, 271, 274, 278, 280, 287
Drakich, Janice, 209
Dressier, Michael R., 310
Dubisch, Jill, 109
Duncan, Beverly şi Otis, 316, 323
Durrell, Lawrence, 212, 317

E

Eakins, Barbara şi Gene, 73
Eble, Connie, 73
Eckert, Penelope, 9, 106, 109, 184, 223
Edelsky, Carole, 209
Eder, Donna, 44, 106, 109
Emerson, Ralph Waldo, 119
Ephron, Nora, 105
Erickson, Frederick, 136, 138, 208
Esposito, Anita, 323

F

Falk, Jane, 317, 324
Fanshel, David, 211
Fasold, Ralph, 9
Feiffer, Jules, 133, 136, 138
Ferraro, Geraldine, 215, 249–251
Fishman, Pamela, 313, 315, 324
Flirt, 115, 221, 277

Florio, Susan, 136–137, 208
Fox, Thomas, 68, 130–133, 182–183
Frank, Jane, 162, 179
Fremlin, Celia, 314
Friedrich, Paul, 10

G

Geis, Michael, 9, 250
Gilligan, Carol, 227, 229
Gilman, Albert, 310, 322
Gleason, Jean Berko, 156
Glume, 40, 87–89, 140–141, 148, 193, 200, 260, 262, 264, 268
Goffman, Erving, 29, 292, 295–296
Goodwin, Charles, 10, 43, 107–108, 155, 158, 160, 174, 184, 222–223
Goodwin, Marjorie Harness, 10, 43, 107–108, 155, 158, 160, 174, 184, 222–223
Gorbaciova, Raisa, 213
Gornick, Vivian, 317
Grajek, Susan, 313, 329
Greene, Bob, 112
Greenwood, Alice, 85, 197–198, 200, 263–264
Greif, Esther Blank, 317, 324
Griffith, Elisabeth, 318
Gurney, A.R., 139–140

H

Hacker, Andrew, 309, 313
Hale-Benson, Janice, 309
Hallinan, Maureen, 313, 323
Harre, Rom, 322
Hawthorne, Nathaniel, 132
Hayashi, Reiko, 208
Henley, Nancy, 317–318, 324–325, 328
Hill, Alette Olin, 325
Hines, Joyce, 318
Hipnotizor, 173–174
Hirschman, Lynette, 315, 325
Hoffman, Eva, 164–165
Homosexuali, 105, 149
Horner, Matina, 222
Hornyak, Janice, 209–211
Hughes, Linda A., 174–175

I

Interdependență, 36–37, 131–133, 154, 303
Interviu, joaca de-a, 150, 188, 231
Ivan cel Groaznic, 118

Î

Încadrarea, 29–30, 32, 60, 62, 170, 260, 311
Îndoieli, exprimarea îndoielilor, 82
Întrebările disjunctive, 234–235, 318

J

Jackson, Don D., 330
James, Deborah, 9–10, 209
Jefferson, Gail, 311, 317, 326
Johnstone, Barbara, 181–182
Jong, Erica, 236
Jupp, Tom, 90

K

Kalčik, Susan, 208
Kamenetz, Rodger, 158
Keenan, Elinor, 234
Keller, Evelyn Fox, 68
Kennedy, John, 108, 112
Kennedy, Robinette, 108, 112
Kleinfield, N.R., 314
Kochman, Thomas, 212
Komarovsky, Mirra, 142, 236
Kramarae, Cheris, 312, 317–318, 324–326, 328, 330
Krucoff, Carol, 318
Kuipers, Joel, 99

L

Labov, William, 211
Lakoff, Robin, 9, 12, 234, 249
Landers, Ann, 76, 79, 134
Lange, Deborah, 244, 268
Le Guin, Ursula, 101, 242
Leaper, Campbell, 264
Lee, Richard, 305
Leet-Pellegrini, H.M., 127–131, 133, 327
Leffler, Ann, 327
Lehtonen, Jaakko, 207
LePere, Gene, 289–291
Lesbiene, 149, 301
Lever, Janet, 184
Lind, E. Allen, 322
Linde, Charlotte, 299
Loftus, Elizabeth, 118–119
Logica, 35, 59, 90–91, 152, 232, 278

M

Macke, Anne, 235
MacNiven, Ian S., 317
Malsawma, Lalzarliani, 316
Maltz, Daniel, 39, 143
Manageri, femeile ca, 186
Manipulare, acuze de, 36
Mann, Richard, 315, 329
Matthews, Wendy Schempp, 322
Mattison, Alice, 55, 69, 96, 115
Mead, Margaret, 96
Meadows, Jayne, 188
Meryman, Richard, 316

Metamesaje, 28–29, 46, 60, 65, 143, 177, 194
Michelson, Maureen, 310
Miller, Henry, 140, 212
Mitchell, Carol, 88, 110
Moerman, Michael, 208
Moore, Lorrie, 218
Motive, oferirea de, 32, 69, 85, 87, 159, 161, 188, 197, 299, 303, 305
Murray, Stephen, 10, 196

N

Nakos, Lilika, 314–315, 329
Newcombe, Nora, 235
Newman, Barbara Miller, 140
Nowell, Elizabeth, 316

O

O’Barr, William M., 322
O’Brien, Edna, 103–105
Oferirea de daruri, 305
Ong, Walter, 152
Ordine, datul de, 22, 27, 40, 43–44, 75, 148, 153, 155–156, 158–160, 222, 232, 286, 300

P

Packer, Ann, 97
Pauză în conversație, 197, 203, 206–207
Părinți și copii, 102, 296
Philipsen, Gerrey, 141
Piercy, Marge, 95
Pietropinto, Anthony, 313
Politică, limbaj și, 83, 100, 110–111, 149, 249–250
Poziționarea, 29, 31–32, 107, 125, 132, 143–144, 253–254, 276–277, 286, 292–293, 295–297, 311
Putere și solidaritate, 310

R

Rabbitt, Linda, 314
Reagan, Nancy, 213, 249–250, 266
Reagan, Ronald, 213, 249–250, 266
Rehm, Diane, 86
Reiland, Randy, 314
Reis, Jane Hines, 318
Reisman, Karl, 208
Reynolds, Debbie, 77–78, 91
Richardson, Laurel, 10, 235
Riessman, Catherine Kohler, 37, 108, 302
Ritualul bocitului, 99
Rivers, Joan, 88
Rizzo, Thomas, 163–164, 166–167
Roberts, Celia, 10, 90, 105–106
Romney-Brown, Cheryl, 293
Rooney, Mickey, 250

S

Sachs, Jacqueline, 154, 157, 160, 234

Sacks, Harvey, 317, 328
Sadker, David şi Myra, 312, 318, 328
Sajavaara, Kari, 207
Sattel, Jack W., 236, 238
Schegloff, Emanuel, 317, 328
Schiffrin, Deborah, 10, 162
Schimbarea subiectului, 304
Schismogeneză complementară, 291, 319
Schwartz, Pepper, 10, 149, 153, 301, 303
Scollon, Ron, 207, 277
Scollon, Suzanne, 207, 277
Shapiro, Jane, 167
Sheldon, Amy, 10, 40–42, 264
Shepard, R.Z., 314
Sherzer, Joel, 99
Shultz, Jeffrey, 208
Shuman, Amy, 316, 329
Siegler, David şi Robert, 234
Simenauer, Jacqueline, 313
Smeal, Eleanor, 86
Smith, Frances, 10, 156
Soţ ţinut sub papuc, stereotipul, 154
Spender, Dale, 75
Sproule, Wayne, 310
Spunerea de povestiri, 75, 180, 254, 257
Stephens, Mitchell, 110
Sternberg, Robert, 313, 329
Stilul indirect, 232
Strodtbeck, Fred, 315, 329
Stutman, Randall, 322
Swacker, Marjorie, 73–74

T

Tachinarea, 164, 200, 254, 257, 260, 262, 278
Talk-show-uri, 73, 86–87, 121, 314
Thome, Barrie, 318–319, 328, 330
Tidball, M. Elizabeth, 318, 330
Tocqueville, Alexis de, 139
Turcia, tocmeala în, 289
Turner, Sherry, 314
Tyler, Anne, 178

V

Van Dyke, Dick, 77–78
Vina, evitarea, 77, 183, 236, 239–240, 267, 307
Vorbirea privată, 74–76, 87, 90, 214
Vorbirea publică, 85, 87–88, 93, 98

W

Walker, Alice, 45
Wall, Harriet, 248
Watson, Karen, 208
Watzlawick, Paul, 319, 330

Wayne, John, 250
Welty, Eudora, 95
West, Candace, 182–183, 195–196
White, Jane, 263
Whittaker, Tom, 24
Winfrey, Oprah, 187

Y

Yamada, Haru, 10

Z

Zimmerman, Don, 195–196

2* Numărul paginilor se referă la ediția tipărită a cărții și la ediția digitală în format PDF.

Table of Contents

Mulțumiri
Prefață
Capitolul 1. Cuvinte diferite, lumi diferite
Capitolul 2. Asimetrii: femei și bărbați vorbind cu intenții diferite
Capitolul 3. „Pune jos ziarul ăla și vorbește cu mine!”: discuții-stabilire-de-conexiune și discuții-stabilire-de-raport
Capitolul 4. Bârfa
Capitolul 5. „O să-ți explic eu”: a ține o prelegere și a asculta
Capitolul 6. Comuniune și competiție: stiluri în conflict
Capitolul 7. Cine întrerupe? Probleme legate de dominare și de control
Capitolul 8. Nici vorbă să o faci
Capitolul 9. „Uită-te la mine când îți vorbesc” – Discuții laterale de-a lungul vârstelor
Capitolul 10. Trăind cu asimetria: deschiderea liniilor de comunicare
Note
Bibliografie
Index